

Avrupa Birliği tarafından
eş-finanse edilmektedir

SULTANBEYLI'DE ÇOCUK OLMAK

ÇOCUKLAR İÇİN HESAP VEREBİLİRLİK, HAKLAR İÇİN SAVUNUCULUK (ACAR) PROJESİ
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI İLE BİLGİ ÜRETİMİ VE İZLEMeye YÖNELİK İŞ BİRLİĞİ PROGRAMI

“Sultanbeyli’de Çocuk Olmak” Raporu, UNICEF Türkiye tarafından yürütölen ve Avrupa Birliği tarafından ortak finanse edilen *“Çocuklar İçin Hesap Verebilirlik Haklar İçin Savunuculuk (ACAR) Projesi / Accountability for Children Advocacy for Rights (ACAR) Sivil Toplum Kuruluşları ile Bilgi Üretimi ve İzlemeye Yönelik İş Birliği Programı”* kapsamında hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamiyla Mülteciler Derneğine aittir ve Avrupa Birliği ve UNICEF’in görüşlerini yansıttığı şekilde yorumlanamaz.

ISBN : '978-625-92044-0-6'

Araştırmacılar ve Yazarlar

(Alfabetik olarak sıralanmıştır)

Gökçe CEYLAN
Suzan OKTAY EROL
Neşe şAHİN TAşĞIN

Araştırma Ekibi

(Alfabetik olarak sıralanmıştır)

Aleyna GÖKYILDIZ
Abdulkadir OSMAN
Beyza Nur ERKMEN
Edanur DEMİRCİOĞLU
Filiz Beyza BİTİK, Gökçe CEYLAN
Halnur KOÇ
Havvanur DEMİRCİOĞLU
Hizbanur AKÇA
Kawakeb FAWAL
Melisa KAYA
Neşe şAHİN TAşĞIN
Rümeysa KAHRAMAN
Shahd OTHMAN
Suzan OKTAY EROL
Umama SEYİDHOKAN
Yüsrak AK
Zainab Bakri HAMİDO

Proje Yazarı

Yüsrak AK

Proje Sorumlusu

Rümeysa KAHRAMAN

Her hakkı saklıdır.
Mülteçiler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
İstanbul, Mayıs 2025

Bu yayın, kaynağı aynen belirtilmek koşuluyla telif hakkı sahibinin yazılı izni olmadan eğitim amaçlı ve ticari olmayan diğer amaçlarla kullanılabilir ve çoğaltılabilir. Bu yayın satış ve ticari amaçlarla telif hakkı sahibinin izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

> İÇİNDEKİLER

Grafikler Listesi	6
Tablolar Listesi	10
Kısaltmalar	11
Teşekkür	12
Yönetici Özeti	13
1 Giriş	15
2 Araştırmanın Metodolojik Çerçevesi	19
2.1 Araştırmanın Amacı	19
2.2 Araştırma Tasarımı ve Yöntemi	19
2.3 Verilerin Toplanması ve Analizi	22
3 Bulgular	31
3.1 Sosyodemografik Bilgiler <i>BMÇHS Madde 2 – Ayrımcılık Yasağı;</i> <i>Madde 6 – Yaşama ve Gelişme Hakkı</i>	31
3.2 Doğum Yeri ve Sultanbeyli’de Yaşanan Mahalle	32
3.3 Çocukların İkamet Bölgelerine Göre Dağılımı	34
3.4 Anadil ve Bilinen Diğer Diller <i>BMÇHS Madde 29 – Eğitimin Amaçları;</i> <i>Madde 30 – Azınlık ve Yerli Çocukların Hakları</i>	35
3.5 Kimlik ve Tanınma Hakkı <i>BMÇHS Madde 7 – İsim ve Vatandaşlık Hakkı;</i> <i>Madde 8 – Kimliğin Korunması;</i> <i>Madde 2 – Ayrımcılık Yasağı;</i> <i>Madde 28 – Eğitime Erişim;</i> <i>Madde 24 – Sağlık Hizmetine Erişim</i>	38
3.6 Ailelerle İlgili Bilgiler <i>BMÇHS Madde 5 – Ebeveynin Rehberliği;</i> <i>Madde 9 – Aile Bütünlüğü;</i> <i>Madde 18 – Ebeveynin Ortak Sorumluluğu</i>	42
3.7 Ailelerin Ekonomik Durumu ve Çocukların Maddi Durum Algısı	47
3.8 Eğitim Hakkının Korunması: Çocukların Eğitime Katılımları <i>BMÇHS Madde 28, 29, 2</i>	50
3.9 Çalışma Deneyimi-Eğitimle Birlikte Çalışma Hali	71
3.10 Sağlık, Gelişme ve Beslenme Hakkının Korunması <i>BMÇHS Madde 24 ve Madde 27</i>	73
3.11 Çocukların Çalışma Deneyimine İlişkin Bulgular <i>BMÇHS 32. madde</i>	86

3.12	Güvenlik Hakkı <i>BMÇHS Madde 19, 37 ve 39 Bağlamında Çocuğun Korunması</i>	93
3.13	Çocukların Katılım, İfade Özgürlüğü ve Destek İsteme Tutumları-Ailelerin Yaklaşımı.....	99
3.14	Boş vakit değerlendirme ve oyun hakkı <i>BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31</i>	108
3.15	Çocukların Haklarını Bilme ve Kullanma Durumu <i>BMÇHS Madde 42</i>	115
3.16	Ayrımcılık ve Kötü Muamele Yasağı <i>BMÇHS Madde 2 ve Madde 19</i>	123
3.17	Hayaller, Gelecek Beklentileri ve Refah	125
4	Arama Çalıştayı Bulguları	134
4.1	Katılımcı Kurumlar	134
4.2	Tematik Alanlar.....	134
4.3	Kurumsal Görüşler ve Ortak Vurgular.....	146
4.4	Arama Çalıştayı ve Araştırma Bulgularının Kesişimi.....	148
5	Genel Değerlendirme	150
6	Politika ve Hizmet Tasarımı Önerileri	152
	Kaynakça	158
	Ekler	161

> GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1	25
<i>Görüşmelere Katılan Çocukların En Çok Kullandığı Kelimeler</i>	
Grafik 2	28
<i>Odak Grup Görüşmelerine Katılan Çocukların Dile Getirdiği Konular</i>	
Grafik 3	29
<i>Odak Grup Görüşmelerine Katılan Ebeveynlerin Dile Getirdiği Konular</i>	
Grafik 4	32
<i>Uyruklarına Göre Çocukların Yaşadığı Mahallelerin Dağılımı</i>	
Grafik 5	35
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların İkamet Ettikleri Mahallelere Göre Dağılımları</i>	
Grafik 6	39
<i>Çocuklardan Kimlik Sahibi Olmadıkları Dönemde Sorun Yaşayanlar</i>	
Grafik 7	39
<i>Kimliksiz Olmaları Nedeniyle Temel Haklara Erişememe</i>	
Grafik 8	44
<i>Uyruklara Göre Çocukların Kardeş Sayısı</i>	
Grafik 9	45
<i>Sultanbeyli'deki Ebeveynlerin İstihdama Katılımları</i>	
Grafik 10	47
<i>Çocukların Maddi Duruma İlişkin Algıların Karşılaştırılması</i>	
Grafik 11	51
<i>Yaş Gruplarına Göre Okula Gitme Durumu</i>	
Grafik 12	51
<i>Suriyeli Çocukların Yaşlarına Göre Devam Ettikleri Sınıf Bilgisi</i>	
Grafik 13	52
<i>Suriyeli Çocukların Türkçe Dil Becerileri Nedeniyle Zorluk Yaşama Durumları</i>	
Grafik 14	53
<i>Sultanbeyli'de çocukların okula ulaşım araçları</i>	
Grafik 15	54
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Uyruklarına Göre Kullandıkları Ulaşım Araçları</i>	
Grafik 16	62
<i>Çocukların Okula Gitme Durumlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımları</i>	
Grafik 17	62
<i>Sultanbeyli'deki Çocukların Okuldan Ayrıldıkları Sınıf Bilgisi</i>	
Grafik 18	63
<i>Suriyeli Çocukların Okuldan Ayrılma Nedenlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımları</i>	
Grafik 19	64
<i>Suriyeli Çocukların Okula Gitmelerini Zorlaştıran Nedenler</i>	

Grafik 20.....	64
<i>Türk vatandaşı Çocukların Okula Gitmelerini Zorlaştıran Nedenler</i>	
Grafik 21.....	64
<i>Sultanbeyli'deki Çocukların Okulu Bırakma Düşüncesi</i>	
Grafik 22.....	65
<i>Suriyeli Çocukların Okulu Bırakma Düşüncelerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları</i>	
Grafik 23.....	65
<i>Türk vatandaşı Çocukların Okulu Bırakma Düşüncelerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları</i>	
Grafik 24.....	76
<i>Uyruklarına Göre Çocukların Kahvaltı Edebilme Durumu</i>	
Grafik 25.....	76
<i>Uyruklarına Göre Çocukların Kahvaltıya Erişim Yeri</i>	
Grafik 26.....	76
<i>Uyruklarına Göre Çocukların Öğle Yemeği Yiyebilme Durumu</i>	
Grafik 27.....	77
<i>Sultanbeyli'deki Çocukların Beyaz ve Kırmızı Ete Erişimleri</i>	
Grafik 28.....	77
<i>Sultanbeyli'deki Çocukların Günde En Az Bir Kere Süt Ürünü Tüketme Dağılımları</i>	
Grafik 29.....	82
<i>Dil Bariyeri Nedeniyle Sağlık Hizmetlerine Erişimde Güçlük Yaşama Durumu</i>	
Grafik 30.....	86
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Çalışma Deneyimi</i>	
Grafik 31.....	87
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Uyruk ve Cinsiyetlerine Göre Çalışma Deneyimi</i>	
Grafik 32.....	87
<i>Sultanbeyli'de Çalışma Deneyimi Olan Çocukların Çalışma Süreleri</i>	
Grafik 33.....	88
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Halen Çalışma Durumları</i>	
Grafik 34.....	88
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Çalışma Alanları</i>	
Grafik 35.....	89
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Çalışma Nedenleri</i>	
Grafik 36.....	90
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Yaşa Göre Çalışma Süresi Dağılımı</i>	
Grafik 37.....	93
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Dışarıda Güvende Hissetme Algısı</i>	
Grafik 38.....	93
<i>Sultanbeyli'de Çocukların Evde Güvende Hissetme Algısı</i>	
Grafik 39.....	94
<i>Çocukların Uyruklarına Göre Evde Güvende Hissetme Algıları</i>	

Grafik 40.....	94
<i>Çocukların Uyruklarına Göre Dışarıda Güvende Hissetme Algıları</i>	
Grafik 41.....	94
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların İlçeye Uyum ve Aidiyet Düzeyleri</i>	
Grafik 42.....	95
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Uyruklarına Göre İlçeye Uyum ve Aidiyet Seviyeleri</i>	
Grafik 43.....	99
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Aileleri Tarafından Fikirlerinin Dinlenme Durumu</i>	
Grafik 44.....	100
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Ailede Alınan Kararlara Katılım Durumu</i>	
Grafik 45.....	101
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Okulda ve Mahallelerinde Kendini İfade Etme Dağılımları</i>	
Grafik 46.....	101
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Okulda/Mahallede Destek İsteme Durumu</i>	
Grafik 47.....	102
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Destek Mekanizmalarına Sahip Olma Dağılımı</i>	
Grafik 48.....	102
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Yardım Arayışında Tercih Ettikleri Kişiler ve Kurumlar</i>	
Grafik 49.....	103
<i>Uyruklarına Göre Çocukların Yardım Arayışında Tercih Ettikleri Kişiler ve Kurumlar</i>	
Grafik 50.....	103
<i>Uyruğa Göre Çocukların Okulda/Mahallede Destek İsteme Durumu</i>	
Grafik 51.....	104
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Okulda/Mahallede Destek İstememe Nedenleri</i>	
Grafik 52.....	108
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Yaşadıkları Mahallelere İlişkin Hisleri</i>	
Grafik 53.....	108
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Yaşadıkları Mahallede, Boş Zamanlarında Oyun Oynayabilme/Vakit Geçirebilme veya Sevdiği Şeyleri Yapabilme Durumu</i>	
Grafik 54.....	109
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Aktivitede Bulunabilme Durumu</i>	
Grafik 55.....	110
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Mahallede Güvenli Alan Algıları</i>	
Grafik 56.....	110
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Akranlarıyla Görüşmesine Dair Ebeveyn Tutumları</i>	
Grafik 57.....	110
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlere Katılımı</i>	
Grafik 58.....	111
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Boş Vakitlerini Değerlendirme Biçimleri</i>	

Grafik 59.....	112
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Boş Vakitlerini Değerlendirme Biçimleri</i>	
Grafik 60.....	113
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Kendi Kültürü ile İlgili Faaliyetlere Katılım Durumları</i>	
Grafik 61.....	115
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Çocuk Haklarına Dair Bilgi Düzeyi</i>	
Grafik 62.....	115
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Çocuk Hakları Konusunda Önceledikleri</i>	
Grafik 63.....	116
<i>Çocuklara Göre Çocuk Haklarına Dair En Önemli Sorunlar</i>	
Grafik 64.....	125
<i>Çocukların Sihirli Bir Değneğe Sahip Olsalar Değiştirmek İstedikleri Konular</i>	
Grafik-65.....	125
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Sihirli Bir Değnekleri Olsa Değiştirmeyi İstedikleri Olgular</i>	

> TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1	23
<i>Anket Yapılan Çocukların Demografik Dağılımları</i>	
Tablo 2	26
<i>Yarı Yapılandırılmış Görüşme Katılımcılarının Tanımlayıcı Bilgileri</i>	
Tablo 3	27
<i>12-15 ve 16-16 Yaş Grubundaki Odak Grup Katılımcısı Çocukların Tanımlayıcı Bilgileri</i>	
Tablo 4	32
<i>Suriyeli Çocukların Doğum İllerine Göre Dağılımları</i>	
Tablo 5	35
<i>Çocukların Uyruklarına Göre Anadilleri</i>	
Tablo 6	36
<i>Suriyeli Çocukların Anadil ve Türkçe Dil Becerileri</i>	
Tablo 7	39
<i>Çocukların Kimlik Sahibi Olma Durumları</i>	
Tablo 8	43
<i>Çocukların Hanede Yaşayan Kişi Sayısına Göre Dağılımları</i>	
Tablo 9	74
<i>Sultanbeyli'deki Çocukların Sağlıklı Beslenme ve Hijyen Konusunda Bilgi Sahipliği</i>	
Tablo 10	74
<i>Sultanbeyli'deki Çocukların Kendilerini Sağlıklı Hissetme Durumları</i>	
Tablo 11	75
<i>Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Sağlıklı Beslenme Algıları</i>	
Tablo 12	82
<i>Sultanbeyli'deki Çocukların Sağlık Hizmetlerine Erişim Dağılımları</i>	

> KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
GGM	: Geri Gönderme Merkezi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İMEP	: İstihdam için Mesleki Eğitim Programı
İSİG	: İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu (Kamu Ombudsmanlığı)
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
MESEM	: Mesleki Eğitim Merkezi
MSYDD	: Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mülteciler Derneği)
RAM	: Rehberlik ve Araştırma Merkezi
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü)
SHM	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Hizmet Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SUKOM	: Mülteciler Derneği Veri Tabanı Sistemi
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YEDAM	: Yeşilay Danışmanlık Merkezi
UESKHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UN WOMEN	: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi

> TEŞEKKÜR

Sultanbeyli ilçesindeki Suriyeli çocukları ve Türk vatandaşı çocukları odağına alan bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde ve bir rapor haline getirilmesinde pek çok kişi ve kurumdan destek alınmıştır. Öncelikle, bize duygu ve düşüncelerini açan Suriyeli çocuklara ve Türk vatandaşı çocuklara teşekkür etmek isteriz. Paylaştıkları hayat deneyimlerini, sorunlarını, çocuk hakları konusundaki görüşlerini, beklentilerini ve mevcut durumlarını bu raporda aktarmaya çalıştık. Raporun Sultanbeyli’de yaşayan çocuk ve gençlere yönelik programların ve faaliyetlerin planlanması için yararlı olmasını umuyoruz.

Bu araştırmanın yapılmasına olanak tanıyan UNICEF Türkiye Temsilciliğine teşekkür ederiz. Projenin yürütücüsü olan Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mülteciler Derneği) ve Proje Yürütücüsü Rümeyza Kahraman araştırmanın yürütülmesinde başından sonuna kadar her aşamada destek oldu, desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Saha çalışmasının yükünü görüşmelere katılarak ve çeviri yaparak biz araştırmacılar için hafifleten gönüllülerimiz Aleyna Gökyıldız, Abdulkadir Osman, Beyza Nur Erkmen, Edanur Demircioğlu, Filiz Beyza Bitik, Halenur Koç, Havvanur Demircioğlu, Hizbanur Akça, Kawakeb Fawal, Melisa Kaya, Shahd Othman, Umama Seyidhokan, Yüsrâ AK, Zainab Bakri Hamido’ya büyük bir teşekkür borçluyuz.

Son olarak, anketlerin uygulanması ve araştırmanın yürütülmesi konusunda bize destek olan okul idarecileri ve rehberlik öğretmenlerine, kamu kurum ve kuruluşlarının personellerine, Mülteciler Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Halil İbrahim Akıncı ve Sosyal Refah Direktörü Kadri Güngörür’e de yardımları için çok teşekkür ederiz.

> YÖNETİCİ ÖZETİ

“Sultanbeyli’de Çocuk Olmak” araştırması, İstanbul’un en genç nüfus oranına sahip ilçelerinden biri olan Sultanbeyli’de yaşayan 12-18 yaş arası Türk vatandaşı çocukların ve Suriyeli çocukların temel haklara erişim durumlarını değerlendirmek ve bu erişimde karşılaştıkları engelleri görünür kılmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, UNICEF tarafından yürütülen “Çocuklar İçin Hesap Verebilirlik, Haklar İçin Savunuculuk (ACAR) Projesi – Sivil Toplum Kuruluşları ile Bilgi Üretimi ve İzlemeye Yönelik İş birliği Programı” kapsamında Mülteciler Derneği tarafından uygulanmıştır.

Çalışmada; çocukların eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal hizmetlere erişim, katılım, ayrımcılık ve yaşam koşulları gibi alanlarda yaşadıkları deneyimler, algılar ve ihtiyaçlar kapsamlı biçimde incelenmiştir. Araştırma sürecinde karma yöntem yaklaşımı benimsenmiş; 489 çocukla anket uygulanmış, 23 bireysel görüşme yapılmış; ebeveyn ve çocuklarla olmak üzere toplam 6 odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiş ayrıca kamu kurumları ve sivil toplum temsilcilerinin katılımıyla bir arama çalışmayı düzenlenmiştir.

Araştırma bulguları, Suriyeli çocukların temel haklara erişiminde dil bariyeri, kimlik sorunu, ayrımcılık ve ekonomik yoksunluk gibi yapısal engellerle karşılaştığını; Türk vatandaşı çocukların ise daha çok eğitim sisteminin niteliği, aile baskısı ve gelecek kaygısı gibi konularda zorluk yaşadığını ortaya koymaktadır. Her iki grup için de okul terki, çocuk işçiliği, istismar, sosyal dışlanma ve psikososyal destek eksikliği ortak risk alanları olarak belirlenmiştir. Suriyeli çocuklar grubu özelinde ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalma durumu gözlemlenirken; hem Suriyeli hem de Türk vatandaşı çocukların akran zorbalığına uğrama durumu yaygın bir sorun olarak tespit edilmiştir.

Çocukların aktardıkları deneyimler, yalnızca bireysel düzeyde değil; sosyal çevre, okul ortamı ve kamu hizmetlerinin kapsayıcılığı ile doğrudan ilişkili çok düzeyli ihtiyaçlara işaret etmektedir. Özellikle hem Suriyeli hem Türk vatandaşı kız çocukları, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, çocuk yaşta erken/zorla evlilik, dışlanma ve hareket alanlarının kısıtlanması gibi kesişimsel kırılmalıklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Sultanbeyli, genel sorunların yanı sıra kendine özgü yapısal zorluklarla da karşı karşıyadır. Göçle gelen çocukların entegrasyonu, eğitim hayatına katılımları ve sosyal uyum süreçleri ilçede öne çıkan konular arasındadır. Göçün beraberinde getirdiği dil bariyeri, kültürel farklılıklar ve ekonomik zorluklar, çocukların eğitime erişimini ve akademik başarılarını doğrudan etkilemektedir. Özellikle eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ve okul terk oranlarının azaltılması, Sultanbeyli’de çocukların geleceği açısından kritik bir öneme sahiptir.

Sağlık hizmetlerine erişim de ilçedeki çocuklar için önemli bir konudur. Sağlık altyapısında iyileştirmeler gözlemlense de özellikle psikososyal destek hizmetleri bakımından eksiklikler dikkat çekmektedir. Mültecilerle ilgili faaliyetler konusunda uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ilçedeki desteğinin azalması, Mülteciler Derneği dışında aktif ve profesyonel bir sivil toplum yapılanmasının bulunmamasıyla birleştiğinde çocukların destek sistemlerine erişimini kısıtlayabilmektedir.

Araştırma, çocukların yaşam deneyimlerinden hareketle yerel düzeyde geliştirilecek hak temelli, kültürlerarası duyarlılığa sahip ve bütüncül hizmet modellerine duyulan ihtiyacı açık biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcı veri toplama süreçlerine dayanan bu çalışma, çocukların yüksek yararını temel alan sosyal politika ve hizmet tasarımı açısından somut bir yol haritası sunma potansiyeline sahiptir.

Çocukların sosyal yaşama katılımı ve karar alma süreçlerinde yer alma hakları da güçlendirilmesi gereken alanlardandır. Yerel yönetim ve sivil toplum yapılarında çocukların temsilinin zayıf olduğu, çocuk meclisleri gibi yapıların henüz yaygın ve etkili bir şekilde kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Çocuk dostu mekanizmaların kurulması, katılım inisiyatiflerinin yaygınlaştırılması ve sosyal-kültürel etkinliklere erişimin artırılması, çocukların gelişimi açısından kritik bir ihtiyaçtır.

Sonuç olarak, bu araştırma; Sultanbeyli’de yaşayan çocukların karşılaştığı çok katmanlı hak ihlallerini görünür kılmaktadır; yerel yönetimler ve ilgili aktörler için somut politika ve hizmet önerileri geliştirmek üzere güçlü bir kanıta dayalı temel sunmaktadır.

Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesine taraf olan ülkelerden biri olarak, çocuk haklarının korunması ve uygulanması konusunda uzun yıllardır çalışmalar yapmaktadır. Tüm bu çalışmalara rağmen çocukların haklarına erişiminde ve çocuk haklarının korunmasında mevzuat ve uygulama farklılıkları yaşanmaktadır. Bunlara ek olarak bölgesel eşitsizlikler de sürmektedir. Öte yandan kaynak eksiklikleriyle kültürel, sosyal ve ekonomik engellerin bu haklara erişimi zorlaştırdığı gözlemlenmektedir (Yazıcı, 2019). Örneğin; eğitim hakkı açısından bakıldığında Türkiye’de ilk ve orta öğretim kanun ile zorunlu kılınsa da özellikle dezavantajlı bölgelerde eğitime dahil olmayan ve eğitimden kopan çocuklarla karşılaşmaktadır.

Ülkemizde çocuk işçiliği de kanunla düzenlenmiş bir alan olmasına karşın, çocuk işçiliği sorunu da dikkate değer bir boyutta varlığını korumaktadır. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 5-17 yaş grubundaki çocukların %4,4’ü çalışma hayatında yer almaktadır. Özellikle tarım ve hizmet sektöründe çalışan çocuklar, ağır çalışma koşulları ve denetimsizlik nedeniyle ciddi hak ihlalleri riskiyle karşı karşıyadır. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler nedeniyle kız çocukları eğitimden erken kopmakta ve daha fazla kırılganlık yaşamaktadır. Nitekim, kız çocuklarının okula devamlılık oranları oğlan çocuklara kıyasla daha düşüktür; 2023 yılında 16-17 yaş grubunda 10.471’i kız, 706’sı oğlan olmak üzere toplam 11.177 çocuğun evlendirildiği resmi kaynaklarca tespit edilmiştir (TÜİK, 2023).

Haklara erişim konusunda en dezavantajlı gruplardan birisi mülteci çocuklardır. Savaş, çatışma ve güvensizlik ortamları ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan zorunlu göç süreçlerini deneyimleyen mülteci çocuklar, en kırılgan gruplar arasında yer almaktadır. Mülteci çocuklar, özellikle eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişim konusunda büyük zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği gibi diğer küresel krizler, çocukların yaşam koşullarını ve temel haklarını tehdit eden yeni bir dinamik olarak öne çıkmaktadır (Şahin-Taşgın, 2017; Doğan ve Kağnıcı, 2020).

Türkiye’deki mülteci¹ çocukların yaşam koşulları ve haklara erişimi hem akademik hem politik anlamda tartışmalı ve önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir.

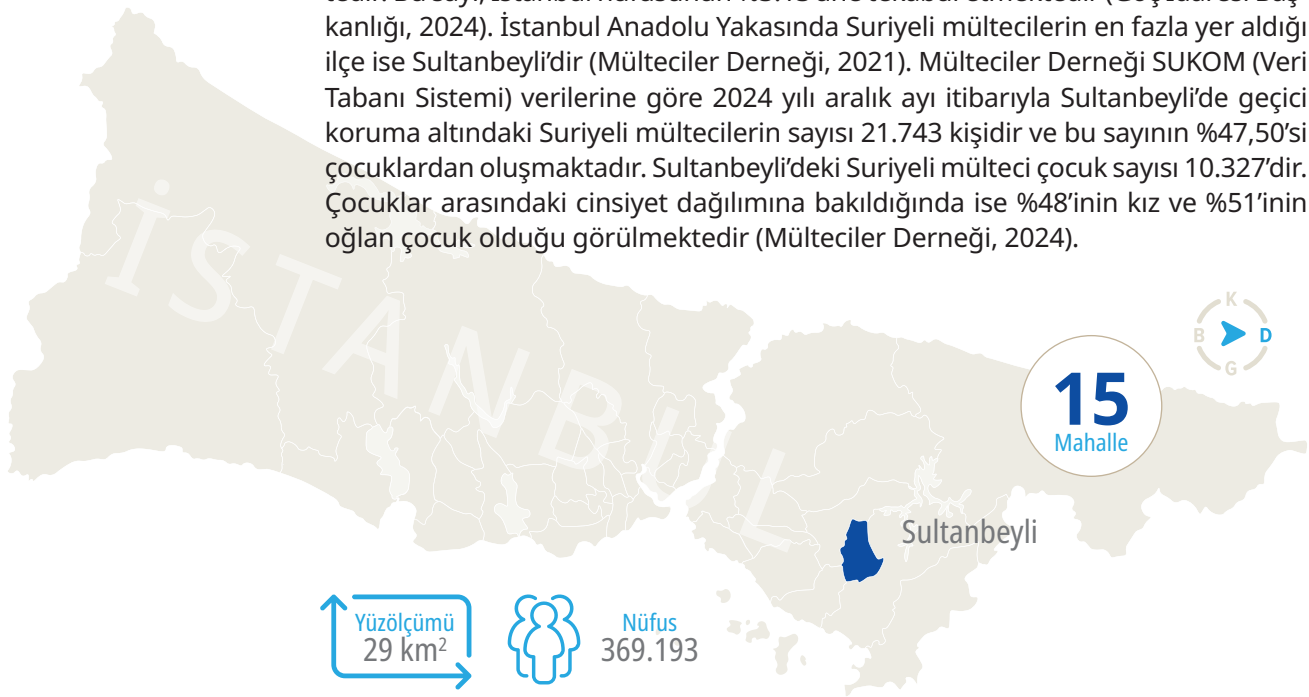

Bu araştırmayla, Sultanbeyli ilçesinde yaşayan çocukların temel haklarına erişim konusunda karşılaştıkları zorlukların temel nedenlerinin belirlenmesi ve çocukların refah ve esenliğini arttırmaya, her çocuğun gelişebileceği ve tam potansiyeline ulaşabileceği bir ortam yaratmaya dönük politika önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

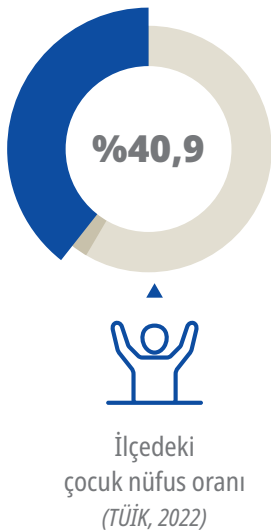
¹ Türkiye’de “mülteci” terimi hukuki olarak yalnızca Avrupa’dan gelen sığınmacılarla sınırlı tutulsa da bu raporda kavram daha geniş ve kapsayıcı bir çerçevede kullanılmaktadır. Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeliler, her ne kadar yasal anlamda mülteci sayılmasalar da zulüm ve şiddet riski nedeniyle ülkelerini terk etmiş olmaları bakımından evrensel mültecilik tanımı kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Özellikle, 2011 yılında Suriye’de yaşanan çatışmalardan dolayı Türkiye’ye yönelen yoğun göç sonrasında bu konu daha fazla önem kazanmıştır. Mülteci çocukların fiziksel ve psikolojik güvenliğini sağlamaya yönelik koruma mekanizmalarının eksikliği ve güçlendirilmesi gerekliliği, çocukların iyi olma hallerini destekleyecek özel politikaların geliştirilmesi, bunun yanı sıra aile içi şiddet, ihmal ve istismar vakalarının etkin bir şekilde ele alınması gerekliliği, çocukların eğitim, sağlık ve korunma haklarına erişimini artırmak için toplumsal, hukuki ve kurumsal düzeyde iş birliğine ihtiyaç duyulduğu akademik çalışmalarda ve raporlarda aktarılmaktadır (UNICEF, 2013; Şahin-Taşğın, 2021; Yüksek, Taşğın ve Tekin, 2022; Kalender-Aybakan, 2024).

Geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerin 506.086’sı İstanbul’da ikamet etmektedir. Bu sayı, İstanbul nüfusunun %3.13’üne tekabül etmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). İstanbul Anadolu Yakasında Suriyeli mültecilerin en fazla yer aldığı ilçe ise Sultanbeyli’dir (Mülteciler Derneği, 2021). Mülteciler Derneği SUKOM (Veri Tabanı Sistemi) verilerine göre 2024 yılı aralık ayı itibarıyla Sultanbeyli’de geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerin sayısı 21.743 kişidir ve bu sayının %47,50’si çocuklardan oluşmaktadır. Sultanbeyli’deki Suriyeli mülteci çocuk sayısı 10.327’dir. Çocuklar arasındaki cinsiyet dağılımına bakıldığında ise %48’inin kız ve %51’inin oğlan çocuk olduğu görülmektedir (Mülteciler Derneği, 2024).

Sultanbeyli’nin yapısını anlamak, çocukları ve haklarını çevreleri içinde değerlendirmek adına önem arz etmektedir. Sultanbeyli, İstanbul’un doğusunda ve şehirden çıkış yolu üzerinde bulunan 1989 yılında ilçe statüsü kazanmış olup 29 km² yüz ölçümüne ve 15 mahalleye sahip, gelişmekte olan bir ilçedir. 2024 TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre Sultanbeyli ilçe nüfusu 369.193 kişidir (TÜİK, 2025).

Sultanbeyli, kuruluşundan itibaren İstanbul’un göç alan önemli merkezlerinden biri olmuştur. Sultanbeyli’nin ülkenin farklı yerlerinden aldığı göçler nedeniyle ilçede İstanbul nüfusuna kayıtlıların oranı hayli azdır. TÜİK 2022 verilerine göre Sultanbeyli’de İstanbul nüfusuna kayıtlı 10.619 kişi vardır ve bu ilçe nüfusunun yaklaşık %3’ünü teşkil etmektedir (TÜİK, 2022). İlçedeki çocuk nüfus oranı %40,9 olarak belirtilmiştir. Bu oran, %26 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. Sultanbeyli, hane halkı ortalaması 3,93 kişi ile İstanbul’un en yüksek oranına sahiptir. İstanbul iline ait ilçe bazlı çocuk yaşta erken/zorla evlilik grafiğine bakıldığında, Sultanbeyli’nin 15-17 yaş evlilik oranıyla ilçeler içinde altıncı sırada yer aldığı görülmektedir. İlçede 6 yaş ve üzeri okuma-yazma bilmeyen kişi sayısı 7.418’dir (İstanbul Valiliği, 2023). Bu durum, çocukların haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik Sultanbeyli özelinde geliştirilecek politikaların ve hizmetlerin büyük bir dikkatle ele alınmasının zorunluluğunu göstermektedir.

Sultanbeyli, İstanbul'un hızla büyüyen ve çeşitlenen yapısıyla dikkat çeken ilçelerinden birisidir. Genç ve çocuk nüfus oranının yüksek olduğu bu bölge hem demografik dinamikleri hem de sosyal yapısıyla özgün bir profil çizmektedir. İlçe, yoğun bir şekilde iç ve dış göç almıştır; dolayısıyla farklı sosyo-kültürel ve ekonomik arka planlardan gelen ailelere ev sahipliği yaparak çok kültürlü ve kozmopolit bir yapı kazanmıştır. Ancak bu çeşitlilik, beraberinde çeşitli sosyal ve ekonomik zorlukları da getirmiştir. Sultanbeyli'de çocuk olmak; göç, ekonomik koşullar, eğitim fırsatlarına erişim, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal katılım, uyum ve ayrımcılık gibi pek çok faktörün etkisi altında şekillenmektedir.

Mülteci çocuklardan özellikle kayıtsız olanlar, genellikle sistemin dışında konumlanıp, ayrımcı uygulamalara ve daha fazla marjinalleşmeye karşı savunmasız kalmaktadır. *Sadece SUKOM verilerine göre, Sultanbeyli'de 2.177 savunmasız mülteci çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların özel ihtiyaçları ise şu şekildedir: %53'ü eğitime devam edemeyen, %16'sı engelli, %9'u çocuk işçi, %7'si ruh sağlığı ve psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyan, %2'si şiddet mağduru, %1'i çocuk yaşta ve zorla evlendirilen veya riski altında olan, %1'i ailelerinden ayrı düşmüş, %1'i deprem mağduru, %1'i aşılanmamış ve %9'u diğer hassasiyetlere sahiptir. Bu veri yalnızca mevcut durumda "çocuk" olan kişilere ait olup 18 yaşını geçmiş ancak çocukluk döneminde bu hassasiyetleri deneyimlemiş kişilerin varlığı bilinmektedir (Mülteciler Derneği, 2024). Çocukların mevcut kırılğanlıklarına neredeyse her zaman "yetersiz gelir" hassasiyeti eşlik etmektedir (Kalender Aybakan, 2024).*

Bu araştırmayla, Sultanbeyli ilçesinde yaşayan çocukların temel haklarına erişim konusunda karşılaştıkları zorlukların temel nedenlerinin belirlenmesi ve çocukların refah ve esenliğini arttırmaya, her çocuğun gelişebileceği ve tam potansiyeline ulaşabileceği bir ortam yaratmaya dönük politika önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Suriyeli çocuklar ve ev sahibi topluluktan çocuklar arasındaki ilişkileri ve farklılıkları incelemeyi, bu farklılıkların haklara ve hizmetlere erişimi nasıl etkilediğini anlamayı amaçlayan araştırmanın bulgularından hareketle sosyal uyumu ve çocuk haklarının korunmasını teşvik eden ve tüm çocuklar için eşit fırsatlar sağlayan hedefli müdahaleler önerilmiştir. Bu yönüyle "*Sultanbeyli'de Çocuk Olmak*" Projesi kapsamında yapılan araştırmanın, ilçede yaşayan çocukların yaşam kalitesinin artırılması ve hak temelli bir yaklaşımın yerleşmesi açısından katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırma bulguları, Sultanbeyli'de yaşayan çocukların temel haklara erişiminde yer yer farklılaşan ve çok boyutlu etkenlerden kaynaklanan sınırlılıkların yaşandığını ortaya koymaktadır. Özellikle mülteci, kimliksiz ve maddi imkânları sınırlı çocuklar açısından, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında karşılaşılan bazı yapısal engellerin, hizmetlere düzenli ve güvenli erişimi güçleştirebildiği gözlemlenmiştir.

Görüşmelerde, ayrımcılık, güvenlik endişesi ve çocukların karar alma süreçlerinde yeterince yer alamaması gibi durumların, çocukların hem kurumsal hizmetlerle hem de sosyal çevreyle ilişkilerini etkileyebildiği ifade edilmiştir. Psikolojik destek hizmetlerine yönelik başvuruların gecikmesi ve bazı ailelerin destek süreçlerine dair çekinceleri, özellikle ergen gruptaki çocuklar için zaman zaman müdahaleyi zorlaştıran bir unsur hâline gelebilmektedir.

Kamusal alanların güvenliğine dair dile getirilen değerlendirmeler, çocukların sosyalleşme imkânlarının yer yer sınırlı kalabildiğini ve gençlerin bu alanlarda kendilerini her zaman güvende hissedemediklerini düşündürmektedir. Sosyal ve kültürel etkinliklere erişimde sürdürülebilir katılımın sağlanmasının, özellikle

Genel olarak, çocukların katılımını önceleyen, hak temelli ve bütüncül bir yaklaşımın güçlendirilmesine ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çocukların yüksek yararını gözeterek ve onların aktif özne olarak tanındığı kapsayıcı mekanizmaların geliştirilmesi, yereldeki uygulamaların etkinliğini artırabilir.

mülteci çocuklar için çeşitli engeller nedeniyle her zaman mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Ebeveynlerle yapılan görüşmeler, özellikle Suriyeli ailelerin dil, bilgilendirme ve statü kaynaklı bazı güçlüklerle karşılaştığını ortaya koyarken, Türk ve Suriyeli kadınların benzer şekilde ev içi sorumluluklar nedeniyle istihdam ve sosyal hayata sınırlı katılım sağladıkları yönünde bulgular sunmaktadır. Bu durum, çocukların gelişimi ve kadınların öz bakım süreçleri açısından zaman zaman destek ihtiyacını artırmaktadır.

Genel olarak, çocukların katılımını önceleyen, hak temelli ve bütüncül bir yaklaşımın güçlendirilmesine ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çocukların yüksek yararını gözeterek ve onların aktif özne olarak tanındığı kapsayıcı mekanizmaların geliştirilmesi, yereldeki uygulamaların etkinliğini artırabilir.

Sultanbeyli'de Çocuk Olmak Projesi kapsamında Suriyeli ve Türk vatandaşı çocukların mevcut hak erişimlerini, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimde yaşadıkları farklılık ve engelleri tespit etmek amacıyla yapılan 23 yarı yapılandırılmış görüşmede Suriyeli çocukların ayrımcılık deneyimleri ve uyum süreçleri öne çıkan temalar arasındayken Türk vatandaşı çocuklar açısından okul ortamı, güvenlik kaygıları ve gelecek planları öne çıkan temalar arasındadır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİK ÇERÇEVESİ

> 2.1 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, Sultanbeyli’de yaşayan Türk vatandaşı çocukların ve Suriyeli çocukların temel haklara erişim durumlarını anlamak, karşılaştıkları engelleri ve ihtiyaçlarını belirlemek ve çocukların kendi ifadeleriyle eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi yaşam alanlarındaki deneyimlerini ortaya koymaktır. Araştırma, çocukların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşadıkları güçlükleri anlamayı, bu güçlüklerin kaynaklarını analiz etmeyi ve bu bulgulardan hareketle çocukların üstün yararı temelinde geliştirilecek politika ve hizmet tasarımlarına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, çocukların katılım haklarını merkeze alarak onların gündelik yaşam pratikleri, hayalleri, uyum süreçleri ve toplumsal ilişkilerine dair seslerini görünür kılmak hedeflenmiştir.

Araştırmanın alt soruları şunlardır:

- > İlçede yaşayan çocukların temel haklara ve hizmetlere (kimlik ve kayıt hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, güvende olma hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü ve katılım hakkı) erişimleri nasıldır?
- > Mülteci ve yerel topluluklardaki çocuklar arasında bu haklara erişim bakımından ortaklıklar ve farklılıklar var mıdır?
- > Çocuklar haklara ve hizmetlere erişimde dışlanma ya da ayrımcılık yaşamakta mıdır?

Özetle, Sultanbeyli’de Çocuk Olmak araştırmasıyla dezavantajlılık oranının yüksek olduğu ilçede yaşayan Türk ve Suriyeli toplulukların çocuklarının mevcut hak erişimlerini incelemek ve sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere ve sosyal ve kültürel etkinliklere erişimindeki farklılık ve engellerin nedenlerini tespit etmek ve araştırma bulgularından hareketle politika önerileri geliştirmek hedeflenmiştir.

> 2.2 Araştırma Tasarımı ve Yöntemi

Araştırma, çoklu veri kaynaklarına dayalı olarak tasarlanmış bütüncül bir yöntemsel yaklaşımla yürütülmüştür. Araştırmanın temelini, proje kapsamında gerçekleştirilen Mülteciler Derneği’ne ait SUKOM veri tabanının analizi ve araştırmanın nicel bulguları oluşturmaktadır. 12-18 yaş arası Türk vatandaşı çocukları ve Suriyeli çocukları kapsayan bu nicel veriler, çocukların yaşamsal haklara erişim durumu, hizmetlerden yararlanma oranları ve yaşam memnuniyetlerine ve güvenlik algılarına ilişkin genel eğilimleri ortaya koymak amacıyla değerlendirilmiştir.

dirilmiştir. Araştırmanın nitel boyutu ise toplanan bu nicel verilerin yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup çalışmaları yoluyla derinleştirilmesini kapsamaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler; çocukların kendi deneyim ve algılarına dayanan hak, ihtiyaç, ayrımcılık ve güvenlik gibi tematik alanlarda daha kapsamlı bir anlayış geliştirmeyi mümkün kılmıştır.

Bunlara ek olarak, çocukların bakımından doğrudan sorumlu olan ebeveynlerle yapılan görüşmeler, çocukların yaşam koşulları ve hizmetlere erişimi konusundaki aile perspektifinin araştırmaya dahil edilmesini sağlamıştır. Ayrıca, araştırma bulgularının karşılıklı değerlendirilmesini sağlamak amacıyla ilgili kamu kurumlarının temsilcileri ve alanda çalışan profesyonellerin katılımıyla bir arama çalışmayı gerçekleştirilmiş; bu çalışmada politika yapıcıların, uygulayıcıların ve uzmanların görüş ve önerileri toplanmıştır. Bu çok katmanlı veri toplama yaklaşımı, çocukların üstün yararı çerçevesinde mevcut durumun kapsamlı bir şekilde analiz edilmesine ve kanıta dayalı öneriler geliştirilmesine imkân tanımıştır.

Araştırmanın nicel aşamasında 12-18 yaş grubu çocuklarla araştırma ekibi tarafından geliştirilen soru formu (anket) kullanılarak veri toplanmıştır. Örneklem belirlenirken Mülteciler Derneği'nin veri tabanı olan SUKOM ve TÜİK verilerinden yararlanılmıştır. *TÜİK verilerine göre Sultanbeyli'de 129.262 çocuk yaşamaktadır. SUKOM verilerine göre ise Sultanbeyli'deki Suriyeli mülteci çocuk sayısı 10.327'dir (TÜİK, 2023; Mülteciler Derneği, 2024).* Krejcie ve Morgan'ın "Örneklem Büyüklüğü Formülü" olarak bilinen formülü kullanılarak %95 güven aralığı, %80 katılım ve %5 hata payı ile bilinen (Krejcie ve Morgan, 1970) araştırma kapsamında gerekli örneklem büyüklüğü yaklaşık 450 kişi olarak hesaplanmıştır. Bu çalışma kapsamında, nicel araştırma için Sultanbeyli'de yaşayan mülteci ve yerel topluluktan olmak üzere 12-18 yaş grubunda yer alan 450 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklarla yapılacak anket çalışması için örneklem belirlenirken amaçlı örneklemden yararlanılmıştır. Bu kapsamda Sultanbeyli ilçesinde çocukların haklara erişimlerindeki ortaklıkları ve farklılıkları anlamak üzere, her iki gruptan çocuk eşit olarak araştırmaya dahil edilmiş ve amaçlı örneklem doğrultusunda uyruk, yaş, cinsiyet, mahalle kırılımları da göz önünde bulundurulmuştur.

Veri toplama araçları olarak çocuklar ve ebeveynler için bilgilendirilmiş onam/rıza formları (*EK-1 ve EK-2*), Türk vatandaşı çocuklar için anket formu ve Suriyeli çocuklar için anket formu olmak üzere iki ayrı anket formu hazırlanmıştır (*EK-3 ve EK-4*). Bütün soru formları alanda çalışan uzmanlar ve UNICEF tarafından incelenmiş ve geri bildirimleri alınarak son haline getirilmiştir. Türk vatandaşı çocuklar için anket formu, çoktan seçmeli ve açık uçlu toplam 62 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümde çocuklara ilişkin demografik bilgiler, sonraki bölümlerde ise çocukların beslenme, eğitim, sağlık, güvenlik ve katılım hakları ile çalışma deneyimlerine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Bu bölümlerdeki sorular çoktan seçmeli soruların yanında dörtlü likert olarak tasarlanmış yönergeden oluşmaktadır. Sorular çocukların anlayabileceği şekilde sade, açık ve anlaşılabilir olarak tasarlanmıştır.

Suriyeli mülteci çocuklar için anket formu çoktan seçmeli ve açık uçlu toplam 71 sorudan oluşmaktadır. Bu formda, Türk çocuklar için anket formundan farklı olarak anadil ve kayıt hakkıyla (geçici koruma kimlik sahibi olmakla) ilgili sorulara da yer verilmiştir. Sorular çocukların anlayabileceği şekilde sade, açık ve anlaşılabilir olarak Türkçe ve Arapça olarak tasarlanmıştır. Anketler, çocukların katılım hakkı gözetilerek çocukların tercih ettiği dilde konuşabilen ve eğitime tabi tutulmuş anketörler tarafından çocuklarla birlikte doldurulmuştur. Bazı sorularda değerlendirme cetvelleri (Likert tipi) kullanılarak çocuklardan belir-

129.262

İlçedeki
çocuk sayısı

10.327

İlçedeki
mülteci çocuk sayısı

li durumlara katılım derecelerini ya da memnuniyet düzeylerini beşli bir ölçek üzerinden ifade etmeleri istenmiştir. Anketlerin uygulanma aşamasında, araştırmanın amacına, katılımcılardan alınan bilgilerin gizli kalacağına, araştırmayı yürüten kişilerce çalışmanın ne kadar süreceğine dair bilgilendirme yapılmış ve “Çocuklar için Bilgilendirilmiş Onam Formu” kullanılmıştır. Form, çocuklar ve ebeveynleri tarafından doldurulmuştur. Ebeveynlerin fiziken çocukların yanında bulunmadığı ortamlarda ebeveynlerden dijital olarak onam alınmıştır. Anketörlerin geri bildirimleri, pilot uygulamalardaki çocukların görüş ve önerileri dikkate alınarak anketlerin son hali verilmiş ve uygulama gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın nitel aşamasında, SUKOM verileri ve nicel araştırma sonucunda elde edilen verilerin derinleştirilmesi amaçlanmış, bu kapsamda 23 derinlemesine görüşme ile 6 odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmelerinin 4’ü çocuklarla, 2’si ise 6-12 yaş grubunun temsiliyetini sağlamak amacıyla bu yaş grubundaki çocukların ihtiyaçlarını anlamak çocukların ebeveynleriyle yapılmış olup, 14 ebeveynin (6 Türk vatandaşı, 8 Suriyeli) katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ebeveynlerle yapılan odak gruplar için daha fazla sayıda (12’şer kişi) katılımcı planlanmış ancak odak grup görüşmesinin gerçekleştirileceği gün meydana gelen olumsuz hava koşulları nedeniyle önceden katılacağını bildiren ebeveynlerin bir kısmı görüşmeye gelememiştir. Çocuklarla ve ebeveynleriyle gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde uyruğa ve yaşa göre iki ayrı sınıflandırma yapılmış ve toplamda 6 odak grup görüşmesi aşağıdaki sınıflamaya göre gerçekleştirilmiştir.

- > 12-15 yaş grubundaki yerel halktan çocuklar
- > 12-15 yaş grubundaki Suriyeli mülteci topluluktan çocuklar
- > 15-18 yaş grubundaki yerel halktan çocuklar
- > 15-18 yaş grubundaki Suriyeli mülteci topluluktan çocuklar
- > 6-12 yaş grubundaki yerel halktan çocukların ebeveynleri
- > 6-12 yaş grubundaki Suriyeli mülteci çocukların ebeveynleri

Her bir odak grup görüşmelerine 10-12 çocuğun katılımı planlanmış olup toplamda 31 çocuğun katılımı sağlanabilmiştir. Odak grupların yanı sıra tamamlayıcı olarak haklarına erişemeyen, geçmişte herhangi bir hak ihlali yaşayan veya bu risk altında bulunan hassasiyet sahibi çocuklarla ya da çeşitli nedenlere bağlı olarak odak gruba katılmayan 20 çocukla yarı yapılandırılmış görüşmeler planlanmış olup çalışma sonucunda 23 çocuk ile görüşmeler tamamlanmıştır. Nitel araştırma sürecinde, araştırma ekibi tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme yönergeleri ve odak grup görüşme yönergeleri (EK-6 ve EK-7) kullanılmıştır. Yerel topluluk ve mülteci topluluğun bir arada yaşadığı Sultanbeyli ilçesinde çocukların haklara erişimindeki ortaklıkları ve farklılıkları anlamak üzere, her iki gruptan çocuk eşit olarak araştırmaya dahil edilmiş ve amaçlı örneklem doğrultusunda uyruk, yaş, cinsiyet, mahalle kırılımları da göz önünde bulundurulmuştur. Araştırma süreci, Maltepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’nun 20.02.2025 tarihli ve 2025/15-08 sayılı kararıyla etik onay alınarak yürütülmüştür.

Araştırmanın önemli bileşenlerinden biri olarak 9 Nisan 2025 tarihinde Sultanbeyli Toplum Merkezi’nde bir arama çalışmayı düzenlenmiştir. Bu çalıştay, nitel ve nicel veri bulgularının değerlendirilmesini desteklemiş ve yerelde çocuklarla çalışan profesyonellerin görüşleriyle zenginleştirilmesini sağlamıştır. Katılımcılar arasında yer alan profesyonellerin kuruluşları; Sultanbeyli İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Sultanbeyli İlçe Sağlık Müdürlüğü, Sultanbeyli Güçlendirilmiş

Göçmen Sağlığı Merkezi, Sultanbeyli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Sultanbeyli Halk Eğitim Merkezi, Sultanbeyli Sosyal Hizmet Merkezi, Sultanbeyli Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sultanbeyli Sosyal Uyum ve Destek Merkezi (SUDEM), Kızılay Anadolu Yakası Toplum Merkezi, Üsküdar Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM), Sultanbeyli Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü, Sultanbeyli Belediyesi Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü, Sultanbeyli Belediyesi Kültür İşleri Müdürlüğü, Sultanbeyli İlçe Emniyet Müdürlüğü Çocuk Büro Amirliği, Sultanbeyli İlçe Müftülüğü ve çocuklarla çalışan yerel sivil toplum kuruluşlarıdır.

Çalıştayda, araştırma ekibi tarafından araştırmanın nicel aşamasında toplanan ön veriler paylaşılmış, ardından katılımcılarla çocuk hakları, eğitimden kopma riski, sağlık hizmetlerine erişim, sosyal-kültürel aktivitelere katılım ve sosyal hizmetlere ulaşım başlıkları tartışılmıştır. Kurum temsilcilerine tematik rehber kartlar sunulmuş ve kolaylaştırıcılar eşliğinde derinlemesine küçük grup çalışmaları yürütülmüştür. Tartışmalar sonucunda mevcut durum analizleri ve iyileştirme önerileri geliştirilmiştir. Bu sayede araştırmanın bulguları yalnızca saha verilerine değil, aynı zamanda yerel bilgi birikimine ve uygulayıcıların deneyimlerine de dayandırılarak güçlendirilmiştir.

> 2.3 Verilerin Toplanması ve Analizi

Nicel ve nitel veri toplama sürecinde çocukların üstün yararı temel alınarak, gönüllü katılım esas alınmış ve mahremiyete özen gösterilmiştir. Anket çalışmalarında, odak gruplarda ve yarı yapılandırılmış görüşmelerde çocukların yaşlarına uygun iletişim teknikleri kullanılarak, kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri sağlanmıştır. Görüşmeler, katılımcıların mahremiyetine saygı gösterilerek ve onamları alınarak ses kaydı veya not alma yoluyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş; özellikle çocuklara ilişkin verilerde mahremiyetin korunması adına anonimleştirme yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler sayısal kodlar (Örn: Katılımcı-1), odak grup görüşmelerinde ise renk ve simge gibi takma adlar (Örn: Pırıl, Siyah, Gökyüzü) kullanılarak kişisel bilgiler gizli tutulmuştur. Tüm süreç boyunca çocukların yüksek yararı gözetilmiş, araştırma bulgularının yalnızca çocuğun haklarını ve yaşam standartlarını destekleyecek şekilde kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmanın **nicel aşaması**, Sultanbeyli'de yaşayan çocukların yaşam koşulları, temel haklara erişimleri ve gündelik yaşam deneyimlerini sayısal olarak ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çocukların yaşam standartlarını, eğitim, sağlık, güvenlik, katılım ve boş zaman etkinliklerine erişimlerini ölçmek üzere geliştirilen anket formu kullanılarak veri toplanmıştır.

Mülteci ve Türk vatandaşı çocuklarla yapılacak anket çalışması için örneklem belirlenirken amaçlı örneklemden yararlanılmıştır. Amaçlı örnekleme araştırmacı, belli bir bölge ya da mekânı kendi araştırma sorusuna uygun olarak kasıtlı seçer. Amaç, araştırmacının kuramsal bilgisiyle ve daha önceki deneyimiyle araştırma sorusuna en uygun vakaları ya da denekleri bulma ve araştırmasına dahil etme çabasıdır (Erdoğan ve Uyan Semerci, 2021: 86). Bu kapsamda; yerel topluluk ve mülteci topluluğun bir arada yaşadığı Sultanbeyli ilçesinde çocukların haklara erişimlerindeki ortaklıkları ve farklılıkları anlamak üzere, her iki gruptan çocuk eşit olarak araştırmaya dahil edilmiş ve amaçlı örneklem doğrultusunda yaş, cinsiyet, mahalle kırılımları da göz önünde bulundurulmuştur. Anket çalışması, 12-18 yaş aralığında olan ve Sultanbeyli ilçesinde ikamet eden çocuklar ile yürütülmüştür. Katılımcı örnekleme, yaş, cinsiyet ve uyruk (Türk va-

tandaşı ve Suriyeli çocuklar) çeşitliliği gözetilerek oluşturulmuş; temsiliyeti artırmak amacıyla farklı mahallelerden örnekleme gidilmiştir.

Nicel araştırma aşamasında, süreci hızlandırmak adına Mülteciler Derneği'nin lisans eğitimi düzeyindeki gönüllülerine anketin uygulanması ve araştırma etiğine dair teorik ve uygulamalı bir eğitim verilmiş ve anket sürecinde gönüllülere rehberlik edilmiştir. Çocuklarla gerçekleştirilen anket çalışmalarında yaşlarına uygun iletişim teknikleri kullanılarak, kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri sağlanmıştır. Gönüllülerin geri bildirimleri, pilot uygulamalardaki çocukların görüş ve önerileri dikkate alınarak anketlerin son hali verilmiş ve uygulama gerçekleştirilmiştir. Anket uygulanması sürecinde, gönüllülerin desteği ile çocukların katılım ve mahremiyet hakkı gözetilerek anketler çocukların tercih ettikleri dilde doldurulmuştur. Veri toplama esnasında, UNICEF'ten uzman görüşü alınarak bilgilendirilmiş onam formu ebeveynlere çevrimiçi olarak iletilmiş ve onam formları araştırmacılar tarafından gizliliğe dikkat edilerek bulut üzerinde depolanmıştır. Anketlerin uygulanma süreci, okulların ara tatil dönemine denk gelmesi ve İstanbul'daki hava koşulları nedeniyle, ilçede yaşayan çocuklara ulaşma konusunda güçlük yaşanmasına neden olmuştur. Çocukların hava koşulları nedeniyle merkeze gelemeyişi ve ekonomik zorluklar nedeniyle ulaşım araçlarını kullanamaması çocuklara ulaşmayı zorlaştıran nedenler arasındadır. Bu sebeple, farklı gruptaki çocuklara erişebilmek adına, uygulama boyunca örneklem yeniden gözden geçirilmiş ve ulaşılamayan çocuklara ulaşabilmek adına ilçedeki eğitim kurumları ile iletişime geçilmiştir. Bu kapsamda eğitim kurumlarında anketi uygulayabilmek adına, Millî Eğitim Bakanlığına çevrimiçi başvuru yapılarak izin alınmış ve ortaöğretim kurumlarında anket uygulanabilmiştir. Anketlerin yapılmasının yarıyıl tatiline denk gelmesi ve olumsuz hava koşulları gibi zorlayıcı faktörlere karşın yoğun bir çalışma temposuyla anketler belirlenen zamanda tamamlanabilmiştir. Bunun başarılmasında, anket yapan gönüllü öğrencilerin projeye ve yapılan araştırmaya duydukları ilgi oldukça önemli görülmektedir.

Katılımcılara ulaşmada SUKOM veri tabanı, ilçede bulunan ortaöğretim kurumları ve Sultanbeyli Belediyesi ve ilgili birimlerinden destek alınmıştır. Bu çerçevede hazırlanan anketler kapsamında, kotalı örnekleme yöntemi kullanılarak, 225'i yerel halktan 225'i Suriyeli olmak üzere 12-18 yaş grubundaki 450 çocukla anket yapılması hedeflenmiştir. Araştırmada mülteci ve yerel halk ayrımının yanı sıra cinsiyet, yaş ve mahalle gibi kırılımların da dağılımına dikkat edilmiş ve 12 Ocak-28 Şubat 2025 tarihleri arasında 489 çocuk ile anket çalışması tamamlanmıştır. Yapılan anket çalışmalarının analizi için SPSS 25 istatistik paket programı kullanılarak betimsel ve çıkarımsal analiz yapılmıştır.

GENEL	SURİYELİ ÇOCUKLAR				TÜRK ÇOCUKLAR				TOPLAM
Hedef	225				225				450
Gerçekleştirilen	224				265				489
Yüzdellik Oran	%100				%118				
KIRILIM	Kız	Erkek	12-15	16-18	Kız	Erkek	12-15	16-18	
Hedef	113	112	113	112	113	112	113	112	%109
Gerçekleştirilen	126	98	129	95	128	136	147	118	
Yüzdellik Oran	%112	%88	%115	%85	%113	%121	%130	%105	

→ **Tablo 1.** Anket Yapılan Çocukların Demografik Dağılımları

Nitel aşamada ise, 6 odak grup ve 23 yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Odak gruplar ve yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler, mülteci çocuklar ve yerel topluluk üyesi çocuklarla Sultanbeyli Toplum Merkezinde ve ilçedeki orta-öğretim kurumlarında araştırma ekibi ve gönüllüler aracılığı ile yürütülmüştür. Odak gruplardan 4'ü 12-18 yaş grubundaki çocuklarla yapılırken 2'si 6-12 yaş grubundaki çocukların ebeveynleriyle yapılmıştır.

Araştırma boyunca haklara erişim kapsamında aşağıda yer alan başlıklar incelenmiştir ve bunlara ilişkin sorular sorulmuştur;

- > **Sosyodemografik Bilgiler:** Çocukların genel demografik özellikleri ve bu özelliklerin haklara erişim üzerindeki etkileri analiz edilmek istenmiştir.
- > **Eğitime Erişim:** Çocukların eğitime devam durumları, eğitimde karşılaşılan engeller ve fırsatlar değerlendirilmesi hedeflenmiştir.
- > **Sağlık, Gelişme ve Beslenme Hakları:** Çocukların sağlık hizmetlerine erişimi, sağlıklı gelişimleri ve yeterli beslenme koşulları incelenmek istenmiştir.
- > **İş Piyasasına Dahiliyet:** Çocuk işçiliği olgusu, iş piyasasına katılımın nedenleri ve sonuçlarının ele alınması planlanmıştır.
- > **Güvenlik Algıları:** Çocukların kişisel güvenliklerine ilişkin algıları ve yaşadıkları güvenlik sorunları araştırılması düşünülmüştür.
- > **Katılım ve İfade Özgürlüğü:** Çocukların karar alma süreçlerine katılımları ve ifade özgürlüklerini kullanabilme düzeyleri değerlendirilmek üzere yapılandırılmıştır.
- > **Oyun Haklarına Erişim:** Çocukların oyun ve dinlenme haklarına erişimleri ve bu alandaki eksiklikler incelenmesi planlanmıştır.
- > **Hak Bilinci ve Kullanımı:** Çocukların temel haklarını bilme ve bu hakları kullanma kapasiteleri analiz edilmesi hedeflenmiştir.
- > **Ayrımcılık Deneyimleri:** Çocukların maruz kaldığı ayrımcılık türleri ve sıklığı belirlenmek istenmiştir.

Anket çalışmasına katılan ve açık uçlu sorulara yanıt veren çocukların anlatıları yaş ve cinsiyetleri belirtilerek verilirken yarı yapılandırılmış görüşmelere katılan çocukların alıntıları katılımcı numaraları, yaşı, uyuşu ve cinsiyeti ile birlikte verilecektir. Odak grup görüşmelerine katılan çocukların anlatıları ise çocukların kendilerine buldukları renk veya meyve ile betimleyici bilgileri ile birlikte sunulmuştur.

Bu başlıkların yanı sıra, arama çalıştayında hazırlanan rehber kartlarla kamusal alanda araştırmanın konusuna dair alandaki aktörlerin görüş, düşünce ve önerilerinin öğrenilmesi hedeflenmiştir.

Bu süreçte İstanbul'daki olumsuz hava koşulları, okullardaki sınav dönemleri ve Ramazan ayı ve bayram tatilinin olması nedeniyle yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapılması ve odak grup görüşmelerinin tamamlanmasında güçlüklerle karşılaşmıştır. Çocukların hava koşulları nedeniyle merkeze gelemeyişi ve ekonomik zorluklar nedeniyle ulaşım araçlarını kullanamamaları çocuklara ulaşmayı zorlaştıran nedenler arasındadır. İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izinle eğitim sistemine dahil olabilmiş çocuklara ulaşmak görece daha rahat iken, çalışmakta olan çocuklara ve ne eğitimde ne de çalışma yaşamında olmayan çocuklara ulaşmak güç olmuştur. Özellikle 16-18 yaş Suriyeli çocukların okullarda sayıca az olması ve yine bu gruba dahil çalışan çocukların yalnızca pazar günleri izinli olup tek izinli günlerinde görüşme yapmayı arzu etmemeleri nedeniyle sınırlı sayıda çalışan çocuğa ulaşabilmektedir. Bu sebeple, farklı gruptaki çocukla-

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Uyruk	Mahalle Bilgisi	Kardeş Sayısı
1	Kız	16	Türk Vatandaşı	Ahmet Yesevi	3
2	Kız	17	Türk Vatandaşı	Orhangazi	3
3	Kız	16	Türk Vatandaşı	Abdurrahmangazi	3
4	Kız	16	Türk Vatandaşı	Mimar Sinan	4
5	Kız	14	Suriyeli	Necip Fazıl	3
6	Kız	14	Suriyeli	Necip Fazıl	3
7	Kız	16	Türk Vatandaşı	Mimar Sinan	3
8	Oğlan	13	Suriyeli	Yavuz Selim	6
9	Kız	16	Türk Vatandaşı	Mehmet Akif	4
10	Oğlan	14	Suriyeli	Mehmet Akif	3
11	Oğlan	14	Türk Vatandaşı	Abdurrahmangazi	3
12	Kız	14	Türk Vatandaşı	Abdurrahmangazi	2
13	Oğlan	14	Türk Vatandaşı	Mehmet Akif	4
14	Kız	16	Türk Vatandaşı	Mimar Sinan	4
15	Kız	18	Türk Vatandaşı	Battalgazi	3
16	Kız	18	Suriyeli	Turgut Reis	4
17	Kız	18	Türk Vatandaşı	Adil	2
18	Oğlan	15	Türk Vatandaşı	Necip Fazıl	2
19	Oğlan	16	Suriyeli	Hamidiye	4
20	Oğlan	16	Türk Vatandaşı	Akşemsettin	3
21	Oğlan	17	Suriyeli	Fatih	3
22	Oğlan	17	Suriyeli	Akşemsettin	5
23	Oğlan	17	Suriyeli	Adil	4

→ **Tablo 2.** Yarı yapılandırılmış görüşme katılımcılarının tanımlayıcı bilgileri

Odak grup görüşmeleri kapsamında, 2 odak grup çalışması 12-15 yaş arasındaki Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklarla, 2 odak grup çalışması 16-18 yaş aralığındaki Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklarla ve 2 odak grup görüşmesi de 6-12 yaş aralığında çocuğu bulunan Türk vatandaşı ve Suriyeli ebeveynlerle ayrı zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmelerine katılan çocukların tanımlayıcı bilgileri Tablo-3'te sunulmaktadır.

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Uyruk	Sınıf/Okul	Kardeş
Çocuk 1	Kız	13	Türk Vatandaşı	8. sınıf	3
Çocuk 2	Kız	14	Türk Vatandaşı	9. sınıf	1
Çocuk 3	Kız	14	Türk Vatandaşı	9.sınıf	4
Çocuk 4	Oğlan	14	Türk Vatandaşı	9. sınıf	5
Çocuk 5	Oğlan	15	Türk Vatandaşı	Açık lise	2
Çocuk 6	Kız	14	Türk Vatandaşı	9. sınıf	1
Çocuk 7	Kız	14	Türk Vatandaşı	9. sınıf	4
Çocuk 8	Kız	14	Türk Vatandaşı	9. sınıf	2
Çocuk 9	Kız	14	Türk Vatandaşı	9. sınıf	4
Çocuk 10	Kız	17	Suriyeli	Ortaokul terk	4
Çocuk 11	Kız	16	Suriyeli	Ortaokul terk	4
Çocuk 12	Oğlan	17	Suriyeli	11. sınıf	5
Çocuk 13	Oğlan	17	Suriyeli	12.sınıf	4
Çocuk 14	Oğlan	16	Suriyeli	10. sınıf	4
Çocuk 15	Oğlan	16	Suriyeli	9. sınıf	Veri yok
Çocuk 16	Kız	15	Suriyeli	9. sınıf	4
Çocuk 17	Oğlan	15	Suriyeli	8. sınıf	4
Çocuk 18	Oğlan	15	Suriyeli	8. sınıf	4
Çocuk 19	Kız	15	Suriyeli	9. sınıf	0
Çocuk 20	Kız	14	Suriyeli	9. sınıf	2
Çocuk 21	Kız	14	Suriyeli	9. sınıf	5
Çocuk 22	Kız	15	Suriyeli	9.sınıf	5
Çocuk 23	Kız	15	Suriyeli	9. sınıf	2
Çocuk 24	Kız	17	Türk Vatandaşı	12.sınıf	4
Çocuk 25	Kız	17	Türk Vatandaşı	12.sınıf	3
Çocuk 26	Kız	17	Türk Vatandaşı	12.sınıf	2
Çocuk 27	Oğlan	17	Türk Vatandaşı	12.sınıf	3
Çocuk 28	Oğlan	15	Türk Vatandaşı	9.sınıf	3
Çocuk 29	Oğlan	15	Türk Vatandaşı	9. sınıf	1
Çocuk 30	Oğlan	16	Türk Vatandaşı	10.sınıf	3
Çocuk 31	Oğlan	16	Türk Vatandaşı	Açık lise	6

→ **Tablo 3.** 12-15 ve 16-18 Yaş Grubundaki Odak Grup Katılımcısı Çocukların Tanımlayıcı Bilgileri

hassasiyetleri, bu yöntemin tercih edilmesinde belirleyici olmuştur. Ebeveynlerin kendi gözlemleri ve deneyimleri üzerinden çocuklarının durumuna ilişkin algıları, çocuk hakları ilkelerine uygun olarak derinlemesine incelenmiştir. Bu sayede, çocukların kendi ifadelerinde yaşayabilecekleri kısıtlılıkların üstesinden gelinirken, ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşamlarındaki ihtiyaçları ve karşılaştıkları engeller hakkında değerli bilgiler edinilmiştir. Suriyeli ebeveynlerle yapılan odak grup görüşmesine 6 kadın 2 erkek olmak üzere toplamda 8 ebeveyn katılırken Türk vatandaşı ebeveynler ile yapılan görüşmeye yalnızca 6 kadın ebeveyn katılmıştır. Ebeveynlerle yapılan görüşmelerin analizi MAXQDA programı kullanılarak yapılmış ve anne babalar tarafından en çok kullanılan kelimeler aşağıdaki görselde sunulmuştur. Görüşme süreci boyunca katılımcıların gönüllülük esası, bilgilendirilmiş onam ve gizlilik ilkelerine titizlikle uyulmuş, bu da elde edilen verilerin güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmıştır. Elde edilen bulgular, bu yaş grubundaki çocukların haklara erişimindeki durumu ve iyileştirilmesi gereken alanları kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin cümlelerinde sıklıkla çocuk vurguları, eğitime ilişkin ifadeleri ve talepleri öne çıkmaktadır.

→ **Grafik 3.** Odak Grup Görüşmelerine Katılan Ebeveynlerin Dile Getirdiği Konular

Suriyeli ebeveynlerin demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcılar, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki durum ve aile yapısı bakımından çeşitlilik göstermektedir. Çalışmaya katılan Suriyeli ebeveynlerin yaş aralığı 26 ile 49 arasında değişmektedir. Katılımcıların 7'si evli olup bir katılımcı eşinin vefat ettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda çalışmaya bir çift birlikte katılmak istediklerini beyan etmiş ve deneyimlerini kız ve oğlan çocukları üzerinden ayrı ayrı aktarmıştır. Katılımcıların çocuk sayıları bir ile altı arasında değişmekte olup çocuklardan bazıları aktif olarak örgün eğitime devam ederken, bazıları çeşitli nedenlerle (yaş küçüklüğü, sağlık sorunları gibi) eğitime katılamamaktadır. Katılımcıların eğitim düzeyleri ise 5. sınıf ilkökul mezuniyetinden üniversite lisans mezuniyetine kadar çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların çoğu Sultanbeyli ilçesinde uzun süredir yaşamaktayken, afet nedeniyle Antakya'dan İstanbul'a yeniden göç eden katılımcının ikamet etme süresi diğer katılımcılardan kısadır. Katılımcılardan ikisi aktif olarak çalışma hayatında yer alırken, diğerleri sağlık sorunları ya da bakım sorumlulukları nedeniyle çalışmamaktadır. Ayrıca, katılımcılardan ikisi kimlik sorununu nedeniyle kendisinin ve çocuklarının kamu hizmetlerine erişim açısından zorluklar yaşadığını ifade etmektedir.

Suriyeli ebeveynlerin anlatımları, göç deneyimi, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim konularında çeşitli yapısal sorunların varlığını ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyleri genel olarak düşük olmakla birlikte, katılımcıların çocuklarının eğitime erişim düzeyleri farklılık göstermektedir. Ebeveynler açısından çalışma

yaşamına katılımın ise cinsiyet, sağlık durumu ve bakım yükümlülüklerine göre farklılaştığı görülmektedir.

Türk vatandaşları ile yapılan odak grup görüşmesine katılan altı kadının yaşları 27 ile 42 arasındadır. Kadın ebeveynlerin çocuk sayılarına göre aile yapıları değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların eğitim düzeyleri okuryazarlık olmaktan ön lisans seviyesine kadar farklılık göstermektedir. İki aktif olarak Marifet Mutfağı isimli sosyal girişimde çalışmaktadır. Diğer katılımcılar ise ev işleri dışında gelir getiren bir işte çalışmadıklarını veya iş arayışında olduklarını ifade etmiştir. Çocuklarının eğitimi, bakım sorumlulukları ve geçim kaynaklarına erişim katılımcıların ortak gündemini oluşturmaktadır. Göç, eş kaybı, ekonomik zorluklar ve eğitime erişim ise deneyimlerine ilişkin öne çıkan temalar arasında yer almaktadır. Türk vatandaşı katılımcıların ifadeleri, annelik rolleriyle birlikte ekonomik zorluklar, eğitim ve hizmetlere erişim sorunlarını gündeme getirmektedir. Kadınların bir kısmı aktif olarak çalışmakta ya da iş arayışındayken, bir kısmı ev içi bakım emeği nedeniyle iş gücünden uzak kalmaktadır.

Ebeveynlik deneyimleri ise sosyal destek ihtiyacını, rehberlik eksikliğini ve hizmetlere erişimde yaşanan eşitsizlikleri gözler önüne sermektedir. Özellikle çocukların eğitimi ve sosyal gelişimi, tüm katılımcıların ortak önceliği olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, Türk vatandaşı ve Suriyeli kadın ebeveynler, ebeveynlik rolleri bağlamında, yoğun bir duygusal ve fiziksel yük altında olduklarını ifade etmişlerdir. Ev içi rollerin eşit dağılmaması, sosyal destek mekanizmalarının eksikliği ve kendilerine zaman ayıramama gibi sorunlar, annelerin ruhsal iyilik halleri üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır. Katılımcılar, annelere yönelik psikolojik destek programları, sosyal dayanışma alanları ve aile eğitimi gibi uygulamaların gerekliliğine işaret etmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde nicel ve nitel araştırmanın bulguları sunulacak olup çocuk ve yetişkinlerin ifadelerinden alıntılara yer verilecektir. Anket çalışmasına katılan ve açık uçlu sorulara yanıt veren çocukların anlatıları yaş ve cinsiyetleri belirtilerek verilirken yarı yapılandırılmış görüşmelere katılan çocukların alıntıları katılımcı numaraları, yaşı, uyuşu ve cinsiyeti ile birlikte verilecektir. Odak grup görüşmelerine katılan çocukların anlatıları ise çocukların kendilerine buldukları renk veya meyve ile betimleyici bilgileri ile birlikte sunulacaktır.

Araştırma bulguları, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (ÇHS) yer alan haklar bağlamında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Türk ve Suriyeli çocukların haklara erişim düzeyleri 17 ana başlık altında incelenerek sunulmuştur.

> 3.1 Sosyodemografik Bilgiler

BMÇHS Madde 2 - Ayrımcılık Yasağı;
Madde 6 - Yaşama ve Gelişme Hakkı

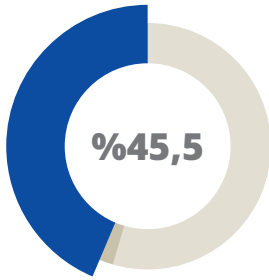
Araştırmanın nicel bileşeni kapsamında 12 Ocak-28 Şubat 2025 tarihleri arasında 224'ü Suriyeli ve 265'i Türk vatandaşı olmak üzere toplam 489 çocukla anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar 12-18 yaş aralığındadır. Anketlerin bir bölümü eğitime devam eden çocuklarla okullarda, diğer bölümü ise Sultanbeyli Toplum Merkezi'nde eğitime devam etmeyen veya erişimi kısıtlı çocuklarla gerçekleştirilmiştir.

Yaş dağılımında 14 ve 16 yaş gruplarının öne çıktığı görülmektedir. Suriyeli ve Türk vatandaşı çocukların yaş aralıkları benzer düzeyde dağılmıştır. Cinsiyet dağılımı bakımından Türk vatandaşı çocuklar arasında oğlan çocukların oranı daha yüksek iken, Suriyeli çocuklarda kız çocukların oranı öne çıkmaktadır. Bir Türk vatandaşı çocuk cinsiyet belirtmek istememiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde de çocukların yaş, uyruk ve cinsiyet dağılımlarının eşit olmasına özen gösterilmeye çalışılmıştır. Türk vatandaşı kız çocuklarının bireysel görüşme konusunda istekli olmaları nedeniyle hedeflenen görüşme sayısının üzerine çıkılarak 9 Suriyeli, 14 Türk vatandaşı olmak üzere 23 çocuk ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeleri kabul eden çocukların büyük çoğunluğu (%69,5) kız öğrencilerden oluşmaktadır. Çocuklar, farklı okul türlerinde (İmam Hatip Lisesi, Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi ve Ortaokul) öğrenim görmekte olup, 11. sınıf (%30,4) ve 8. sınıf (%26) en yoğun temsil edilen seviyelerdir.

> 3.2 Doğum Yeri ve Sultanbeyli’de Yaşanan Mahalle

Suriyeli çocukların %45,5’i doğduğu ili bilmemektedir. İkamet edilen mahalleler incelendiğinde (Grafik-4) çocukların uyruklarına göre farklı sosyo-mekânsal dağılımlara sahip olduğu anlaşılmaktadır.

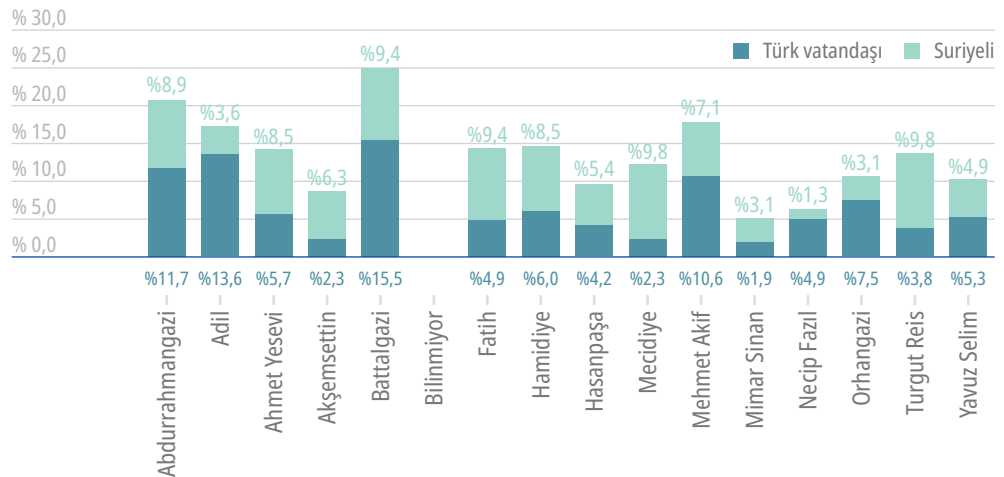
Doğum yeri verileri, Suriyeli çocukların %43,6’sının Suriye’nin şehirlerinde, %3,1’inin Türkiye’nin şehirlerinde doğduğunu, geri kalan az bir kısmının ise Suudi Arabistan, Filistin ve Afganistan gibi ülkelerde doğduğunu göstermektedir. Halep (%40,6) en sık bildirilen doğum yeridir. Suriyeli çocukların %45,5’i doğduğu ili bilmemektedir. Türk vatandaşı çocukların %84’ü İstanbul doğumludur. Kalan kısmı Erzurum, Bitlis, Bayburt gibi Doğu illerinden gelmiştir.

Çocukların Doğdukları İl	Çocukların Sayısı	%
Adana	1	0,4
Bursa	1	0,4
İstanbul	5	2,2
Bilinmiyor	102	45,5
Biniş	1	0,4
Deyrizor	2	0,9
El-bab	1	0,4
Halep	91	40,6
Hama	1	0,4
Haseke	1	0,4
İdlib	6	2,7
Rakka	3	1,3
Şam	9	4
Çalışmaya Katılan Çocuklar	224	100

→ **Tablo 4.** Suriyeli Çocukların Doğum İllerine Göre Dağılımları

İkamet edilen mahalleler incelendiğinde, (Grafik-4) çocukların uyruklarına göre farklı sosyo-mekânsal dağılımlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Türk vatandaşı çocukların en çok yaşadığı mahalleler Battalgazi (%15,5), Adil (%13,6) ve Abdurrahmangazi (%11,7) olurken; Suriyeli çocuklar en çok Mecidiye (%9,8), Turgut Reis (%9,8), Battalgazi (%9,4) ve Fatih (%9,4) mahallelerinde yaşamaktadır. Adil Mahallesi daha çok Türk vatandaşlarının, Mecidiye ise Suriyelilerin yoğun yaşadığı mahallelerdir.

→ **Grafik 4.** Uyruklarına Göre Çocukların Yaşadığı Mahallelerin Dağılımı

Katılımcıların demografik bilgileri ve aile yapıları incelendiğinde, alt kodlar çocukların yaş ve sınıf düzeyleri, doğum yerleri ve yaşadıkları mahalleler, kardeş sayıları ve aile yapıları, hanedeki bireylerin çalışma durumları, ebeveynlerinin birliktelik durumları ve aile ilişkileri başlıkları altında kodlanmıştır. Nitel araştırmaya katılan Türk vatandaşı çocuklar nicel araştırmaya katılan çocuklara benzer şekilde, İstanbul'da doğduklarını ve uzun yıllardır Sultanbeyli'de ikamet ettiklerini belirtmektedirler.

___Ailem ... şöyle çok uzun zamandır neredeyse 30-40 yıldır buradalar. Memleketten, Ordu'dan buraya taşımışlar. Ben burada doğdum (Katılımcı 15, 18 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Çalışmaya katılan çocukların hane yapıları ve sosyo-ekonomik düzeyleri çeşitlilik göstermekte olup, kardeş sayıları ise 2 ile 6 arasında değişmektedir. Türk vatandaşı çocukların kardeşleriyle yakın yaşlarda oldukları öğrenilirken Suriyeli çocukların kardeşleri arasındaki yaş farklılıkları dikkat çekicidir. Çocukların aile yapıları incelendiğinde, birçoğunun anne ve babasıyla birlikte yaşadığı öğrenilirken, farklı aile tiplerinde yaşayan çocuklar da bulunmaktadır. Suriyeli çocuklardan biri aile yapısını aşağıdaki ifadeler ile anlatmaktadır.

___18 yaşındayım, dört kardeşiz. Ben en küçüğüm, benim üç abim var. Okuyorum, şu an ... İmam Hatip Okulu'nda. Anne baba ayrı. Ben 6 aylıkken ayrıldılar. Görüşmüyorum onlarla (Katılımcı 16, 18 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

Çocuklar aile yapılarındaki kız ve oğlan çocuklarına olan tutum ve davranışların farkındayken bunu toplumsal cinsiyete dair eşitsizliklerle ilişkilendirememektedir. Çocuklardan biri, kız çocuklarının yaşlarından daha önce olgunlaştıklarını belirtirken kendilerini "annelerine laf gelmesin diye" daha çok korumak zorunda olduklarını vurgulayarak aktarmaktadır. Bu durum aile ilişkilerindeki dinamiklere dair bir izlenim sunarken aynı zamanda çocukların kız ve oğlan çocuklarına dair toplumsal cinsiyet rollerini nasıl içselleştirdiklerini de işaret etmektedir.

___Anne korkuyor dışarıya karşı. Baba korkuyor. Biz bir kız çocuğuyuz. Erkek çocuğu değiliz. Erkek çocuğuna asla bir tutulamayız, bu bir. Kız çocuğu bir perde gibidir. Vişne suyu döktüğün zaman bir daha onu asla kullanamazsın. Çünkü çöp olur. Ama kız çocuğu da öyledir. Bir leke ya da bir laf geldiği zaman, anne seni ne kadar korumaya çalışır çalışırsın. Çevrenin ağız boş. Konuşacak konuşur. Bu sebepten de anne kızına ne kadar güvenirse güvensin, çevreye güvenmediği için dışarıya çıkaramaz.....erkek bir hata yapar. Erkek derler. Baş göz üstünden yok ederler. Kız çocuğu bir hata yapar. Aman Allah'ım aynı annesi. Bu çok ağır bir cümle. Direkt anneye yönelir ve anneye laf söylenmeye başlar. Ama erkek çocuğunda öyle değil. Erkek çocuğunun kişisine söylenir. Ama kız çocuğu çok narindir. El üstünde tutulması lazım. Dediğim gibi erkekle bir olmaz kız çocuğu (Katılımcı 17, 18 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Değerlendirme ve Tartışma

Doğum yeri ve aile yapısına ilişkin veriler, göçmenlik deneyiminin çocukların yaşam öyküsünde ne denli belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Suriyeli çocukların önemli bir bölümü (%45,5) doğum yerini hatırlayamamakta veya bilememekte, bu durum savaşın ve zorunlu göçün çocuk belleğinde bıraktığı boşluklara işaret etmektedir. Doğum yeri belirsizliği, yalnızca bir kayıt meselesi değil; aynı zamanda aidiyet, kimlik ve süreklilik duygusunun zedelenmesiyle yakından ilişkilidir. Halep'in öne çıkan doğum yeri olması, Suriyeli çocukların büyük kısmının doğrudan çatışma bölgelerinden geldiğini göstermektedir. Türk vatandaşı çocukların büyük çoğunluğunun İstanbul doğumlu ve doğduklarından bu yana Sultanbeyli'de yaşıyor olması, mekânsal ve kültürel aidiyetlerinin daha sağlam olduğunu göstermektedir. Bu durum, bu çocukların hem hizmetlere erişimde hem de mahalle yaşamı içerisindeki konumlarında daha az belirsizlik ve kırılmalık yaşadıklarına işaret etmektedir.

Suriyeli çocukların kardeşleri arasındaki belirgin yaş farkları, göç sürecinin uzun süreli etkilerini ve aile planlamasına erişimde yaşanan zorlukları yansıtmaktadır. Bu durum, bazı çocukların bakım yükünü üstlenmesine neden olarak özellikle kız çocuklar açısından eğitimden kopma ve erken sorumluluk alma gibi riskleri artırmaktadır. Aile içi rollerin yeniden şekillendiği bu yapı, göçmen çocukların kırılmalıklarını derinleştiren önemli bir göstergedir.

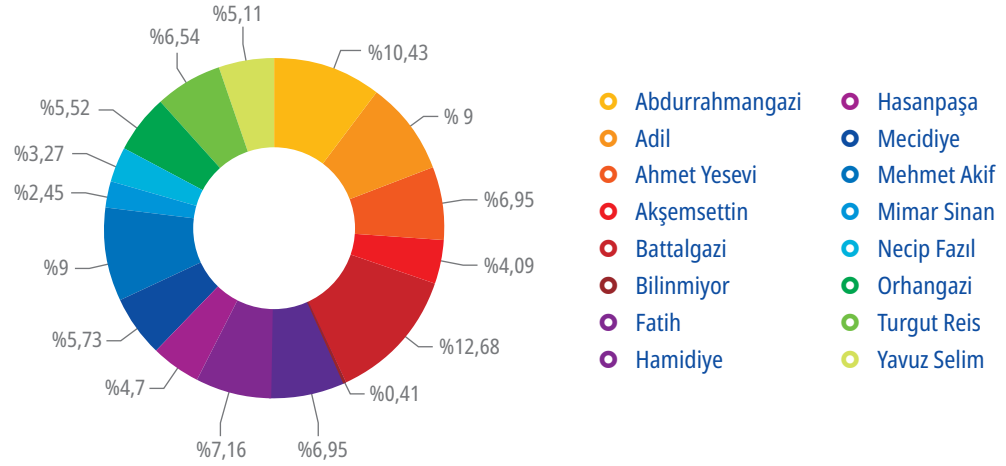
Nitel veriler, çocukların aile yapılarında önemli farklara işaret etmektedir. Suriyeli çocuklarda parçalanmış aile yapılarının, yeniden evliliklerin ve yurtdışına göç eden aile üyelerinin daha sık görülmesi, göçün aile bütünlüğü üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bu durumun çocuklarda yalnızlık, bağımlılık ilişkilerinin değişmesi ve duygusal destek eksikliği gibi sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir. Buna karşılık, Türk vatandaşı çocukların daha çok iki ebeveynli hanelerde yaşadığı ve kardeş sayısının genellikle üç-dörtle sınırlı olduğu görülmektedir.

> 3.3 Çocukların İkamet Bölgelerine Göre Dağılımı

Sultanbeyli'de ikamet süresi dikkate alındığında, Türk vatandaşı çocukların %72,96'sı Sultanbeyli doğumlu olup, doğumlarından itibaren burada yaşadıklarını belirtmiştir. Bu durum, ilçeye güçlü bir mekânsal aidiyeti ve yerleşikliği yansıtmaktadır. Suriyeli çocuklarda ise ikamet süresi genellikle 6-10 yıl aralığında yoğunlaşmaktadır. Suriyeli çocukların %89,7'sinin 2011 sonrası Suriye iç savaşını takiben Sultanbeyli'ye göç ettiği; %84,83'ünün 2019 yılında İstanbul Valiliği'nin "kayıtlı illerine dönüş" kararından² önce ilçeye yerleşmiş olduğu görülmektedir. Bu durum, çocukların haklara erişiminde olumlu bir etki yaratmaktadır: Suriyeli çocukların %96,4'ünün geçici koruma kimliği vardır ve %85,3'ü İstanbul İl Göç İdaresi tarafından düzenlenmiş kimlik belgesine sahiptir.

² T.C. İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, Suriye Uyruklu Yabancılarla İlgili Yürütülen İş ve İşlemler Hakkında Duyuru, 14.09.2019.

↳ **Grafik 5.**
Sultanbeyli'de Yaşayan
Çocukların İkamet
Ettikleri Mahallelere
Göre Dağılımları

Değerlendirme ve Tartışma

Bu bulgular, Suriyeli çocukların büyük çoğunluğunun uzun süredir Sultanbeyli'de yaşadığını ve ilçeye fiilen entegre olduklarını göstermektedir. Göç geçmişine rağmen, İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından düzenlenmiş kimlik belgesine sahip olma oranının %85,3 gibi bir düzeyde olması, bu çocukların eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminde görece bir avantaj sağladığını göstermektedir. Ancak bu avantajın sürdürülebilirliği, yerel düzeyde kapsayıcı politikaların devamlılığına bağlıdır.

> 3.4 Anadil ve Bilinen Diğer Diller

BMÇHS Madde 29 - Eğitimin Amaçları;

Madde 30 - Azınlık ve Yerli Çocukların Hakları

↳ **Tablo 5.**
Çocukların
Uyruklarına Göre
Anadilleri

Anadil	Türk Vatandaşı Çocukların Dağılımı		Suriyeli Çocukların Dağılımı	
	Sayı	%	Sayı	%
Türkçe	242	91,3	5	2,2
Arapça	1	0,4	137	61,2
Kürtçe	5	1,9	2	0,9
İki Dilli	17	6,4	80	35,7
Toplam	265	100	224	100

Araştırma kapsamında, tüm çocuklara anadilleri ve bildikleri diğer diller sorulmuştur. Türk vatandaşı çocukların %91,3'ü anadili olarak Türkçeyi belirtmiş, %6,4'ü ise iki dilli olduğunu ifade etmiştir. Suriyeli çocuklarda ise çok dillilik daha yaygın olarak görülmektedir. Bu grubun %61,2'si Arapçayı, %35,7'si ise hem Arapça hem Türkçeyi anadili olarak beyan etmiştir. Sadece %2,2'si Türkçeyi tek başına anadil olarak göstermiştir.

Suriyeli çocukların %92,4'ü Arapçayı konuşabildiğini belirtirken, Arapça yazabilenlerin oranı %49,6'ya düşmektedir. Aynı grubun %83,5'i Türkçeyi konuşabildiğini ifade etmiştir. Bu oran, çocukların önemli bir kısmının Türk eğitim sistemine entegre olduğunu göstermektedir. Ancak yazılı ifade becerilerinin zayıf olması, anadil temelli destek ihtiyacına işaret etmektedir.

Suriyeli çocukların %92,4'ü Arapçayı konuşabildiğini belirtirken, Arapça yazabilenlerin oranı %49,6'ya düşmektedir. Aynı grubun %83,5'i Türkçeyi konuşabildiğini ifade etmiştir.

Tablo 6. Suriyeli Çocukların Anadil ve Türkçe Dil Becerileri

	Anadili Konuşabilme		Anadilde Yazabilme		Türkçe Konuşabilme	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	207	92,4	111	49,6	187	83,5
Hayır	3	1,3	60	26,8	6	2,7
Biraz	14	6,3	53	23,7	31	13,8
Toplam	224	100	224	100	224	100

Ayrıca, çocuklara açık uçlu olarak bildikleri diğer diller de sorulmuştur. Türk vatandaşı çocukların %60'ı yalnızca Türkçeyi bildiğini belirtmiş, %22,1'i ise Türkçe ve İngilizce bildiğini ifade etmiştir. Suriyeli çocuklarda Arapça ve Türkçeye ek olarak Almanca, İngilizce, Kürtçe, Farsça gibi dilleri bilenlerin oranı %28,1'dir. Bu durum, üçüncü ülkeye yerleşme hedefi olan ailelerin etkisiyle açıklanabilir.

Değerlendirme ve Tartışma

Suriyeli çocukların Türkçeyi öğrenme oranlarının yüksekliği, eğitim yoluyla sosyal uyuma katkı sağlandığını göstermektedir. Ancak bu durum, çocukların anadilde okuma ve yazma becerilerinin zamanla zayıflamasına da yol açmaktadır. Anadili Arapça olan çocuklar arasında anadilde yazılı ifade becerisinin %50'nin altına düşmesi, bu konuda destekleyici eğitim programlarının eksikliğine işaret etmektedir.

—Çünkü benim oğlum Arapça bilmiyor. Bazıları derste Suriyeli çocuklar olduğunda böyle Arapça konuştuklarında anlamıyor. Ne kadar da konuşsan da böyle. Evde Arapça konuştuğumuz halde hiç kulak vermiyor bize. Çünkü küçüklükten beri Türkçe öğrendi. Sonra iki buçuk yaşındayken direkt anaokuluna verdim ve hep Türk çocuklarla, Türk öğretmenlerle büyüdü. Eşim de Türkmen. Genelde biz de Türkçe konuşuyoruz evde. Yani anlıyor mu bilmiyorum. Anladığım kadarıyla anlamıyor da konuşmıyor da. Suriye'ye gitsek orada yaşayamaz onu biliyorum (Katılımcı 1, Odak grup, Suriyeli anne).

Nitel veriler, çocukların sadece teknik olarak değil, duygusal ve sosyal olarak da dil yetersizliğinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Arapça yazamamak ya da doğru telaffuz edememek kendi toplulukları içinde bir utanç ve dışlanma kaynağına dönüşürken, Türkçeyi aksanlı konuşmak ya da yerel topluluk içinde Arapça konuşmakta dışlanma/ötekileştirme nedeni olarak görülmektedir. Bu durum çocukların anadil yetkinliğinin yalnızca bireysel bir akademik sorun değil, aynı zamanda bir kimlik krizi ve sosyal dışlanma kaynağı haline geldiğini göstermektedir. Dil becerilerinin eksikliği, hem mülteci kimliğiyle ilgili aidiyet sorunlarını hem de sosyal ortamlarda yaşanan ayrımcılığı derinleştirmektedir. Özellikle kamusal alanlarda çocuklar, ayrımcı tutum ve davranışlara maruz kalmamak için Türkçe konuştuklarını, fakat ebeveynlerinin Türkçe bilmemeleri nedeniyle anadillerini konuşmaktan çekindiklerini beyan etmektedir.

Arapça yazamamak ya da doğru telaffuz edememek kendi toplulukları içinde bir utanç ve dışlanma kaynağına dönüşürken, Türkçeyi aksanlı konuşmak ya da yerel topluluk içinde Arapça konuşmakta dışlanma/ötekileştirme nedeni olarak görülmektedir.

___ *Ortama bakıyorum, ortama göre konuşuyorum. Eğer sessiz sakın herkesin elinde telefon falan varsa normale ben konuşuyorum sessiz bir şekilde etrafımı kontrol ediyorum. Bana keko diyorlar, onlara ben de çok şey yapmıyorum. Yani böyle sessiz kalıyorum. Kulaklığımı takıyorum, konuşmuyorum. Bazen de Türkçe konuşuyorum. Annem anlamıyor fazla. Ne diyorsun oğlum diyor. Tamam ben seni arayacağım falan diyorum. Otobüsten indiğimde arıyorum. Olumsuz bir şeyle karşılaşmamak için dilimi konuşmuyorum (Katılımcı 23, 16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).*

Yukarıdaki veriler, çocuklara yönelik Türkçe öğretiminin etkili olabilmesi için ailelerin de benzer şekilde dil bariyerini aşacak imkanlara sahip olması gerektiğini göstermektedir. Ailelerin Türkçe dil becerilerinin sınırlı olması, çocukların okul dışı öğrenme desteklerini sınırlandırabilmekte ve eğitimde sürdürülebilir başarıyı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle dil öğrenimi, ana dilini koruyarak yalnızca çocuğa değil, çocuğun çevresine de yaygınlaştırılmalı ve çok düzeyli bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Öte yandan odak grup görüşmesine katılan Suriyeli ebeveynlerden biri çocukların dil öğrenimi ve sosyal adaptasyon süreçlerinde aile ve okul ortamının kritik rolünü işaret etmiştir. Katılımcı kadın, çocukların evde duydukları ve öğrendiklerini okul ortamına yansıttığını belirterek, özellikle 8-9 yaşındaki Arapça konuşan çocukların Türkçe bilmemesinin okullarda büyük bir sorun teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Bu durum, aile içinde Türkçe konuşulmamasının, çocukların okulda sosyal yaşama entegrasyonunu olumsuz etkilediğini göstermektedir.

___ *Ben de şey diyorum, genelde okullarda çocuklar, anneler, babalardan ne duyuyorsa onu okuldan yapıyorlar. Çocuklar, 8-9 yaşındaki çocuklar, Arapça konuşuyorlar, Türkçe konuşma bilmezler. Evde konuşulmuyorsa, okullarda büyük sorun. Bu yüzden okullarda sosyal yaşama dair bilgi olması gerekir her okulda. Bir okulda sosyal yaşama dair bilgi olursa küçük bir etkinlik tarzı ya da şey tarzı çok daha iyi olur. Çünkü çocuklar evde ne görüyorsa onu okulda yaparlar. Küçük çocuklarda başlarsak bu şeylere, çocuklar onu bir şey yapmaya başlıyor, öğrenmeye (Katılımcı 1, Odak grup, Suriyeli anne).*

Katılımcı ebeveynin de önerdiği üzere, okullarda sosyal yaşama dair bilgilerin ve küçük çaplı etkinlikler, çocukların dil öğrenimini ve kültürel adaptasyon sürecini kolaylaştıracaktır. "Çocuklar evde ne görüyorsa onu okulda yaparlar" ifadesi, çocukların sosyal davranışlarının ve dil becerilerinin temelini ailede edindiği fikrini pekiştirmektedir. Bu nedenle, erken yaşta başlanacak destekleyici programların, çocukların sosyal ve dilsel gelişimine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu öneri, aile-okul iş birliğinin, dil bariyerinin üstesinden gelmenin ve sosyal entegrasyonu teşvik etmenin mülteci çocukların eğitim başarısı için ne kadar elzem olduğunu da ortaya koymaktadır.

Öneriler

Suriyeli çocukların eğitimde karşılaştıkları dil temelli zorlukların üstesinden gelenebilmesi ve çok kültürlü bir toplumda uyumlu gelişimlerinin desteklenmesi amacıyla kapsamlı stratejilerin hayata geçirilmesi elzemdir. Bu doğrultuda, ana dil temelli destek programlarının (Arapça okuma-yazma kulüpleri ve topluluk sınıfları) yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk

Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 29 ve 30. maddeleri uyarınca çocukların anadillerini koruma ve geliştirme hakları güvence altına alınmalıdır³. Ayrıca, iki dilli eğitimi teşvik eden pilot uygulamaların (Arapça-Türkçe çocuk kitapları ve oyun atölyeleri gibi) hayata geçirilmesi ve çocukların her iki dildeki gelişimlerinin sistematik bir şekilde izlenmesi kritik bir adımdır. Buna ek olarak, anadilini bilmeyen Suriyeli çocukların geri dönüş programlarına entegrasyonu için Arapça dil kurslarının açılması kritik bir öneme sahiptir.

Dil becerileri nedeniyle kendini yetersiz hisseden çocuklara yönelik psikososyal destek hizmetlerinin sağlanması ve bu çocukların sosyal dışlanmaya karşı güçlendirilmesi, ruhsal iyilik halleri için hayati öneme sahiptir. Okul personeli ve akranlara yönelik çok dilli farkındalık eğitimleri düzenlenerek dil temelli ayrımcılığın azaltılması, Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklar için kapsayıcı bir okul ortamının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Yetişkinlerin toplumsal yaşama katılımlarını desteklemek amacıyla Türkçe dil kurslarının erişilebilirliğinin artırılması ve mahalle temelli dil atölyelerinin teşvik edilmesi, çocukların ev ortamında dil becerilerini geliştirmelerine de yardımcı olacaktır. Son olarak, Türk vatandaşı çocuklara yönelik yabancı dil öğrenim olanaklarının, özellikle İngilizce eğitiminin yanı sıra çok dilliliğin teşvik edilerek çeşitlendirilmesi ve ilçede ikinci yabancı dil kurslarının yaygınlaştırılması, tüm çocukların küresel yeterliliklerini artıracak ve kültürel anlayışlarını derinleştirecektir. Bu önerilerin hayata geçirilmesi, dil bariyerlerini ortadan kaldırarak Suriyeli çocukların eğitimde tam potansiyellerine ulaşmalarını sağlayacak ve toplumda çok dilliliği bir zenginlik olarak konumlandıracaktır. Araştırmada çocukların önerileri doğrultusunda, Sultanbeyli ilçesinde yabancı dil kurslarının (örneğin İngilizce) açılması önemli görülmektedir. Çocuk katılımını öne çıkarmak isteyen bu araştırmanın bir politika önerisi ilgili paydaşların desteği ile *"İlçede dil kurslarının açılmasıdır"*.

___Ben bir şey demek istiyorum. Gençlerin zorunlu katılabileceği yerler yok. Yaşlara uygun mekanlar yok. Ben dil eğitimi almak istiyordum. Dil eğitimi için Kadıköy'e gidiyorum. Niye? Uygun dil eğitimi alamıyorum ya da yeterince alamıyorum. Onun dışında bunun ücretlendirilmesi bile yapılmıyor. Türkiye'deki dil seviyesi de öğrenimi de meçhul zaten. Yani sadece İngilizce kalıyor. Ben İspanyolca öğrenmeye çalışıyorum. İngilizcem B2. Onu çıkardım ama diğer dillerde kaldık (Çocuk 25, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

> 3.5 Kimlik ve Tanınma Hakkı

BMÇHS Madde 7 - İsim ve Vatandaşlık Hakkı;

Madde 8 - Kimliğin Korunması;

Madde 2 - Ayrımcılık Yasağı;

Madde 28 - Eğitime Erişim;

Madde 24 - Sağlık Hizmetine Erişim

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun doğar doğmaz bir isme, vatandaşlığa ve devlet tarafından tanınma hakkına sahip olduğunu açıkça belirtir (Madde 7).

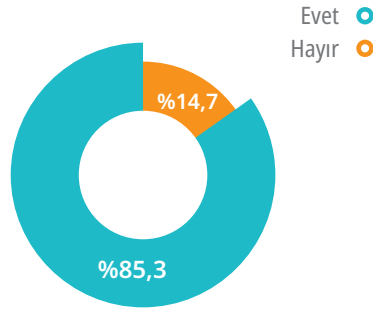
Kimlik, çocukların yalnızca resmi statülerini değil, aynı zamanda hak ve hizmetlere erişimlerini, eğitim yolculuklarını ve aidiyet hissini doğrudan etkileyen temel bir haktır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun doğar doğmaz bir isme, vatandaşlığa ve devlet tarafından tanınma hakkına sahip olduğunu

³ Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1995 yılında Türkiye tarafından kabul edilmiş olup Sözleşmenin 17, 29, ve 30. Maddelerine çekince koyulmuştur.

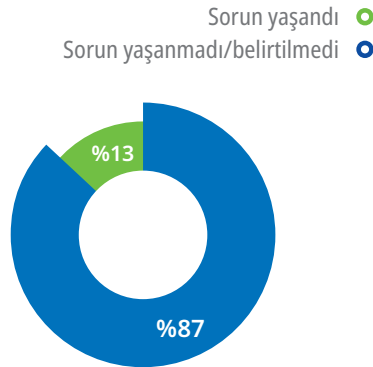
→ **Tablo 7.** Çocukların Kimlik Sahibi Olma Durumları

Suriyeli Çocukların Geçici Koruma Kimlik Sahipliği		
	Sayı	%
Evet	216	96,4
Hayır	8	3,6
Toplam	224	100

→ **Grafik 6.** Çocuklardan Kimlik Sahibi Olmadıkları Dönemde Sorun Yaşayanlar

→ **Grafik 7.** Kimliksiz Olmaları Nedeniyle Temel Haklara Erişememe

açıkça belirtir (Madde 7). Ayrıca, çocuğun kimliğinin, adının, vatandaşlığının ve aile bağlarının korunması da sözleşmenin 8. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Türkiye'deki Suriyeli çocuklar açısından bu hak, özellikle göç sürecinin ilk yıllarında ciddi belirsizliklerle karşı karşıya kalmıştır. Statü düzenlemeleri, kayıt sistemlerinin değişimi ve uygulamadaki gecikmeler; birçok çocuğun uzun süre kimliksiz yaşamasına, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişiminde ciddi engellerle karşılaşmasına neden olmuştur. Bu çerçevede, araştırmada Suriyeli çocuklara kimlik sahipliğiyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Katılımcı çocukların %96,4'ü geçici koruma kimlik belgesine sahip olduğunu belirtmiştir.

Yapılan çalışmada, incelenen 224 çocuktan sekizinin geçici koruma kimliğine sahip olmadığı tespit edilmiştir. Mevcut durumda kimlik sahibi olan 216 çocuğun %14,7'sine tekabül eden 33'ü ise, geçmişte kimliksizlik nedeniyle yaşamlarının belirli dönemlerinde temel hizmetlere erişimde sorunlar yaşadığını belirtmiştir. 2011 yılında başlayan kitlesel göç göz önünde bulundurulduğunda, çocukların temel haklarından biri olan kimlik edinme hakkına erişimin belirli bir grup çocuk için hala ihlal edildiği açıkça ortaya koyulmaktadır. Kimliksizliği devam eden çocukların eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi temel kamu hizmetlerinden faydalanmada ciddi engellerle karşılaşmaları bu hak ihlalini doğrulamaktadır.

Kayıt dışı oldukları dönemde sorun yaşadığını belirten 33 çocuğa hangi alanlarda sorunla karşılaştığı sorulduğunda çocukların %13'ü kimlik sahibi olmadıkları dönemde özellikle temel hizmetlere (eğitim ve sağlık) erişimde doğrudan engellerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Bu bulgular, Suriyeli çocukların büyük ölçüde yasal kimlik edinmiş olduğunu gösterse de, geçmişte yaşanan kimliksizlik deneyimlerinin çocukların eğitim sürekliliğini, sağlık hizmeti erişimini ve kurumsal güven ilişkisini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Yine çalışmaya katılan bazı çocuklar, kayıtlı yaşlarıyla gerçek yaşları arasında fark olduğunu, bu durumun ise okul kaydında ya da sınıf yerleştirmelerinde sorun yarattığını belirtmiştir. Geç kayıt, doğum belgelerinin olmaması veya kayıt sırasında yapılan hatalar, bu uyumsuzlukların temel sebepleri arasında yer almaktadır. Erdoğan'ın (2017) araştırmasında 5-23 yaş arasında okula gitmeme nedeni en fazla okul çağını geçmiş olmak olarak belirlenmiştir (Sultanbeyli Belediyesi, 2017). Sultanbeyli'de yaşayan çocuklar açısından okula geç başlama ve sınıf arkadaşlarından daha büyük yaşta olma, Suriyeli çocuklar bakımından araştırmamızın öne çıkan bir bulgusudur. Erdoğan'ın (2017) bulgusu ille araştırmamızın bulgusu karşılaştırıldığında aradan geçen sekiz yılda bu sorunun etkilerinin halen devam ettiğini söylemek mümkündür.

Çalışmaya katılan bazı çocuklar, kayıtlı yaşlarıyla gerçek yaşları arasında fark olduğunu, bu durumun ise okul kaydında ya da sınıf yerleştirmelerinde sorun yarattığını belirtmiştir.

___Kimlikte 2010'lu gözüküyorum ama 2009'dayım. Yani 15 yaşındayım ama normalde 16 (Çocuk 21, 15 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

___Kaçınıcı sınıftasın?

Lise 1, Geçen sene sınıfta kaldım. İki senede okula gitmemiştim, o yüzden geç, öyle oldu (Katılımcı 16, 18 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

___Suriye'de hiç gitmedim, hayır. 6 yaşındayken zaten Suriye'den çıkmıştık. Türkiye'ye geldiğimizde zaten direkt sonra okula koydular beni 1.sınıf 6 yaşındayken. Ama işte sonra şey olmuştu, bir de geç gitmişim. Dedem vefat ettikten sonra okulu bıraktım. Ondan sonra 2 sene okula gitmedim. 3. sene ise lise 1.sınıfta kaldım geçen sene (Katılımcı 16, 18 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

2023 Kahramanmaraş depremlerinin ardından Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ikamet eden bireyler ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu durum, afet sonrası süreçte yaşanan kayıt zorlukları nedeniyle çocukların yeni ikamet illerinde kimlik bilgilerinin güncellenememesine ve dolayısıyla temel hizmetlere erişimlerinin kısıtlanmasına yol açmaktadır. Araştırma kapsamında deprem nedeniyle yer değiştirerek Sultanbeyli'ye gelen bir katılımcıyla da görüşülmüştür. Odak grup görüşmelerine katılan ve engelli çocuğunun eğitimine erişimini önemseyen bir Suriyeli kadın, afet sonrasında hem kendisinin hem de çocuğunun kimlik bilgilerinin pasife düştüğünü ve bu nedenle çocuğunun İstanbul'da eğitimine yeniden başlayamadığını belirtmiştir. Bu durum, mülteci çocukların eğitim hakkına erişiminde ciddi bir engel teşkil etmektedir.

___Çok araştırdık okulları falan sonra kabul ettiler. Kızı kabul ettiler ama erkeği kabul etmediler. Raporu yenilemek lazım, üç yıldır yenilemiyorlar. Yani kayıt yapmaya çalıştık ama kimliğimiz Antakya diye burada raporu yenileyemedik bir türlü. Her şeyi denedik, uygulamadan randevu aldık, sonra bir şey dediler 10 gün sonra falan haber veririz falan. Geçişirme oluyor, birini kaydettik zaten dediler. İkinci döneme gel, getir dediler, haber veririz dediler, yine de haber vermemişler bize. Sanki istemiyorlarmış gibi, bir geçiştiriyorlarmış gibi (Katılımcı 5, Odak grup, Suriyeli anne).

Bu tür kimlik uyumsuzlukları, resmi yaş ile gelişim düzeyi arasında farklara neden olmakta; sınıf tekrarı, geç başlama ya da yaş-sınıf dengesizliği gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Öğretmen tutumu, sosyal etkileşim ve okul aidiyeti üzerinde de dolaylı etkileri olan bu durum, eğitim sürekliliğini tehdit eden bir risk faktörüdür.

___Suriye'den gelmiş mesela. Normalde Suriye'de beşinci sınıf. Buraya gelip dil bilmediği için iki alt sınıfa düşmüş çocuk. Sıkılıyor. Boyum uzun. Diğer çocuklar benden küçük, dil bilmiyor, o yüzden ayrımcılığa uğruyor...dil en büyük sorun. Çoğu çocuk özellikle ortaokul, lisede bırakıyo... (Katılımcı 1, Odak grup, Suriyeli anne).

Öte yandan, kimlik sadece resmî belgelerle sınırlı olmayan; aynı zamanda bir aidiyet ve toplumsal kabul meselesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nitel görüşmelerde çocuklar, anadilleri olan Arapçayı yazamamaları nedeniyle yalnızca Türk

toplumunda değil, kendi toplulukları içinde de yetersiz ve dışlanmış hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum kimlik çatışmasını daha da derinleştirmektedir.

___ *Arapça yazamıyorum, bazen yanlış kelime söylüyorum, ailem bile gülüyor. Rezil olacağım diye gitmek istemiyorum* (Çocuk 21, 16 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

Bu ifade, çocukların çok boyutlu bir kimlik sıkışması içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Arapçayı yazamayan çocuk, kendi kültürel grubunda 'eksik' görülmekte; aynı zamanda Türkçede de yeterlilik sağlayana kadar sosyal dışlanma riski yaşamaktadır. Bu çift yönlü aidiyetsizlik, kimliğin yalnızca hukuki değil; aynı zamanda kültürel, dilsel ve psikososyal bir mesele olduğunu göstermektedir.

Değerlendirme ve Tartışma

Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu bugün itibarıyla geçici koruma altında kayıtlı olsalar da, çocukluklarının belirli dönemlerinde kimliksiz yaşamış olmaları, giderek unutulsa da bu döneme küresel pandeminin eşlik etmiş olması, bu çocukların temel haklara erişimini geriye dönük olarak etkilemiştir.

UNICEF tarafından hazırlanan *Innocenti Report Card* raporunda da söz edildiği gibi "eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde, özellikle COVID-19 sonrası dönemde yaşanan aksaklıklar ve derinleşen eşitsizlikler, geçici koruma kimliği olmayan çocuklar gibi grupların hizmetlere erişiminde yaşanan hak kayıplarına işaret etmektedir" (UNICEF, 2025, s. 5) ve halen etkileri devam etmektedir. Özellikle sağlık hizmetlerinden yararlanamama, okul kaydı yaptırılmama veya sınıfına geç başlama gibi sorunlar, kimlik belgesi eksikliğinin doğrudan sonuçlarıdır.

Bu bağlamda kimlik, yalnızca bir belge değil, çocuğun bir birey olarak tanınmasının ve sosyal sistemle bağ kurabilmesinin temel koşuludur. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi uyarınca devletler, çocuğun kimliğini korumakla yükümlüdür. Ayrıca, kimliksizlik veya kimlik uyumsuzluğu durumlarının, çocuğun eğitime ve sağlık hakkına erişimini engellememesi gerekir (Madde 28 ve 24).

Öneriler

Yasal belgelendirme sorunu yaşayan çocukların toplumsal yaşama tam katılımlarını sağlamak amacıyla hukuki ve sosyal açıdan kapsamlı ve çok boyutlu destek mekanizmalarının geliştirilmesi elzemdir. Bu doğrultuda, yerel ve ulusal ölçekte kayıt sorunun çözüme kavuşturulmasının yanı sıra, hali hazırda yaşı ve gelişimine uygun olmayan eğitim ve sosyal destek hizmetleriyle karşılaşan çocuklar için psikososyal danışmanlık hizmetleri ve kolaylaştırıcı rehberlik araçları oluşturulmalıdır.

Çocuğun varlığı yasal olarak kayıt altına alınana kadar, temel hak ve hizmetlerden eğitime ve sağlığa erişimin kesintisiz devamlılığı güvence altına alınmalı, kimliği olmayan çocukların men-

şei ülkeden getirdiği dokümanlar aracılığıyla bu hizmetlerden faydalanabilmesi sağlanmalıdır. Herhangi bir belge/dokümanı bulunmayan çocuklar için çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek temel haklara erişim için alternatif çözümler üretilebilmelidir.

Kimlik sahibi olmanın yalnızca bürokratik bir formalite değil, aynı zamanda temel haklara erişimde kritik bir unsur olduğu bilinciyle, bir belgesi olmayan çocuklar da göz önünde bulundurularak çocuklara ve ebeveynlere yönelik kapsamlı farkındalık çalışmaları yürütülmelidir. Kimlik çatışması yaşayan çocukların psikososyal dayanıklılıklarını artırmak ve kültürel kimliklerini desteklemek adına anadil eğitimi ve kültürel etkinlikler gibi programlar geliştirilmelidir. Son olarak, kimliksiz çocukların tespiti ve sisteme entegrasyonu süreçlerinin hızlandırılması için sivil toplum kuruluşları ile yerel yönetimler arasında etkin iş birlikleri ve ortak çalışmalar teşvik edilmelidir. Bu bütüncül yaklaşım, kimlik sorunu yaşayan çocukların güvenli ve sağlıklı bir gelişim süreci geçirmelerine katkı sağlayacaktır.

> 3.6 Ailelerle İlgili Bilgiler

BMÇHS Madde 5 - Ebeveynin Rehberliği;

Madde 9 - Aile Bütünlüğü;

Madde 18 - Ebeveynin Ortak Sorumluluğu

Araştırmanın nicel kısmında çocuklara, aile yapıları ve aynı haneyi paylaştıkları bireyler hakkında sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu - toplamda %82,42'si (403 çocuk) - hem anne hem babasıyla birlikte yaşadığını belirtmiştir. Geriye kalan %17,58'lik kesim (86 çocuk) ise annesinden ayrı, babasından ayrı veya çekirdek aile dışında kalan aile bireyleriyle (babaanne, amca, dayı ya da yengesiyile) birlikte yaşadığını ifade etmiştir. Bu çocuklardan bir Türk vatandaşı, beş Suriyeli çocuk hem annesi hem babasından ayrıdır. Bu durum, Suriyeli ailelerde göçe bağlı olarak ebeveynlerinden ayrılma durumunu gösterir niteliktedir.

Ebeveynlerden yalnızca biriyle birlikte yaşadığını belirten çocukların oranı, Suriyeli grupta belirgin şekilde daha yüksektir. Her iki ebeveyniyle birlikte yaşamayan çocukların durumu değerlendirildiğinde, Suriyeli çocukların %2,67'si yalnızca babasıyla, %25,44'ü ise yalnızca annesiyle yaşadığını belirtirken; Türk vatandaşı çocuklarda bu oranlar sırasıyla %1,88 ve %4,52 olarak kaydedilmiştir. Bu durum, göç geçmişine bağlı olarak Suriyeli çocuklarda parçalanmış aile yapısının daha yaygın olduğunu göstermektedir.

> 3.6.1 Hanelerde Yaşayan Kişi Sayısı

Hane büyüklüğüne ilişkin veriler, hanelerde yaşayan kişi sayısının Suriyeli çocuklar arasında daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Suriyeli çocukların yaklaşık %39'u 6-7 kişilik, %15'i ise 7-8 kişilik hanelerde yaşamaktadır. Buna karşılık Türk vatandaşı çocukların %61,9'u daha küçük ölçekli, 4-5 kişilik ailelerde yaşamaktadır. 10 ve üzeri bireyle aynı hanede yaşayan çocukların oranı Suriyeli grupta %7,1 iken, Türk vatandaşı çocuklarda yalnızca %1,1'dir.

Tablo 8'e bakıldığında, çalışmaya katılan tüm çocukların %44,6'sı 4-5 kişilik, %30,3'ü ise 6-7 kişilik hanelerde yaşamaktadır. **Bu dağılım, Sultanbeyli'de çocukların büyük bölümünün sayıca kalabalık hane yapılarında yaşadığını ortaya koymaktadır.**

→ **Tablo 8.** Çocukların Hanede Yaşayan Kişi Sayısına Göre Dağılımları

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	2-3 Kişi		4-5 Kişi		6-7 Kişi		7-8 Kişi		8-9 Kişi		10 +	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Suriyeli Çocuklar	10	4,5	54	24,1	88	39,3	35	15,6	21	9,4	16	7,1
Türk Vatandaşı Çocuklar	21	7,9	164	61,9	60	22,6	9	3,4	8	3,0	3	1,1
Bütün Çocuklar	31	6,3	218	44,6	148	30,3	44	9,0	29	5,9	19	3,9

Katılımcıların demografik bilgileri ve aile yapıları nitel olarak analiz edildiğinde, kodlamalar çocukların yaş ve sınıf düzeyleri, doğum yerleri ve yaşadıkları mahalleler, kardeş sayıları ve aile dinamikleri, hanedeki bireylerin çalışma durumu, ebeveynlerin birliktelik durumu ve aile ilişkileri başlıkları altında toplanmıştır. Nitel araştırmaya katılan Türk vatandaşı çocuklar, nicel verilerle uyumlu olarak İstanbul'da doğduklarını ve uzun yıllardır Sultanbeyli'de yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yerleşikliğin ve mekânsal aidiyetin güçlü bir şekilde hissedildiği bu bağlamda, bir katılımcı şu ifadeyi kullanmıştır:

___Hep, yani ben bildim bileli buradayız. Ben burada doğdum. Yirmi yıla aşkındır Sultanbeyli'deyiz (Katılımcı 14, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Nitel araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşmelere katılan 23 çocuk arasında 16 kız, 7 oğlan çocuk yer almaktadır. Yaşları 13-18 arasında değişmekte, çocukların çoğunun 3-4 kardeşi bulunmaktadır. Suriyeli çocuklarda kardeş sayısı 6'ya kadar çıkmakta ve kardeşler arasında yaş farkı daha belirgin olmaktadır. Görüşmelere katılan çocukların büyük kısmı hem anne hem babasıyla aynı hanede yaşadığını belirtirken, bazı çocuklarda özellikle Suriyeli çocuklar arasında parçalanmış, yeniden yapılandırılmış veya göç nedeniyle bölünmüş aile yapıları dikkat çekmektedir. Bu durumu bir Suriyeli oğlan çocuk şu şekilde aktarmıştır:

___17 yaşındayım. İki ay sonra 17 olacağım. Suriyeliyim. Suriye'de doğdum. Halep'te. Benim annem babam ayrı. Babam daha önce evlilik yapmıştı. Annemden önce 3 çocuğu var. Sonra annemle evlendi. Ben geldim. Şimdi annem, babamla ayrıldıktan sonra başka birisiyle evlendi. Bir tane çocuğu oldu. Yani benim bir tane kardeşim var. Evet ama aynı şey. Yani anne baba, anne aynı değil, farklı. Kardeşimle anne bir, diğeriyle de baba bir. Ben şu an üvey babam ve annemle yaşıyorum. Babam ve benden büyük erkek kardeşlerimle görüşmüyorum. Babam, ablam bir tane abim var. Onlar Kanada'da, bir tane abim var. O da Fransa'da yurt dışına gitmiş (Katılımcı 23, 16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).

Çocukların aile içi ilişkilerine dair algılarında toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi belirgin şekilde hissedilmektedir. Katılımcılar, kız ve oğlan çocuklara yönelik tutumların farklı olduğunu ifade etmekte; ancak bu durumu toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramlarıyla ilişkilendirmemektedir. Özellikle kız çocukları, kendilerini aileleri tarafından daha fazla korunmak zorunda hissederken, bunun sosyal baskı ve çevresel yargılarla ilgili olduğunu dile getirmişlerdir. Bu konuda bir Türk

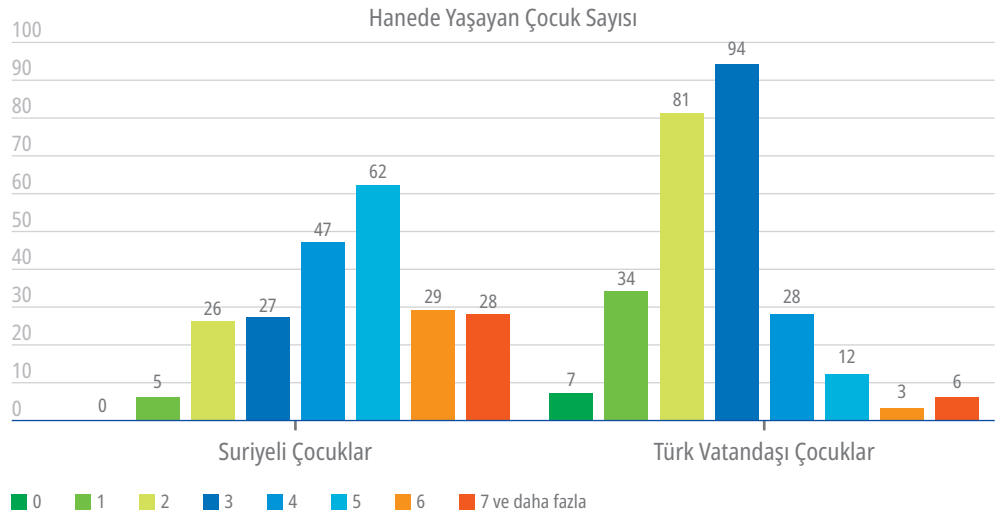
vatandaşı kız çocuğunun uzun ve çarpıcı anlatımı hem içselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rollerine hem de aile dinamiklerine ışık tutmaktadır:

Anne korkuyor dışarıya karşı. Baba korkuyor. Biz bir kız çocuğuyuz. Erkek çocuğu değiliz. Erkek çocuğuna asla bir tutulamayız, bu bir. Kız çocuğu bir perde gibidir. Vişne suyu döktüğün zaman bir daha onu asla kullanamazsın. Çünkü çöp olur. Ama kız çocuğu da öyledir. Bir leke ya da bir laf geldiği zaman, anne seni ne kadar korumaya çalışır çalışırsın. Çevrenin ağız boş. Konuşacak konuşur. Bu sebepten de anne kızına ne kadar güvenirse güvensin, çevreye güvenmediği için dışarıya çıkaramaz... Erkek bir hata yapar. Erkek derler. Baş göz üstünden yok ederler. Kız çocuğu bir hata yapar. Aman Allah'ım aynı annesi. Bu çok ağır bir cümle. Direkt anneye yönelir ve anneye laf söylemeye başlar. Ama erkek çocuğunda öyle değil. Erkek çocuğunun kişisine söylenir. Ama kız çocuğu çok narindir. El üstünde tutulması lazım. Dediğim gibi erkekle bir olmaz kız çocuğu (Katılımcı 17, 18 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Bu aktarım, kız çocukların kültürel bir baskı altında büyüdüğünü ve bu baskının aile içerisindeki karar alma ve özgürlük alanlarını nasıl şekillendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Aile içinde yaşanan bu cinsiyet temelli ayrımcılığın, çocukların özsaygısı, güvenlik algısı ve toplumsal katılımları üzerinde olumsuz etki yaratabileceği düşünülmektedir.

> 3.6.2 Kardeş Sayısı

↳ Grafik 8. Uyruklara Göre Çocukların Kardeş Sayısı

Grafik-8'de gösterilen odak gruba katılan çocuklarda kardeş sayısına baktığımızda Suriyeli çocuklarda kardeş sayısının fazla olması ve yaş aralıklarının genişliğinin, çocukların ev içindeki rollerinde daha fazla sorumluluk üstlenmelerine neden olabileceği düşünülebilir. Bu çocuğun bireysel gelişimini, eğitime erişimini veya sosyal katılımını etkileyebilecek bir faktördür.

Bir veya iki kardeşi olan çocuklar daha çok Türk vatandaşı çocuklar arasında görülmektedir. Bu durum Türk vatandaşı çocuklarda küçük aile yapısının daha baskın olduğunu göstermektedir. 3 kardeşi olan çocuklar yine ağırlıklı olarak Türk vatandaşı çocuklar arasında bulunmaktadır. 4 kardeşi olan çocuklar hem Suriyeli hem Türk vatandaşı çocuklar arasında yaygındır; ancak Suriyeli çocuklar arasında 4 kardeşi olanların oranı belirgin biçimde yüksektir (7 çocuk). 5 ve üzeri

kardeşe sahip olan çocuklar özellikle Suriyeli çocuklar arasında görülmektedir (3 çocuk Suriyeli, 1 çocuk Türk vatandaşı).

___17 yaşındayım. Meslek lisesinde tesisat okuyorum. Sultanbeyli'de 10 yıldır yaşıyorum. Tam 5 kardeşiz (Çocuk 12, 17 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).

___İsmim..16 yıldır Sultanbeyli'deyim 6 kardeşiz. Ben en küçüğüm (Çocuk 31, 16 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

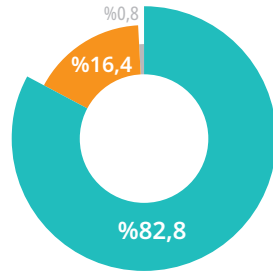
___Dört kardeşiz. Ailemle yaşıyoruz. 9 yıldır İstanbul'dayız. Buradayız yani (Çocuk 10, 17 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

Suriyeli çocukların daha kalabalık ailelerden geldikleri görülmektedir. Bu durum, göçle gelen ailelerde çocuk sayısının daha fazla olma eğilimini ve geniş aile yapısının sürekliliğini yansıtıyor olabilir. Türk vatandaşı çocuklar arasında ise daha az çocuklu küçük aile yapısı daha belirgindir.

> 3.6.3 Ebeveynlerin Çalışma Durumu

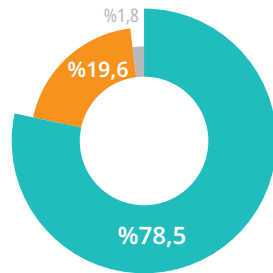
Annelerin Çalışma Durumu

- Evet ●
- Hayır ●
- Bilmiyorum ●

Babaların Çalışma Durumu

- Evet ●
- Hayır ●
- Bilmiyorum ●

↳ Grafik 9.

Sultanbeyli'deki Ebeveynlerin İstihdama Katılımları

Çalışmaya katılan çocuklara, ebeveynlerinin çalışma durumları sorulmuştur. Türk vatandaşı çocuklar ve Suriyeli çocuklar açısından, her iki grupta da babaların çalışma oranları annelere kıyasla daha yüksek bulgulanmış ve annelerin istihdam oranları açısından belirgin bir farklılık gözlemlenmiştir. **Türk vatandaşı annelerin çalışma oranı (%22), Suriyeli annelerin (%10) iki katından fazladır. Ancak, her iki gruptaki annelerin çalışma oranları, Türkiye geneli annelerin istihdam oranı olan %36,7'nin altında kalmaktadır (TÜİK, 2023).** Genel istihdam verilerine bakıldığında ise, 2023 yılı Hanehalkı İşgücü Araştırması⁴ sonuçlarına göre 15 yaş ve üzeri nüfusta istihdam oranı %48,3 olarak belirlenmiştir; bu oran kadınlarda %31,3 iken erkeklerde %65,7'dir. Bu durum, incelenen gruplardaki annelerin istihdama katılım oranlarının ulusal ortalamasının oldukça altında seyrettiğini göstermektedir.

Araştırma bulguları hem Türk vatandaşı hem de Suriyeli hanelerde babalık rolünün hâlen birincil geçim kaynağı ile özdeşleştiğini, annelerin ise büyük ölçüde ev içi sorumlulukları üstlendiğini ortaya koymaktadır. Her iki grupta da babaların çalışma oranları oldukça yüksektir; buna karşılık annelerin istihdam oranı hem düşüktür hem de ulusal ortalamasının (%31,3) altındadır. Özellikle Suriyeli annelerde bu oran %10 gibi oldukça düşük bir seviyededir. UN Women ve KESK tarafından 2022 yılında hazırlanan raporda vurgulandığı üzere kadınların işgücüne katılmama nedenleri

⁴ data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2024-54076

arasında ilk sırada ev işleriyle meşgul olmak yer almaktadır (%55,7). Kadınlar açısından istihdama erişimdeki bu düşük oran, çok çocuklu aile yapısı, sosyal destek eksikliği ve dil bariyeri nedeniyle, mülteci kadınlar için daha zorlayıcı olabilmektedir (KESK ve UN Women, 2022, s. 5). Çalışmaya katılan Türk vatandaşı annelerde ise istihdama katılım %22 olup, görece yüksek görünse de hâlen cinsiyete dayalı iş bölümü eşitsizliğini doğrular niteliktedir.

Bu durum, yalnızca kadınların ekonomik bağımsızlığı açısından değil, aynı zamanda çocukların refahı ve gelişimi açısından da dikkat çekicidir. Özellikle düşük geliri ve çok çocuklu hanelerde annenin çalışmaması, hanedeki maddi yükün tek ebeveyn üzerine binmesine, dolayısıyla çocukların eğitim, beslenme ve sosyal katılım olanaklarının kısıtlanmasına neden olmaktadır.

Odak grup çalışmalarına katılan ebeveynlerin ve çocukların ifadeleri ile yarı yapılandırılmış görüşmelerdeki ifadeler, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün Sultanbeyli ilçesinde bazı çocuklar tarafından da benimsendiğini destekler niteliktedir.

___Sultanbeyli gibi bir yerde yaşayan insanlar için özellikle söylüyorum. Genelde kadınlar çalışmıyor. Genelde sadece erkekler çalışıyor ve erkekler olarak yetişmek çok zor (Pembe, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Öneriler

Türk vatandaşı ve Suriyeli ebeveynlerin çalışma durumlarından hareketle, hane içerisinde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz iş bölümünün devam ettiği ve bu durumun çocukların refahını olumsuz etkilediği görülmektedir. Bu çerçevede, özellikle kadın ebeveynlerin istihdama katılımını desteklemek amacıyla çeşitli politikaların geliştirilmesi önerilmektedir.

İlk olarak, kadınların istihdama katılımını artırmak için mahalle temelli kadın istihdam programları geliştirilmelidir. Bu programlar, özellikle mülteci kadınların kültürel ve sosyal ihtiyaçlarına uygun alanlar içermeli, dil bariyeri, çocuk bakımı ve ulaşım gibi engelleri minimize edecek şekilde tasarlanmalıdır. Mikro kredi, girişimcilik eğitimleri ve kooperatifleşme modelleri gibi uygulamalarla desteklenen bu programlar, kadınların yerel ekonomiye entegrasyonunu hızlandıracaktır. Buna ek olarak, kayıt dışı çalışan kadınlar için sosyal güvenceye erişimi kolaylaştıran uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Bu bağlamda, teşvikli sigorta sistemleri ve yerel yönetimlerin istihdam büroları aracılığıyla bilgilendirme ve yönlendirme hizmetleri güçlendirilmelidir. Esnek çalışma modelleri ve kısmi süreli iş sözleşmeleri gibi alternatiflerin sosyal güvence kapsamında değerlendirilmesi, kadınların istihdama katılımını güvenceli bir şekilde artıracaktır.

Mülteci kadınlar açısından çocuk refahını da artırmaya yönelik bütüncül bir hizmet olarak, Türkçe dil kursları, mesleki eğitimlerle entegre edilerek düzenlenmelidir. Bu entegre eğitim programları, kadınların hem dil yeterliliklerini geliştirmelerini hem de belirli sektörlerdeki istihdam açığını kapatmaya yönelik pratik beceriler kazanmalarını sağlayacaktır. Özellikle istihdam garantili veya staj olanakları sunan programlar önceliklendirilmelidir. **Hem Türk vatandaşı**

hem de mülteci kadınların istihdama katılımını destekleyici önemli bir adım, çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasıdır. Uygun fiyatlı, erişilebilir ve kaliteli kreş/gündüz bakım evlerinin sayısı artırılmalı; esnek çalışma saatlerine uyumlu çocuk bakım alternatifleri geliştirilmelidir. İşverenlere çocuk bakım desteği sağlayan teşvikler sunulması da kadın istihdamına olumlu katkı sağlayacaktır. Bu politikalar, kadınların işgücüne katılımını yalnızca sayısal olarak değil, aynı zamanda niteliksel olarak da geliştirecektir.

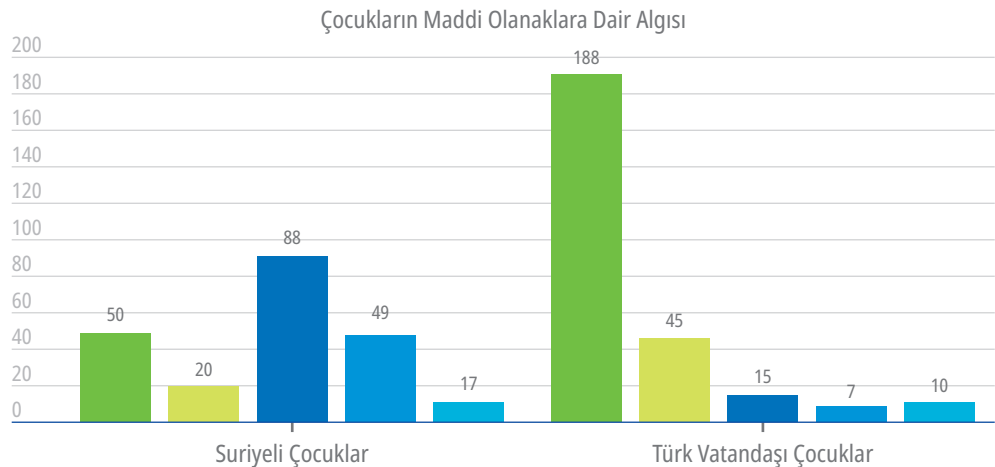
Bu öneriler, Türkiye'nin taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'ın 11. maddesi kapsamında kadınların çalışma yaşamına eşit katılım hakkı ile toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik uluslararası yükümlülüklerle de uyumludur. Ayrıca, göçmen kadınların çok katmanlı kırılganlıklarına dikkat çeken CEDAW Genel Tavsiye No. 26 uyarınca, sosyal güvence, çocuk bakım hizmetleri ve dil eğitimi gibi alanlarda eşitlikçi politikalar geliştirilmesi, bu grubun hem kendi refahları hem de çocuklarının yaşam koşulları açısından önceliklidir (CEDAW, 2008).

> 3.7 Ailelerin Ekonomik Durumu ve Çocukların Maddi Durum Algısı

Araştırma bulguları, özellikle Suriyeli çocukların yaşadığı hanelerde yoksulluk düzeyinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Türk vatandaşı çocuklarda ise görece daha iyi bir maddi durum algısı bulunsa da sınıfsal benzerlikler dikkat çekmektedir. Suriyeli çocukların %39,3'ü, ailesinin "maaştan maaşa ancak idare edebildiğini" belirtirken; Türk vatandaşı çocukların %70,9'u ailelerinin kendisinin ve kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılayabildiğini ifade etmiştir. Ancak bu oran, Türk vatandaşı çocukların tamamının yoksulluktan uzak olduğu anlamına gelmemektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmeleri, her iki grupta da düşük gelirli ailelerin benzer sorunlar yaşadığını ve özellikle çocukların sosyal yaşama katılımı açısından eşitsizliklerin belirginleştiğini göstermektedir.

SUKOM veri tabanında kayıtlı ailelerin ortalama gelir beyanı olan 10.999 TL, 2024 yılı yoksulluk sınırı olan 23.356 TL'nin yarısından düşüktür (KESK ve UN Women, 2022, s. 7). Bu durum, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda çocukların temel haklara erişiminde yapısal bir eşitsizlik alanı oluşturmaktadır.

→ **Grafik 10.** Çocukların Maddi Duruma İlişkin Algıların Karşılaştırılması

- Ailemin maddi durumu benim ve kardeşlerimin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir
- Lüks, pahalı ve zorunlu olmayan şeyleri satın almadığımız sürece geçinebiliyoruz.
- Maaştan maaşa ancak idare edebilecek kadar paramız var.
- Sık sık yemek ve kira gibi temel ihtiyaçlarımız için bile yeterli paramız olmaz.
- Bilmiyorum.

Bir ebeveynin aktardığı şu ifadeler, çocukların etkinlik ve sosyal katılım haklarının maddi kısıtlarla nasıl gölgelendiğini ortaya koymaktadır:

___Okulda çok fazla etkinlik yapılıyor. Etkinlik nasıl etkinlikler... İşte eğlenceler düzenleniyor ama bunlar ücretli oluyor. Hepsine katılmak istemiyorum. Çocuklarımın tepkisi birine katılmadığımız zamanlarda 'anne bugün etkinlik var ben mahcup olmak istemiyorum ve gitmek istemiyorum' tarzında oluyor. Evet hepsine katılmıyorlar. On tane oluyorsa ikisine, üçüne gönderebiliyorum (Mavi, Odak Grup Türk vatandaşı anne).

Benzer şekilde, bir diğer ebeveyn ise çocuklarının tatillerde hiçbir yere gidemediğini, ulaşımın bile başlı başına bir engel olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

___Çocuklar sokakta oyun oynayamıyor. 15 tatilde çocuğumu hiçbir yere götüremiyorum. Etkinlik ücretsiz olsa çocuklarla yol parası var. Belediyeler tarafından 15 tatilde çocuklara plan yapılmalı. Yol parası sıkıntılı olduğu için çocuklarımı götüremiyorum (Yeşil, Odak Grubu, Türk vatandaşı anne).

Buna karşın arama çalıştayında bir kurum yetkilisi:

___Gençlik merkezinde dini eğitimler, sportif aktiviteler, kültürel etkinlikler, memleket günleri yapılıyor. 15 mahallede en ulaşılabilir okulda yaz şenlikleri düzenleniyor. Mahalle bazlı yaz döneminde açık otoparkta sinema gösterileri, çocuk tiyatroları yapılıyor. Üç ayrı merkezde çocuklara tiyatro etkinlikleri sunuluyor. Sosyal medya ve cep telefonu mesajlarıyla duyuru yapılıyor (Arama Çalıştayı Sosyal Kültürel Haklar Masası Katılımcısı).

şeklinde etkinlikler düzenlendiğini ifade etmiştir. Her ne kadar kurumlar mahalle ölçeğinde kültürel ve sportif etkinlikler düzenlediğini ifade etse de, ebeveynlerin geri bildirimleri, bu faaliyetlerin özellikle ekonomik ve mekânsal erişilebilirlik açısından bazı aileler için ulaşılabilir olmadığını göstermektedir. Bu durum, hizmetin varlığı ile hizmete erişim arasında bir uygulama açığı olduğunu düşündürmektedir.

Bu anlatılar, ekonomik yoksunluğun çocukların sosyal hayata katılımını doğrudan olumsuz etkilediğini ve bu durumun, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 31. maddesi (dinlenme, oyun ve kültürel yaşama katılım) ile 27. maddesi (yaşam standardı) kapsamında güvence altına alınan hakların hayata geçirilmesini engellediğini göstermektedir. Öte yandan, yapılan odak grup görüşmeleri maddi yoksunluğun, ulaşım gibi görünürde teknik erişim engelleri yaratarak çocukların eğitim hakkını da doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır. **Özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı ailelerde servis ücretlerinin yüksekliği, çocukların okula düzenli katılımını engelleyebilmekteyken, ulaşımın eğitime katılım hakkı açısından ciddi bir eşitsizlik alanı olduğunu göstermektedir:**

___Bence servis... Servis sıkıntı veriyor. Ücretleri çok fazla. Benim çocuklarım yetim. Özellikle bu yıl. Okulu vermiyor. Ulaşım ile ilgili ciddi bir sıkıntı var o zaman. Ücretini veren var, veremeyen var (Siyah, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Bu ifade, ebeveyn kaybı yaşamış çocukların ve tek ebeveynli hanelerde yaşayanların hem ekonomik hem de hizmete erişim anlamında çifte dezavantaj yaşadığını göstermektedir. Özellikle servis desteklerinin yetersiz olduğu bölgelerde, okul ile ev arasındaki mesafe çocuğun eğitime devamı açısından belirleyici bir faktör haline gelmektedir. **Suriyeli ebeveynler açısından ise sosyoekonomik zorluklar, anne ve babalarda yetersizlik algısına neden olmakta ve mülteci-liğin zorlu koşullarına ek olarak “iyi bir ebeveyn olamamaktan kaynaklı” psikolojik bir yüke dönüşmektedir.** Ebeveynlerle yapılan odak grup görüşmesine katılan bir babanın aşağıdaki ifadeleri, mülteci ailelerin karşılaştığı ekonomik zorlukların ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirme kapasiteleri üzerindeki etkisini ve bunun sonucunda ortaya çıkan duygusal yükü somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum, ekonomik dezavantajın ebeveynlik rolü algısı üzerindeki derin etkilerine işaret etmektedir.

___ *Kendimi eksik hissediyorum bu konuda. Hani harçlık konusunda çok gerideyim çocuklarıma karşı. Kendimde gidip geliyorum çoğu zaman. Ama bu konuda kendimi eksik hissediyorum (Katılımcı 4, Odak grup, Suriyeli baba).*

BMÇHS'nin 28. maddesi, devletin her çocuğun eğitime erişimini sağlamakla yükümlü olduğunu açıkça belirtmektedir. Buna göre yalnızca eğitimin “varlığı” değil, çocuğun fiziksel olarak o eğitime ulaşabilmesi için gerekli koşulların sağlanması da bir yükümlülük olarak kabul edilmelidir. Bu yaklaşım, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 1 No.'lu Genel Yorumunda da vurgulandığı üzere, eğitime erişimin kabul edilebilirlik, erişilebilirlik, uygunluk ve uyarlanabilirlik ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, çocukların eğitime erişiminde atılacak her adımın, 14 No.'lu Genel Yorum'da ayrıntılandırılan “çocuğun üstün yararı” ilkesi doğrultusunda yapılandırılması gerekmektedir.⁵

Maddi durumun çocuklar üzerindeki etkisinin tartışıldığı arama çalışmayı kapsamında kamu kurumları, yerel hizmet sağlayıcılar ve sivil toplum temsilcileriyle yapılan görüşmelerde de, çocukların sosyal yardım ve hizmet sistemlerine erişiminde çeşitli bilgilendirme eksikliklerinin ve erişim eşitsizliklerinin bulunduğu ortaya konulmuştur.

Öneriler

Çocuklarla ve ebeveynlerle yapılan görüşmeler Suriyeli ailelerde daha fazla olsa da hem Suriyeli hem de Türk vatandaşı çocukların ortak maddi kısıtlamalar yaşadığını ve bu durumun çocukların sosyal yaşama katılımlarını, eğitim fırsatlarını ve psikolojik iyi oluşlarını olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Suriyeli çocukların %39,3'ü, ailesinin “maaştan maaşa ancak idare edebildiğini” belirtirken; Türk vatandaşı çocukların %70,9'u ailelerinin kendi ve kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşıladığını ifade etmiştir. Bu bulgular ışığında, kapsayıcı ve hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Ebeveynlerin desteklenmesi, yalnızca doğrudan maddi yardım ile sınırlı kalmamalı; aynı zamanda eğitime erişim, sosyal hizmetler hakkında bilgilendirme ve çocuk dostu programlar aracılığıyla çok yönlü bir destek sunulmalıdır.

⁵ BMÇHS Genel Yorum No. 1, “Eğitim Hakkı (Madde 29)”, CRC/GC/2001/1.

BMÇHS Genel Yorum No. 14, “Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Uygulanması (Madde 3, paragraf 1)”, CRC/C/GC/14.

Yerel yönetimlerin, özellikle de dezavantajlı mahallelerde, ücretsiz kültürel, samsal ve spor etkinliklerini erişilebilir kılmaları, çocukların eşit katılım hakkının güvence altına alınması açısından kritik bir öneme sahiptir. Sosyal hizmetlere ilişkin bilgilendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi elzemdir. Bu bilgiler, sadece öğretmenler veya diğer yetişkinler aracılığıyla değil, doğrudan çocuklara yönelik, yaşlarına uygun iletişim materyalleri kullanılarak sunulmalıdır. Okullarda, rehber öğretmenler ve sosyal hizmet uzmanları tarafından çocuklara yönelik hak temelli bilgilendirme oturumları düzenlenmesi, çocukların kendi hakları konusunda farkındalık geliştirmelerini sağlayacaktır. Son olarak, belediyeler, Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) arasında ortak çocuk dostu tanıtım ve yönlendirme çalışmaları yürütülmelidir. Bu iş birliği çerçevesinde, çocuklara yönelik başvuru rehberleri, danışma noktaları ve gizlilik ilkesine uygun danışma kanalları geliştirilerek, çocukların ihtiyaç duydukları destek ve bilgilere kolayca ulaşmaları sağlanmalıdır. Bu önerilerin hayata geçirilmesi, çocukların refahını artırma ve toplumsal entegrasyonu güçlendirme yolunda önemli adımlar olacaktır.

> 3.8 Eğitim Hakkının Korunması: Çocukların Eğitime Katılımları

BMÇHS Madde 28, 29, 2

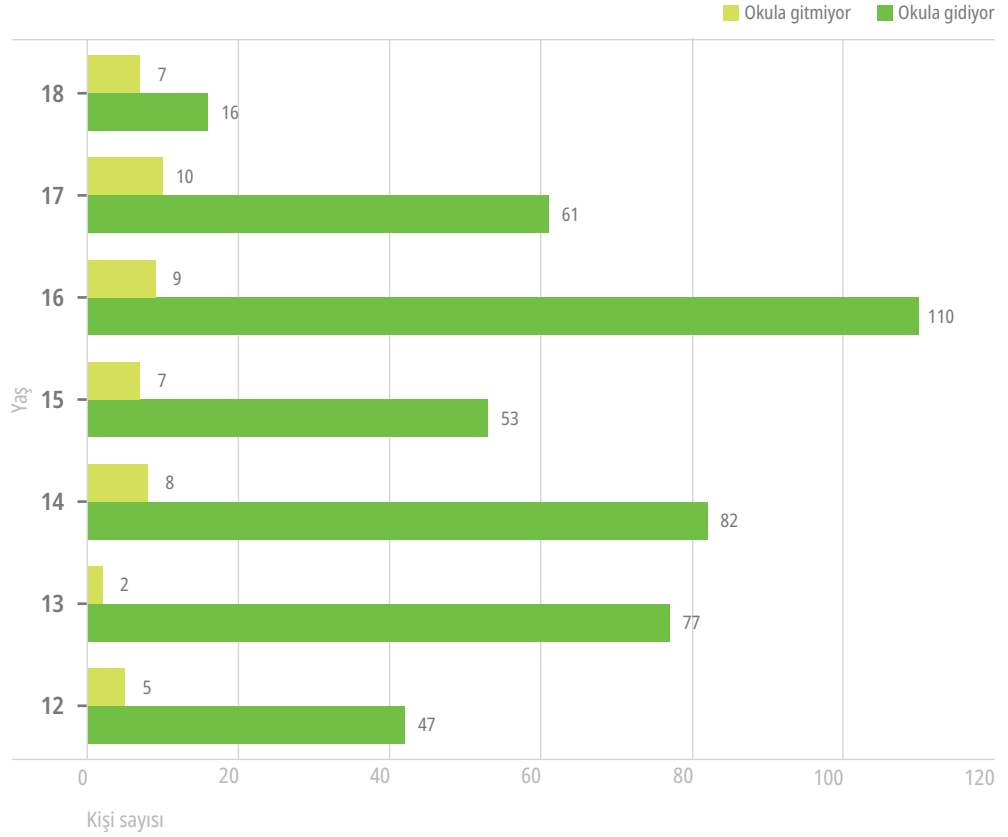
Suriyeli çocukların %20,5'i okula gitmezken, Türk vatandaşı çocuklarda bu oran %0,8'dir. Okula devam edenlerin %90'ından fazlası okula düzenli katılım sağladığını belirtmiştir. Ancak özellikle Suriyeli çocuklar arasında okul yolculuğunun kesintili olduğu, geç başlama, açık öğretime geçiş ve devamsızlık gibi örüntülerin daha yaygın olduğu görülmektedir

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesi, her çocuğun ücretsiz ve zorunlu eğitime erişimini güvence altına alır. 29. madde, eğitimin çocuğun kişisel ve zihinsel gelişimini en üst düzeye ulaştırma amacını vurgularken 2. madde, bu hakkın hiçbir ayrımcılığa uğramaksızın her çocuk için geçerli olduğunu belirtmektedir. Eğitim hakkının tesisinde bütün çocuklar için fırsat eşitliğinin sağlanması vurgulanırken, ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız olması gerekliliği de ele alınmaktadır. Bu bağlamda, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 1 No.'lu Genel Yorumunda (2001) belirtildiği üzere, eğitimin yalnızca erişilebilir değil aynı zamanda çocukların gelişimini destekleyici, nitelikli ve çocuk merkezli olması gerekmektedir. Ayrıca, 14 No.'lu Genel Yorum (2013) çocuğun üstün yararının tüm eğitim politikalarında temel ilke olarak gözetilmesi gerektiğini ifade ederken, 12 No.'lu Genel Yorum (2009) da çocukların görüşlerinin alınmasını ve karar alma süreçlerine etkin katılımını eğitimin niteliği açısından kritik bir unsur olarak tanımlamaktadır.

Eğitim Reformu Girişiminin 2024 yılında yayınladığı raporda, Türkiye'deki çocukların eğitime erişimleri değerlendirilmiş ve eğitimdeki bölgesel farklılıkların dikkat çekici olduğu not edilmiştir. Özellikle çocukların eğitim ortamlarının fiziksel açıdan yetersiz olduğu bulgulanırken, rehberlik hizmetlerinin sınırlı olduğu ve akran zorbalığına ilişkin artan düzeyde olayın raporlandığı belirtilmektedir (ERG 2024). Literatürden edinilen bilgiler ışığında Sultanbeyli'de ikamet eden Türk vatandaşı ve Suriyeli çocukların eğitime erişme durumları anket ve yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığı ile öğrenilmiş, bunun yanı sıra ebeveyn odak grup görüşmeleri ve arama çalışmaları ile desteklenmiştir.

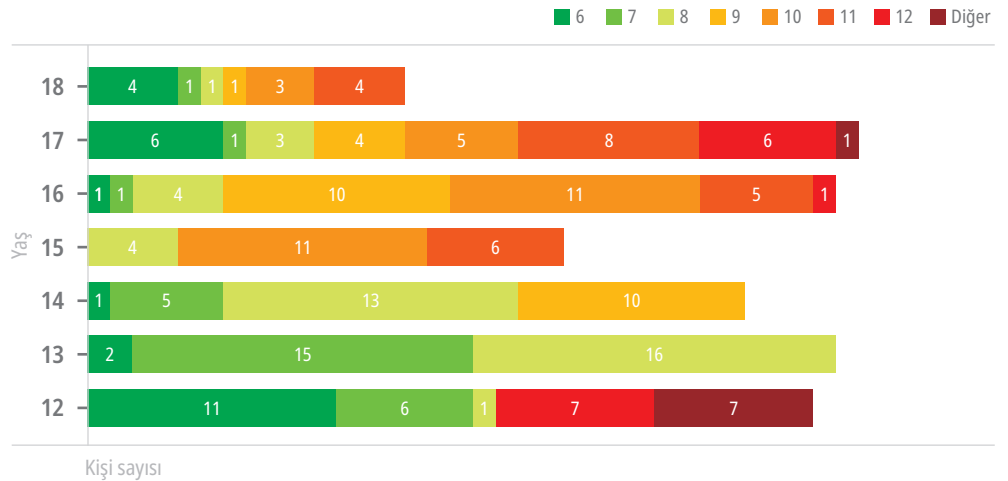
12 Ocak – 28 Şubat 2025 tarihleri arasında 489 çocukla yapılan anket çalışmasında çocukların %90,2'si okula devam ettiğini belirtmiştir. Suriyeli çocukların %20,5'i okula gitmezken, Türk vatandaşı çocuklarda bu oran %0,8'dir. Okula devam edenlerin %90'ından fazlası okula düzenli katılım sağladığını belirtmiştir. Ancak özellikle Suriyeli çocuklar arasında okul yolculuğunun kesintili olduğu,

geç başlama, açık öğretime geçiş ve devamsızlık gibi örüntülerin daha yaygın olduğu görülmektedir.

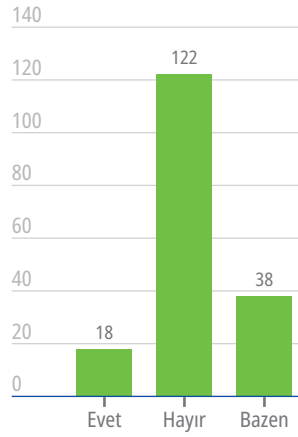
↳ Grafik 11. Yaş Gruplarına Göre Okula Gitme Durumu

Yarı yapılandırılmış görüşmeler ve nicel veriler birlikte değerlendirildiğinde, Suriyeli çocukların yaş ve gelişimlerine uygun sınıfta olmadığı ve farklı yaş grubundaki çocukların aynı kademe eğitime devam ettikleri görülmektedir. Bu durumun Suriyeli çocuklar açısından eğitime devam etmeyi zorlaştıran nedenlerden biri olduğu bu çalışma ile de doğrulanmıştır. **Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinde karşılaştıkları en büyük zorluktan biri yaş-sınıf uyumsuzluğu ve bunun getirdiği akademik ve psikososyal sonuçlardır.** Yaşına uygun sınıfta yer alamayan çocuklar, eğitim motivasyonlarını kaybetmekte ve okula devam etmek istememektedirler (UNICEF, 2023).

↳ Grafik 12. Suriyeli Çocukların Yaşlarına Göre Devam Ettikleri Sınıf Bilgisi

Bu çocuklar, genellikle okula uyum sağlayamamakta, akademik başarısızlık yaşamaktadır. Bu durum motivasyon kaybına neden olmakta ve bazı çocuklar için okulu terk etme ile sonuçlanmaktadır. Eğitim sisteminde çocukların gelişimsel düzeyleri gözetilmeden yapılan yerleştirmeler, özellikle mülteci çocuklar için eğitime katılımın önündeki en büyük engellerden biridir. Kız çocuklarının eğitime erişimi, menstrüel döngü, ev içi sorumluluklar, ekonomik engeller ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi kesişen faktörler nedeniyle daha kırılgan hale gelmektedir (ERG, 2024, s. 11-14). "Krizler Çağında Çocuk Olmak" araştırmasına göre en düşük ve en yüksek sosyoekonomik gruplar arasında internet erişimi

↳ **Grafik 13.** Suriyeli Çocukların Türkçe Dil Becerileri Nedeniyle Zorluk Yaşama Durumları

açısından 13, bilgisayar/tablet sahipliği açısından ise 33 puanlık fark vardır (Bilgi Üniversitesi ve UNICEF, 2025, s. 71). Özellikle kız çocukları için dijital dünya, "evin içindeyken dışarıda olma" hissi veren bir öğrenme ve sosyalleşme alanı olarak görülmektedir (s. 72). Bu durum, eğitim politikalarının yalnızca fiziksel okul erişimine değil, dijital kapsayıcılığa da odaklanması gerektiğini göstermektedir (Bilgi Üniversitesi ve UNICEF, 2025, s. 72). Suriyeli çocuklar açısından okula düzenli devam etmeyi zorlaştıran nedenlerden bir diğeri ise dil bariyeri olup, Grafik-13'te gösterildiği üzere, çocuklardan 56'sı (%31.4) dil yüzünden zorlandıklarını belirtmektedir.

Uyruklara göre çocukların okula gitme durumları karşılaştırıldığında ise çalışmaya katılan Suriyeli çocukların %20,5'i okula gitmezken, Türk vatandaşı çocukların %0,8'inin okula gitmediği öğrenilmiştir. Okula devam etmeyen 48 çocuğun 2'si Türk vatandaşıdır. Suriyeli çocukların yaşlarına uygun eğitim kademesine devam etmemeleri okulu bırakma nedenlerinden biri olarak düşünülürken, çalışmaya katılan ve okula devam etmeyen çocukların ayrılış nedenleri ilerdeki başlıklarda ele alınacaktır.

Odak grup görüşmelerinde hem Türk vatandaşı çocuklar hem de Suriyeli çocuklar, eğitimin hayatlarındaki önemini vurgularken, sistemin sunduğu fırsatların eşit ve yeterli olmadığını ifade etmiştir. Suriyeli çocuklar çoğunlukla geç başlayan, kopuk ve kesintili bir eğitim sürecinden söz ederken; Türk vatandaşı çocuklar ise sınav baskısı, sosyal etkinlik eksikliği ve ulaşım sorunlarına odaklanmıştır.

—Şu an sınav YKS öğrencisi olduğum için çok fazla hobilerime vakit ayıramıyorum, sürekli ders çalışıyorum (Çocuk 24, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

—Lise birdeyim., üç yıl geç. Geçen sene sınıfta kaldım. İki senede okula gitmemiştim, o yüzden geç, öyle oldu (Katılımcı 16, 18 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

—Okul sadece sınav, sınav, sınav. Sosyal etkinlik yok...Çok fazla ders var. Çalışsak da bazen akılda kalmıyor (Çocuk 6, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Çocuklar, eğitimi sadece akademik bir zorunluluk olarak değil; aynı zamanda sosyal ilişki, kişisel gelişim ve yetenek keşfi alanı olarak görmekte, fakat sis-

temin bu ihtiyaçlara yeterince yanıt veremediğini belirtmektedir. Sınav baskısı, ezbere dayalı öğretim, sosyal etkinlik eksikliği ve kısa teneffüsler eleştirilmiştir.

___hocamız sınav yapacak ve sınavda 60'ın altında alanların teneffüse çıkmasını yasaklıyor. Yani onun dersinde değil sadece tüm gün boyunca tüm hafta boyunca teneffüse çıkması yasak (Çocuk 3, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Mevcut eğitim sistemine ilişkin öğrenci deneyimleri, ağırlıklı olarak sınav odaklı bir müfredatın ve sosyal etkinlik eksikliğinin yarattığı sınırlamalara işaret etmektedir. Okuldaki sürecin sınav döngüsüne indirgenmiş olması ve sosyal faaliyetlerin yetersizliği çocuklar tarafından vurgulanırken, ders yoğunluğunun öğrenme süreçlerini zorlaştırdığını ve bilginin kalıcılığını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır.

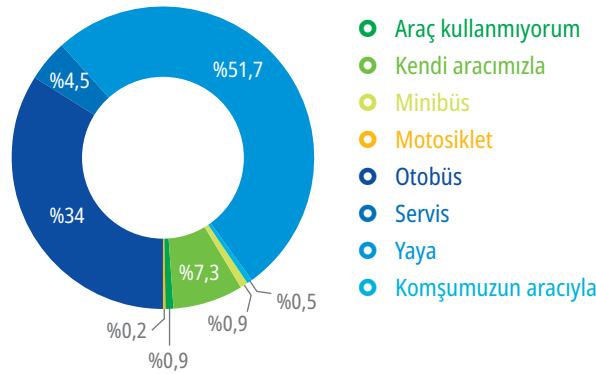
___Bence eğitimde geliştirilmesi gereken yerler, derslerin aralıkları.. 40 dakika ders oluyor. Zaten o aralıkta öğrenci sıkılmadan işte dersleri üzerinde durarak ama böyle boğarak anlatılmadan anlatılması gerektiğini düşünüyorum. Onun dışında teneffüs saatleri falan bence düzenlenmeli. Mesela bizim okulda çok teneffüs saatleri bizi çok zorluyor açıkçası. Beş dakika teneffüsler bile vardı. Hani çıksan geri gelmiyorsun o zaman da azar yiyorsun, direkt müdür yardımcısına iletiliyor. O yüzden bence eğitime biraz daha önem verilmeli. Çünkü her çocuğun okuyup bir yerlere gelmesi için eğitim önemli. Bu yüzden eğitim için bir şeyler daha katkılarda bulunabileceğini düşünüyorum (Çocuk 2, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Çocuğun ifadelerinden hareketle, eğitimde ders sürelerinin ve teneffüs aralıklarının yetersizliği kritik bir sorun olarak görülmektedir. Kısa teneffüs sürelerinin fiziksel ve zihinsel dinlenme ihtiyacını karşılamaktan uzak olması, öğrencilerin zamanında derse dönememesi gibi pratik zorluklara ve disiplin sorunlarına yol açmaktadır.

Çocuklar açısından mevcut sistemin eğitim kalitesi ve öğrenci refahı açısından iyileştirilmesi önemli görülürken, eğitim sisteminde akademik başarının yanı sıra, öğrencilerin motivasyonu, fiziksel sağlıkları ve psikosozal gelişimleri üzerindeki etkilerini dikkate alan bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

→ Grafik 14.
Sultanbeyli'de çocukların okula ulaşım araçları

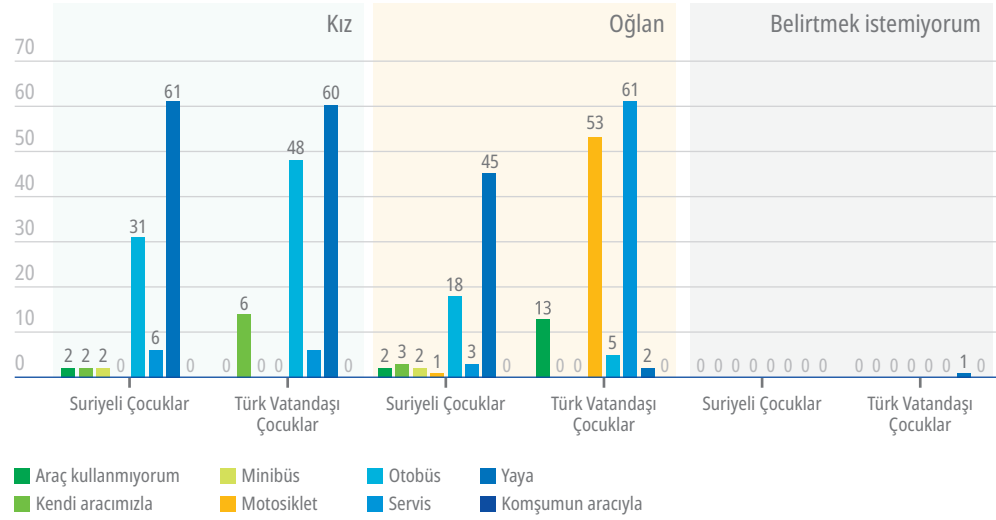

%7,93'ünün kendilerinin veya komşularının aracıyla, %35,46'sının toplu taşımayla ve %51,70'inin yaya olarak okula ulaştığı öğrenilmiştir.

Çocukların eğitime erişimindeki önemli parametrelerden bir diğeri ise çocukların okula nasıl ulaştıkları ile ilgilidir. Çocuklara okula nasıl ulaştıkları sorulduğunda, okula devam eden çocuklardan 4'ünün açık öğretime devam ettiği ve ulaşım aracı kullanmadığı öğrenilirken, %5,4'ünün servisle,

Bununla birlikte Suriyeli ve Türk vatandaşı öğrenciler arasında okula ulaşma araçları arasında oransal fark olduğu Suriyeli öğrencilerin %54'ünün yaya olarak Türk vatandaşı öğrencilerinden ise %46'sının yaya olarak okula ulaştığı öğrenilmiş ve açık öğretimle okula devam edenlerin Suriyeli kız çocuğu olduğu görülmüştür.

→ **Grafik 15.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Uyruklarına
Göre Kullandıkları
Ulaşım Araçları

Odak grup görüşmelerinde de ulaşım dair ciddi sorunlar dile getirilmiştir. Sabah erken saatlerde evden çıkan çocuklar, uzun aktarma süreleri, kalabalık otobüsler, pahalı servis ücretleri nedeniyle hem fiziksel hem zihinsel olarak zorlandıklarını belirtmişlerdir.

___Eve gitmem minimum iki saat sürüyor. Otobüs çok kalabalık, geç kalınca yarım gün yok yazıyorlar (Çocuk 6, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

___Kardeşime çok yakın bir mesafe. 3.800 gibi bir meblağ istediler servis için. Aylık olarak istediler. Bir de yıllık peşinat alıyorlar. Servis ücretleri çok fazla. Ben servise gitmek istesem yine öyle bir meblağ alacaklarını söylediler. Sabah babam bırakıyor. Çok tekin bir yerden geçmiyor çünkü Ekol'ün (ilçede bir mağaza) o taraftan, köprünün altından geçmem gerekiyor. Gelirken yürüyerek geliyorum o da aydınlık diye (Çocuk 26, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Öğrencilerin eğitim kurumlarına ulaşım süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler, akademik katılımları ve genel refahları üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Görüşmelerde, özellikle uzun yolculuk süreleri, toplu taşıma araçlarındaki aşırı yoğunluk, ulaşım maliyetlerinin yüksekliği ve toplu taşıma seferlerinin yetersiz sıklığı gibi çok boyutlu sorunlara işaret etmektedir. Bu faktörler, öğrencilerin okula geç kalmasına ve devamsızlık sorunlarıyla karşılaşmasına neden olmakta, aynı zamanda güvenlik endişeleri (özellikle kız çocukları için tekin olmayan güzergahlar) ve ekonomik yükler gibi ek zorluklar getirmektedir. Dolayısıyla, bu öğrenci beyanları, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve öğrenci motivasyonunu artırmak adına ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, erişilebilir ve güvenli ulaşım seçeneklerinin sunulması ile maliyet engellerinin kaldırılmasına yönelik bütüncül politika ve uygulama geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

___*Saat 7'de uyanıyorum, 7.45'te çıkıyorum. İki otobüsle 8.30'da okulda oluyorum (Çocuk 22, 15 yaş, Suriyeli kız çocuğu).*

___*Bir tanesini kaçırdık (otobüs). Bir saat beklememiz gerekiyor. Yani kaçırırsak gelene geçene kadar otobüs kalkmıyor. Çok az kalkıyor. Bize sıkıntı yani. Her seferinde geç kalıyoruz. Ya da zaten durmadan bir trafik oluyor nedense orada. Bekle, bekle, bekle Allah bekle. Her seferinde beş-on dakika geç kalıyoruz. Otobüsler çok dolandırıyor (Çocuk 27, 17 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).*

Çocukların gerek maddi yetersizlikten gerekse saatlerin uyuşmaması ve yetersiz toplu ulaşım aracı olmasından kaynaklı yaşadığı sorunlara ebeveynler ayrıca güvenlik endişesini eklemektedir.

___*Ben de çocukları servise verdim. Bana yakın olan okul şuradaysa (gösteriyor) şu caddeden dolayı okula veremiyorum. Mecburen taa yirmi dakikalık yola vermek zorundayım. Niye adresim adres (adrese dayalı kayıt) bir şey, bir yol. Niye oradan gözüküyormuş diye. (adresini aradan geçen caddeden dolayı başka bir okula düşüyor, uzaktaki okula) Mağdur olduk. Çok mağdurum o konuda. Bu sistemin de değişmesini istiyorum. Ben servise vermesem, tek başına geç saatlerde geliyor korkuyorum. Her zaman gidip alamıyorum. Diğer çocuğum çıkıp geliyor, akşam altıda çıkıyor (Mor, Odak Grubu Türk vatandaşı anne).*

___*Ortaokula geçecek kızım. Güzel bir ortaokula gitmesini istiyorum. Yakınımızda iki tane ortaokul var. Ama ben bunlarda okutma taraftarı değilim. Çünkü daha önce de söylediğim gibi çok tehlike arz ediyor. Madde kullanan, bıçak taşıyan, işte haraç kesen bu tarz olayları gördük önümüzde. Çocuğumu merkezde bir okula vermek istiyorum. Ama aynı bayanın söylediği gibi servis lazım. Servis de maliyetli. Bu konuda zorlanacağımı düşünüyorum. Bekliyoruz (Pembe, Odak Grubu, Türk vatandaşı anne).*

Bu durum, eğitime erişimin yalnızca okul kayıtları üzerinden değil, ulaşım, güvenlik ve günlük yaşam pratikleri üzerinden de izlenmesi gerektiğini göstermektedir. Sultanbeyli özelinde yürütülen çalışma, çocukların eğitime erişiminde uyruk, cinsiyet, yaş, ekonomik durum ve ulaşım imkânları gibi birçok kesişen faktörün belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. **Suriyeli çocuklarda dil bariyeri, yaş-sınıf uyumsuzluğu, geç başlayan ve kesintili eğitim öyküleri, açık öğretime yönelim ve devamsızlık gibi yapısal sorunlar ön plana çıkarken; Türk vatandaşı çocuklar ise daha çok sınav baskısı, sosyal etkinlik eksikliği, yetersiz fiziksel koşullar ve psikolojik baskı gibi durumlarla karşılaşmaktadır.** Anket çalışmasına katılan çocuklara benzer şekilde 6-12 yaş grubunda çocuğu olan Suriyeli ebeveynler de çocuklarının dil nedeniyle eğitimde güçlük yaşadığını ve çocukların akademik başarılarının düşük olduğunu belirtirken, okula devam etmeye istekli çocukların da öğretmenleri ile iletişim kurmakta zorluk yaşadığı vurgulanmaktadır.

___*bazen çocuk okuldayken öğretmene soruyor mesela bu soruyu anlamadım anlatır mısın falan. Diyor ki dersi dinleseydin ama diğer Türk çocuklar sorsaydı yine anlatırdı onlara soruyu, Türk çocuğu gelse sorsa hoca anlatır. Ama Suriyeli çocuk olduğu için hoca anlatmaz, dersi dinleseydin der (Katılımcı 2, Odak grup, Suriyeli anne).*

___Öğretmen çok sabretmiyor. Türkçeyi konuşmuyor. Geçirtiyor. Genel olarak Suriyeli çocuklar bu zorluğa karşı kalıyor (Katılımcı 4, Odak grup, Suriyeli baba).

Ebeveyn ve çocuk odak grup ve yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeleri, ulaşım güçlüklerinin, servis ücretlerinin, güvenlik endişelerinin ve kayıt sistemlerindeki karmaşanın eğitim hakkını dolaylı yoldan ihlal edebildiğini göstermektedir. Ayrıca, kız çocuklarının eğitime erişimi, hem toplumsal cinsiyet rolleri hem de menstrüel döngü, aile içi baskı gibi nedenlerle daha kırılğan bir zeminde ilerlemektedir.

Suriyeli ebeveynlerle yapılan odak grup görüşmesinde katılan ebeveynlerden biri kültürel kodlar nedeniyle Suriyeli kız çocuklarının eğitime erişimlerinin oğlan çocuklarına göre daha zor olduğunu, güvenlik ve çocuk yaşta erken/zorla evlilikler nedeniyle kız çocuklarının eğitime erişimlerine kadın ebeveynler tarafından çekimser yaklaşıldığı belirtilmiştir.

___Genelde anneler, özellikle kız çocukları okula göndermekten korkuyor. Kültür farkı var biliyorsunuz. Yeni bir şeyler öğrenecek, kültürümüze uygun olmayan şeyler var. Orada karışık erkek, kız filan. O yüzden annelerden bazıları göndermek istemiyor, bazen okulda erkeklerle kızlarla birleşiyorlar. Bazen öğrencilerle evlenmek istiyorlar (Katılımcı 3, Odak grup, Suriyeli anne).

> 3.8.1 Eğitimde Mesleki Yönelimler ve Eğitim Hedefleri

Çalışma bulguları, Türk vatandaşı çocukların üniversite sınavı (YKS) ve yükseköğretime yönelik motivasyonlarının güçlü olduğunu, Suriyeli çocuklarda ise erken yaşta meslek edinme ve iş hayatına katılma eğiliminin daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma bulguları, Türk vatandaşı çocukların üniversite sınavı (YKS) ve yükseköğretime yönelik motivasyonlarının güçlü olduğunu, Suriyeli çocuklarda ise erken yaşta meslek edinme ve iş hayatına katılma eğiliminin daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu fark, yalnızca uyruk temelli değil, aynı zamanda çocukların sosyo-ekonomik koşulları, okul türü yönlendirmeleri ve toplumsal cinsiyet rollerinden de etkilenmektedir.

___Bana Anadolu çıktı. Anadolu. Puanım iyiydi çünkü. Ama istemediler. Kız erkek karışık diye. Kız erkek lisesi istemiyorlar. İmam Hatipe git dediler. Ben de İmam Hatip istemedim. O yüzden meslek seçtim. Meslek de uzaktı. Zar zor ikna ettim. Hani gidebilirim diye. İkna ettim bir şekilde. Öyle gidiyorum (Çocuk 22, 15 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

___YKS öğrencisiyim. Sabah 8'den akşam 8'e kadar çalışıyorum (17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Tan (2021: s. 21, 71) tarafından yapılan değerlendirmede, 2017 yılında yapılan bir düzenleme ile evlenen öğrencilerin örgün eğitimden alınarak açık öğretim sistemine yönlendirilmesinin, özellikle kız çocuklarının eğitim sürekliliğini olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Bu uygulama, çocuk yaşta erken/zorla evliliklerin ve eğitimden kopuşun önünü açan bir etken olarak ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgular, bazı Suriyeli çocukların İmam Hatip okullarına yönlendirildiğini ve bu tercihte ailelerin dil, kültürel değerler ve dini hassasiyetlerinin etkili olduğunu göstermektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmelere yansıyan ifadelerden, özellikle kız çocuklarının okul tercihlerinde ailelerin yönlendirmesinin

belirleyici olduğu; bazı durumlarda ise çocukların kendi istek ve beklentilerinin bu süreçte yeterince dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, çocukların eğitimde katılım haklarının ve tercih özgürlüklerinin desteklenmesi gereğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların meslek hedefleri üzerine yaptığı niteliksel yorumlar, eğitime dair motivasyonun sadece akademik değil aynı zamanda toplumsal değerlerle de şekillendiğini göstermektedir. Bazı gençler sanat gibi alanlara yönelmek istemekte, ancak bu alanlar aileler ya da toplum tarafından “hobi” olarak değerlendirilmektedir.

___ *Bizde şey de var hani çocuk işte mühendis, mimar ya da doktor olsun sanat hani hobi olarak sanat. Aslında hobi olarak yapan insanlar da var ama sanat bir meslek aslında. Bir ressam olabilir ya da bir tasarımcı olabilir. Bu konuda da ailelerin çok destek verdiğini düşünmüyorum (Çocuk 24, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).*

___ *Mesela ben müzik okumak istiyordum. O yüzden LGS'ye fazla önem vermiyorum. Çünkü LGS puanı etkilemiyordu. Ama sürekli hani hem ailem hem öğretmenlerim, hani müzik okuyup ne yapacaksın, şöyle böyle falan diyorlardı, arkamda durmuyorlardı. O yüzden mesela geçen sene sınava girdim ve bir hafta kala bana dediler ki tamam giriyorsan gir zaten kazanamayacaksın dediler. Kazanamadım (Çocuk 8, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).*

Bu ifade, çocukların mesleki yönelimlerinin aile ve toplumun değer yargılarından ne ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Suriyeli çocukların ise meslek seçimlerinde daha çok sağlık, emniyet ve teknik alanlara yöneldikleri; ancak bu tercihin çoğu zaman ekonomik kaygılara ve erken iş hayatına atılma zorunluluğuna dayandığı anlaşılmaktadır.

___ *Yani tam bilmiyorum. İnşallah istediğim olur. Hukuk. O meslekte daha iyi olmak, uzmanlaşmak isterim. Tercüman veya polis. Öğretmen de olurum (Katılımcı 5, Suriyeli, 13 yaş oğlan çocuğu).*

___ *Mimari ya da bilgisayar (Katılımcı 22, 17 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).*

___ *Diş teknisyeni ya da diş doktoru olmak istiyorum (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).*

Çocukların geleceğe yönelik meslek seçimleri ve hedefleri hem çeşitlilik hem de belirsizlik ortaya koymaktadır. **Bu bulgular, eğitim sisteminin öğrencilerin kariyer gelişimini destekleyici, kapsamlı mesleki rehberlik hizmetlerine ve potansiyel ilgi alanlarını besleyecek çeşitli eğitim fırsatlarına olan ihtiyacını vurgulamaktadır.**

> 3.8.2 Ebeveynlerin Çocuklara Yönelik Eğitim ve Gelecek Beklentileri

Anne ve babaların çocukları için dile getirdikleri meslek hayalleri ve kaygılar, çocukların bireysel motivasyonlarını doğrudan etkilemektedir. Görüşmelere katılan ebeveynler, çoğunlukla çocuklarının “iyi bir meslek” edinmesini arzulamakta ancak mevcut ekonomik koşulların bu süreci zorlaştırdığını belirtmektedir.

___Başta tabii ki sağlıklı olsun. Her şeyin başı sağlıktır. Edepli, terbiyeli, güzel mesleği yetiştirmek için mesela güzel meslekler edinmelerini dilerim (Mor, Odak grup, Türk vatandaşı anne).

___üstelik 4 çocuğum var mesela. Hangi birine yetişeceğiz mesela. Eşim zaten asgari ücretle çalışan birisi. Dondurup bekleteceğiz. İşte donduracağız. Çocuk çalışacak. Birikim yapacak. Kazanacak. O zamana kadar da heves gidiyor zaten. Hevesi kalmıyor (Mavi, odak grup, Türk vatandaşı anne).

___Tabii ki de her anne gibi, çocuğun eğitimini tamamlamış, hayalindeki mesleğini eline almış, "ben başardım" deyip o gururu yaşatmasını tabii ki de çok isterim... Ama bazen azmin sonu hüsran da olabiliyor (Sarı, odak grup, Türk vatandaşı anne).

Suriyeli çocukların eğitimde karşılaştığı ayrımcılık ve bunun gelecek beklentileri üzerindeki olumsuz etkileri ebeveynlerle yapılan odak grup görüşmesinde gündeme getirilen konulardan biridir. **Öğrencilerin geçici koruma statüsünün getirdiği hareket kısıtlılıkları nedeniyle şehir dışı ve yurtdışı eğitim gezilerine katılamamaları, Türk vatandaşı öğrencilerden farklı olarak Suriyeli öğrencileri "iyi bir meslek" ve "daha çok olanaktan" mahrum bırakmaktadır.** Çocukların akademik başarılarına rağmen, yasal statüleri nedeniyle fırsat eşitliğinden mahrum bırakılması, ebeveynlerin ve çocukların geleceğe yönelik beklentilerini ve motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir. Suriyeli ebeveynlerden birinin aşağıdaki ifadeleri, mülteci çocukların eğitim sistemine entegrasyonunda karşılaşılan bürokratik engelleri ve bu engellerin çocukların akademik ve sosyal gelişimleri üzerindeki kısıtlayıcı etkilerini somut bir örnekle ortaya koymaktadır.

___Kardeşim 13 yaşında. İngilizce dersi, İngilizce sınıfı olarak tanıtılıyor onun sınıfı. Yüksek bir sınıf olduğu için. Bazen yurt dışına falan geziler yapılabiliyor. Geçen sınıftakiler İtalya'ya gittiler, Londra'ya falan gidenler oldu. Ama kardeşim Suriyeli olduğundan, geçici koruma kimlik sahibi olduğundan, gidemedi. Aslında seçildi. Çalışkan olduğundan, İngilizcesi var, İngilizcesi güzel olduğundan seçildi. Ama gidemedi. Bunun yaşayan bir tane daha öğrenci var, aynı sınıfta. Kardeşimle beraber. Suriyeli olduğundan o da gidemedi. Bence bu hak... Bu hakka sahip olması lazım (Katılımcı 1, Odak grup, Suriyeli anne).

Ebeveynlerle yapılan odak grup görüşmelerde, katılımcıların ifadeleri, çocuklarının eğitim sürecinde çeşitli yapısal ve pedagojik sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymaktadır. Bu sorunlar, ağırlıklı olarak öğretmen yetersizliği, sınıf mevcutlarının fazlalığı, ekonomik engeller ve psikososyal destek eksikliğidir.

Ebeveynler, öğretmen değişikliklerinin çocukların motivasyonunu olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır. Ayrıca öğretmenler arası nitelik farkının gözle görülür olduğu, bazı öğretmenlerin daha başarılı bulunduğu ancak bu öğretmenlere erişimin adil ve şeffaf bir biçimde sağlanamadığı ifade edilmiştir. Türk vatandaşı ebeveynlerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere, kadrolu ve sözleşmeli öğretmen uygulamaları üzerinden bu fark, eğitimdeki adalet duygusunun zedelenmesine yol açmaktadır.

___çocuğum ilk derslere giremiyor üzülüyorum. Öğretmen seçeneği var. Daha iyi öğretmene gitmeleri için ücret istiyorlar. Çocuğum ilkokula hevesle başladı ama gittikçe hevesi söndü. Eğitim de eşit olmalı, 1. sınıfta 4 tane öğretmen değiştirdi. Bizim okulda mesela öğretmen değiştirme seçeneği var. Daha iyi bir eğitim veren öğretmen de var. Bizde mesela kadrolu değil de sözleşmeli öğretmenler de var, ama o öğretmene verme şansım yok. Kesinlikle öğretmen çok önemli. İdareye, üstü kapalı, gizli saklı idareyle değişiklik yapabiliyorlar, ben diyorum ya adalet yok yani. Bence eşitlik yok (Mavi, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Suriyeli ebeveynler açısından ise durum farklılık göstermektedir. Ebeveynler öğretmen tutumlarının, mülteci öğrencilerin eğitim deneyimlerini ve başarılarını önemli ölçüde etkilediği ifade etmektedir. Özellikle yeni gelen veya azınlık durumundaki öğrencilere yönelik görmezden gelme veya dinlememe gibi davranışlarının, çocuklarının kendilerini ötekileştirilmiş hissetmelerine yol açabildiğini ve sınıf içerisinde az sayıda yabancı uyruklu öğrenci olmasının akranlar ve öğretmenler tarafından ayrımcı tutum ve davranışlara zemin hazırladığını kendi deneyimleri üzerinden aktarmaktadırlar. Öğretmenlerin, belirli bir öğrenci grubuna gösterdiği ilginin diğer gruplara gösterilmemesi, bilinçli veya bilinçsiz bir ayrımcı tutum sergileniyor olabileceğine işaret etmektedir. Bu tür muameleler, öğrencilerin eğitime katılım isteğine rağmen motivasyon düşüklüğüne ve akademik başarıda olumsuzluklara yol açabilir. Dolayısıyla, **öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik kapsayıcı ve destekleyici tutumlar sergilemesi, bu öğrencilerin eğitim hakkına erişimi ve okul başarısı açısından kritik bir öneme sahiptir.**

___Öğretmenleri de görmezden geliyor, onlarda da artık göndermeyin der gibi bir fikir oluşmuş. Bu yıl yeni öğretmen gelmiş, 4. sınıf. Öğretmen onu çok görmezden geliyor, dinlemiyor gibi bir şey. Okulda sınıfta zaten tek çocuk Suriyeli, yabancı diye, ona da zorluklar yaşıyorlar. Eğitime falan çok gitmek istiyor ama hocası orada bayağı görmezden geliyor, duymazdan da geliyor. Türk çocuğu falan gelip konuştuğu zaman hocayla bayağı hoca ilgi gösteriyor. Ama çocuğum Suriyeli olduğu için dinlemiyor, görmezden geliyor yani (Katılımcı 2, Odak grup, Suriyeli anne).

Ebeveynlerin ifadelerine göre, birçok çocuk okuldan uzaklaşmakta, ders çalışmaya karşı isteksizlik göstermektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki çocukların okula devamsızlık yaptığı ve ebeveynin bu durumdan habersiz olduğu aktarılmıştır. Okullarda çocuklara yönelik psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yetersizliği vurgulanmış, pedagojik destek talep edilmiştir. Bunun yanı sıra, okullarda düzenlenen sosyal etkinliklerin ücretli olması, düşük gelirli ailelerin bu etkinliklere katılımını zorlaştırmaktadır. Bu durum çocuklarda mahcubiyet ve dışlanmışlık duygusuna yol açmaktadır.

___Evet yani ben yaşıyorum arada böyle okullarda etkinlikler oluyor. Çocuklar şöyle (ücretli uçuş simülasyonu) karşıdan bakıyor. İçine girdiklerinde çok farklı oluyor. Bunların ücretsiz olması lazım. Ayda ya da bir defa gelip ücretsiz olması lazım. Diğer çocukların da (ücret veremeyenlerin) katılabileceği gibi akıllıca şeyler yapılabilir (Mor, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Suriyeli ve Türk vatandaşı ebeveynlerin bu anlatıları, Sultanbeyli'de devlet okullarında eğitim hizmetlerine erişimde eşitsizlikler bulunduğunu göstermektedir.

Ekonomik yetersizlikler, öğretmen farklılıkları ve yapısal yetersizlikler, çocukların akademik motivasyonlarını düşürmekte ve ebeveynlerde çaresizlik duygusu yaratmaktadır. Okul ortamında maddi güce dayalı ayrımların yaratılması, çocuklar arasında fırsat eşitsizliğini derinleştirmekte, sosyal dışlanma duygusunu artırmaktadır. Bunun yanı sıra, Suriyeli aileler açısından göç deneyimi eğitim ve gelecek beklentisini değiştirmektedir. Odak grup görüşmesine katılan ebeveynlerden biri, Türkiye ve Suriye'deki üniversiteye giriş sistemleri arasındaki farkı işaret ederek, Türkiye'deki üniversite giriş sınavlarının yüksek zorluk derecesini ve herkesin üniversiteye kabul edilememesini Suriyeli çocuklar açısından zorlayıcı olduğunu vurgulamaktadır. Buna karşılık, Suriye'de üniversiteye girmenin daha kolay olması, eğitim sisteminin farklı olmasının yanı sıra geri dönüş belirsizliği ile birleştiğinde, mülteci çocuklar açısından zorlayıcı olup mülteci ailelerin eğitim ve gelecek planlamalarını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür.

___Ablam Türkiye'de okudu. Sınavlar çok zor. Burada herkes üniversiteye giremiyor. Bu yüzden Suriye'de üniversiteye girmek daha kolay, Türkiye'de herhangi bir üniversiteye girmek daha zor (Katılımcı 1, Odak grup, Suriyeli anne).

Yukarıdaki ifadeler eğitim politikalarının yalnızca çocuklara değil, aynı zamanda ailelere yönelik farkındalık ve destek programlarını da içermesi gerektiğini göstermektedir. Ekonomik baskılar ve fırsat eşitsizliği, çocukların eğitim hayallerini sınırlandırmakta; bu da uzun vadede fırsat adaletini zedeleyen yapısal eşitsizliklerin devamına neden olmaktadır.

Değerlendirme

Ekonomik baskılar ve fırsat eşitsizliği, çocukların eğitim hayallerini sınırlandırmakta; bu da uzun vadede fırsat adaletini zedeleyen yapısal eşitsizliklerin devamına neden olmaktadır.

Ebeveynlerin çocuklarının geleceğine yönelik beklentileri ve bu beklentilere eşlik eden ekonomik ve yapısal kaygılar, çocukların eğitim motivasyonları üzerinde belirgin bir etki yaratmaktadır. Mevcut ekonomik koşullar, ailelerin çocuklarına "iyi bir meslek" kazandırma arzusunu zorlaştırmakta ve bazı durumlarda çaresizlik hissi yaratmaktadır. Özellikle geçici koruma statüsündeki çocukların eğitimde karşılaştığı ayrımcı uygulamalar, yasal statülerinden kaynaklanan fırsat eşitsizlikleri, çocukların akademik başarılarına rağmen gelecek beklentilerini ve motivasyonlarını olumsuz etkilemektedir. Eğitime erişimde gözlemlenen yapısal sorunlar arasında öğretmen yetersizliği, sınıf mevcutlarının fazlalığı, ekonomik engeller ve psikososyal destek eksikliği yer almaktadır. Öğretmen değişiklikleri ve kadrolu-sözleşmeli öğretmen uygulamaları arasındaki nitelik farkları, eğitimde adalet algısını zedeleyebilmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin mülteci öğrencilere yönelik dışlayıcı tutumları, bu öğrencilerin okulda ötekileştirilmiş hissetmelerine ve motivasyon düşüklüğüne yol açabilmektedir.

Okulda ücretsiz sosyal etkinliklerin yetersizliği, çocukların dışlanmışlık duygusu yaşamasına neden olmakta ve maddi imkansızlıklar, özellikle ergenlik dönemindeki çocukların okula devamsızlık yapmasına ve ders çalışmaya karşı isteksizlik geliştirmesine katkıda bulunmaktadır. Son olarak, Türkiye ve Suriye'deki üniversiteye giriş sistemleri arasındaki farklılıklar, Suriyeli çocukların eğitim ve gelecek planlamalarını doğrudan etkileyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Tüm bu unsurlar, eğitim hizmetlerine erişimde gözlemlenen eşitsizliklerin, çocukların akademik başarısını, sosyal uyumunu ve genel refahını olumsuz etkilediğini ve kapsamlı politika müdahalelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Öneriler

Mevcut eğitim sorunlarına kapsamlı çözümler geliştirmek amacıyla, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun sınıflarda öğrenim görmelerini sağlayacak destek programları oluşturulmalıdır. Özellikle Suriyeli mülteci çocuklar için yaş düzeyine uygun sınıflara geçişi kolaylaştıracak hazırlık sınıfları ve telafi programları önceliklendirilmelidir. Bu çocukların dil bariyerini aşmaları için bütüncül Türkçe dil eğitimi sağlanmalı; süreç aile katılımını da içermelidir. Rehberlik faaliyetleri ve okul içi akran destek mekanizmaları ile dil edinim süreci desteklenmelidir.

Tüm çocukların eğitime erişimini kolaylaştırmak için okul sosyal hizmetleri yaygınlaştırılmalı, ulaşımda yaşanan sıkıntılara karşı ücretsiz ve erişilebilir çözümler sunulmalıdır. Maddi yetersizlik nedeniyle okula ulaşamayan çocuklar için kamu destekli ulaşım modelleri geliştirilmelidir. Kız çocuklarının okul ortamında karşılaştığı özel ihtiyaçlara duyarlı politikalar geliştirilmeli; menstrüel hijyen, güvenli tuvalet erişimi ve güvenli okul ortamı sağlanmalıdır. Bu bağlamda okul seçim süreçlerinde kız çocuklarının görüşlerini esas alan rehberlik modelleri oluşturulmalı, çocuğun katılım hakkı gözetilmelidir.

Ezberci ve sınav odaklı yaklaşımlar yerine, çocukların bireysel gelişimlerine odaklanan pedagojik yöntemler yaygınlaştırılmalıdır. Rehber öğretmen kadroları güçlendirilerek okul içi sosyal faaliyetler teşvik edilmeli, psiko-sosyal gelişimi destekleyen okul temelli çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca ebeveynlerin eğitim süreçlerine aktif katılımını sağlamak amacıyla, veli eğitim programları artırılmalı ve eğitimde ebeveyn baskısını azaltmaya yönelik bilinçlendirme çalışmaları yürütülmelidir.

Açık öğretime geçişler dikkatle izlenmeli; bu seçeneğin çocuklar için eğitim sisteminden bir "kaçış yolu" haline gelmesine izin verilmemelidir. Çocuk koruma profesyonelleri, açık öğretime devam eden çocukları doğrudan "eğitime devam ediyor" kategorisinde değerlendirmemelidir. Bu çocukların derslere aktif katılımı, sınavlara girme durumları, kayıt yenilemeleri ve aktif öğrenci olup olmadıkları yakından izlenmelidir. Çünkü bazı aileler, eğitim baskısından kurtulmak için yalnızca belge teminini yeterli görüp eğitime katılımı ikincil plana atabilmektedir. Bu nedenle, açık öğretime devam eden çocukların durumu çocuk koruma sisteminde dikkatle ele alınmalı; bu çocukların gerçek anlamda eğitim hakkına erişimleri desteklenmelidir.

Mülteci çocukların ayrımcılığa uğramadan eğitime yönlendirilmesi ve okul tercihlerinde uyruk ya da inanç temelli ayrımların önüne geçilmesi, hak temelli ve eşitlikçi bir eğitim sisteminin tesisi açısından hayati önemdedir. Bu bağlamda, din eğitimi gibi hassas alanlarda çocukların farklılaşan ihtiyaç ve hassasiyetlerine saygı gösterilmeli, okul içi rehberlik mekanizmaları bu alanlarda kapsayıcı ve ayırım gözetmeyen bir şekilde yapılandırılmalıdır.

Eğitim sisteminin sunduğu fırsatlara erişimde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin etkilerini azaltmak amacıyla, özellikle kız çocuklarına yönelik dijital destek programları ve rol model içerikleri artırılmalıdır. Dijital eşitsizlikle mücadele kapsamında tablet ve internet destekleri ile dijital okuryazarlık programları yaygınlaştırılmalı, bu destekler sosyoekonomik durumu gözeterek ulaşılabilir kılınmalıdır.

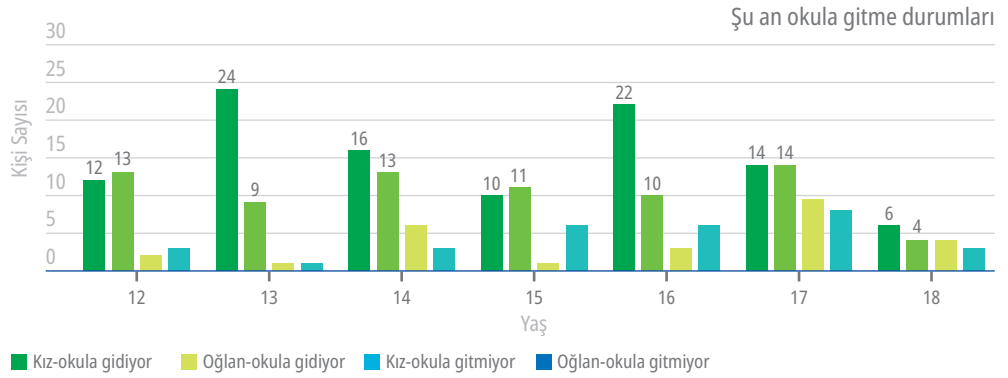
Son olarak hem Türk vatandaşı hem de mülteci çocuklar için eğitimde fırsat eşitliğini sağlayacak şekilde, eğitim bursları, okul sonrası destek programları ve ücretsiz kültürel-sosyal etkinlikler yaygınlaştırılmalıdır. Açık öğretime yönelimlerin gönüllü tercihlere mi yoksa yapısal dışlanmalara mı dayandığının tespit edilmesi amacıyla düzenli takip ve değerlendirme sistemleri kurulmalıdır. Farklı alanlarda yetenek ve ilgi sahibi çocuklara sanat, tasarım, spor ve yaratıcı endüstrilere yönelik özel rehberlik programları ile alternatif gelişim yolları sunulmalıdır.

Bu önerilerin hayata geçirilmesi, eğitim sisteminin daha kapsayıcı, eşitlikçi ve çocukların yüksek yararını gözetten bir yapıya ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

> 3.8.3 Eğitime Devam Etmeyen Çocukların Durumları

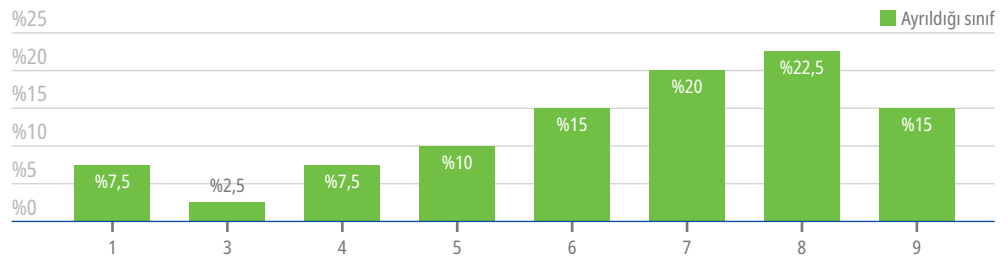
Yapılan anket çalışmasında, çalışmaya katılan çocukların %79,5'i (389 çocuk) okula devam ettiğini söylerken çocuklardan %20,5'i okula gitmediğini ifade etmektedir. Suriyeli çocuklar arasında okula devam etmeyen 46 çocuktan 6'sı bugüne kadar hiç okula gitmediğini belirtirken, 40'ı en az bir dönem okula devam ettikten sonra eğitimden ayrıldığını ifade etmiştir. Okula devam etmeyen diğer iki çocuk ise Türk vatandaşıdır; bu çocuklardan biri 6. sınıfta, diğeri ise 8. sınıfta okulu bırakmıştır. Okula devam durumları yaş gruplarına göre incelendiğinde, **12-15 yaş aralığındaki çocukların 16-18 yaş aralığındaki çocuklara kıyasla eğitime daha yüksek oranda devam ettiği, eğitimden ayrı düşen grubun ise ağırlıklı olarak 16-18 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir.** Okul dışında kalan çocuklar arasında oğlan çocuklarının sayıca fazla olması, özellikle 16 yaşın bu kırılmada kritik bir eşik olduğunu göstermektedir.

→ **Grafik 16.**
Çocukların Okula Gitme Durumlarının Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımları

Okul dışı kalmış çocukların okuldan ayrıldığı sınıfların bilgisi Grafik-17'de gösterilmektedir.

→ **Grafik 17.**
Sultanbeyli'deki Çocukların Okuldan Ayrıldıkları Sınıf Bilgisi

Okuldan ayrılan diğer iki Türk vatandaşı çocuğun ise altıncı ve sekizinci sınıfta eğitimden ayrıldığı öğrenilmiştir. Çocukların okuldan ayrılma nedenleri incelendiğinde ise Türk vatandaşı çocuklardan biri yerleşim yeri değişikliği ile okuldan ayrıldığını söylerken diğer çocuk okula gitmek istemediği için okulu bıraktığını belirtmiştir.

Suriyeli çocuklarda ise bahse konu nedenler değişmekte olup okulu bırakan çocuklardan %25'i okula gitmek istemediği için okulu bıraktığını belirtirken, okulu bırakma nedenleri içerisinde en yüksek diğer nedenlerin akranlarla sorunlar (%15), ayrımcılık (%12,5) ve çalışmaya başlamak (%7,5) olması dikkat çekicidir. Bu veriler, özellikle en fazla 8. sınıf düzeyinde okulun bırakıldığını göstererek, kademeler arası geçişlerde (örneğin ortaokuldan liseye) öğrenci kaybının daha yoğun yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, geçiş süreçlerinde çocuklara yönelik etkin rehberlik hizmetleri, bireysel takibin güçlendirilmesi ve ailelerin sürece aktif katılımının sağlanması gibi çok boyutlu destek mekanizmalarının hayata geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

↳ **Grafik 18.** Suriyeli Çocukların Okuldan Ayrılma Nedenlerinin Cinsiyetlere Göre Dağılımları

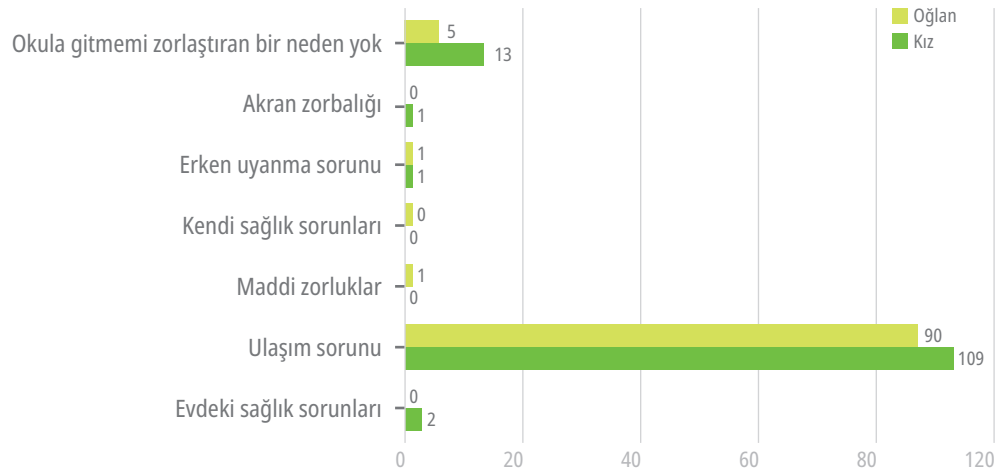
Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (UESKHS), Madde 13(2) (a) ve ÇHS, Madde 28(1)'de gereğince, "ilköğretim görmemiş veya ilköğretimini tamamlamamış çocuklar için temel eğitim teşvik edilecek ve yoğunlaştırılacaktır" hükmü yer almaktadır. Bunlara ek olarak, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün de vurguladığı gibi "okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alma", imzacı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de yükümlülükleri arasındadır (Human Rights Watch, 2015). Ancak, bu yükümlülüklerle rağmen sahadan elde edilen veriler, özellikle dezavantajlı çocuk grupları arasında okula düzenli devamın sağlanmadığını ve okul terklerinin belirli yaş ve geçiş dönemlerinde halen yüksek oranlarda seyrettiğini ortaya koymaktadır.

> 3.8.4 Eğitim Sürekliliğine Yönelik Görüşler: Riskler ve Erken Uyarı İhtiyacı

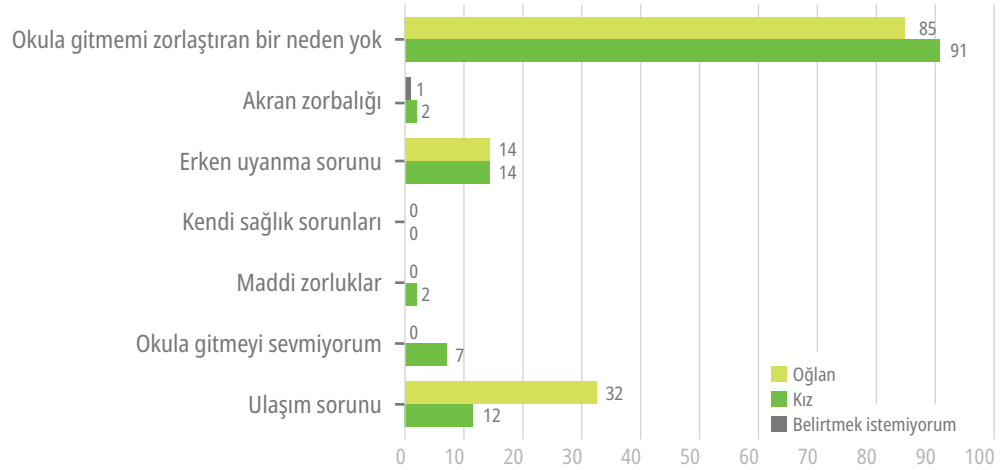
Çütün çocuklara okula gitmelerini zorlaştıran herhangi bir neden olup olmadığı sorulduğunda, çocukların %40'ının okula gitmelerini zorlaştıran bir neden olmadığı öğrenilirken Suriyeli ve Türk vatandaşı çocukların okula gitmelerini zorlaştıran nedenler aşağıda sıralanmıştır. Grafik-19'da görüldüğü üzere, Suriyeli

çocukların okula gitmelerini zorlaştıran nedenler arasında evdeki birinin sağlık sorunu yer alırken, Türk vatandaşı çocuklar arasında çocukların okulu sevmemesi okula gitmeyi zorlaştıran nedenler arasındadır (Grafik-20).

→ **Grafik 19.** Suriyeli Çocukların Okula Gitmelerini Zorlaştıran Nedenler

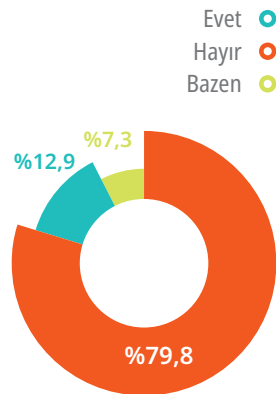

→ **Grafik 20.** Türk vatandaşı Çocukların Okula Gitmelerini Zorlaştıran Nedenler

Suriyeli çocuklarda okula gitmeyi zorlaştıran nedenler büyük ölçüde ulaşım sorununda yoğunlaşmakta olup, bu durum özellikle kız çocuklarında daha yüksek oranda görülmektedir. Türk vatandaşı çocuklarda ise en yüksek oran "okula gitmeyi zorlaştıran bir neden yok" yanıtıdır. Engeller arasında en belirgin olanlar erken uyanma ve ulaşım sorunlarıdır; ulaşım sorunu Türk çocuklarda daha çok oğlanlar tarafından dile getirilmiştir.

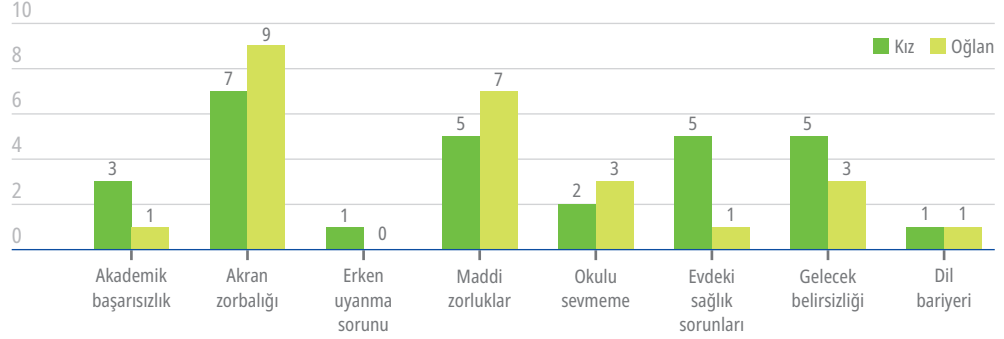
→ **Grafik 21.** Sultanbeyli'deki Çocukların Okulu Bırakma Düşüncesi

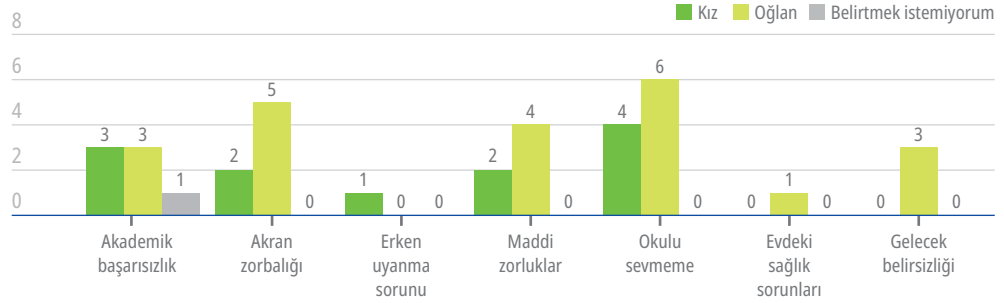
Grafik-21'de sunulan veriler, genel olarak çocukların eğitime bağlılıklarını ortaya koyarken, yaklaşık her 5 çocuktan 1'inin okulu bırakma fikrini taşıyor olmasının dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini ve bu çocuklar için erken uyarı sistemlerinin devreye alınmasının önemini vurgulamaktadır. Özellikle "bazen" diyen grubun desteklenmesi, riskin büyümesini önleyebilir. Çocukların geneline bakıldığında, çocukların %79,8'i (halen okula devam eden 311 çocuk) okulu bırakmak istemediğini belirtirken, bu oran Suriyeli ve Türk vatandaşı çocuklar açısından farklılık göster-

mektedir. Suriyeli çocukların %69,6'sı okulu bırakmak istemediğini söylerken Türk vatandaşı çocukların %86,6'ü okulu bırakmak istemediğini ifade etmektedir. Çocukların okulu neden bırakmak istedikleri sorulduğunda Türk vatandaşı ve Suriyeli çocukların okulu bırakma nedenlerin farklı olduğu görülmektedir.

↳ **Grafik 22.** Suriyeli Çocukların Okulu Bırakma Düşüncelerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

↳ **Grafik 23.** Türk vatandaşı Çocukların Okulu Bırakma Düşüncelerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Çocukların cinsiyet ve uyruklarına göre okulu bırakmayı düşünme nedenlerine bakıldığında, akran zorbalığının Suriyeli oğlan çocukları açısından önemli bir faktör olduğu görülürken, okulu sevmeme Türk vatandaşı oğlan çocukları için önemli bir faktör olarak görülmektedir. Kız çocukları açısından durum değerlendirildiğinde ise, Suriyeli kız çocuklarında akran zorbalığı öne çıkan neden olarak görülürken, benzer şekilde okulu sevmemek Türk vatandaşı kız çocuklarının okulu bırakma nedenlerinde ilk sıradadır. Odak grup görüşmelerine katılan Suriyeli bir ebeveyn, bu durumun kendi çocuğu açısından açık öğretime ve istihdam hayatına yönelmesine ve eğitimden uzaklaşmasına neden olduğunu aktarırken, bu durumun çocukluk algısını değiştirdiğini ve çocuğun sosyal yaşantıdan da uzaklaşmasına neden olduğunu vurgulamıştır.

Her anne, çocuğuna en güzel yaşamı diler. Çocuğunun zorlanmasına, dövülmesine maruz kalmak istemez. Çocuğumu okula göndermek istedim ama açık liseye gitmek istedi. Neden? Daha önce dövüldü. Açık lisede ne var? Hiçbir şey. Arkadaşları falan yok. Gezdiği falan yok (Katılımcı 5, Odak grup, Suriyeli anne).

Odak grup ve yarı yapılandırılmış görüşmelerde çocuklar yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerini şöyle ifade etmişlerdir:

Ben okuldan nefret ettim. Şunları geçeyim. Hep eve ağlayarak gidiyordum. (...) Ama çok şeyler yaşadım. Gerçekten zormuş. Ve idareye gittiğimde sonuç alamıyordum. Şu anda aslında Suriyeli olduğum için o kadar şeyler için eve ağlayarak gidiyordum (Çocuk 10, 17 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

___Çünkü bana çok fazla şaka yapılıyor, ama ben hiç istemiyorum (Katılımcı 11, 14 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

___Erkeklerin tarafından zorbalandığımız oluyor. Bazen de sınıfımızda bazen, hep değil.. ama oluyor. Ama tüm kişilere değil (Katılımcı 5, 14 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

Öğrencilerin eğitim ortamında karşılaştığı ayrımcılık ve zorbalık, akademik süreçlere katılımlarını, psikolojik iyi oluşlarını ve okulla olan bağlarını olumsuz yönde etkileyen ciddi bir problematik alandır. Bu tür deneyimler, özellikle belirli kimlik gruplarına mensup öğrencilerde eşitsizliği derinleştirmekte ve okul idaresinden yeterli destek alınamadığı durumlarda çaresizliği pekiştirmektedir. Akran zorbalığı vakaları, öğrencilerin fiziksel ve psikolojik sağlığını tehdit edebilmekte, bazı durumlarda bu zorbalıklar belirli öğrenci gruplarına yönelik ayrımcı tutumlar olarak tezahür edebilmektedir. Sistemik ayrımcılık ve ırkçılık deneyimleri, öğrencilerin okulu terk etmelerine ve eğitim hayatlarının sekteye uğramasına yol açarak, gelecek hedeflerinin kaybolmasına neden olabilecek kalıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum, okul ortamında yaşanan ayrımcılığın ve zorbalığın sadece bireysel travmalar yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda eğitimde fırsat eşitliğini doğrudan etkileyen yapısal bir sorunu göstermektedir.

Bu bağlamda, **okulların tüm öğrenciler için kapsayıcı, güvenli ve destekleyici bir öğrenme ortamı sağlaması, ayrımcılık ve zorbalıkla mücadelede etkin mekanizmalar geliştirmesi ve öğrencilere yönelik psikososyal destek hizmetlerini güçlendirmesi kritik öneme sahiptir.**

___Mesela şimdi Sultanbeyli'de böyle bir sıkıntı var. Bazı ortaokulda okuyan Arap ya da Suriyeli öğrencilerden bayağı çok ırkçılığa uğruyorlar. Bu yüzden okulu bırakmak zorunda kalıyorlar. Ben de onlardan birisiydim. Bundan sonra okulumu değiştirdim. Başka bir okula gittim. İyi ki bizi silahla falan almaya çalıştılar. Polisler geldi. Bayağı büyük bir olay oldu o kadar. O zaman da benim beş tane arkadaşım vardı. Onlar da beşi de okuldan ayrıldılar. Şimdi sanayide iş hayatına başladılar ve kayboldular. Yani onlar da bir hedefleri vardı. Bayağı bir şeyleri vardı. Hepsi kayboldu. Ama şimdi lisede öyle bir şey görmüyorum (Çocuk 15, 16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).

Benzer şekilde, ayrımcılık sadece akran ilişkileriyle sınırlı kalmamakta, öğretmenlerin tutumlarında da görülmektedir. Odak grup görüşmelerine katılan Suriyeli ebeveynler öğretmenlerin duruma müdahale etmemesi nedeniyle çocuklar arasındaki çatışmanın arttığını ve Suriyeli öğrencilerin sınıflarda daha güvensiz hissettiğini ve şikâyetle bulunamadıklarını şu ifadelerle aktarmaktadır.

___Arapça bilmediği için yani, çok ayrımcılık yapıyormuş öğretmenini. İki öğretmenini de ziyaret ettim ben, ilgilediğimi bilsinler istedim (Katılımcı 3, Odak grup, Suriyeli anne).

___Bazen hocaya gidip, öğretmene gidip söylüyor sorunu. Öğretmen diyor ki benim elimden bir şey gelmiyor. Öğrenciler kendi arasında oluyor bu şeyler. Yani diyor ki öğretmenin bir suçu yok. Bu öğrenciler arasında diyor. Öğretmen de sıkıldı artık bu durumdan. Yani öğrencileri uyarıyor. Ama yine bir türlü bir ilerleme falan olmuyor (Katılımcı 2, Odak grup, Suriyeli anne).

Öğretmenlerin müdahale etmediği veya durumu görmezden geldiği vakalarda, öğrenciler arasındaki çatışmaların derinleştiği ve özellikle göçmen gruplara mensup öğrencilerin okulda kendilerini daha güvensiz hissettikleri belirlenmiştir. Dil bariyerleri ve öğretmenlerin ilgisizliği, Suriyeli öğrencilerin eğitim deneyimlerini olumsuz etkilemekte ve aidiyet duygularını zedelemektedir. Bu bağlamda, öğretmenlerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak sergilediği ayrımcı tutumların, öğrencilerin eğitim motivasyonlarını düşürdüğü ve okuldan uzaklaşmalarına neden olduğu tespit edilmiştir.

___*Oğlum da gözlemlediğim kadarıyla ister istemez insanoğluyuz. Hepimizde oluyor. Öğretmenler de öğrenci ayırıyor.. Yani yansıtılmaya çalışsalar da ister istemez yansıtıyor. Çalışkan veya çalışkan olmayan çocuklar üzerine* (Pembe, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Ayrımcılık deneyimleri, öğrencilerin okulu bırakma kararlarını sadece akademik zorluklarla değil, aynı zamanda sosyal dışlanma, güvensizlik ve öğretmenlerin tutumları gibi çok katmanlı faktörlerle ilişkilendirmektedir.

___*Ben bu konuda ablamı örnek vermek istiyorum. (...) Arapça bildiği için de zorbalığa uğramıştı (...) Ablam da bu yüzden bayağı fazla okula gitmemişti. O yüzden 1 yıl kalmıştı. Sonrasında açık öğretime gitmişti. Bu yüzden ablam çoğu zaman beni destekliyor* (Çocuk 9, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Özellikle mülteci öğrencilerin yasal statülerinden kaynaklanan hassasiyetleri, herhangi bir şikâyet durumunda ciddi sonuçlarla karşılaşma endişesiyle sessiz kalmalarına ve taciz/tahrik vakalarının artmasına zemin hazırlamaktadır. Arama çalıştayında belirtildiği üzere yetişkinlerin görüşlerinin çocuklara aksettildiğini söylemek mümkündür.

___*Türk çocuğunun ailesinin izlenimi o çocuğun Suriyeli çocuklara davranışlarını belirliyor* (Arama Çalıştayı, Eğitim Masası Katılımcısı).

Zaman zaman ebeveynlerin ayrımcı dil kullanımları çocuklar tarafından model alınabilmektedir. Aşağıdaki örnekte bu, önyargılı ve ayrımcı tutumu görmek mümkündür. Bu durum, çocukların okul ortamında doğrudan ayrımcılığa maruz kalmalarına ve eğitim hakkına erişimde eşitsizlikler yaşamalarına neden olmaktadır.

___*Onlar insan değil çünkü. (...) Kapının önünde bir çingene var mesela. Hepsi aynı ..hırsız. Ben bunların hepsini tanıyorum zaten* (Çocuk 30, 16 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Arama çalıştayında ise çocukların bu durumlarla baş edememesi ve suskunlaşması üzerine şu ifade dikkat çekmiştir:

___Suriyeliler için suçlu da olsa suçsuz da olsa bir şikâyet edilmesi yeterli. Şikâyet edilirse 3-5 gün içerisinde avukat bulamazlarsa GGM'e gönderiliyor. Bu yüzden Suriyeliler çok susuyor. Haklı da olsa susuyor. Bu yüzden taciz ve tahrik çok fazla oluyor. Özellikle tahrik çok (Arama Çalıştayı, Katılımcı).

___Ayrımcılık çok fazla. Örneğin, "Suriyeli sen arkada otur" (Arama Çalıştayı Katılımcı).

Yapılan bireysel görüşmelerde Suriyeli çocukların ve Türk vatandaşı çocukların eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimindeki eşitsizlikler ve uyum sorunları ön plana çıkmaktadır. **Eğitime dahil olan Türk vatandaşı öğrencilerin ve Suriyeli öğrencilerin arasındaki sorunların nedenleri sorulduğunda ise çocuklar, okul yönetimlerinin ve toplumsal yapının bu uyum sürecine yeterince destek olmadığını işaret etmektedir.** Yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde bazı Türk vatandaşı çocukların anlatılarında, Suriyeli akranlarına yönelik açık olmasa da örtük ayrımcı tutumlar gözlenmekte; iletişim sorunları, güvensizlik ve yanlış anlaşılmalara fiziksel ve duygusal çatışmalara yol açtığı görülmektedir. Katılımcı 2, yaşanan bir olayda kendini ırkçılıkla suçlanmış gibi hissetmekte; bu durum, okul ortamında kültürler arası iletişimin güçlendirilmesi ihtiyacını ve önyargıların dönüştürülmesine yönelik çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, olaylara ilişkin farklı anlatıların ve çocuklar arasındaki karşılıklı güvensizliğin okul ortamının kapsayıcılığına ilişkin yapısal eksikliklere işaret ettiği düşünülebilir.

___Ya ben ırkçılık yapmıyorum kesinlikle. Ama ben ırkçılık yapıyordum gibi algılanıyor. Ve sürekli yani bak mesela diyorum ki ismim geçiyor tamam mı? Arapça konuşuyorlar. Bana da söyleyin ya. Sinir oluyorum. Ya da mesela sınıfta konuşmayın Arapça. Böyle bağıra bağıra bizim duyacağımız şekilde. Bizim ismimizin geçtiği şekilde konuşmayın Arapça. Bir kere bir kızla bunun yüzünden kavga etmiştim. Benim burnum kanadı. Ama şey yani asla kıza dokunmadım. Hiçbir şey yapmadım. Tartışırken sözlü tartışırken benim burnum kanadı diye. Kız kendi kolunu kendi kırdı. Ve idareye dedi ki X benim kolumu kırdı dedi. Sonra bir daha da gelmedi kız okula zaten. Çok sinir bozucuydu o. Ama Suriyelilerin hepsi böyle ya. Mesela benim bir arkadaşım başkandı. 9 veya 10'da tam hatırlamıyorum. Bir tane kız yerlerine oturmasını söylüyordu. Bir tane kız kendini yere atıp onun kendisini ittiğini söyledi. Kafalarından uyduruyorlar? (Katılımcı 2, 17 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).

Öte yandan Suriyeli çocukların bu durumu anladıkları, ancak zaman zaman kendi toplulukları ile bir araya geldiğinde ana dile dönüşün spontane olduğu görülmüştür.

___Bizim sınıfta öyle bir şey yok ama sadece şey, derslerde bazen Arapça konuşurken hani diyorlar Arapça konuşmayın, onlar anlamıyorlar ya, biz onlara hakkında kötü kötü şeyler konuştuğumuzu düşünüyorlar. İşte bazen alışkanlık olduğu için yanlışlıkla Arapça falan konuşuyoruz, gidiyor hocaya şakaydı diyor öyle. Ama ben zaten Arapça çok konuşmuyorum. Arkadaşlarım konuşunca süreli olarak ben de konuşuyorum ama (Katılımcı 16, 18 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

Okula bağlanmanın bir yolu olarak çocukların derslere yönelik ilgileri, büyük ölçüde eğitim aldıkları okul türü ve seçtikleri bölümlerle şekillenmektedir. Özellikle meslek liselerinde ve imam hatip liselerinde eğitim gören çocukların, alan

derslerine yönelimleri belirginleşmekte; bu da genel akademik derslere ilgiyi ve başarıyı etkileyebilmektedir.

___Yani şu an en sevdiğim dersi belirleyemedim çünkü yanlış bölüm seçtiğimi düşünüyorum. Bölüm değiştireceğim seneye. O yüzden şu an derslerim de pek iyi değil (Katılımcı 2, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

___Genellikle din derslerini daha çok seviyorum. Ondan sonra böyle hoşlandığım şeyler, genellikle ilahi falan okuyorum, evde boş bulduğum zaman (Katılımcı 11, 14 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Özellikle İmam Hatip Liselerine devam eden bazı çocuklar, ders programlarının yoğunluğu nedeniyle genel akademik derslere yeterince odaklanmakta zorlandıklarını ve ödev yükünün zaman zaman onları zorladığını ifade etmiştir.

___Faydalı ödevler oluyor, ama çok oluyor. Zaten biz hayatımızın bütün kısmını okula verdik. Ayrıca ev hayatımızı ödevlere adıyoruz resmen. Evde hiç kendime vakit ayıramıyorum. (...) Öğretmenlerin her biri kendi dersine ayrı ayrı yoğun ödev veriyor (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

___Biz İmam Hatip olduğumuz için Kuran dersleri, akaid, tefsir gibi derslerimiz de var bizim. O yüzden bizim ders sayılarımız daha fazla. Mesela ben sayısalım (...) Akaid yerine kimya işlenmesini istiyoruz çünkü konularımız yetişmiyor (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Bu yoğunluk, bazı çocukların derslere karşı ilgilerini azaltmakta ve ders başarılarını olumsuz etkilemektedir. Öte yandan, eğitim ortamı ve aile desteği faktörleri de derslere katılımı şekillendirmektedir:

___Ailem derslerimi önemli görüyor. Mesela biz şimdi üniversite sınavına hazırlanıyoruz. (...) Anneanneler de dayımlar beni çok çalıştırıyorlar. Onlar hep beni çalıştırdılar. Onlar da destekliyorlar (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Ancak her çocuk için bu destek mekanizmaları aynı oranda işlememektedir. Suriyeli çocuklar arasında okuldan kopuşun ve devamsızlığın daha sık yaşandığına dair ifadeler dikkat çekicidir:

___Peki. Sınıfta kaç kişisiniz?

On. Normalde daha fazla da gelmeyen ve bırakan çok o yüzden (Katılımcı 19, 16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).

Tüm bu bulgular, çocukların eğitim deneyimlerinin yalnızca okul türüyle değil, aynı zamanda aile desteği, ders yoğunluğu, ders programlarının yapısı ve öğrencilerin bireysel ilgi alanlarıyla da yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim politikalarında bu çok katmanlı yapı göz önüne alınarak esneklik ve öğrenci merkezli yaklaşım öne çıkarılmalıdır.

Değerlendirme ve Tartışma

Bu bölümde elde edilen bulgular, çocukların eğitime bağlılık düzeylerini etkileyen yapısal ve bireysel faktörleri ayrıntılı şekilde ortaya koymaktadır. Nicel veriler, her beş çocuktan birinin okulu bırakma eğiliminde olduğunu gösterirken, nitel bulgular bu eğilimin nedenlerini derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır. Özellikle Suriyeli çocukların akran zorbalığına ve ayrımcılığa maruz kalmaları, okulla bağlarını zayıflatmakta ve açık öğretim gibi alternatiflere yönelmelerine neden olmaktadır. Aynı şekilde, Türk vatandaşı çocuklar arasında okul sevgisinin azalması ve yoğun akademik yük gibi faktörler okulu bırakma düşüncesini tetikleyebilmektedir. Ayrıca, öğretmen tutumları, ebeveyn beklentileri, okulun kapsayıcılığı ve kültürler arası iletişim eksiklikleri, okul terkini etkileyen temel unsurlar arasında sayılmıştır. Özellikle öğretmenlerin müdahale etmeme eğilimi ve bazı durumlarda ayrımcı davranışlar sergilemeleri, çocukların okulla olan bağını zayıflatmaktadır.

Öneriler

Mevcut koşullar altında çocukların okula aidiyet duymalarında çeşitli zorluklarla karşılaştıkları gözlemlenmektedir. Bu durum, öğrencilerin eğitimden uzaklaşma eğilimini artırmakta ve potansiyel okul terk riskini beraberinde getirmektedir. Çocukların eğitimde kalmalarını desteklemek, okulla kurdukları bağları güçlendirmek ve fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla çok boyutlu, stratejik müdahaleler hayata geçirilmelidir.

Öncelikle, okul ortamında yaşanan akran zorbalığını önlemek ve buna etkili biçimde müdahale etmek amacıyla şeffaf, erişilebilir ve güvenli şikâyet mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu sistemler, mağdur çocukların korunmasını ve tüm öğrenciler için güvenli bir öğrenme ortamı oluşturulmasını sağlamalıdır. Aynı zamanda, ayrımcılık ve dışlayıcılıkla mücadele edecek okul içi etik kurullar ve öğrenci destek mekanizmaları kurulması önemlidir.

Farklı kültürel ve sosyal geçmişlerden gelen öğrencilerin kapsayıcı bir öğrenme ortamında eğitim alabilmeleri için öğretmenlerin farkındalık düzeylerinin artırılması gerekmektedir. Kapsayıcı dil kullanımı, kültürlerarası hassasiyet ve önyargı ile baş etme konularında öğretmenlere yönelik düzenli ve nitelikli eğitimler sunulmalıdır.

Aidiyet hissi düşük veya okul terk riski yüksek olan öğrencilere bireysel ve grup temelli rehberlik hizmetleri sağlanmalıdır. Bu hizmetler, öğrencilerin psikososyal ihtiyaçlarına duyarlı olmalı ve okul yaşamına aktif katılımlarını desteklemelidir. Bu süreçte, okul rehberlik servisleri ile sosyal hizmet uzmanlarının eşgüdümlü çalışmaları temel alınmalıdır.

Okulu bırakma riski taşıyan öğrencilerin erken dönemde tespit edilebilmesi için devamsızlık, sınıf tekrarı, akademik başarı düşüşü ve öğretmen geribildirimleri gibi çok boyutlu göstergeleri dikkate alan *erken uyarı sistemleri* geliştirilmelidir. Bu sistemler aracılığıyla risk altındaki çocuklara zamanında ve etkili müdahalede bulunulabilir.

Ayrımcılık, dışlanma ve akran zorbalığı gibi sosyal faktörlerle baş edebilmek için kapsayıcı okul iklimi güçlendirilmelidir. Öğrencilerin farklılıklarıyla kabul edildiği, kendilerini değerli ve güvende hissettikleri öğrenme ortamlarının oluşturulması bu sürecin temelini oluşturur.

Hiç okula gitmemiş ya da kısa süreli eğitim almış çocuklar için temel eğitim tamamlama ve hızlandırılmış öğrenme programları uygulanmalıdır. Bu tür programlar, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. maddesinde yer alan ilköğretim görmemiş çocuklara yönelik teşvik yükümlülüğü ile uyumludur ve eğitim hakkının evrenselliğini destekler niteliktedir. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle eğitimden uzaklaşan çocuklara yönelik destekler güçlendirilmelidir. Özellikle kız çocukları için güvenli okul ulaşımı sağlanmalı; ulaşım, kırtasiye, kıyafet ve gıda destekleri yaygınlaştırılmalıdır. Aynı zamanda esnek okullaşma modelleri sunularak çocukların eğitim sisteminde kalmaları kolaylaştırılmalıdır.

Açık öğretim sistemleri yalnızca son çare olarak değil, desteklenmiş ve yapılandırılmış bir seçenek olarak sunulmalıdır. Bu sistemlerde mesleki yönlendirme, yaşam becerileri kazandırma ve psikososyal destek hizmetlerinin entegre edilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle 16 yaş ve üzeri çocuklara yönelik mesleki rehberlik ve bireysel gelişim programları yaygınlaştırılarak, çocukların eğitimle bağlarını korumaları desteklenmelidir.

Bu stratejik önerilerin bütüncül biçimde uygulanması, çocukların eğitime erişimlerini kolaylaştıracak, okula aidiyetlerini güçlendirecek ve okuldan kopma riskini azaltarak daha sağlıklı bireyler olarak yetişmelerine katkı sunacaktır. Aynı zamanda bu müdahaleler, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. ve 29. maddeleri ile Çocuk Hakları Komitesi'nin 1, 12 ve 14 No.'lu Genel Yorumları doğrultusunda, çocuğun yüksek yararı ilkesini temel almaktadır.

> 3.9 Çalışma Deneyimi-Eğitimle Birlikte Çalışma Hali

Çocukların çalışma durumları sorulduğunda, meslek lisesi onuncu sınıfa devam eden Suriyeli bir genç haftanın bir günü okulda eğitim alırken diğer günler çalıştığını ve evin geçimine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Çocuğun deneyimi hem yerel hem de mülteci çocuklar için oluşturulmuş olan *İstihdam için Mesleki Eğitim Programına (IMEP)* katılan çocukların deneyimlerine örnek teşkil etmektedir.

___ *Annem çalışmıyor, üvey babam çalışıyor. Bir de bende çalışıyorum bu arada. Ben pimapen yapıyorum yani hem okuyorum hem çalışıyorum. Meslek okulu dört gün iş, bir gün okul, zor bir şey ama (Katılımcı 23, 16 yaş Suriyeli oğlan çocuğu).*

Çocuklar açısından meslek liseleri gerek öğretim gerekse istihdama katılım açısından bir olanak olarak değerlendirilirken kuaförlük bölümünde olan çocuklardan biri deneyimini şu ifadelerle özetlemektedir.

___Yani şöyle bu okulumuzun sunduğu bir sistem aslında hem ilerleyen zamanlarda meslek sahibi olmak için hem de bir yandan bizim için daha iyi bir deneyim oluyor. Haftanın bir günü okula geliyorsunuz, haftanın diğer günleri de iş yerine (Katılımcı 14, 18 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).

Mesleki Eğitim Merkezlerine (MESEM) devam eden öğrencilerin mevcut durumu yalnızca eğitime devam etme ile ilişkilendirilmektedir. Emek piyasasına dahil olan bu çocuklar, çalışma koşullarının zor oluşlarını, aldıkları ücretlerin yetersiz oluşlarını bir meslek kazanabilme karşılığı olarak değerlendirirken, bir yanıyla da öğrenci kimliğinden uzaklaştıkları görülmektedir.

___Kardeşlerim arasında çalışan yok, ben varım. O da sayılmıyor. MESEM öğrencisiyim, tam dört yıldır kuaförde çalışıyorum. Şükürler olsun bir aile gibiyiz orada, iş ortamında gerginlik bir şey yok. Saygı ve yalan olmadıktan sonra, saygın olduktan sonra buna ihtiyaç duymazsın, bu yüzden de rahatım. Sabah dokuzda gidiyorum, akşam sekiz buçuk, yedi buçuk gibi çıkıyorum. Ücret alıyorum, okuldan altı bin civarı bir şey alıyorum, on bir küsur de işyerimden alıyorum. Sınıf yükseldikçe ücret artıyor, biz onlardan yüksek alıyoruz, son senemiz olarak (Katılımcı 17, 18 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).

Açık liselerde okuyan çocuklar açısından durum biraz daha farklıdır. Çocuklar, okula fiziksel katılımlarının oldukça sınırlı olması nedeniyle (örneğin, haftada sadece cumartesi günü iki ders), okul dışı faaliyetlere veya yarı zamanlı işlere daha fazla yönelme eğilimi göstermektedirler. Bu durum, örgün eğitimle olan bağlarının zayıflamasına neden olabilmektedir.

___Açıktan okuyorum, çok bir okulla bağımlı değilim benim. Bir tek cumartesi okula gidiyorum 2 dersim falan var. Dediğim gibi hafta içi bir saat iki saat telefon işiyle uğraşıyorum. Geri kalan vakitte kuşlarla ilgileniyorum. Kuşları besliyorum, uçuruyorum. Başka yaptığım bir şey yok. Benim hayatım öyle gidiyor (Çocuk 5, 15 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Genel olarak, çocukların eğitim ve çalışma deneyimleri, mesleki eğitim programlarının sunduğu olanakları ve açık öğretimin esnekliğini ortaya koyarken, aynı zamanda erken yaşta emek piyasasına dahil olmanın getirdiği zorlukları ve eğitimden kopma risklerini de beraberinde getirmektedir.

Değerlendirme ve Tartışma

Çocukların eğitim ve çalışma hayatına katılımları, özellikle mesleki eğitim programları bağlamında farklılaşan bir tablo sunmaktadır. Meslek lisesine devam eden öğrenciler, haftanın belirli günlerini işyerinde geçirmekte ve bu durum hem pratik deneyim kazanmalarına hem de aile ekonomisine katkıda bulunmalarına olanak tanımaktadır. Bu tür programlar -İMEP gibi girişimlerle- desteklenmekte olup, öğrencilere mezuniyet sonrası istihdam olanakları sunma potansiyeli taşımaktadır.

MESEM bünyesindeki öğrenciler ise, ağırlıklı olarak mevcut eğitimlerine devam etme motivasyonu ile hareket etmektedirler. Bu çocuklar, emek piyasa-

sına entegre olmalarına rağmen, çalışma koşullarının zorluklarını ve aldıkları ücretlerin yetersizliğini, bir meslek edinme karşılığı olarak değerlendirme eğilimindedirler. Ancak bu süreçte, uzun çalışma saatleri ve sınırlı ücretler öğrenci kimliğinden uzaklaşmalarına yol açabilmektedir. Buna karşın, çalışma ortamındaki olumlu ilişkiler bu zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olabilmektedir.

Bu çerçevede hayata geçirilen mesleki eğitim uygulamaları çocuk işçiliğiyle mücadele politikalarıyla da uyumlu biçimde tasarlanmalıdır. Nitekim bazı araştırmalar, denetim eksiklikleri veya destek mekanizmalarının yetersizliği gibi nedenlerle, bu tür yapıların çocukların erken yaşta iş gücüne katılımına zemin hazırlayabileceğine işaret etmektedir (Sallan-Gül, 2023). Bu nedenle, benzeri sistemlerin uygulanmasında çocuğun yüksek yararı ilkesinin gözetilmesi, çocukların yalnızca ekonomik aktörler olarak değil; öğrenme, gelişme ve korunma hakları olan bireyler olarak ele alınması önemlidir.

> 3.10 Sağlık, Gelişme ve Beslenme Hakkının Korunması

BMÇHS Madde 24 ve Madde 27

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesi, her çocuğun mümkün olan en iyi sağlık standardına ulaşma hakkına sahip olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu madde kapsamında taraf devletler, çocukların sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak, hastalıkları önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerini geliştirmek ve özellikle yoksulluk içinde yaşayan çocukların temel sağlık ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Ayrıca 27. madde, çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimi için yeterli yaşam standardına sahip olma hakkını güvence altına almaktadır. Bu bölümde, Türkiye genelinde çocukların sağlık ve beslenme durumlarına ilişkin ulusal veriler ile Sultanbeyli ilçesinde gerçekleştirilen alan araştırmasının bulguları karşılaştırmalı olarak ele alınmakta; çocukların bu haklara erişimindeki eşitsizlikler ve mevcut uygulama açıkları değerlendirilmektedir.

Türkiye'de 18 yaşından küçük çocuklar, herhangi bir sağlık güvencesi olup olmadığına bakılmaksızın ayaktan sunulan sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Yasal olarak BM Çocuk Hakları Sözleşmesine taraf olan ülkemizde bulunan bütün çocuklar hukuki statülerine bakılmaksızın sağlık hizmetlerine erişim hakkına sahiptirler. Araştırmada çocukların sağlık hizmetlerine erişimleri, kişisel sağlıklılık algıları ve hizmet alırken karşılaştıkları durumları anlamaya yönelik sorular sorulmuştur.

> 3.10.1 Çocukların Sağlık Durumları ve Bilgi Düzeyleri

Çocukların sağlıklı beslenme ve hijyen konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları sorusuna Suriyeli çocukların %84,4'ü bilgi sahibi olduklarını belirtirken, Türk vatanındaşı çocukların %67,9'u bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Tablo-9'da görüleceği üzere, sağlıklı beslenme ve hijyen konusunda bilgi sahibi olmadığı ya da biraz bilgi sahibi olduğu yanıtını veren çocukların toplamda %32,1'inin Türk vatanındaşı olduğu bulguların Suriyeli çocuklarda bu oran %15,7'dir. Bu veriler, eğitim kurumlarında sağlık, sağlıklı beslenme ve hijyen konusunda çalışmalar yapılması gerektiğini güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır.

→ **Tablo 9.**
Sultanbeyli'deki
Çocukların Sağlıklı
Beslenme ve Hijyen
Konusunda Bilgi
Sahipliği

	Tüm Çocuklar		Suriyeli Çocuklar		Türk Vatandaşı Çocuklar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	369	75,5	189	84,4	180	67,9
Hayır	19	3,9	8	3,6	11	4,2
Biraz	101	20,7	27	12,1	74	27,9
Toplam	489	100	224	100	265	100

Türkiye genelinde çocukların sağlık durumu üzerine yapılan son resmi araştırmalar, çocukların büyük çoğunluğunun kendilerini "iyi" ya da "çok iyi" durumda gördüğünü ortaya koymaktadır. TÜİK'in 2024 tarihli "*Çocuk Sağlığı ve Yoksunluğu*" araştırmasına göre; 0-5 yaş grubu çocukların %95,1'i, 6-11 yaş grubundakilerin %94,7'si ve 12-15 yaş grubundakilerin %93,5'i sağlık durumlarını "iyi veya çok iyi" olarak belirtmiştir. Buna karşılık, "kötü veya çok kötü" diyenlerin oranı tüm yaş gruplarında %1'in altındadır (TÜİK, 2024).

Oysa Sultanbeyli'de yapılan saha çalışmasında çocukların kendi algılarına dayalı sağlık değerlendirmesi, TÜİK verilerine kıyasla daha düşük düzeydedir. Araştırmada, kendini sağlıklı hisseden çocukların oranı genel örnekleme %67,9, Suriyeli çocuklarda %66,5, Türk vatandaşı çocuklarda ise %69,1 olarak bulunmuştur. "Hayır" ve "bazen" yanıtları birleştirildiğinde, çocukların yaklaşık %30'unun kendini sağlıklı hissetmediği veya sağlık durumunun değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bu fark, özellikle sosyo-ekonomik eşitsizliklerin yoğunlaştığı bölgelerde yaşayan çocukların sağlık algılarının, ulusal düzeydeki ortalamaların altında kalabileceğini göstermektedir. Ayrıca bu durum, çocukların sağlık hizmetlerine erişiminde, yaşam koşullarında ve psikososyal iyi oluşlarında farklılıklar olabileceğine işaret etmektedir.

→ **Tablo 10.**
Sultanbeyli'deki
Çocukların Kendilerini
Sağlıklı Hissetme
Durumları

	Tüm Çocuklar		Suriyeli Çocuklar		Türk Vatandaşı Çocuklar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	332	67,9	149	66,5	183	69,1
Hayır	46	9,4	17	7,6	29	10,9
Bazen	111	22,7	58	25,9	53	20
Toplam	489	100	224	100	265	100

Sultanbeyli özelinde 12-18 yaş aralığında yer alan çocuklara odaklanıldığında hem fiziksel hem de zihinsel sağlık durumlarının daha derinlemesine incelenmesini gerektiren neden-sonuç analizlerinin yapılması önerilmektedir. Özellikle mülteci çocukların yaşadığı sağlık algısı düşüklüğü, ayrımcılık, barınma ve hizmete erişim sorunları ile ilişkilendirilebilir.

Çocukların sağlık durumlarına ilişkin önemli bir diğer parametrenin çocukların yeterli ve nitelikli besine erişimi olduğu bilinmektedir. Gelişme çağında olan ço-

çocuklar için sağlıklı beslenmenin önemi açık olup beslenme temel bir insan hakkıdır. Sultanbeyli’de yaşayan çocukların sağlıklı beslenme algılarıyla ilgili soruda her iki gruptan çocukların verdikleri yanıtlar üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir. Suriyeli çocukların %56,7’si Türk vatandaşı çocukların ise %32,5’i sağlıklı beslendiği algısına sahipken, bu oranların oldukça düşük olduğu dikkat çekicidir.

	Tüm Çocuklar		Suriyeli Çocuklar		Türk Vatandaşı Çocuklar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	213	43,6	127	56,7	86	32,5
Hayır	97	19,8	30	13,4	67	25,3
Bazen	179	36,6	67	29,9	112	42,3
Toplam	489	100	224	100	265	100

↪ **Tablo 11.**
Sultanbeyli’de Yaşayan
Çocukların Sağlıklı
Beslenme Algıları

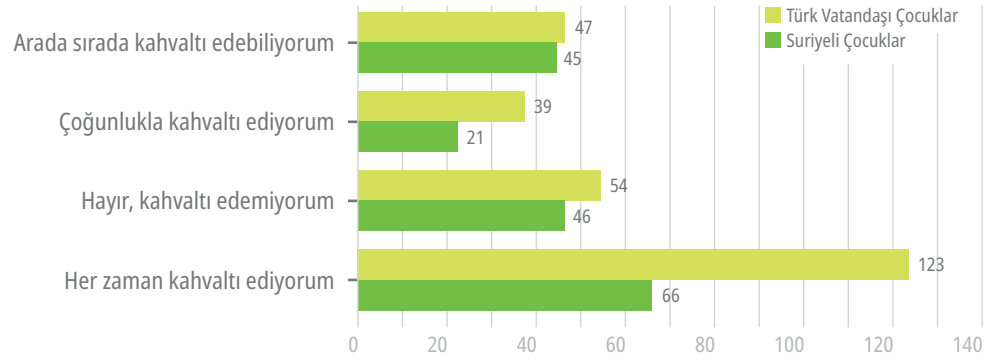
Çocukların sağlıklı beslenme algısı ek sorularla derinleştirilmiş ve bütün çocuklara kahvaltı yapma durumları, haftada birkaç kez et, tavuk ve balık yeme durumları, taze meyveye erişimleri ve süt ürünleri tüketimine ilişkin sorular sorulmuştur.

> 3.10.2 Çocukların Kahvaltı ve Öğle Yemeğine Erişimleri

Okula devam eden çocukların okul günlerinde kahvaltıya erişimleri ve öğle yemeğine erişimleri sorulduğunda, Suriyeli çocukların %33,14’ünün okul günlerinde hiç kahvaltı yapmadığı öğrenilirken %25,84’ünün ise hiç öğle yemeği yemediği öğrenilmiştir. Türk vatandaşı çocuklar açısından durum değerlendirildiğinde ise çocukların %20,53’ü hiçbir zaman kahvaltı yapmadığını belirtirken, %15,96’sı ise hiçbir zaman öğle yemediğini ifade etmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan “Okul Öncesi ve Okul Çağı Çocuklara Yönelik Beslenme Önerileri ve Menü Programları” kılavuzunda okula devam eden çocukların güne iyi bir başlangıç yapabilmek için kahvaltıya ihtiyaç duydukları ve okulda buldukları süreç içerisinde günlük almaları gereken besin miktarının en az beşte ikisini almaları gerektiği vurgulanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2013). Bu çerçevede, çalışmaya dahil edilen çocukların 12-18 yaş aralığında olduğu göz önünde bulundurularak Suriyeli çocukların %29,49’unun, Türk vatandaşı çocukların ise %18,24’ünün okul günlerinde en az iki öğün yemediği oldukça çarpıcıdır. Okul çağında olan bu çocukların kendilerine özgü enerji ve besin ögesi gereksinimlerini karşılayamamaları nedeniyle gelişim, büyüme, fiziksel aktivite ve temel vücut fonksiyonlarında sorun yaşayabilecekleri ve bu durumun da çocukların fiziksel sağlığının yanı sıra psikososyal sağlıkları açısından da risk oluşturabileceği aşikardır.

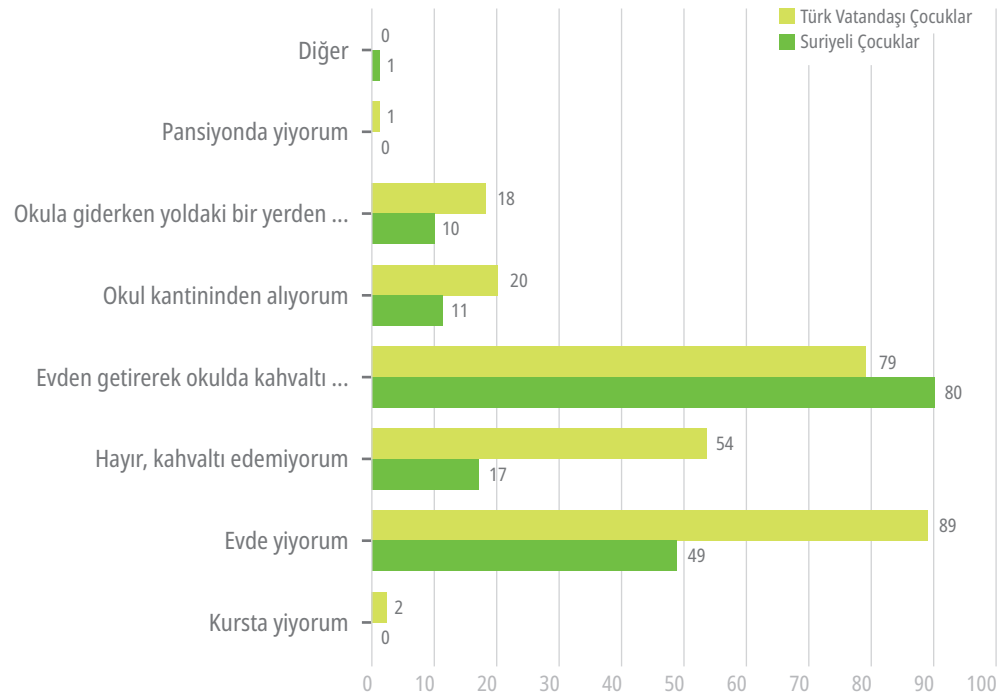
Suriyeli ve Türk vatandaşı öğrencilerin kahvaltı yapma durumları sorulduğunda Suriyeli öğrencilerden %37,07’sinin her zaman kahvaltı yaptığı öğrenilirken Türk vatandaşı öğrencilerden ise %43,90’ünün her zaman kahvaltı yaptığı öğrenilmiştir. Okula devam eden öğrencilerin kahvaltıya erişim durumları Grafik-24’te detaylı olarak gösterilmektedir.

→ **Grafik 24.**
Uyruklarına Göre
Çocukların Kahvaltı
Edebilme Durumu

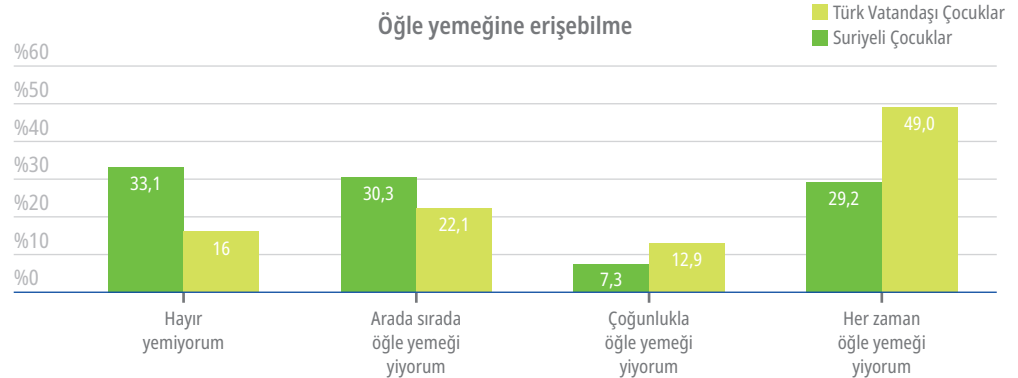
Çocukların kahvaltıya nasıl ulaştığı sorulduğunda, Suriyeli çocukların evden getirerek okulda kahvaltı yaptığı görülürken, Türk vatandaşları çocukların daha çok okul kantini aracılığı ile kahvaltı yapabildikleri görülmüştür.

→ **Grafik 25.**
Uyruklarına Göre
Çocukların Kahvaltıya
Erişim Yeri

Çocukların öğle yemeği yiyebilme durumları sorulduğunda, Suriyeli çocukların %29,2'sinin öğle yemeği yemediği görülürken, Türk vatandaşları çocukların %49'unun her zaman öğle yemeği yediği bulgulanmıştır.

→ **Grafik 26.**
Uyruklarına Göre
Çocukların Öğle Yemeği
Yiyebilme Durumu

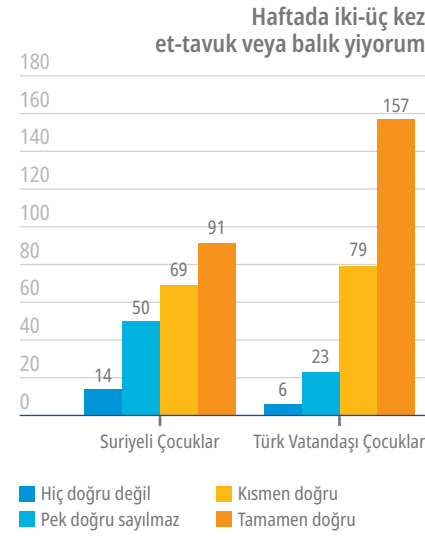
Çocukların öğle yemeğine nasıl ulaştığı sorulduğunda, Suriyeli çocukların evden getirerek veya evde öğle yemeğine eriştiği görülürken, Türk vatandaşı çocukların evden getirmenin yanı sıra kantinden öğle yemeğini sağlayabildiği tespit edilmiştir.

Kahvaltı etme/edebilme ve öğle yemeğiyle ilgili bulgular, Suriyeli çocukların ailelerinin maddi durum algılarıyla ilgili soruya verdikleri yanıtlarla birlikte değerlendirildiğinde Suriyeli çocukların yoksulluk düzeylerinin Türk vatandaşı çocuklardan daha yüksek olduğu değerlendirilebilir. Ayrıca, bütün çocukların kahvaltı ve öğle yemeğiyle ilgili sorulara verdikleri yanıtlar, gelişme çağındaki olan gelişimleri ve beslenme hakkının korunabilmesi açısından risk altında olduklarını, bu konuyla ilgili önlemler alınması gerektiğini göstermektedir.

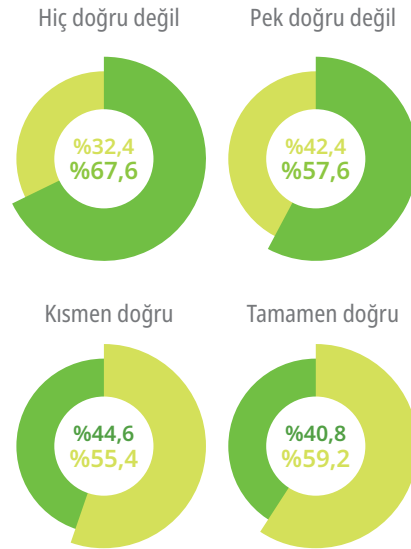
> 3.10.3 Çocukların Yeterli ve Sağlıklı Gıdaya Erişimleri

→ **Grafik 27.**
Sultanbeyli'deki Çocukların Beyaz ve Kırmızı Ete Erişimleri

Okul çağındaki çocukların et, tavuk ve/veya balık tüketimlerinin çocukların kas oluşumları ve kan değerleri için gerekli olan protein, demir ve bazı mineralleri sağladıkları bilinmekte olup bu besinlerden çocukların günde imkanlar dahilinde 2-3 porsiyon tüketilmesi önerilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2013). Çocukların haftada iki-üç kez et, tavuk veya balık yeme durumları sorulduğunda, Sultanbeyli'de yaşayan çocukların %50,7'si bu ifadeyi tamamen doğru bulurken çocukların beyaz ve kırmızı ete erişimleri uyrukları bazında oldukça değişiklik göstermektedir. Suriyeli çocukların %40,6'sı haftada iki-üç kez beyaz ve kırmızı ete erişebildiklerini ifade ederken Türk vatandaşları çocuklarda bu oran %59,2'dir. Bununla birlikte bir hafta içinde hiçbir şekilde beyaz ve kırmızı et tüketmediğini ifade eden çocukların da uyruklara göre dağılımı dikkat çekicidir. Türk vatandaşları çocukların %2,3'ü bir hafta içinde hiç et tüketmediğini belirtirken bu oran Suriyeli çocuklar arasında %6,3'tür.

→ **Grafik 28.**
Sultanbeyli'deki Çocukların Günde En Az Bir Kere Süt Ürünü Tüketme Dağılımları

Çocukların yeterli ve dengeli beslenmelerinde ihtiyaç duydukları protein, vitamin ve mineralleri almaları önemli görülürken, okul çağındaki çocukların güçlü kemiklere, dişlere ve kaslara sahip olması için süt, peynir ve yoğurt tüketimleri önemli görülmekte ve bu gruptaki besinlerin günde 2-3 porsiyon tüketilmesi önerilmektedir (Sağlık

Bakanlığı, 2013). Bu kapsamda, Sultanbeyli’de yaşayan çocuklara günde en az bir kere süt, yoğurt, ayran vb. süt ürünü tüketip tüketmedikleri sorulduğunda, çocukların %39,2’si bir gün boyunca en az bir kere süt ürünü tüketemediğini dile getirmiştir. Suriyeli ve Türk vatandaşı çocukların süt tüketim oranları incelendiğinde, Suriyeli çocukların %50,4’ü günde en az bir kere süt ürünü tüketemediğini söylerken bu oran Türk vatandaşı çocuklarda %39,2’dir.

Çocukların cilt, göz ve diş sağlıkları için gereken vitaminleri ve mineralleri meyvelerden alındığı bilinmekte olup günde 2-3 porsiyon meyve yemeleri önerilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2013). Bu çerçevede, Sultanbeyli’de yaşayan çocuklara her gün taze meyve tüketip tüketmedikleri sorulduğunda, Türk vatandaşı çocukların %48,7’si her gün taze meyveye erişebildiklerini söylerken, Suriyeli çocuklarda bu oranın %40,2 olduğu görülmektedir. Her iki çocuk grubunda da bu oranın yarı yarıya olması çocukların taze meyveye erişimleri açısından oldukça yetersiz beslendiklerini doğrular niteliktedir.

Türkiye’deki ekonomik koşullar göz önünde bulundurulduğunda yeterli ve sağlıklı gıdaya erişmeyen çocukların sayısının arttığı görülmektedir. İki günde bir et, tavuk veya balık içeren yemek masrafını karşılayamayanları ailelerin oranı TÜİK raporlarında %37,3 olarak ölçülürken, bu durum Türkiye’deki her sekiz çocuktan yalnızca birinin et, tavuk veya balığı ve iki çocuktan ise birinin peynir ve yoğurdu her gün tüketebildiğini işaret etmektedir. Sultanbeyli kapsamında yürütülen bu çalışmada da çocukların gıdaya erişimleri bu istatistiği doğrular niteliktedir.

Çocukların yeterli gıdaya erişememesi çocuklarda sağlık sorunlarına neden olmanın yanı sıra, kronik hastalıklara, okul terkine ve çocuk işçiliğine de zemin hazırlamaktadır. Yeterli düzeyde beslenemeyen çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin etkilendiği bilinmekte olup bu durum çocukların akademik başarılarını da etkilemekte, çocuklarda öğrenme güçlüklerine, konsantrasyon eksikliğine, bilişsel gelişimde geriliğe ve davranışsal sorunlara yol açabilmektedir.

Araştırma kapsamında çocukların okuldan ayrılmayı düşünme nedenleri ve okuldan ayrılan çocukların eğitimden kopma nedenleri incelendiğinde benzer başlıkların etkili olduğu görülmektedir. Çocukların ifadelerinden hareketle yetersiz beslenmenin de eğitim üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Anket çalışmasına katılan çocukların görüşmeleri yarı yapılandırılmış görüşmelerde ve odak grup görüşmelerinde de araştırılmış ve çocukların okullarda kahvaltı ve öğle yemeğine erişiminin gün içerisindeki akademik performanslarını, psikososyal iyi oluşlarını ve gelişimlerini doğrudan etkilediği görülmüştür. Sultanbeyli’de gerçekleştirilen saha araştırmasında, çocukların kahvaltı ve öğle yemeği alışkanlıklarına ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir. Bazı çocuklar okulda beslenme imkânı bulurken, bazıları fiziksel, ekonomik ve zamansal nedenlerle bu imkânı erişememektedir. Özellikle odak grup görüşmelerinde elde edilen ifadeler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin bir katılımcı okulda yemek saatlerinin kısıtlılığını şu sözlerle ifade etmiştir:

—Okulumuzda yemek olsa teneffüslerimiz 15 dakika ve aşağı inmemiz zaten 5 dakika sürüyor. O yüzden genelde derse geç kalma falan oluyor. Onlar da hocalarımız. Çok tolerans ettiğini söyleyemem. Yani

o şekilde biraz sıkıntı oluyor. Yani herkes orada yemek yiyor diyemem (Çocuk 24, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Benzer şekilde bir başka çocuk hem sabah kahvaltısına erişimde yaşadığı güçlükleri hem de okul kantininin yetersizliğini şöyle dile getirmiştir:

___Sabah kahvaltı yapmamız için aslında açılmamız gerekiyor. İlk uyanma. Direkt yemek yiyemiyorsun. Mide bulandırıcı bir şey. Çok fazla yoğunluktan dolayı da geç yatıyorsun. Sabah erken kalkıyorsun. O biraz dengeli bozuyor. Sabahta yemek yemiyorum. Genelde yemiyorum. Okula gidiyorum. Okulda da çok canım bir şey istemiyor. Öğlen yemeği yediğimde de doyurucu bir şeyler oluyor. (...) Kantinimiz yok yani var ama öğrenciler yönetiyor. Sadece abur cubur var. Başka bir şeyimiz yok (Çocuk 26, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Araştırma kapsamında görüşülen çocukların %67,9'u kendini sağlıklı hissettiğini belirtirken, %22,7'si "bazen", %9,4'ü ise "hayır" yanıtını vermiştir. Özellikle Suriyeli çocuklar arasında kendini sağlıklı hissetme oranı %66,5'te kalmakta, bu da beslenme ve sağlık erişimi arasındaki güçlü ilişkiye işaret etmektedir. Ekonomik yetersizlik nedeniyle yemeklerin okul dışında karşılanamadığı durumlar da gözlemlenmektedir. Çocuklardan biri, sabah kahvaltısını yapamadığını ve okul kantininde doyurucu bir alternatif bulamadığını şöyle anlatmaktadır:

___Sabah çok erken uyanıyoruz ve bunun için trafik falan oluyor. Okula erken gitmemiz gerektiğinde kahvaltı yapamıyoruz. Belirli bir zaman dilimi olmuyor. Zaten bizim okul öğlen bitiyor ikili eğitimde. Biz öğle yemeği yok kantinde. Uzun zamandır gitmiyorum. En son gittiğimde küçük hamburgerler 55 lira falandı (Çocuk 25, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Öte yandan bazı çocuklar ise okulda yemek hizmeti alabildiklerini ve bundan memnun olduklarını dile getirmiştir:

___Her gün öğle arası yemek yerim. Yemekler gayet doyurucu. Çorba, iki ana yemek oluyor ve bazen tatlı içecekler olabiliyor.

___Bizim öğretmenlerimiz yemekhanemize başış yapıyor. Yani bizim ödediğimiz tutarda büyük bir miktarda düşüyor. Yemeklerimiz nereden geldiğini bildiğimiz ve kaliteli yemek olduğu için şeften geliyor. Eski okulumuzdan geliyor. Oradan geldiğini bildiğimiz için rahat rahat yiyebiliyoruz biz (Çocuk, 28, 15 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Bu çeşitlilik, çocuklar arasında beslenme hakkına erişimdeki mekânsal ve ekonomik eşitsizlikleri ortaya koymaktadır. Özellikle kantinlerin yetersizliği, yemek fiyatlarının yüksekliği ve zaman baskısı, çocukların yeterli ve dengeli beslenmesini güçleştirmektedir.

> 3.10.3.1 Beslenme ve Çevresel Sağlık Algısı

Çocukların beslenme ve çevre koşullarına ilişkin değerlendirmeleri, sağlık algılarının geniş bir bağlamda şekillendiğini göstermektedir:

___*Dış ortamda mesela daha temiz hava, ondan bahsedeyim. Temiz havayı ben hani ormana gittiğimizde hani Sultanbeyli’de Aydos ormanı var gittiğimizde hani bir farklılık oluyor, hani değişik geliyor bana ama normal hayatımda. (...) Genellikle yeşilliği seviyorum (Çocuk 7, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).*

___*Yani sağlık beslenme dediğimiz anda burada sanayi falan biraz çok egzozlar falan çok olduğu için bence çok sağlıklı değil. Ama şimdi almış insan mesela köyde almış insan buraya gelince kendisi bir daire içinde olduğunu hissediyor. Ama şimdi mesela biz burada bir kişi köyde köye geldiği zaman köyde sürekli kalmak istiyor. Çünkü orada havası değişik, havası daha temiz ve daha sağlıklı yiyecekler oluyor diye düşünüyorum (Çocuk 9, 16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).*

Sultanbeyli’de gerçekleştirilen görüşmelerde çocukların sağlığa ilişkin hem fiziksel hem de psikososyal değerlendirmeleri, bu hakkın pratikte ne ölçüde karşılandığını anlamaya olanak tanımıştır. Bu ifadeler, çocukların sadece kişisel sağlık durumlarını değil, çevresel faktörler ve beslenme biçimleri üzerinden de sağlığı düşündüklerini ortaya koymaktadır. Kentleşme, betonlaşma, sağlıksız besin erişimi gibi yapısal sorunlar çocukların algısında da yer etmektedir.

> 3.10.3.2 Sağlık ve Yeterli Beslenmeye Dair Ebeveyn Görüşleri

Odak ebeveyn gruplarında kantin fiyatlarının yüksekliği ve okul yemeklerinin erişilemez hale gelmesi, sık vurgulanan konulardandır. Devlet okullarında yemek hizmetinin olmaması ya da ücretli sunulması, eşitsizliği artıran bir unsur olarak öne çıkmakta; katılımcılar bu durumun özel okullarla devlet okulları arasında yapısal bir ayrımcılık oluşturduğunu vurgulamaktadır.

___*Nasıl bir çözüm bulunabileceği düşünüyorum ben mesela. Lisede öğle arasında okulda zaten yemeğe yazdırmıştık, ama bu ay yazdıramadık. Çünkü çok pahalalmış. Evet fiyat artmış. Önceden yazdırabiliyorduk. Geçen sene 20 TL ise bugün 65 TL olmuş. İlk başta çok sevindim ekstradan okulun içinde yemekhane olmasına ama böyle bir fiyat beni de etkiliyor. 3 tane çocuğum var. Mesela kızım ben bir şey hazırlarsam çoğu zaman beslenmesine muz koyamıyorum, ama kızım anne şu arkadaşta muz var, bunda şu var, şunda şu var deyince ister istemez mahcup oluyoruz. Yani her özel okulda yemek nasıl veriliyorsa mesela devletin okullarında da verilebilir yani. Neden özellikle devlet okullarında ayrımcılık var mesela? Mesela kızıma muz alsam bile o gün koymak istemem. Çünkü kızım senin canını çekiyor diğer arkadaşlarını da düşün diyorum. Yani o gün de düşünüyorum (Yeşil, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

Odak grup görüşmesine katılan Suriyeli ebeveynlerden birinin ifadesi, okulların uyguladığı beslenme politikaları ve ailelerin bu duruma adaptasyon çabalarını özetlemektedir. Katılımcı, okulların talep ettiği standart beslenme uygulamalarına rağmen, kendi ekonomik durumlarının kısıtlı olması nedeniyle çocuklarına alternatif beslenme seçenekleri sunduklarını belirtmektedir. “Durumumuz zayıf ama yine de gönderiyoruz” ifadesi, ailelerin sosyoekonomik güçlüklerle mücadele ederken bile çocuklarının beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çabalarını ve önceliklerini vurgulamaktadır. Bu durum, eğitim kurumlarının standart

beslenme beklentileri ile dezavantajlı ailelerin gerçeklikleri arasındaki farklılıkları ve ailelerin çocuklarının refahını sağlama konusundaki motivasyonlarını ortaya koymaktadır.

___Okuldan beslenme koyuyorlar, genelde okuldan her okuldan bir besleme isteniyor, götürüyorlar. Biz onların yanına bir beslenme koymayıp da kendimize uygun olan şeyleri koyuyorduk ya da gönderiyorduk. Durumumuz zayıf ama yine de gönderiyoruz (Katılımcı 2, Odak grup, Suriyeli anne).

Özellikle okul çağındaki çocukların, sabah kahvaltısı yapmadan okula gittikleri ya da öğle yemeğine kadar aç kaldıkları sıkça dile getirilmiştir. Aileler, geçmişteki uygulamalara atıfta bulunarak okullarda ücretsiz çorba, süt veya temel gıda desteği gibi uygulamaların yeniden hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

___Özelde olduğu gibi lüks olmasa bile mesela devlette de ufak bir şeyler olabilir çocuklarımız için mesela. Bir sabah çorba mesela, erken saatte gidiyorlar. Bizim zamanımızda vardı aslında leblebi üzüm verilirdi. Okullar da var ama ücretli olarak satılıyor.. Aslında eskiyi sevmiyoruz ama eskiden şeyler daha çok iyiydi. Şimdi çocuklar çok abur cubur. Ne kadar engelleyebiliyoruz (Mor, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

___Evet. Süt dağıtılırdı. Aslında eskiden her şeyi daha çok iyiymiş (Mavi, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarından sağlanan desteklerin yeterli olmadığı, özellikle okul bazlı beslenme desteğinde standart bir uygulamanın bulunmadığı aktarılmıştır. Okullarda ortak bir beslenme listesi oluşturulmasının ya da ücretsiz yemek dağıtımının yalnızca fiziki değil, aynı zamanda sosyal eşitliği de destekleyeceği görüşü öne çıkmaktadır.

___Evdeki yeme düzeni de aslında şey.. Mesela çocuğun et yemesi lazım alamıyorsun. Balık. Yani kimisi sevmiyor ama kimisi seviyor. Onu da hani haftada bir kere diyorlar ya onu ayda bir kere yapabiliyoruz. Yani bir tek tavuk yedirebiliyoruz. Ama o da haftada iki defa. Ya da iki haftada bir. Meyvesi de, sebzesi de. Alması gerekiyor aslında çocuğun. Düzenli bir şekilde hepsinden azar azar da alması gerekiyor (Siyah, Odak grup, Türk vatandaşı anne).

___Almak eskiye göre daha zor, durumunuza göre. Kızım zaten bir meyveden besleniyor, başka bir yemek yemiyor. Şu anda onu almak da zor (Katılımcı 5, Odak grup, Suriyeli anne).

Çocukların dengeli beslenme ihtiyacına yönelik ev içi düzenlemelerde ise et, balık, meyve ve sebze tüketimi çoğunlukla düzensiz ve eksik olup, ailelerin bu eksiklikleri giderebilme kapasitesi sınırlıdır. Sonuç olarak, bulgular çocukların beslenme hakkının sosyal ve ekonomik eşitsizliklerden doğrudan etkilendiğini, mevcut kamu desteklerinin ise bu ihtiyacı karşılamada yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çocukların temel haklarına erişimi kamusal politikalarda öncelikli bir alan olarak ele alınmalıdır.

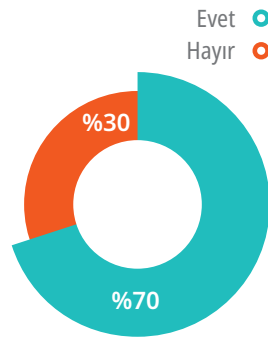
> 3.10.4 Sağlık Hizmetlerine Erişim

Çocukların fiziksel iyi oluş hallerini anlayabilmek üzere çeşitli sorular sorulurken, herhangi bir sağlık sorunu yaşayan çocukların sağlık haklarının korunma düzeyini anlamak için çocukların doktora ve ilaca erişimleri ile sağlık kuruluşlarında saygı görme algılarına ilişkin sorular sorulmuştur.

Doktora Kolayca Erişebilme Durumu						
	Tüm Çocuklar		Suriyeli Çocuklar		Türk Vatandaşı Çocuklar	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	438	89,6	194	86,6	244	92,1
Hayır	51	10,4	30	13,4	21	7,9
Total	489	100	224	100	265	100
Sağlık Kuruluşunda Saygı Görme Algısı						
Evet	449	91,8	198	88,4	251	94,7
Hayır	40	8,2	26	11,6	14	5,3
Total	489	100	224	100	265	100
İlaca Kolay Erişebilme Durumu						
Evet	461	94,3	202	90,2	259	97,7
Hayır	28	5,7	22	9,8	6	2,3
Total	489	100	224	100	265	100

↪ **Tablo 12.**
Sultanbeyli'deki Çocukların Sağlık Hizmetlerine Erişim Dağılımları

Tablo-12'de özetlendiği üzere, Suriyeli çocukların üç soruda da verdikleri yanıtlar Türk vatandaşı akranlarına benzer şekilde yüksektir. Önceki sorularda saptandığı üzere, Suriyeli çocukların %12,9'unun kimlik sahibi olmaması nedeniyle sağlığa erişimde sorun yaşadığı öğrenilirken, bu soruda da çocukların %13,4'ünün kolayca uzman hekime erişemediği bu bulguyu doğrular niteliktedir. Suriyeli çocukların doktora ulaşmada, ilaca erişimde ve sağlık kuruluşunda saygı görmedeki olumsuz algılarının oranlarının yüksek olması,

↪ **Grafik 29.** Dil Bariyeri Nedeniyle Sağlık Hizmetlerine Erişimde Güçlük Yaşama Durumu

Türkiye'deki sağlık hizmetlerine erişimle ilgili genel sorunların yanı sıra gündelik hayatın her alanını etkileyen yoksullaşma ve özellikle Suriyelilere yönelik ayrımcı söylemlerin etkisini de dikkate alarak değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte sağlığın önemli belirleyicilerinden biri olarak Suriyeli çocuklara dil nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulmuş, Suriyeli çocukların %30'u dil bariyeri nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimde sorun yaşadıklarını ifade etmiştir.

Sultanbeyli'de gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde çocukların sağlığa ilişkin hem fiziksel hem de psikososyal değerlendirmeleri, bu hakkın pratikte ne ölçüde karşılandığını anlamaya olanak tanımıştır. Bu çerçevede, çocukların beslenme ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları sorulurken, çocukların günün büyük bir bölümünü geçirdikleri okullarında revir veya sağlık odası bulunup bulunmadığı da öğrenilmiştir.

Görüşme yapılan çocuklar ortaöğretim kurumlarında revir veya sağlık odası olmadığını belirtirken mevcut revirlerin de yetersiz olduğunu, hijyenin sağlanamadığını veya farklı amaçlarla kullanıldığını vurgulamaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimle ilgili önemli bir sorun bildirilmemekle birlikte, bütün kamusal alanlarda olduğu gibi, sağlık hizmetlerine erişimde de dil engeli ve sistemsel yoğunluk nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimde problemler bildirilmiştir. Sağlığa ilişkin alınan yanıtlar fiziksel sağlık algısı, sağlıkla ilgili endişeler/şikayetler, kişisel değişim istekleri, beslenme alışkanlıkları ve ruhsal iyi olma halleriyle ilişkili olarak kodlanmıştır.

___Sağlıklı besleniyorum ama bazen bir anda canım fast food ilgimi çekiyor. Onu evde yapıyorum bazen. Yani genelde sağlıklı şeyler fazla ilgimi çekmiyor (Katılımcı 20, 15 yaş Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Çocuklara sunulan sağlık hizmetlerinin erişilebilir, kaliteli ve ihtiyaçlara uygun olması, sağlık hakkının etkin kullanımı açısından belirleyicidir. Genel olarak erişimin sağlanmasının ardından alınan hizmette yaklaşımın insan haklarına uygun ve ayırım gözetmeksizin olduğu görülmektedir.

___Türkiye'de ya da İstanbul'da öncelikle bir doktora gittiğimizde mesela ben kendim olarak söylemek istiyorum. Yani haklarımızı alabiliriz. Doktor mesela bizimle iyi davranıyor. Yani ırkçılık yok bu konularda bence (Çocuk 9, 16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).

Çocukların ifadeleri, sağlık hizmetlerine erişimde zaman, personel yetersizliği ve uzmanlık eksiklikleri gibi çok sayıda sistemsel sorunun varlığını göstermektedir. Özellikle acil durumlar ve kronik sağlık sorunlarında bu erişim sorunu daha da kritikleşmektedir.

___Hastanede biraz zorlanıyoruz evet. Mesela acil bir durumumuz var. Sıra yani, nasıl desem, yani o kadar az doktorlar var ki. Yani bizim aciliyet, bize sıra gelmiyor. Biz orada saatlerce bekliyoruz (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

___Bizim baba tarafında kulak hastalığımız var bizim yani. Bizim duymada çok zorlanıyoruz. Ve ben ne kadar hastaneye gitsem de hep temizleyip gönderiyorlar beni. Her seferinde böyle temizleyip gönderdiler. Hiçbir şekilde bir şey olmadı. O yüzden damlalığı kullanıyorum ben. Onu da işte iki ay sonra gideceğim kontrolü tekrar yapıyorum (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Çocukların tekrarlayan ve sonuçsuz ziyaretleri hem öğrenci olarak zamanlarını almakta hem de sağlık sorunlarının tam olarak çözülememesi nedeniyle mağduriyet yaratmaktadır. Genel olarak, bu beyanlar, sağlık sistemindeki kapasite yetersizlikleri ve kronik rahatsızlıkların takibindeki aksaklıkların, çocukların sağlık hizmetlerine etkin erişimini kısıtladığını ve yaşam kalitelerini olumsuz etkilediğini düşündürmektedir. Bu durum, sağlık hakkının hem erişilebilirlik hem de nitelik boyutunda gözden geçirilmesinin önemli olduğunu göstermektedir.

> 3.10.4.1 Çocukların Beden Algısı ve Psikososyal Sağlık

Sağlık sadece fiziksel hastalıkların yokluğuyla değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal iyilik haliyle de ilgilidir. Özellikle beden algısı, ergenlik çağındaki çocukların özsaygısı ve ruhsal sağlığı açısından önemlidir:

___Çok kiloluyum. Ya çünkü yanaklarım aşırı var. Hiçbir başörtü yakışmıyor bana. Ya işte göbeğim var (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Bu ifade, beden algısı üzerinden yaşanan içsel sıkıntının, doğrudan ruh sağlığına etkisini gösterir. Bu gibi ifadeler, ergenlik çağındaki kız/oğlan çocuklarının beden algılarıyla başa çıkma süreçlerine yönelik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmelere katılan çocukların aktarımları, eğitim müfredatında sağlık eğitiminin mevcut olduğunu fakat bu dersin uygulamaya dönük ve daha niteliksel aktarımına ilişkin olması gerektiğini vurgulamaktadır.

___Hani genelde sağlık açısından yeni nesil nasıl diyeyim çok fazla etkilenmiyor. Çünkü hani paketli gıdalar olsun, işte daha kolay kaçmak için kullandığımız yemekler olabiliyor. (...) O yüzden bence organik gıdaların daha çok artırılması gerektiğini düşünüyorum ve sağlık açısından da böyle eğitimlerin verilmesi gerektiğini düşünüyorum (Çocuk 2, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Okullarda verilen sağlık eğitiminin işlevselliği ve çocukların ihtiyaçlarına yanıt verip vermediği de bir katılımcı tarafından şöyle dile getirilmiştir:

___Sağlık deyince hani bizim sağlık dersimiz var. Hocamız dersi anlatmıyor bizim. Hani okumamızı istiyor kitabı daha sonra hani, sınavda mesela buraları okuyun, buradan sınav çıkacak diyor. (...) O dersi bilen bir hoca getirilse daha iyi olur diye düşünüyorum (Çocuk 7, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Bu ifade, çocukların sağlık bilgisini sadece dersin içeriğiyle değil, öğretmenin yaklaşımı ve eğitimin niteliğiyle bağdaştırdığını gösterir. Sağlık okuryazarlığının artırılması, yalnızca kitap bilgisiyle değil, interaktif ve katılımcı bir pedagojik yaklaşımla yürütülmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Değerlendirme ve Tartışma

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, tüm çocukların sağlık hizmetlerinden eşit, ayrımcılıktan uzak ve etkili bir şekilde yararlanma hakkını güvence altına alır. Sözleşmenin özellikle 24. maddesi, sağlık hakkını yalnızca hizmetin varlığıyla değil, bu hizmetin ulaşılabilir, kaliteli ve çocuğun ihtiyaçlarına uygun biçimde sunulmasıyla tanımlar. Sultanbeyli'de yürütülen arama çalışmayı, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmelerinden ortaya çıkan bulgular, sağlık hakkının tesis edilmesinde bazı güçlüklerle karşılaşıldığını göstermektedir. Bu bulgular, yalnızca yerel verilerle değil, literatürde mülteci

çocukların sağlık hizmetlerine erişimi konusundaki genel eğilimlerle de örtüşmektedir (Spahl ve Österle, 2019; Genç ve Elitsoy, 2024).

Saha bulguları, çocukların kendilerini sağlıklı hissetme düzeylerinin ulusal ortalamaların altında olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye genelinde çocukların %94'ü sağlık durumlarını "iyi" veya "çok iyi" olarak değerlendirirken (TÜİK, 2024), Sultanbeyli örneğinde bu oran %67,9'dur. Bu farklılık, yerel düzeyde sağlık algısının sosyal çevre, yaşam koşulları ve hizmete erişim gibi çok katmanlı etkenlerle şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, merkezi düzeyde güçlü bir politika çerçevesinin olduğunu ancak yerel uygulamaların çocukların algısına yansıyan yönlerinin daha dikkatli izlenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Beslenme hakkı konusunda yapılan tartışmalar, çocukların okulda kahvaltı ve öğle yemeğine erişimlerinin ekonomik nedenlerle sınırlı olduğunu, bazı durumlarda damgalanma riskinden dolayı çocukların yemek hizmetlerinden faydalanmaktan çekindiklerini göstermiştir. Bu, doğrudan bir hizmet eksikliğinden ziyade, sosyal koşulların hizmet kullanımına etkisini ortaya koyan hassas bir meseledir. **Kamu otoritelerinin okul beslenmesi konusunda hassasiyetleri olmakla birlikte, ortaöğretim kurumlarında evrensel, ücretsiz öğle yemeği uygulamaları hem çocukların gelişim hakkına katkı sunacak hem de sosyal bütünlüşmeyi destekleyecektir.** Spahl ve Österle (2019), sağlık hakkına erişimde "katmanlı üyelik" kavramıyla bu tür sosyal engellerin hizmete eşitsiz yansımalarına dikkat çekmektedir.

Son olarak, kurumlar arası veri paylaşımı ve yönlendirme mekanizmalarındaki dağınıklık, bazı çocukların sağlık tedbirlerinin gerektiği gibi izlenememesine yol açabilmektedir. Bu durum, koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkisini azaltabilmekte; aslında var olan sistemin işlerliğine gölge düşürebilmektedir. Dijital sistemler üzerinden yapılacak koordinasyonun güçlendirilmesi, çocukların yüksek yararının korunmasına doğrudan katkı sağlayacaktır. Tüm bu bulgular, Türkiye'nin çocuk sağlığı konusunda sahip olduğu güçlü yasal ve yapısal çerçevesinin, yerel uygulamalar düzeyinde daha da desteklenmesiyle çocukların sağlık ve gelişme hakkına daha eşit ve etkin biçimde erişebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda yapılacak her iyileştirme, yalnızca sağlık alanında değil, çocukların bütüncül refahı açısından da kalıcı bir etki yaratacaktır.

Öneriler

Mülteci çocukların sağlık hakkına erişiminde, dil bariyeri önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu nedenle sağlık kurumlarında, nitelikli ve sürekliliği olan tercüman desteğinin sağlanması kritik bir ihtiyaçtır. Tercüman temininde, çocuğun cinsiyeti ve içinde bulunduğu psikososyal durum göz önünde bulundurularak daha hassas ve güvenli bir hizmet sunulması faydalı olacaktır. Ayrıca mülteci ailelerin hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla, çok dilli bilgilendirme materyalleri ve yönlendirici broşürlerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Çocukların ruh sağlığına ilişkin ihtiyaçlarının erken dönemde fark edilmesi, müdahale süreçlerinin etkinliğini artıracaktır. Bu doğrultuda okullarda erken tanı ve destek amaçlı ruh sağlığı taramalarının yapılması, hem çocukların gelişimini destekleyici hem de koruyucu bir yaklaşım olacaktır. Ailelerin ruh sağlığı hizmetlerine yönelik önyargılarını azaltmak amacıyla, bilgilendirici seminerler ve rehberlik çalışmaları da yaygınlaştırılabilir.

Bu süreçte okul rehberlik servisleri ile sosyal hizmet uzmanlarının ailelerle kurduğu ilişkilerin güçlendirilmesi ve danışmanlık sistemlerinin desteklenmesi önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Özellikle dezavantajlı hanelerde yaşayan çocuklar için okullarda sağlıklı ve yeterli beslenmeye erişimi destekleyecek uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir. Ücretsiz öğle yemeği uygulamaları, özellikle ortaöğretim düzeyinde yaygınlaştırılmalı; bu uygulamalar damgalayıcı olmaktan uzak, onarıcı ve çocuk onurunu gözeten sosyal koruma önlemleri çerçevesinde yapılandırılmalıdır. Her çocuğun yeterli ve sağlıklı beslenmeye erişimini güvence altına alacak okul temelli beslenme modellerinin geliştirilmesi, çocukların akademik başarısını ve gelişimsel bütünlüğünü destekleyici niteliktedir. Okul kantinlerinde ise abur cubur yerine sağlıklı, doyurucu ve erişilebilir gıda seçeneklerinin sunulması yönünde düzenlemelere gidilmesi önerilmektedir.

Sağlık eğitimi derslerinin içeriğinde çocukların ilgisini çekecek, uygulamalı ve interaktif yöntemlerin kullanılması, sağlık okuryazarlığının artmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda kulüp çalışmaları, görsel kampanyalar ve akran destek faaliyetlerinin okul ortamında teşvik edilmesi, çocukların kendi sağlıkları üzerindeki farkındalığını artıracaktır.

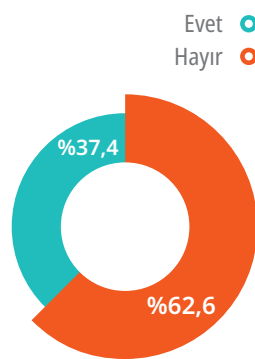
Hizmetlerin etkinliğini artırmak için sağlık, eğitim ve sosyal hizmet kurumları arasında çocuk yönlendirme ve izleme sisteminin kurulması, bütüncül müdahale olanaklarını güçlendirecektir. Özellikle adli yönlendirmeler kapsamında alınan sağlık tedbirlerine ilişkin bilgilendirme yükümlülüklerinin kurumlar arasında açık biçimde tanımlanması, uygulamada yaşanan aksamaların önüne geçecektir. Yerel düzeyde oluşturulan çocuk koordinasyon kurullarına, çocuğun yüksek yararını izleme ve kurumlar arası iş birliğini sağlama yönünde görevler verilebilir. Bu kurullara bağlı alt komisyonlar aracılığıyla düzenli izleme ve değerlendirme raporları hazırlanması, yerel düzeyde çocuğa yönelik hizmetlerin izlenebilirliğini artıracaktır.

Tüm çocukların, yasal statülerine bakılmaksızın temel sağlık hizmetlerine eşit ve koşulsuz biçimde erişebilmesi, çocuk hakları sözleşmesi kapsamında bir gerekliliktir. Bu çerçevede kayıt dışı mülteci çocukların da sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesini sağlayacak esnek prosedürlerin ve istisnai düzenlemelerin geliştirilmesi önerilmektedir. Ailelerin bilinçlendirilmesi ve psikolojik destek süreçlerine aktif katılımının artırılması amacıyla, sosyal hizmet uzmanlarının eşliğinde yapılandırılmış aile destek programlarının oluşturulması hem çocukların hem de ebeveynlerin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

> 3.11 Çocukların Çalışma Deneyimine İlişkin Bulgular

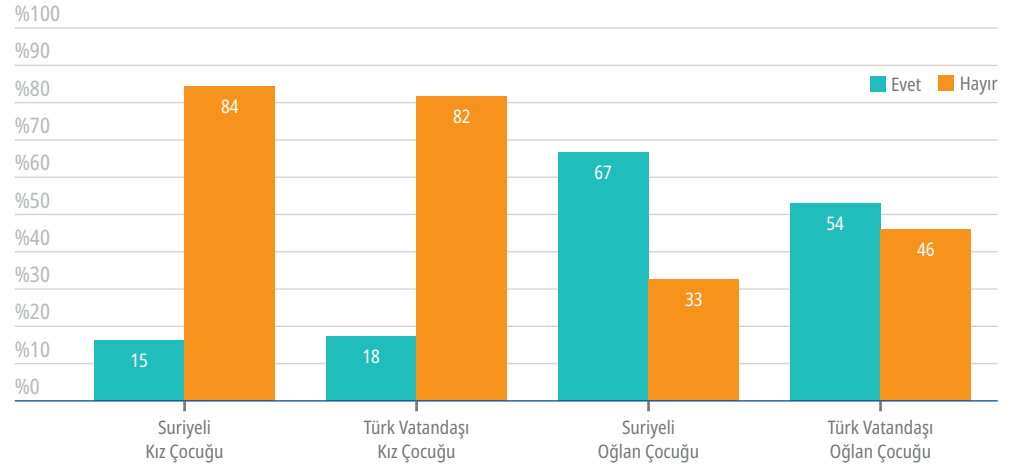
BMÇHS Madde 32

→ **Grafik 30.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Çalışma
Deneyimi

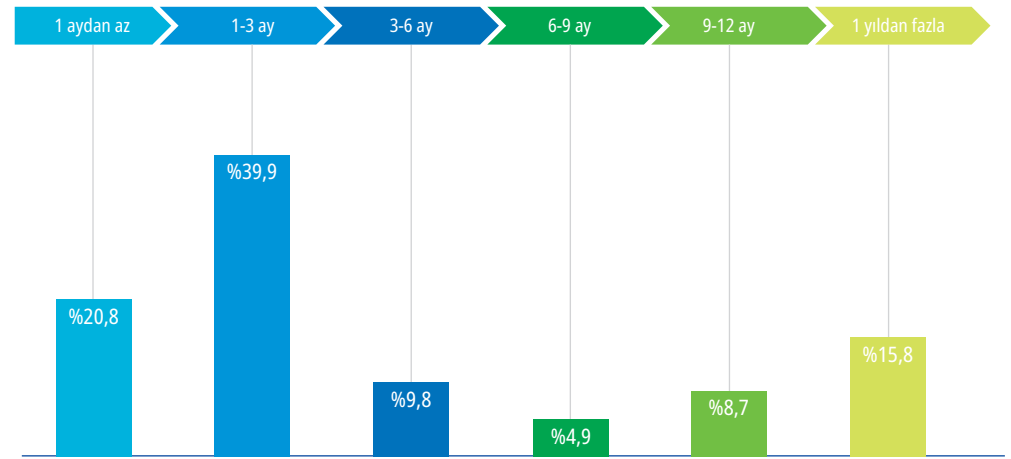
Çalışmaya katılan 489 çocuğun %37,4'ü (183 çocuk) bugüne kadar en az bir kez çalışma deneyimi olduğunu ifade ederken %62,6'sı (306 çocuk) bugüne kadar herhangi bir çalışma deneyimi olmadığını ifade etmiştir. Bu oran, Sultanbeyli'de çocuk işçiliğinin önemli bir konu olduğunu göstermektedir. **Her ne kadar çalışmaya katılanların çoğunluğu, çocukluklarını çalışmadan geçiriyor olsa da üçte birden fazla çocuğun hayatlarında en az bir kez gelir getirici bir iş deneyimi yaşamaları dikkat çekicidir.**

→ **Grafik 31.**
Sultanbeyli’de
Çocukların Uyrak ve
Cinsiyetlerine Göre
Çalışma Deneyimi

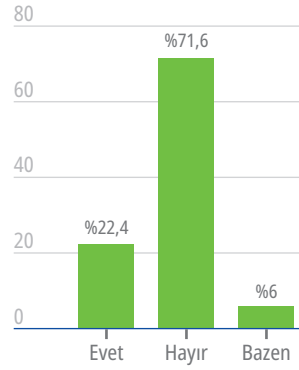
Sultanbeyli’de yaşayan kız ve oğlan çocuklarının çalışma deneyimleri incelendiğinde, kız çocukları arasında “Hayır” yanıtı verenlerin oranı oldukça yüksektir ve kız çocukları açısından bu oldukça olumlu görünmektedir. Her iki kız çocuğu grubunda çalışmayan çocukların oranı yakın olup, Suriyeli kız çocuklarında çalışmayan çocukların oranı %84,13; Türk vatandaşı kız çocuklarında %82,17’dir. Ancak her iki grupta da %15-17 aralığında olan kız çocuklarının çalışma deneyimi olduğu görülmektedir. Oğlan çocukları arasında ise Suriyeli oğlan çocukların %67,35’inin en az bir kere çalışmaya “Evet” yanıtını verdiği, Türk vatandaşı oğlan çocuklarda ise bu oranın %54,41 olduğu görülmektedir. Suriyeli ve Türk vatandaşı oğlan çocukların “Evet” oranları kız çocuklarına kıyasla oldukça yüksektir. Bu durum, cinsiyet ve etnik köken açısından belirli eğilimlerin farklı şekillerde ortaya çıktığını düşündürmektedir.

→ **Grafik 32.**
Sultanbeyli’de Çalışma
Deneyimi Olan
Çocukların Çalışma
Süreleri

Sultanbeyli’de yaşayan ve çalışma deneyimi olan çocukların istihdam hayatında geçirdikleri süre sorulduğunda çocukların %39,19’unun 1-3 ay aralığında istihdamda kaldığı tespit edilirken, Grafik-32 incelendiğinde bu durumun pek çok çocuğun okul tatili döneminde çalışıyor olabileceğini akla getirmektedir. 1 aydan az sürede istihdamda bulunanların oranı %20,80 olup, bu durum kısa süreli/deneme amaçlı çalışmanın çocukların yaşantılarında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. İstihdamda kalış süresinin 3-6 ay (%9,80), 6-9 ay (%4,90) ve 9-12 ay (%8,70) olması ise, diğer deneyimlere göre görece daha düşüktür. Ancak bir yıldan fazla süre boyunca çalışmaya devam edenlerin oranı %15,80 olup bu durum tam zamanlı ve okul terki ile çalışma yaşamına geçiş yapabi-

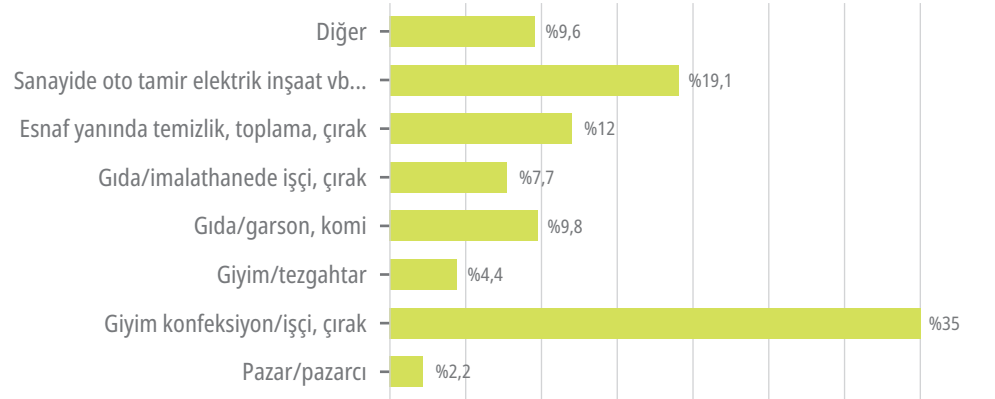
→ **Grafik 33.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Halen
Çalışma Durumları

lecek çocuk sayısının azımsanmayacak bir orana sahip olduğunu işaret etmektedir.

TÜİK'in 2023 yılı verilerine göre, 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı %22,1 olarak kaydedilmiştir (TÜİK,2024). Bu oran, bir önceki yıl %18,7 iken, son dönemde çocukların işgücüne katılımları artış göstermiştir. TÜİK verileri cinsiyet bazında değerlendirildiğinde, oğlan çocukların işgücüne katılma oranı %32,2'ye kız çocuklarında bu oran %11,5 olarak tespit edilmiştir. Bu bilgi ışığında Sultanbeyli'de yaşayan ve halen istihdamda olan çocukların durumu incelendiğinde, çalışmayan çocuk oranı %71,6 olsada, Suriyeli ve Türk vatandaşı çocukların toplamda %28,4'ünün (Evet + Bazen) çalıştığını gösteren Grafik 33, Sultanbeyli'de çocuk işçiliği oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgudan hareketle çocuk işçiliğinin önlenmesi ve çocukların eğitim hayatına kesintisiz devam edebilmeleri için daha etkili politikaların geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılabilir.

→ **Grafik 34.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Çalışma
Alanları

İstihdama katılan çocukların çalışma alanları sorulduğunda, çocukların çeşitli sektörlerde işgücüne katıldıkları görülmüştür. Çocukların yanıtları doğrultusunda, en çok çalışılan sektör giyim, konfeksiyon sektörü (%35) olup, bu alanda çocuklar işçi veya çırak olarak çalışmaktadırlar. Bunu sanayi sektörü (%19,10) takip etmekte olup, oto tamir, elektrik, inşaat gibi alanlarda imalat ve çıraklık işleri de çocukların yaygın olarak yaptığı işler arasındadır. Esnaf yanında temizlik, toplama ve çıraklık yapan çocuklar %12 oranında yer almaktayken gıda sektöründe garsonluk ve komilik yapan çocukların oranı ise %9,80'dir.

Çocuk işçiliği, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'deki Çocuk İşçiliği ile Mücadele Stratejileri açısından ele alındığında, çocukların önemli bir oranının tehlikeli iş kollarında çalıştığı görülmektedir (ÇSGB,2023).

Özellikle sanayi ve inşaat sektörlerinde çalışan çocuklar fiziksel ve ruhsal sağlık açısından risk altında olup, bu alanlar 18 yaş altı çocukların çalıştırılmasının yasak olduğu tehlikeli iş kategorisinde yer almaktadır (4857 Sayılı İş Kanunu, 2003).

Esnaf yanında çırak olarak çalışan çocuklar ve giyim sektöründe işçi olarak çalışanlar genellikle uzun saatler çalışmakta, eğitim hayatları ile iş yaşamlarını den-

gelemekte zorlanmaktadır. Çıracılık sisteminin çocuk işçiliğine dönüşmemesi için denetimlerin artırılması ve çocukların zorunlu eğitim hakkından tam anlamıyla faydalanmalarının sağlanması konusunda mevcut düzenlemelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çalışan çocukların %2,20'si pazarcılık yapmakta, %9,60'ı ise listelenmeyen işlerde çalışmaktadır. Bu oranlar düşük gibi görülmese, çocukların kayıt dışı çalıştırılması göz önünde bulundurulduğunda, çocuk işçiliğinin önlenmesi için denetimlerin sıklaştırılması, eğitim destek programları ve sosyal yardımların artırılmasının koruyucu-önleyici etki yaratacağı düşünülmektedir.

→ **Grafik 35.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Çalışma
Nedenleri

Sultanbeyli'de çalışma deneyimi olan çocukların neden istihdam hayatında oldukları sorulduğunda, çocukların %38,30'u ailelerine ekonomik destek sağlamak için işgücüne katıldıklarını belirtmiştir. Çocukların ekonomik nedenlerle çalıştırılması, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) 32. maddesine aykırıdır. Bu maddeye göre, çocukların eğitim hakkı öncelikli olup, ekonomik sömürüye ve gelişimlerini engelleyecek işlerde çalıştırılmalarına izin verilmemesi gerektiği aşikârdır. Bununla birlikte ebeveyn kaybı ve bakım sorumluluğunun çocuğa devri çocuk işçiliğine yol açabilmektedir.

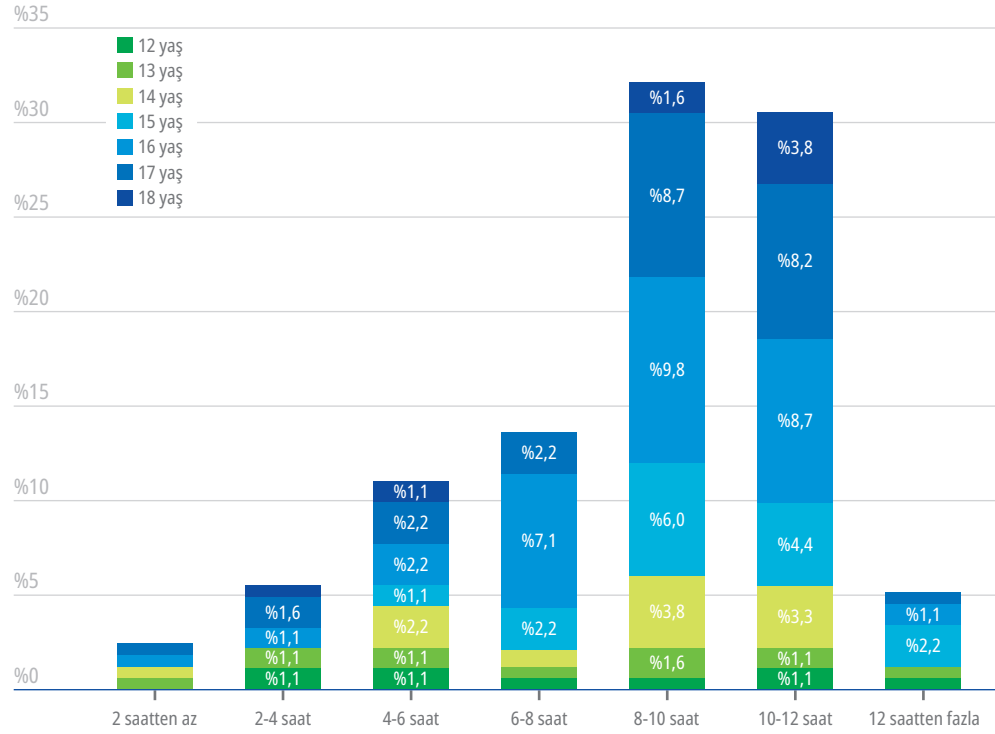

___ *Mesela ortaokulda bir tane arkadaşım vardı. Benim çok sevdiğimde bir insandı. Babası terk etti. Ondan sonra kendisi çalışmaya başladı mesela. Ortaokulda okulu bırakmak zorunda kaldı. Çok erken yaşta (Katılımcı 14, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).*

Çalışma nedenlerine bakıldığında, en düşük oranlardan biri, "Okula gitmediğim / derslerim kötü olduğu için çalışıyorum" (%2,20) olarak görülmektedir. Bu durum, çocukların eğitim sistemi içinde tutulmasının çalışma yaşamına erken katılımlarını önlediğini göstermektedir. Ancak yine de eğitimde başarısızlık yaşayan veya okula devam etmeyen çocukların, çalışma hayatına yönlendirmeleri veya yönlendirilmeleri yerine rehberlik, destekleyici eğitim programları ve sosyal yardımlarla okula dönüşlerinin teşvik edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

→ **Grafik 36.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Yaşa Göre
Çalışma Süresi Dağılımı

Çalışan çocukların, çalıştıkları dönemde günde kaç saat çalıştıkları sorusu yöneltilmiş olup verilen yanıtlar Grafik 36'da özetlenmiştir. Gelen cevaplar çocukların yaşlarına göre analiz edildiğinde çıkan sonuç özellikle 15-17 yaş grubundaki çocukların önemli bir kısmının günde 8 saat ve üzerinde çalıştığını göstermektedir. Grafik-36'da görüleceği üzere 16 yaşındaki çocukların %7,10'u 6-8 saat, %9,84'ü 8-10 saat, %8,74'ü 10-12 saat aralığında çalışmaktadır.

Ülkemizde çocuk işçiliği ile ilgili düzenlemeler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve ulusal mevzuat çerçevesinde şekillenmiştir. İş Kanunu'nun 71. maddesi ve ilgili yönetmeliklere göre 14 yaşını tamamlamış ve ilköğretimini bitirmiş çocuklar, hafif işlerde çalıştırılabilir. Bu çocukların günlük çalışma süresi en fazla 7 saat, haftalık ise 35 saat olarak belirlenmiştir. 15 yaşını tamamlamış çocuklar için ise günlük çalışma süresi en fazla 8 saat, haftalık ise 40 saattir. Bu bağlamda, Grafik-36'da ifade edilen çalışma sürelerinin, özellikle 15-17 yaş grubundaki çocuklar için yasal sınırları aştığı görülmektedir. Özellikle 16 yaşındaki çocukların %9,84'ünün 8-10 saat, %8,74'ünün ise 10-12 saat çalışması, yasal sınır olan 8 saati aşmaktadır.

Çocukların gelişim hakkı ve iş güvenliği açısından istihdamda bulunma süreleri değerlendirildiğinde uzun çalışma saatlerine maruz kalınması çocukların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (İŞİG,2024). Ayrıca, uzun çalışma saatleri iş kazası riskini artırmakta ve çocukların eğitim hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Türkiye'nin de imzacısı olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 32. maddesinin çocukların ekonomik sömürden ve tehlikeli işlerde çalıştırılmasından korunmasını öngörmesine istinaden çocukların özellikle iş kazalarından korunması ve gelişimlerini yaşlarına uygun şekilde tamamlamaları için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Odak grup görüşmeleri sonucunda, Suriyeli ebeveynler, çocuk işçiliğinin çocukluk algısını dönüştürdüğünü ve çocukları temel haklarından mahrum bıraktığını belirtmişlerdir.

—Çocuk çocuktur, engeli olur olmaz fark etmez. Eğer bir çocuk çalıştırılırsa zaten hep işte kalır ve çocuk olmaktan çıkar. Bu yaşta çocuk, çocukluğunu yaşamalı. Benim çocuğum, çalışıyor ama açık lise okuduğundan çalışıyor. 17 yaşında, hem işte hem de arkadaşıyla çıkmak gibi görüyor çalışmayı, gezmek gibi bir etkinlik gibi, yanlış görüyor. Neden, çünkü okulu bilmiyor, çocukluğu bilmiyor (Katılımcı 5, Odak grup, Suriyeli anne).

Değerlendirme ve Tartışma

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde ve odak grup görüşmelerinde elde edilen bulgular, çocukların çalışma deneyimlerinin yalnızca ekonomik koşullardan değil, aynı zamanda kültürel normlardan, aile yapısından ve bireysel gelişim beklentilerinden de etkilendiğini göstermektedir. Çocuk 29'un (16 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu) "cumartesi günleri babamla işe gidiyorum. Organize sanayide mekanikçi hariç, araç motor tamiri yapıyorum. Meslek Lisesindeyim" ifadesi, teknik eğitim alan bir öğrencinin okul dışı zamanlarda ailesine destek olmak üzere iş gücüne katıldığını göstermektedir. Bu örnek, kimi durumlarda mesleki gelişimle çalışma deneyiminin çakışabildiğini ortaya koyarken, bu katılımın gönüllü mü yoksa aile içi bir zorunluluk mu olduğu konusu belirsizliğini korumaktadır.

Benzer şekilde Çocuk 27 ise "Okulda olmadığım zamanlarda amcama yardım ediyorum... ücreti düzenli değil, 'cep harçlığı' veriyor" diyerek, düzenli bir gelir beklentisinin olmadığını ancak sorumluluğu hissettiğini belirtmektedir (17 yaş, Türk vatandaşı, oğlan çocuğu). Aile içi işlerde çocukların katkısının bir "yardım" biçiminde görünmesi, gerçekte ekonomik bir yükün üstlenilmesi anlamına gelebilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre bu tür kayıt dışı işler, çocuk işçiliği kapsamına girebilir (ILO, 2021).

Çocuk 30, "Motor mekanik üzerine eğitim alıyorum... okulun verdiği bir ücret var, hem de onun dışında alıyorum" (17 yaş, Türk vatandaşı, oğlan çocuğu) sözleri, bazı çocuklar için çalışma hayatının bir beceri kazanımı alanı olabileceğini gösterirken; Çocuk 13 (17 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu) adlı katılımcı bu durumu şöyle yorumlamaktadır: "Bir çocuk kendini geliştirmek amacıyla çalışıyorsa uygun olabilir... ama ailesinin baskısıyla çalışıyorsa bu uygun olmaz." Bu değerlendirme, çocuk işçiliği ile çocukların mesleki yönelimi arasındaki farkın sahada da ayırt edildiğini, ancak bu farkın uygulamada her zaman net çizgilerle ayrılmadığını göstermektedir. Çalışmanın gönüllü oluşu, süresi, niteliği ve çocuğun fiziksel-psikolojik gelişimini etkileme düzeyi gibi unsurlar bu ayrımı belirlemede kritiktir (UNICEF, 2023).

Bu bağlamda, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 1 No.'lu Genel Yorumunda (Genel eğitim hakkı yorumu) eğitim hakkının yalnızca formel erişimle sınırlı olmadığı, çocukların eğitime düzenli katılımı ve eğitimle uyumlu bir yaşam sürmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Yine aynı Komite'nin 14 No.'lu Genel Yorumunda yer alan "çocuğun yüksek yararı" ilkesi uyarınca, çocuğun gelişimini tehdit eden her türlü durumun dikkatle ele alınması gerekmektedir. Bu durumlarda çocukların bireysel gelişim, fiziksel güvenlik ve psikolojik esenliklerinin önceliklendirilmesi esastır. Ayrıca, 12 No.'lu Genel Yorum çerçevesinde, çocukların çalışma koşulları ve eğitime devam durumlarına ilişkin görüşlerinin alınması ve karar alma süreçlerine etkin biçimde dahil edilmeleri gereklidir.

Çocuk 13'ün devam eden değerlendirmeleri ise çalışmanın aile baskısı altında gerçekleştiğinde nasıl bir yük haline geldiğini gözler önüne sermektedir: *"Bazıları çalışıyor tamam zor da olabilir... ama bir çocuğun bu yaşta böyle sorumlulukları üstlenmesi zor... bazı aileler zorda oldukları için değil, okutmasına gerek yok deyip çalıştırıyor."* Bu anlatı, yoksulluk dışında kültürel ve eğitsel tercihlerin de çocukları erken yaşta iş hayatına yönlendirebildiğini ortaya koymaktadır. Nitekim çocukların çalışma yaşına ilişkin ifadelerinde de bu durum net biçimde görülmektedir. Katılımcılardan Çocuk 10, *"7-8 yaş... çok küçük... 18 olsun, derslerini bitirmiş olsun çalışsın"* (17 yaş, Suriyeli kız çocuğu) ifadeleri ile erken yaşta çalışmanın sakıncalarına dikkat çekerken; Çocuk 14 (16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu) *"10 yaşından beri çalışıyorum... üç yıl önce tam zamanlı çalışmaya başladım,"* demektedir. Bu durum, bazı çocukların çok erken yaşlardan itibaren iş gücüyle tanıştığını, üstelik bunun kalıcı bir hal aldığını göstermektedir.

Çocuk 15 (16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu) adlı katılımcı ise, *"Sanayide yük taşımak uzamasına, gelişmesine zarar verebilir... fobi oluşabilir"* diyerek ağır işlerin fiziksel ve psikolojik zararlarına dikkat çekmiştir. Bu gözlem, İSİG Meclisi'nin (2024) çocuk işçiliği ile ilgili raporunda da belirtilen tehlikeli iş kollarındaki çocukların sağlık riski ile birebir örtüşmektedir.

Öneriler

Çocuk işçiliğini önlemek ve çocukların eğitim haklarını güvence altına almak amacıyla çok yönlü stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, aile işletmelerinde çalışan çocukların "yardım" olarak nitelenen uzun süreli ve düzensiz çalıştırılmalarını önlemek için yerel düzeyde rehberlik ve izleme mekanizmaları geliştirilmelidir. ÇSGB ve sosyal hizmet birimleri, bu çocukların koşullarını periyodik olarak değerlendirmelidir.

Mesleki eğitim alan çocuklar ile gerçek anlamda tehlikeli işlerde çalışan çocuklar arasındaki ayırım netleştirilmelidir. **Okul temelli stajlar sıkı şekilde denetlenmeli, çocukların "zorunluluk" nedeniyle değil, gerçekten öğrenme amacıyla bu alanlara yönlendirildiğinden emin olunmalıdır.** Çocukların kendi anlatılarında sıkça ifade edilen "aile baskısı" ve "zorunluluk hissi", ebeveyn danışmanlığı ve bilinçlendirme programlarının önceliklendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu tür programlar özellikle mülteci ve düşük gelirli hanelerde çocuk işçiliğini önlemede etkili olabilir.

Kayıt dışı çalışan çocukların tespiti için okul yoklamaları, sağlık ocağı kayıtları ve yerel belediye birimleri arasında veri paylaşımına dayalı erken uyarı sistemleri kurulmalıdır. Son olarak "Gelişim amacıyla çalışmak istiyorum" diyen çocuklar için çocuk hakları odaklı, güvenli ve denetlenen gençlik çalışma programları oluşturulmalı, bu programlar eğitimle uyumlu olmalıdır. Bu önerilerin entegre bir şekilde uygulanması, çocuk işçiliğinin önlenmesinde ve çocukların sağlıklı gelişimlerinin desteklenmesinde önemli adımlar atılmasını sağlayacaktır.

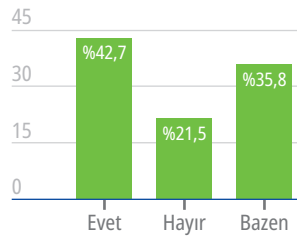
> 3.12 Güvenlik Hakkı

BMÇHS Madde 19, 37 ve 39 - Bağlamında Çocuğun Korunması

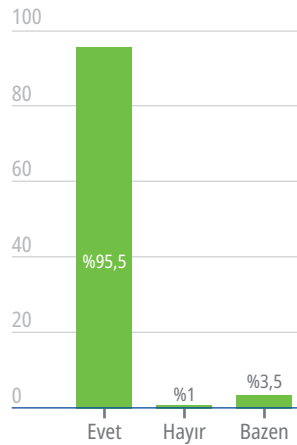
Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 19. maddesi, çocuğun her türlü fiziksel veya zihinsel şiddete karşı korunmasını; 37. maddesi, çocuğun işkenceye, zalimane muameleye, hukuka aykırı özgürlükten yoksun bırakılmaya karşı korunmasını; 39. maddesi ise, istismar, ihmâl veya silahlı çatışmalar gibi travmatik deneyimlerden etkilenen çocukların fiziksel ve psikolojik iyileşmelerinin desteklenmesini güvence altına almaktadır. Bu çerçevede çocukların güvenlik hakkı, yalnızca fiziksel koruma değil; aynı zamanda psikososyal esenlik, güvenli yaşam çevresi, kamuya açık alanlarda tehditten uzak hareket etme, okulda ve mahallede şiddetten korunma gibi çok boyutlu bir alanı kapsamaktadır.

Sultanbeyli'de gerçekleştirilen bu çalışmada, çocukların ve ebeveynlerin gündelik yaşamda maruz kaldıkları güvenlik sorunları, algıladıkları tehditler ve bu tehditlere karşı koruma mekanizmalarına dair değerlendirmeleri, çocukların güvenlik hakkının ne ölçüde karşılandığını değerlendirmek açısından önemli veriler sunmaktadır. Aşağıdaki bulgular, bu hakka dair yapısal ve toplumsal engellerin çocukların deneyimleri üzerinden nasıl somutlaştığını gözler önüne sermektedir.

→ **Grafik 37.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Dışarıda
Güvende Hissetme
Algısı

→ **Grafik 38.**
Sultanbeyli'de
Çocukların Evde
Güvende Hissetme
Algısı

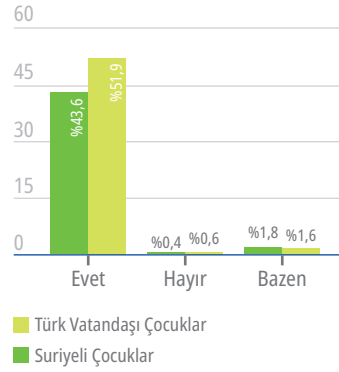

Çalışmaya katılan ve Sultanbeyli'de yaşayan bütün çocukların evde ve dışarıda kendilerini güvende hissetme düzeyleri Grafik-37'te ve Grafik-38'de analiz edilmiştir. Evde kendini güvende hisseden çocuk oranı %95,50 iken, dışarıda bu oran %42,70'e düşmektedir. Evde kendini güvende hissetmeyenlerin oranı %1,00 iken, dışarıda güvende hissetmeyenlerin oranı %21,50'dir. Bazen güvende hissettiğini söyleyen çocukların oranı evde %3,50 iken, dışarıda %35,80'e çıkmaktadır.

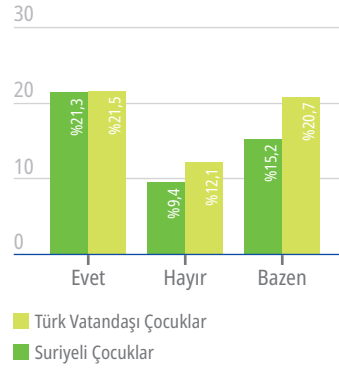
Bu karşılaştırma, çocukların ev ortamında büyük ölçüde kendilerini güvende hissettiklerini ancak dış dünyada güvende hissetme oranlarının ciddi şekilde düştüğünü göstermektedir. **Dışarıda güvende hissetmeme veya zaman zaman güvensizlik hissetme oranının yüksek olması, çocukların kamusal alanda maruz bırakıldıkları risklerin ve endişelerin daha fazla olduğunu işaret etmektedir. Bu farkın muhtemel sebeplerinin çocukların kamusal alanda yeterli koruma mekanizmalarına erişememesinin (örneğin güvenli oyun alanlarının yetersizliği, trafik güvenliği sorunları, şiddet veya zorbalık**

riskleri) yanı sıra, çocukların dış dünyadaki olası tehlikelere dair farkındalıklarının yüksek olması ile de ilişkili düşünülmüştür. Mülteci çocuklar açısından sosyo-ekonomik belirsizlikler ve dışlanma hissi, çocukların güvenlik algılarını daha olumsuz etkileyebileceği varsayımı ile durum değerlendirilmiş; Suriyeli ve Türk çocukların "güvende hissetme" oranları Grafik-39'da karşılaştırılmıştır.

↳ **Grafik 39.** Çocukların Uyruklarına Göre Evde Güvende Hissetme Algıları

↳ **Grafik 40.** Çocukların Uyruklarına Göre Dışarıda Güvende Hissetme Algıları

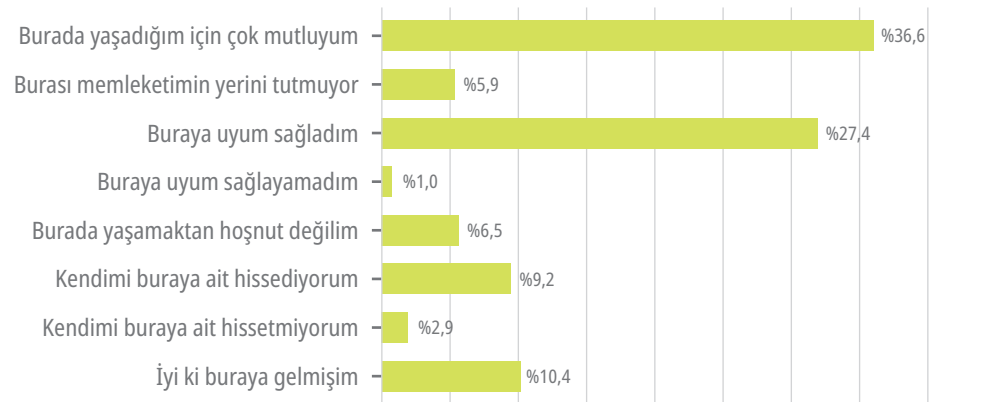
Sultanbeyli ilçesinde yaşayan Suriyeli ve Türk vatandaşları çocuklara evde kendilerini güvende hissedip hissetmedikleri sorulmuş ve Grafik-39'da çocukların evde güvende hissetme durumları özetlenmiştir. Verilere göre Suriyeli çocukların evde güvende hissettiklerini belirten oranı Suriyeli çocuklarda %1,84, Türk vatandaşları çocuklarda ise %1,64'tür.

Her iki grupta da "dışarıda kendini güvende hissetmeden" çocuk oranı neredeyse eşittir (%21 civarında). Bu, temel düzeyde evin bir güvenlik alanı olarak algılandığını göstermektedir. Güvenlik algısında belirsizlik (Bazen); Türk vatandaşları çocuklarda "bazen güvende hissettiğini" belirtenlerin oranı (%20,7) Suriyeli çocuklara (%15,16) göre daha yüksektir. Bu fark, Türk vatandaşları çocukların ev içi güvenlik algılarında duygusal dalgalanma, çatışma ya da belirsizlik yaşama olasılıklarının daha sık olduğunu düşündürülebilir.

Kendini güvende hissetmeyenler (Hayır); Her ne kadar fark küçük olsa da, "hayır" diyen çocukların oranı Türk vatandaşları çocuklarda (%12,09) Suriyeli çocuklara (%9,43) göre biraz daha yüksektir. Bu durum, doğrudan olmasa da Türk vatandaşları çocukların içinde bulunduğu bazı ev ortamlarında duygusal ihmal, baskı veya şiddet gibi durumların varlığına işaret edebilir. **Ev içi güvenlik algısı yalnızca fiziksel güvenlik değil, aynı zamanda duygusal destek, kabul görme ve ifade özgürlüğüyle de ilişkilidir.**

Sultanbeyli'de yaşayan çocukların evde ve dışarıda güvende hissetme oranlarındaki belirgin fark, çocukların kamusal alanlarda maruz kaldıkları tehdit algılarının yüksek olabileceğini ortaya koymaktadır. Evde kendini güvende hissedilenlerin oranı oldukça yüksek olsa da dış dünyada bu oranın ciddi şekilde düşmesi, özellikle sosyal çevre, kentsel güvenlik, trafik ve akran zorbalığı gibi etkenlerin çocukların dış mekâna dair algılarını şekillendirdiğini göstermektedir.

↳ **Grafik 41.** Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların İlçeye Uyum ve Aidiyet Düzeyleri

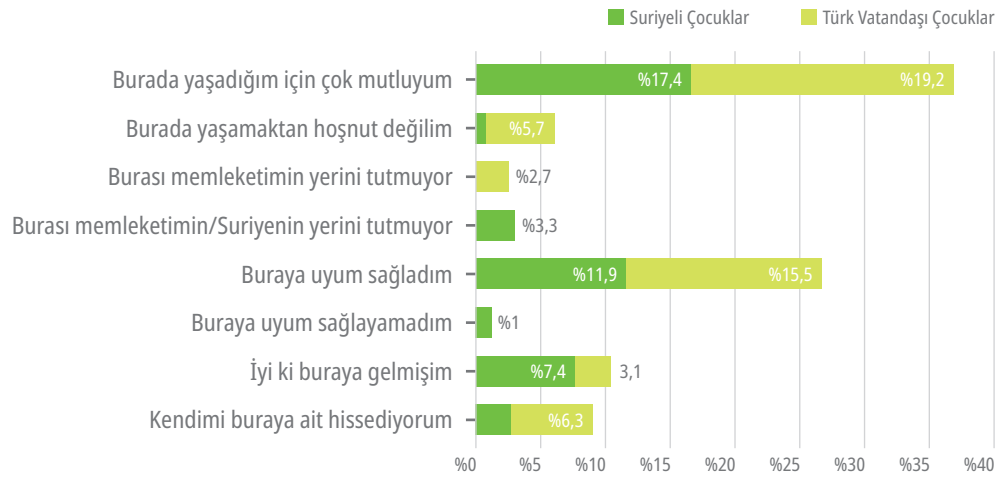

Türk vatandaşları ve Suriyeli çocukların buldukları yere kendilerini ait hissedip hissetmediklerini, uyum süreçlerini ve genel yaşam memnuniyetlerini anlamak

için sorulmuş olan bu soruda çıkan sonuçlara göre, çocukların %36,60'ı yaşadıkları yerden mutlu olduğunu ifade ederken, %27,40'ı Sultanbeyli'ye uyum sağladığını belirtmiştir. Bu oranlar, çocukların önemli bir kısmının yaşadıkları çevreyi benimsediğini ve olumlu duygular beslediğini göstermektedir. Ancak, çocukların %6,50'si burada yaşamaktan hoşnut olmadığını, %5,90'ı ise burasının kendi memleketleri gibi olmadığını belirtmiştir. Dahası, %1,00'lik bir kesim uyum sağlayamadığını ifade etmiştir. Bu durum, bazı çocukların yaşadıkları yere ilişkin aidiyet hissini düşük olduğunu ve uyum süreçlerinde zorlanabileceklerini göstermektedir.

Aidiyet duygusunu ölçen diğer ifadeler incelendiğinde, %9,20'si kendini buraya ait hissettiğini, ancak %2,90'ı ise ait hissetmediğini belirtmiştir. Bu veriler, çocukların bir kısmının sosyal ve psikolojik olarak çevreyle bütünleşmede zorlanabileceğine işaret etmektedir. Öte yandan, "İyi ki buraya gelmişim" diyenlerin oranı %10,40 olup, bu da belirli bir grubun yaşadığı çevreden memnun olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar, çocukların yaşadıkları çevreye uyum sürecinin bireysel farklılıklara ve çeşitli sosyo-ekonomik, kültürel veya psikolojik faktörlere bağlı olduğunu düşündürmektedir. Sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, çocukların sosyal hayata aktif katılımının teşvik edilmesi ve psikososyal destek programlarının uygulanmasının aidiyet ve memnuniyet hissini artıracak ve karşılıklı uyum sürecini hızlandıracakı öngörülmektedir.

→ **Grafik 42.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Uyrıklarına Göre İlçeye Uyum ve Aidiyet Seviyeleri

Suriyeli çocukların "buraya uyum sağladım" diyenlerin oranı %11,86 iken, "kendimi buraya ait hissediyorum" diyenlerin oranı sadece %2,86'dır. Bu fark, entegrasyon süreçlerinde sosyal kabul ve aidiyet duygusunun henüz tam olarak sağlanmadığını göstermektedir. Türk vatandaşı çocuklar arasında "Burada yaşamaktan hoşnut değilim" diyenlerin oranı %5,73 iken, Suriyeli çocuklarda bu oran sadece %0,82'dir. Bu durum, memnuniyetsizliğin yalnızca entegrasyon süreci ile ilgili olmadığını ve genel yaşam koşullarının tüm çocukları etkileyebileceğini düşündürmektedir. "Burası memleketimin/Suriye'nin yerini tutmuyor" diyenlerin oranı Suriyeli çocuklar için %3,27, Türk vatandaşı çocuklar için ise %2,66'dır. Her iki grupta da belirli bir seviyede görülen bu oran, kökene ve geçmiş yaşantılara duyulan bağlılığın bir göstergesi olabilir. Uyum sağlamak ile aidiyet hissetmek arasındaki farkın bu grafikte her iki grup için de ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Çocukların ilçeye uyum ve aidiyet düzeyleri incelendiğinde de benzeşik bir kırılma yapısı dikkat çekmektedir. Suriyeli çocukların yalnızca %2,86'sının kendini buraya ait hissetmesi, entegrasyon politikalarının yüzeysel kaldığını ve çocuklara yönelik sosyal kapsayıcılığın güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu durum, aidiyetin yalnızca fiziksel bir uyum değil; kabul görme, ilişkilendirme ve haklara erişim üzerinden kurulan psikososyal bir deneyim olduğunu teyit etmektedir (UNICEF, 2017; Save the Children, 2020). Buna karşın hem Suriyeli hem Türk vatandaşı çocukların belirli oranlarda “burada yaşamaktan hoşnut değilim” ve “memleketim gibi değil” demesi, mekânsal ve toplumsal koşulların genel olarak çocukların yaşam memnuniyetini etkilediğini göstermektedir.

Tüm bu bulgular, çocukların yalnızca fiziksel güvenliklerinin değil, psikososyal refahlarının da kamusal politika odağına alınması gerektiğini, mahalle düzeyinde çocuklara güvenli, kapsayıcı ve aidiyet duygusunu besleyen ortamlar sağlanmasının çocuk haklarının etkin teminatı açısından kritik olduğunu göstermektedir. Bu bulgulardan hareketle derinlemesine bakılmaya ihtiyaç duyulan araştırmada ebeveynler ve çocuklarla yapılan odak grup görüşmelerinde bu konu gündeme getirilmiştir. **Özellikle anneler, artan çocuk istismarı, kaçırılma ve güvenlik tehditlerinin medya aracılığıyla yaygınlaşmasının, çocukların ve ebeveynlerin gündelik yaşamlarını etkilediğini dile getirmektedir.** Çocuklarda ise servise binme korkusu, tek başına dışarı çıkamama gibi durumlar, ebeveynlerin sürekli denetim ihtiyacına ve çocuklara erken yaşta cep telefonu verme zorunluluğuna neden olmaktadır.

Suriyeli ve Türk vatandaşı ebeveynlerin ortaklaştığı temel kaygı, çocuklarının fiziksel güvenliğidir. Oğlan ya da kız çocuk fark etmeksizin, yalnız dışarı çıkamama, yabancılardan korkma ve teknolojik araçlarla sürekli ebeveynle iletişim kurma ihtiyacı dikkat çekmektedir. Ebeveynler çocukları ile ihmal, istismar hakkında sıklıkla konuştuklarını dile getirirken, bu durum çocukların kamusal alanlarda vakit geçirmelerinin kısıtlandığını da gösterir niteliktedir. Bu kısıtlamalara ek olarak, güvenli alanların eksikliği çocukların özgüven gelişimini baskılamakta ve aşırı korumacı bir ebeveynlik modeli üretmektedir.

___ *Evet. Bu konularda çok konuşuyoruz çocuklarla. Ben çok konuşuyorum. Benim oğlum daha önce de darba maruz kaldığı için babası ile konuşmuş. Artık dışarı çıkamıyor (Katılımcı 3, Odak grup, Suriyeli anne).*

Sultanbeyli’de yapılan nitel görüşmeler, çocukların ve ebeveynlerin güvenlik algısının hem fiziksel çevre koşulları hem de toplumsal dönüşümlerle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle “mahallede güvende hissetmeme” hali, yalnızca bireysel değil, kolektif bir sosyal bozulmanın da göstergesi olarak yorumlanabilir. Çocukların “sessizlik”, “karanlık”, “yetersiz aydınlatma” gibi ifadeleri, fiziksel çevredeki güvenlik eksikliklerine işaret etmektedir.

___ *Sessiz. Çok sessiz. Mesela bizim mahallede ışıklandırmalar var. Mesela üç tane ışıklandırma varsa bunun ikisi yanmıyor, bir tanesi yanıyor. Bir de bizimki ara sokak olduğu için bizim o ara sokağa girerken hiç lamba yok. Biz yani, çok korkuyoruz. El feneri, flaş felan açıyoruz. İşte telefon ışıklarını açıyoruz. O şekilde gidebiliyoruz (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).*

Mahalle sokaklarının karanlık olması, çocukların güvenlik duygusunu ciddi biçimde zedelemektedir. Bu bulgu, UNICEF'in "Child Friendly Cities" (Çocuk Dostu Kentler) girişiminde vurgulanan "güvenli ulaşılabilir yaşam alanları" ilkesi ile uyumlu değildir. (UNICEF, 2004). **Parklar, okul çevresi ve kamusal alanlarda tehdit algısına bakıldığında pek çok ebeveyn ve çocuk, uyuşturucu satışı, madde bağımlıları, kavgalar ve mezarlık gibi unsurlar nedeniyle çocukların dış mekân / açık alan kullanımından endişe duymaktadır.**

___ *Parkta uyuşturucu satılıyor. Babam o parkın önünden geçmeme izin vermiyor (Çocuk 8, 14 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).*

___ *Okul mezarlığın karşısında. Çocuklar sınıf penceresinden cenaze görüyor (Mor, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

___ *Mahalleimde hiç güvende hissetmiyorum (Katılımcı 1, 16 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).*

___ *Mesela hocam parklarda öğleden sonra bayağı erkek oluyor. Baya dolu oluyor. Hani mesela benim ailem parka izin vermemesini de şu an haklı buluyorum. Çünkü orada çok serseri oluyor. Parklarda. Genel olarak erkekler serseriler genel olarak da hep parkta oluyor. Evet. O yüzden ailemin bana park izni vermemelerine de hak veriyorum. Mahalle parkı falan ona izin vermiyor. Veremelerini de haklı buluyorum ama mesela AVM ya da gölet falan ona izin vermemeleri bence saçma (Çocuk 22, 15 yaş, Suriyeli kız çocuğu).*

Kamusal alanların, çocukların oyun, öğrenme ve sosyalleşme hakkına uygun biçimde düzenlenmemesi (BMÇHS Madde 31), çocukların bu alanları korku ile ilişkilendirmesine neden olmakta ve ebeveynleri aşırı denetleyici tutumlara yönlendirmektedir. Koruyucu ebeveynlik ve güvenlik eğitimi önemseyen ebeveynler, özellikle sosyal medyadan öğrendikleri güvenlik metotlarını çocuklarına aktardıklarını belirtmiştir. Özellikle Türk ebeveynler sürekli olarak dikkatli olmalarını, "bağırmalarını", "kalabalık alana gitmelerini", "tanımadıklarından uzak durmalarını" öğütlemektedir. Bu tür öğretiler güvenlik bilinci açısından faydalı görünse de uzun vadede çocukların dünya algısında kalıcı tehdit hissi yaratabilecek konumdadır.

___ *Sakin susma, susarsan senden faydalanabilirler (Siyah, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

___ *Ben de bağır diyorum. Sadece bağır diyorum. Hani hiç kimseden yardım bekleme. Bağır. Sadece sen bağırınca susarsan onlar üzerinde gelir. Ama konuşursan bağırırsan sesini çıkarsan kimse sana korkudan yaklaşamaz (Mor, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

___ *Çikolata aldirmaya çalışan biri olursa hemen kaç, bağır (Yeşil, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

___ *Servisle erkek şoför diye binmek istemiyor. Kızım benden daha çok endişe ediyor (Pembe, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

Bu ifadeler, ebeveynlerin çocuklarına aktardığı güvenlik stratejilerinin, çocukların bağımsızlık ve özgüven gelişimini baskılayan bir yapıya evrildiğini göstermektedir. Literatürde bu durum, "koruyucu ama kısıtlayıcı ebeveynlik" (protective yet limiting parenting) olarak tanımlanmaktadır. (Livingstone ve Blum-Ross, 2020). Medya, sosyal ağlar ve korkunun yayılması söz konusudur. TikTok ve televizyon haberleri aracılığıyla yayılan "çocuk kaçırma, istismar, şiddet" içerikleri,

çocuklarda korku algısını büyütmede ve ebeveyn-çocuk ilişkisinde sürekli kontrol ihtiyacına neden olmaktadır:

___ *TikTok'ta şaka gibi yapılıyor ama çocuklar çok etkileniyor (Pembe, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

___ *Ben çocuklarımızın psikolojisini de bir yandan bozulmasının da farkındayız ama bunu yapmak zorunda çok özür dilerim aileden artık herkesten şüphe ediyoruz yani. Oturuyorlar acaba bir şey yapar mı çocuğuma? (Mavi, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

Ebeveynlerin ifadeleri, günümüz dijital çağında medya kullanımının çocukların psikolojik iyi oluşu ve güvenliği üzerinde yarattığı derin kaygıları ortaya koymaktadır. Özellikle TikTok gibi platformlarda yayınlanan içeriklerin, şaka niyetiyle dahi olsa, çocukların hassas gelişim dönemlerinde ciddi psikolojik etkiler yarattığı gözlemlenmektedir. Bu durum, ailelerin çocuklarının güvenliğine dair artan endişelerini tetiklemekte; ebeveynler, yakın çevrelerindeki kişilere dahi güvenmekte zorlanarak, çocuklarının istismara uğrama potansiyeline karşı sürekli bir şüphe ve teyakkuz hali içinde bulunmaktadır.

___ *Ben kızıyorum çocuğum biraz amcasına ya da dayısına gitse bile onu hani kızıyorum yani. E işte başkasına bile kızılıyorsun çocuğu mesela diyor ki git amcanın yanına git ya niye bırakılıyorsun çocuğu? Niye gönderiyorsun çocuğu? Yani başkasına bile kızılıyorsun kavga ediyorsun. Evet. O hale geldik yani. Toplumun canlıları o hale geldi. Yani ahlak... (Mor, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

___ *İşte bu konularda biz nerede hata yapıyoruz diye düşünüyoruz. Çocuğum onu düşününce hani diyor amcam ama dayım olsun diyor. Deden de olsa diyorum. Bu da yine bence telefonların vermiş olduğu tehlikeler. İnsanların mesela sanal alemde izledikleri iğrenç şeylerin yüzünden mesela bu hale geliyor. Yasaklanması, yasadışı olması gereken bence programların yüzünden. Televizyon olsun internet olsun (Mavi, Odak Grup, Türk vatandaşı Anne).*

Ebeveynlerin toplumun ahlaki yapısındaki değişime yönelik endişeleri, çocukların güvenliğini tehdit eden unsurları artırdığına dair yaygın bir kanaat oluşmuştur. Bu bağlamda, aileler, çocuklarının güvenliğini tehdit eden durumlar karşısında çaresizlik hissi yaşamakta ve bu tür olayların nedenlerini dijital medyanın olumsuz içeriklerine bağlamaktadırlar. İnternet ve televizyon gibi platformlarda yayınlanan uygunsuz içeriklerin, bireylerin davranışlarını etkileyerek, özellikle çocuklara yönelik riskleri artırdığına inanılmaktadır. Bu durum, ebeveynleri, dijital platformlardaki zararlı programların yasaklanması gerektiği yönünde düşünmeye sevk etmektedir. Bu bulgular, çocukların dijital ortamdaki güvenliklerinin sağlanması ve ailelerin bu konudaki kaygılarının giderilmesi için acil ve kapsamlı politikaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyal bozulma ve kolektif güvenlik kırılması nedeniyle çocuklar artık sokakta oyun oynayamamakta, ebeveynler ise "kimse kimseye güvenmiyor" şeklinde özetledikleri, toplumsal dayanışma duygusunun kaybolduğu bir ortamda yaşadıklarını düşünmektedir.

___ *Eskiden insanlar birbirine yardım ederdi. Şimdi herkes izole... Mahallede madde bağımlıları, silahlı insanlar var. Çocuğu dışarı çıkaramıyorsun (Pembe, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).*

BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 14 No.'lu Genel Yorumu, çocuğun yüksek yararının ancak çevresel ve toplumsal güvenliğin sağlandığı ortamlarda gerçek anlamda korunabileceğini vurgular. Bu bağlamda sosyal sermayenin zayıflaması, çocukların gelişimsel risklerini artıran yapısal bir tehdit olarak değerlendirilmiştir (BMÇHK, 2013).

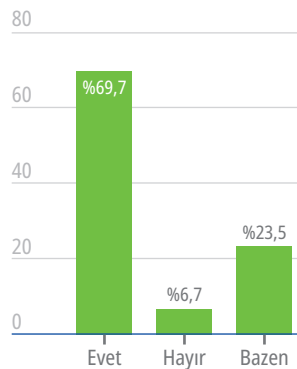
Öneriler

Çocukların fiziksel ve psikolojik güvenliğini sağlamak ile sosyal gelişimlerini desteklemek amacıyla, yerel ve toplumsal düzeyde bir dizi stratejik müdahale önerilmektedir. Öncelikle, mahalle aydınlatmaları iyileştirilmeli ve karanlık sokaklara müdahale edilmelidir; bu, özellikle dış mekanlardaki güvenlik algısını artırarak çocukların hareket özgürlüğünü destekleyecektir. Bunun yanı sıra, parklar ve okul çevreleri düzenli olarak güvenlik açısından denetlenmeli ve çocuk dostu güvenli oyun ile sosyalleşme alanları artırılmalıdır. Bu alanlar, çocukların sağlıklı gelişimleri için vazgeçilmez olan akran etkileşimi ve fiziksel aktivite imkanlarını güvenli bir çerçevede sunmalıdır.

Katılımcıların da ifadelerinden hareketle, ebeveynlerin dijital çağın risklerine karşı bilinçlenmeleri amacıyla medya okuryazarlığı ve çocukla güvenli iletişim konularında rehberlik sunulmalıdır. Bu, ailelerin çocuklarını çevrimiçi ortamlardaki potansiyel tehlikelerden korumalarına yardımcı olacaktır. Okullarda çocuklara yönelik güvenli davranış biçimlerini içeren eğitim programları ile çocukların kişisel güvenliklerini sağlamaya yönelik bilgi ve becerileri edinmelerine katkıda bulunmalıdır. Son olarak, mahalle düzeyinde sosyal dayanışma ve çocuk güvenliğine duyarlı gönüllü ağlar kurulmalıdır. Bu ağlar, toplulukların çocuk koruma mekanizmalarına aktif katılımını teşvik ederek, çocuklar için daha güvenli ve destekleyici bir çevre oluşturulmasına olanak tanıyacaktır. Bu önerilerin entegre bir şekilde uygulanması, çocukların güvenliğini ve genel iyi oluşlarını güçlendirme potansiyeli taşımaktadır.

> 3.13 Çocukların Katılım, İfade Özgürlüğü ve Destek İsteme Tutumları-Ailelerin Yaklaşımı

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi, çocukların kendilerini etkileyen her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve bu görüşlerin dikkate alınma hakkını tanır. Aynı şekilde 9. madde, çocuğun aile ortamında büyüme ve ebeveynleriyle düzenli kişisel ilişki kurma hakkını güvence altına alır. **Sultanbeyli'de gerçekleştirilen saha çalışmaları, çocukların aile içi ilişkilerde kimi zaman**

↳ **Grafik 43.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Aileleri Tarafından Fikirlerinin Dinlenme Durumu

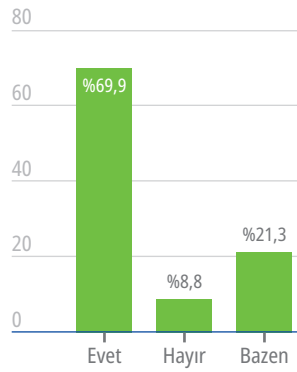
söz hakkı bulduklarını, ancak birçok durumda karar alma süreçlerine katılmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu bölümde, çocukların aile içindeki katılım düzeyleri, yaşadıkları iletişim sorunları, ebeveyn tutumları ve sosyal-kültürel koşulların bu süreci nasıl etkilediği anket çalışması, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmelerle birlikte değerlendirilmiştir.

Sultanbeyli'de yaşayan çocukların aileleri tarafından fikirlerinin dinlenme durumu sorulduğunda, çocukların %69,70'u ailesinin fikirlerini dinlediğini be-

lirtmiştir. Çocukların %23,50'u ailelerinin bazen fikirlerini dikkate aldığını ifade ederken %6,70'i ise ailelerinin fikirlerini hiç dinlemediğini söylemiştir. Bu sonuçlar, çocukların büyük bir kısmının aileleri tarafından dinlendiğini düşündüğünü göstermektedir. Ancak çocukların yaklaşık dörtte biri, zaman zaman dinlendiğini düşündüğünden aile içinde çocukların görüşlerinin her zaman dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle %6,70'lik kesimin fikirlerinin hiç dinlenmediğini belirtmesi, çocuk katılımı ve aile içi iletişim açısından ele alınması gereken bir konudur.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. maddesi, çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüş bildirme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ailelerin çocukların fikirlerine genel olarak değer verdiği söylenebilse de, çocukların bir kısmının kendilerini tam anlamıyla ifade edemediğini hissetmesi katılım hakkının yaşama geçirilmesinde daha fazla farkındalık ve eğitime ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

→ Grafik 44.

Sultanbeyli'de Yaşayan
Çocukların Ailede
Alınan Kararlara Katılım
Durumu

Sultanbeyli'de yaşayan çocuklara ailede alınan kararlara katılma durumları sorulduğunda, çocukların %69,90'u ailede alınan kararlara katıldığını belirirken, %21,30'u kararlara "bazen" katılabildiklerini ifade etmiştir. %8,80 oranındaki çocuk ise aile içinde alınan kararlara hiç katılmadığını söylemiştir. Bu bulgular, çocukların büyük çoğunluğunun aile içinde karar alma süreçlerine dahil edildiğini düşündürmektedir. Ancak, çocukların yaklaşık dörtte birinin zaman zaman, %8,80'inin ise hiçbir şekilde karar süreçlerine dahil edilmediği görülmektedir. Özellikle karar alma süreçlerine hiç dahil edilmeyen

çocuklar için aile içi iletişim güçlendirilmesinin ve onların da kendilerini ifade edebilecekleri alanların yaratılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Hem nitel görüşmeler hem de nicel veriler, çocukların aile ortamında desteklenmeye ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. Nitel görüşmelerde birçok çocuk, ebeveynlerinin çocuklarla nasıl iletişim kurmaları gerektiği konusunda bilgilendirilmelerini talep etmiştir. Bu durum, yalnızca çocuğun değil, ailesinin de desteklenmesinin ne kadar kritik olduğunu göstermektedir.

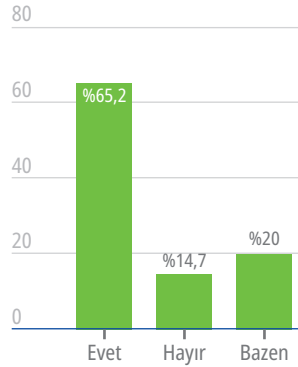
___ Ben olsam mesela sosyal aktiviteler yapabilirler ya da geliştirme kursları. Empati kurmaları için anne babalara dersler vermeleri lazım (Çocuk 15, 16 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).

___büyüklere daha çok eğitim vermek, daha çok anlaşılma ve karşılık anlama, dinleme, çocuklar için yani bizim fikrimizi alma konusunda daha verimli olmaları gerektiğini düşünüyorum (Çocuk 2, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

İstanbul Bilgi Üniversitesi (2025) tarafından yapılan araştırmaya göre, çocukların aile içindeki karar mekanizmalarına dahil edilmesi çocukların gelişimlerini olumlu etkilemektedir. Araştırmada ailelerin çocuklarının eğitimine katılımının sınırlı olduğu ancak çocuklarla iletişim kurmanın önemli olduğu ifade edilmektedir. Çocukların yalnızca pasif birer alıcı değil, kendi hakları ve ihtiyaçları konu-

sunda aktif söz sahibi bireyler olarak görülmeleri gerektiği de ayrıca vurgulanmaktadır.

→ **Grafik 45.**
Sultanbeyli’de Yaşayan
Çocukların Okulda ve
Mahallelerinde Kendini
İfade Etme Dağılımları

Çocukların okulda ve mahallelerinde kendilerini rahatça ifade edip edemediklerinin sorulduğu soruya 489 çocuğun %65,20’si “Evet” yanıtını vererek kendisini ifade edebildiklerini belirtmiştir. Çocuklar arasında oranın yarıdan fazla olması büyük çoğunluğun kendini ifade edebildiğini işaret etmektedir. Çocukların %20’si bazen kendini ifade edebildiğini söylerken, bu durum çocukların belirli koşullara bağlı olarak kendilerini ifade etme konusunda kararsız kaldıklarını göstermektedir. Verilen cevaplar, çocukların büyük bir kısmının yaşadıkları çevrede kendilerini ifade etme konusunda özgüvenli olduk-

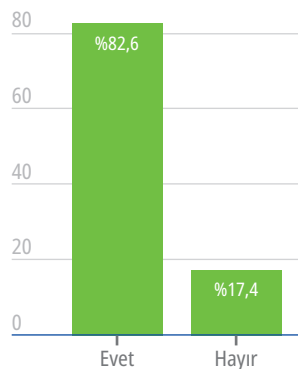
larını gösterse de %20’lik bir kesimin kararsız olması ve çocukların %14,70’sinin kendini ifade edemediğini belirtmesi dikkate alınmalıdır. “Bazen” yanıtı verenlerin oranı (%20) göz önünde bulundurulduğunda, çocukların ifade özgürlüğü konusunda çevrelerinden veya karşılaştıkları tepkilerden etkilendiklerini düşünebilir. “Hayır” yanıtı veren %14,70’lik kesim ise, çocukların sosyal çevrelerinde veya okul ortamında rahat hissetmediğini ve düşüncelerini özgürce dile getiremediklerini göstermektedir.

Çocukların büyük bir kısmı kendilerini ifade edebildiğini düşünsede, herkes için güvenli ve destekleyici ortamların güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle “Hayır” yanıtı veren çocukların oranı, çocuk katılımı ve özgürce kendini ifade edebilme konusunda daha kapsayıcı politikalar geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

İstanbul Bilgi Üniversitesi (2025) tarafından hazırlanan “Krizler Çağında Çocuk Olmak: Türkiye’de Pandemi Sonrasında Çocukların İyi Olma Halini Yeniden Düşünme Sonuç Raporu’nun sonuçlarına paralel şekilde bu çalışmada da okulda ve mahallede çocukların ifade özgürlüğünü artırmak için rehberlik hizmetleri, sosyal etkinlikler ve katılım mekanizmalarının güçlendirilmesinin önemli olduğunu ortaya koyan sonuçlara ulaşılmıştır.

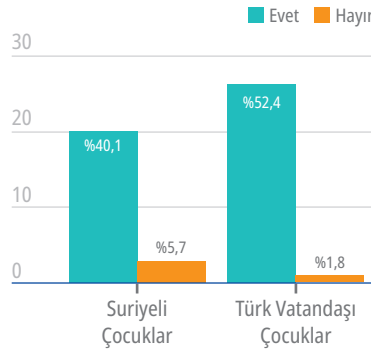
→ **Grafik 46.**
Sultanbeyli’de Yaşayan
Çocukların Okulda/
Mahallede Destek
İsteme Durumu

Grafik-46 ise çocukların okulda veya mahallede bir sorun yaşadıklarında destek isteyip istemediklerini göstermektedir. Çocukların %82,60’ı “Evet” yanıtını vererek yaşadığı çevrede destek isteyebileceği birilerinin olduğunu belirtirken çocukların %17,40’ı mahallede veya okulda bir sorun yaşamaması durumunda destek isteyebileceği birilerinin olmadığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar, çocukların önemli bir kısmının sosyal çevrelerinde destek alabilecekleri bir mekanizmaya sahip olduklarını göstermektedir. Ancak %17,40 oranında çocuğun destek alamayacağını belirtmesi, bu çocukların yalnız hissetme ihtimalini ve destek mekanizmalarına erişimde sorun yaşadıklarını düşündürmektedir. “Hayır” yanıtı veren çocuklar için okul rehberlik hizmetleri, mahallede sosyal destek mekanizmaları ve çocuk dostu alanların artırılması gerekmektedir. Çocukların

destek isteyebilecekleri güvenilir yetişkinler, öğretmenler ve akran destek sistemlerinin güçlendirilmesi önemlidir. Bu bulgular, genel olarak çocukların büyük bir kısmının destek isteyebileceği birine sahip olduğunu, ancak belirli bir kesimin bu imkana erişemediğini göstermektedir. Özellikle sosyal uyum süreçlerinde daha kırılgan durumda olan çocuklar için destek mekanizmalarının artırılması ve güçlendirilmesinin gerekip gerekmediğini anlamak için çocukların uyruklarına ve cinsiyetlerine göre destek isteme durumlarına bakılmış ve çocuklar arasındaki farklılıklar Grafik-50'de özetlenmiştir.

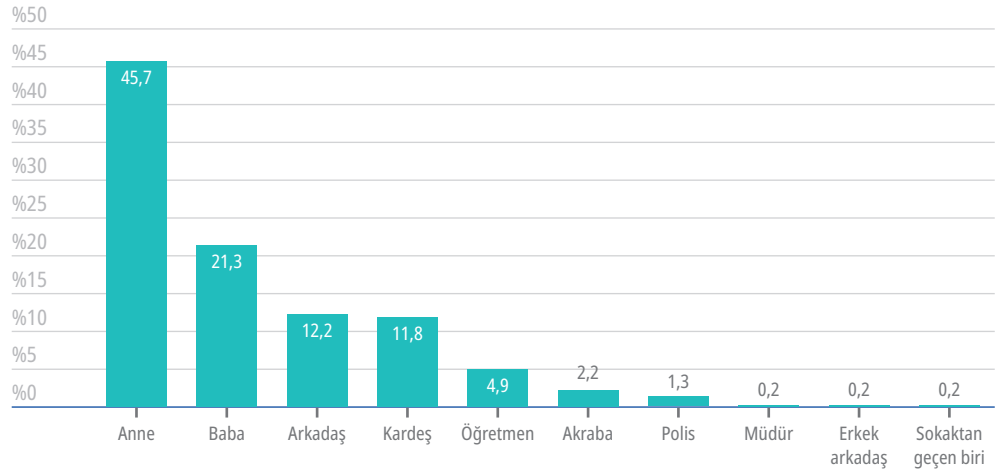
→ **Grafik 47.**
Sultanbeyli'de Yaşayan
Çocukların Destek
Mekanizmalarına Sahip
Olma Dağılımı

Grafik-47, çalışmaya katılan 489 çocuğun, herhangi bir sorun yaşadığında yardım isteyebilecekleri birilerinin olup olmadığını göstermektedir. Türk vatandaşı çocukların %52,35'i, Suriyeli çocukların %40,08'i yardım isteyebileceği birinin olduğunu belirtmiştir. Bu oranlar, her iki grubun da büyük bir kısmının destek alabilecekleri birine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak, Suriyeli çocukların yardım isteyebileceği birinin olduğunu söyleme oranı, Türk vatandaşı çocuklara göre yaklaşık %12 daha düşük olup, Suriyeli çocukların sosyal destek mekanizmalarına erişimde görece daha fazla zorluk yaşıyor olabileceklerine işaret ediyor olabilir.

Sultanbeyli'de ikamet eden çocukların bir sorun yaşadıklarında yardım isteyebilecekleri kişi veya yetkililer Grafik-48'de gösterilmektedir. En fazla tercih edilen kişi anneler olup, çocukların %45,70'i sorun yaşadıklarında annelerine başvuracağını belirtmiştir. Babalara yönelen çocukların oranı ise %21,30'dur. Arkadaşlarından yardım alabileceklerini belirtenlerin oranı %12,20, kardeşlerine başvuracağını söyleyenlerin oranı ise %11,80'dir.

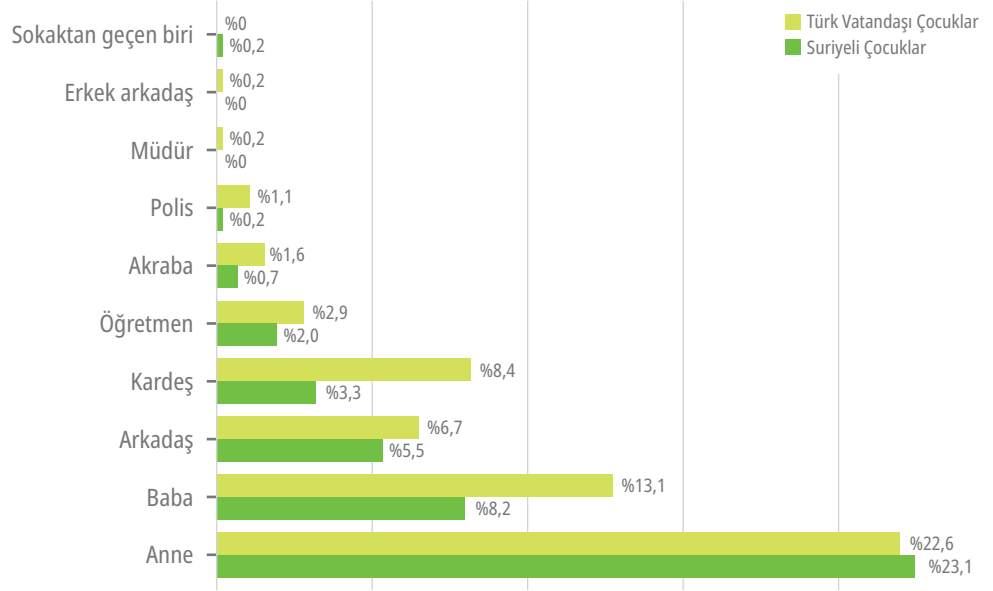
→ **Grafik 48.**
Sultanbeyli'de Yaşayan
Çocukların Yardım
Arayışında Tercih
Ettikleri Kişiler ve
Kurumlar

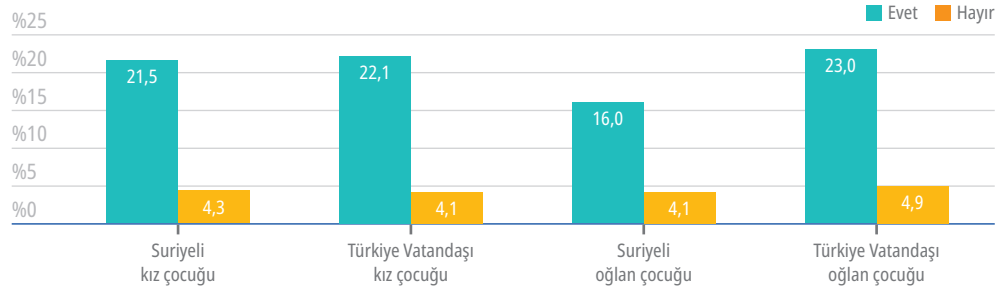
Bu bulgular, çocukların öncelikli olarak aile üyelerinden ve yakın sosyal çevrelerinden destek aradığını göstermektedir. Öğretmenlerinden yardım alabileceklerini belirten çocukların oranı %4,90 olup, bu oran akrabalara (%2,20) ve polise (%1,30) kıyasla daha yüksektir. Çocukların sadece %1,30'u polisten, %0,20'si okul müdüründen yardım isteyeceğini belirtmiştir. Verilen yanıtlar, çocukların yardım arayışında resmi otoritelere veya kurumsal destek mekanizmalarına yönelmek yerine, aile ve yakın çevrelerine başvurmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Özellikle öğretmen ve güvenlik güçlerine yönelimin düşük olması, çocukların

bu kurumlarla olan güven ilişkisini güçlendirmek için rehberlik ve farkındalık çalışmalarının artırılması gerektiğini düşündürmektedir. Öte yandan Grafik-49'a istinaden Suriyeli ve Türk vatandaşı çocuklar arasında görülen paralellik şaşırtıcıdır. Neredeyse aynı oranlarda aynı kişilere yönelen çocukların bu davranışının uyruktan çok gelişim dönemi özelliklerinden kaynaklandığı varsayılabilir.

↳ **Grafik 49.**
Uyruklarına Göre Çocukların Yardım Arayışında Tercih Ettikleri Kişiler ve Kurumlar

↳ **Grafik 50.** Uyruğa Göre Çocukların Okulda/Mahallede Destek İsteme Durumu

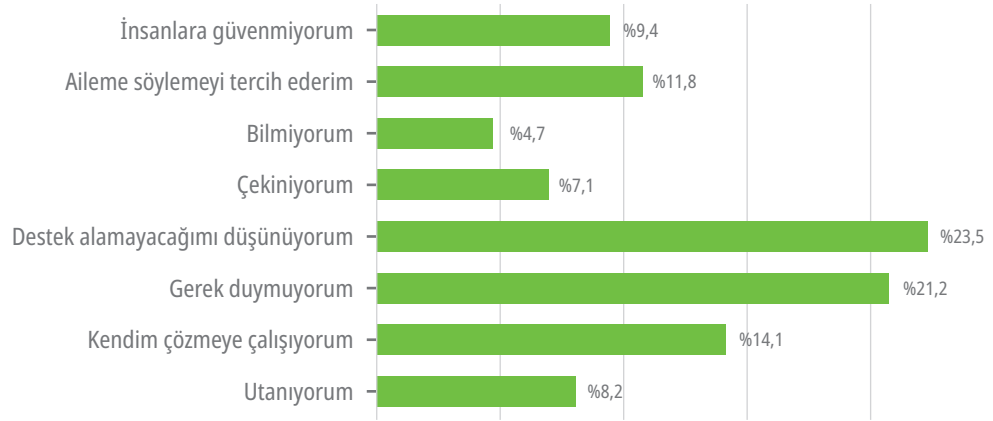
Grafik-50'de gösterildiği üzere, Türk vatandaşı çocukların destek isteme oranı (kızlar %22,13- oğlanlar %22,95), Suriyeli çocuklara göre biraz daha yüksektir (kızlar %21,52- oğlanlar %15,98). Okulda/mahallede herhangi bir sorun olduğunda destek isteme durumu değerlendirildiğinde, Suriyeli oğlan çocukları en düşük destek isteme oranına sahiptir (%15,98). Destek istemeyen çocukların oranı genel çocuk dağılımı içinde düşük olmakla birlikte, Suriyeli çocuklarda destek isteyemeyenlerin oranı çok küçük oranda daha fazladır. İki grup arasında anlamlı bir fark görünmemektedir.

Suriyeli oğlan çocuklarının %15,98 oran ile sorun olduğunda en az destek isteyen grup olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Suriyeli oğlan çocuklarının sosyal çevrede yeterince destek mekanizmasına sahip olmadığını veya yardım isteme konusunda daha çekingen olduklarını düşündürülebilir. Suriyeli kız çocuklarının destek isteme oranı ise, Suriyeli oğlanlara göre daha yüksektir (%21,52), ancak Türk vatandaşı çocuklarla kıyaslandığında hafif bir fark gözlenmektedir.

Suriyeli çocukların, özellikle oğlanların, sosyal destek mekanizmalarına erişimi konusunda eksiklikler olabilir. Destek sistemlerinin herkes için erişilebilir olması, özellikle Suriyeli çocukların okul ve mahallede destek arama davranışlarını teşvik etmek için güçlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu durum, her iki grup içinde koruyucu önleyici çalışmaların geliştirilmesini işaret ederken, Türkiye’de giderek eksikliği daha çok hissedilen okul sosyal hizmetinin hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

→ **Grafik 51.**
Sultanbeyli’de Yaşayan
Çocukların Okulda/
Mahallede Destek
İstememe Nedenleri

Sultanbeyli’de yaşayan çocukların destek istememe nedenleri Grafik- 51’de kategorilere ayrılarak özetlenmiştir. Yanıtlar, çocukların destek sistemlerine olan güvenlerini, bağımsızlık algılarını ve sosyal kaygılarını yansıtmaktadır. Çocukların %23,50’si destek alamayacaklarını düşündükleri için yardım istememekteyken, %9,40’ı ise insanlara güvenmediği için destek arayışına girmemektedir. Bu oranlar, çocukların sosyal çevrelerine ve destek mekanizmalarına yönelik algılarının güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Çocukların %21,20’si destek istemeye gerek duymadığını belirtirken, %14,10’u sorunlarını kendi başına çözmeyi tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu durum, çocukların bireysel olarak sorunlarını çözmeye çalıştığını ancak bunun bazı durumlarda yalnızlaşmaya neden olabileceğini düşündürmektedir.

Çocukların %11,80’i ailesine söylemeyi tercih ettiğini belirtirken, %8,20’si utanma, %7,10’u ise çekingenlik nedeniyle destek istemediğini söylemiştir. **Özellikle çekingenlik ve utanma nedeniyle yardım almaktan kaçınan çocuklar için, daha güvenilir ve destekleyici sosyal mekanizmalar oluşturulmalıdır.** Çalışmaya katılan çocuklardan %4,70’i ise destek isteyip istememesi gerektiğini bilemediğini belirtmiştir. Bu da çocukların yardım alabilecekleri mekanizmalar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını düşündürmektedir.

Sultanbeyli’de yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, çocukların aile içinde katılım hakkını kimi zaman kullanabildiğini, kimi zaman ise dışlandığını göstermektedir. Görüşmelere katılan bazı çocuklar, evde alınan kararların kendilerine danışılarak alındığını ifade ederken; bazı çocuklar bu sürece hiç dâhil edilmediklerini belirtmiştir. Örneğin Katılımcı 1, “*Annem babamın bir görüşü varsa bize de soruluyor*” diyerek ailesindeki kapsayıcı iletişim ortamını aktarırken, arkadaş çevresinde bunun yaygın olmadığını vurgulamıştır. Aynı şekilde Çocuk 4 de okulda arkadaşlarıyla birlikte organize olarak dilekçe topladıklarını belirtmiş; kendi fikrini oluşturduğunu, bu fikri diğerleriyle paylaştığını ve idareye taşıdığını ve idarenin onlar için halı saha oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu durum,

çocuğun karar süreçlerinde aktif rol alabildiği örneklerden biridir. Ancak bunun aksi örnekler de bulunmaktadır.

___Ben...sekizinci sınıftayken LGS, ağırlıklı olarak LGS proje sınıfı olarak işlediğimiz için bizim beden eğitimi dersimiz yoktu. Biz bunu okul idaresine sözlü olarak söylediğimizde şey hani pek önemsemediler biz de bunu. Bu sefer sınıfça olarak yazdık ve dilekçe şeklinde dilekçe kutusuna koymuştuk ve yine değişmemiştii hani (Çocuk 7, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Ebeveyn görüşmeleri de çocuk katılımı konusunda çeşitlilik göstermektedir. Bazı ebeveynler çocuklarının fikirlerini önemseyemediğini, onlarla birlikte karar aldıklarını ve küçük yaşlardan itibaren onların seçimlerine alan açtıklarını belirtmiştir. Sarı renk kodlu ebeveynin, “Kendi odalarını yaparlar, seçimlerini kendileri yapar” ifadesi bu anlayışı yansıtırken,

___Çocuklarımı şöyle ki ..dinliyorum. Yani fikrine de önem veriyorum. Zaten biri 7 yaşında ve diğeri 5 yaşında. Elbette bütün çocuklar gibi benimkilerin de istekleri var. Karar aldığımızda misal veriyorum. Kendi odalarını yaparlar. Anne benim yatağım böyle olsun, şöyle olsun. Evet o odayı kendisi kullanacağı için zaten bir anne çocuğuna gidip demiyor ki hani hangisini seç al diyemeyiz bütçemizin dahilinde. Ama şunu şunu alacağız da sen de şunu beğen ya da hangisini beğeniyorsan. Zaten kararı asıl olarak aile veriyor zaten. Ama çocuğun da gönlü olsun. O odaya girdiğinde burası benim odam, bir yuva. Çocuk bunu bilmesi gerekiyor. Bilecek ki yani hayat boyu kararları da kendi alabilmeyi aslında bir nevi küçük yaşta öğretiyoruz. Öğretmeniz de gerekiyor (Sarı, Odak grup, Türk vatandaşı anne).

Siyah kodlu ebeveynin “Biz konuşuruz, beraber karar veririz” sözleri de çocukla kurulan yatay ilişki biçimini göstermektedir. Bu örneklerde çocuk katılımı, günlük yaşamın bir parçası olarak içselleştirilmiştir.

___Ben de aynı şekilde zaten eşim vefat etmiş, iki tane çocuğumla birlikte mesela evle ilgili bir şey yaptığımızda çocuğum biri 8 yaşında biri 9 yaşında. Onları karşıma alıyorum. İkimiz, üçümüz beraber konuşuyoruz. Neyse oğlum bunu yapacağız, böyle yapacağız, şöyle yapacağız. Konuşuyoruz beraber işte annem bu ay sinemaya gidebilir miyiz? Bu ay gitmesek de öbür ay gideriz. Ya da bana şunu alabilir misin? Alabileceksen, evet oğlum alabilirim diyorum. Böyle birbirimizle konuşuyoruz. Yani sohbet ediyoruz. Yani güzel zaman geçiriyoruz çocuklarımızla (Siyah, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Ancak bu kapsayıcı tutumların yanında, ekonomik zorlukların ya da toplumsal normların çocukların aile içinde seslerini duyurmalarını zorlaştırdığı durumlar da görülmektedir. Mavi kodlu annenin anlattıkları, maddi sınırlılıkların çocukların taleplerinin nasıl geri plana itilebildiğini gösterirken; çocukların “anlayışlı olmaları” beklentisinin aslında sessiz bir katılım dışılığı ifade ettiği söylenebilir.

___Dört çocuk yani. Hangi birinin isteğini karşılayabilirim ki mesela? Rahatça yapamıyoruz mesela.. Konuşsak da zaten çocuklar anlıyor yani. Anlıyorlar ve mesela şey yapıyorlar yani. Hani çok baskın çocuklar değiller mesela. Anlayışlı karşıyorlar bakıyorsun. Hani istiyorlar ama bizim şeyimizi görünce

de yani mesela vazgeçiyorlar. Vazgeçebiliyorlar isteklerinden mesela.. (Mavi, Odak Grup, Türk vatandaşı anne)

___Daha önce çocuklarım zaten çok büyük değiller ama harçlık olayımız yoktu açıkçası. Ama çok istedikleri için etrafta gördükleri için hani ben harçlık istiyorum düzenli olarak dedi. Misal haftalık bütçen neye uyuyorsa onu veriyorum. Diyorum ki bu senin kararın. İster bugün harca ister yarın harca ister biriktir ama ben sana bu kadar süreliğine veriyorum. Bu kadar süre önce sana harçlık vermeyeceğim. Bunu da bilincinde yetiştirmeye çalışıyorum (Pembe, Odak Grup, Türk vatandaşı anne).

Bu anlatı, çocuğun aile içindeki karar alma süreçlerine katılımı açısından dikkate değer bir örnek sunmaktadır. Pembe kodlu ebeveynin harçlıkla ilgili aktardığı yaklaşım, çocuğun bireysel tercihlerine alan açan ve sorumlulukla özgürlüğü birlikte öğreten bir katılım biçimi olarak değerlendirilebilir. Ebeveynin “*Bu senin kararın, ister harca ister biriktir*” ifadesi, çocuğun kendi kaynaklarını nasıl yöneteceğine ilişkin kararları kendisinin almasına imkân tanımaktadır. Bu durum, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 12. maddesinde tanımlanan çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ilkesine uygun düşmektedir. Ayrıca bu uygulama, çocuğa yalnızca söz hakkı tanımakla kalmamakta, aynı zamanda pratik bir karar verme ortamı sunarak aktif katılım becerisini geliştirmektedir. Ebeveynin “*Bu kadar süre önce tekrar harçlık vermeyeceğim*” demesi ise, çocuğa verilen karar hakkının sınırlarını açıkça tanımlamakta ve kararlarının sonuçlarıyla yüzleşmesini sağlayan bir yapı kurmaktadır. Bu yönüyle, çocuk için yalnızca isteklerin karşılandığı bir ortamdan çok, *hak, sorumluluk ve planlama ilişkisini öğrenme* alanı oluşturulmaktadır.

Sonuç olarak bu örnek, katılım hakkının yalnızca büyük kararlar (örneğin okul seçimi) değil, günlük yaşamda ekonomik tercihler gibi mikro kararlarla da desteklenebileceğini göstermektedir. Bu tür uygulamalar, çocukların ileriki yaşlardaki özerklik, özgüven ve yaşam yönetimi becerilerinin temelini atmaktadır. Bu anlatılar arama çalıştayında farklı bir şekilde yer bulmuştur. Çalıştayda bazı ailelerin çocuklarının haklarını bilmesini istemediği, “*Evde babanın sözü geçer*” anlayışının yaygın olduğu, çocukların yalnızca kendi mahallesinde haklarını savunabildiği, sosyal medyada da bu hakları çarpık biçimde öğrendikleri belirtilmiştir. 112’yi arayarak yardım isteyen çocuklar, aile içi şiddet ve istismar vakaları, çocukların seslerinin bastırıldığı ve hak temelli destek alamadığı durumlara işaret etmektedir. Bu anlatılar, çocukların katılım hakkının sadece bireysel değil, aynı zamanda kültürel ve yapısal engellerle sınırlanabildiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Sultanbeyli’deki yarı yapılandırılmış ve odak grup görüşmelerindeki ifadeler, bazı çocukların aile içinde katılım hakkını kısmen kullanabildiğini; ancak sosyoekonomik eşitsizlikler, otoriter ebeveynlik yaklaşımları ve kültürel normlar nedeniyle bu hakkın çoğu zaman ya bastırıldığını ya da şeklen tanıdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 12. maddesinin yerel düzeyde uygulamaya geçirilmesi için hem çocuklara hem de ailelere yönelik bilinçlendirme, destek ve güçlendirme çalışmalarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Değerlendirme ve Tartışma

Katılım hakkının hayata geçirilebilmesi, içselleştirilebilmesi ve destek sistemlerine duyulan güvenin artırılması için, okullarda sosyal hizmet, rehberlik ve psikososyal destek mekanizmaları güçlendirilmelidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakla-

rı Komitesi'nin 12 No.'lu Genel Yorumu, çocuğun görüşüne saygı gösterilmesini yalnızca dinlemekle sınırlı değil, aynı zamanda bu görüşlerin uygun biçimde dikkate alınması gerektiği şeklinde tanımlamaktadır. Bu bağlamda, çocukların yardım isteme davranışlarının yalnızca bireysel eğilimlerle değil, çevresel güvenlik, erişilebilir bilgi ve ifade alanlarının varlığı ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kendi başına çözüme eğiliminde olan çocuklar için, rehberlik programları yoluyla "destek aramanın bir zayıflık değil, bir hak olduğu" anlayışının geliştirilmesi ve bu yönde farkındalık çalışmaları yürütülmesi önemlidir. Çekingenlik, utanma veya gizlilik ihtiyacı nedeniyle destek istemeyen çocuklar için, okul sosyal hizmeti aracılığıyla güvenli ve anonim danışma mekanizmalarının kurulması hem okulda hem de aile içinde ifade özgürlüğünün hayata geçirilebilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Ayrıca, girişimci kişilik özelliklerini geliştirmeleri amacıyla bireysel uygulama planlarının yapılandırılması ve destek alabilecekleri mekanizmaları tanımayan çocuklar için bilgilendirici rehberlerin, okul temelli farkındalık projelerinin hayata geçirilmesi; sağlıklı bir çocukluk ve yetişkinlik deneyimi için temel adımlar arasında yer almalıdır.

Öneriler

Çocukların iyi oluşunu ve toplumsal yaşama aktif katılımlarını teşvik etmek amacıyla, çeşitli düzeylerde katılımcı ve destekleyici mekanizmaların güçlendirilmesi elzemdir. İlk olarak, çocukların aile içinde ve okul ortamında görüşlerinin alınmasını teşvik eden katılım mekanizmalarının yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 12 No.'lu Genel Yorumu doğrultusunda, çocukların görüşlerini serbestçe ifade edebilecekleri alanlar oluşturulmalı ve bu görüşlerin, çocukların yaş ve olgunluk düzeyine uygun olarak kararlara yansıtılması sağlanmalıdır. Bu yaklaşım, küçük ölçekli kararlarla başlayarak çocukların seslerini duyurma ve özerklik becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacaktır.

İkinci olarak, özellikle Suriyeli oğlan çocuklar arasında destek isteme oranlarının düşüklüğü dikkate alınarak, **okullarda kültürler arası güven ilişkisini besleyen sosyal destek sistemleri kurulmalıdır. Bu sistemler, farklı kültürel arka planlardan gelen çocukların kendilerini güvende hissetmelerini ve ihtiyaç duydukları yardımı aramaktan çekinmemelerini sağlayacaktır.** Çocukların "destek alamam" veya "güvenemem" gibi algıları nedeniyle yardım aramaktan kaçınmaları, okul rehberlik hizmetlerinin güçlendirilmesi ve okul sosyal hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekliliğine işaret etmektedir.

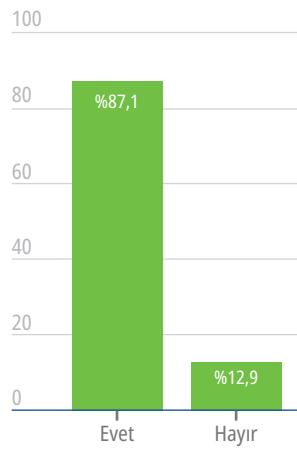
Üçüncü olarak, akran destek sistemlerinin oluşturulması, güvenilir öğretmen bağlantılarının kurulması ve mahalle düzeyinde çocuk dostu danışma noktalarının geliştirilmesi yoluyla, çocukların güvenli bir şekilde yardım istemeleri kolaylaştırılmalıdır. Son olarak, ebeveynler ve öğretmenler, çocukların duygusal ihtiyaçlarını fark etmeleri ve destekleyici diyalog kurmaları için bilgilendirilmeli; çocukların sosyal ve duygusal güvenliklerini güçlendirecek rehberlik çalışmalarının artırılmasına odaklanılmalıdır. Bu önerilerin hayata geçirilmesi, çocukların hem bireysel refahlarını artıracak hem de toplumsal hayata daha güvenli ve etkin katılımlarını sağlayacaktır.

> 3.14 Boş Vakit Değerlendirme ve Oyun Hakkı

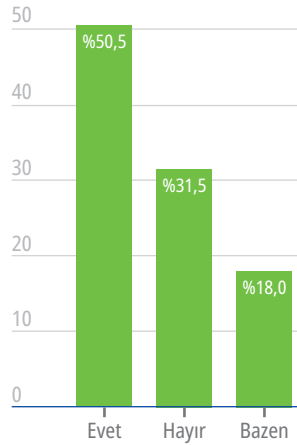
BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 31. maddesi, çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, yaşına uygun oyun ve eğlence etkinliklerine katılma hakkını güvence altına alır. Bu hak, çocuğun yalnızca eğlenmesi değil; fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminin desteklenmesi açısından da temel öneme sahiptir. Sultanbeyli'de gerçekleştirilen saha çalışmaları, çocukların boş zamanlarını nasıl geçirdiklerini, oyun alanlarına erişimlerini ve bu hakkı kullanırken karşılaştıkları mekânsal ve sosyal engelleri anlamaya yönelik veriler sunmaktadır. Bu bölümde, çocukların oyun ve boş vakit deneyimleri nicel ve nitel verilerle birlikte değerlendirilerek oyun hakkının yaşama geçirilmesini destekleyecek politika önerilerine yer verilmiştir.

→ **Grafik 52.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Yaşadıkları Mahalleleri Sevme Durumları

→ **Grafik 53.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Yaşadıkları Mahallede, Boş Zamanlarında Oyun Oynayabilme/ Vakit Geçirebilme veya Sevdiği Şeyleri Yapabilme Durumu

Çocukların yaşadıkları mahalleyi sevme durumları sorulduğunda, çocukların %87,10'u ikamet ettiği mahalleyi sevdiğini belirtirken çocukların %12,90'u yaşadığı mahalleyi sevmediğini ifade etmiştir. Bu bulgular, çocukların büyük bir kısmının mahallelerine dair olumlu duygulara sahip olduğunu, yaşadıkları çevreyle bağlantı kurduklarını ve burada kendilerini rahat hissettiklerini göstermektedir. Ancak %12,90'luk bir kesimin mahallesini sevmediğini belirtmesi, bu çocukların sosyal ortamlarından, fiziksel çevrelerinden veya mahalledeki olanaklardan memnun olmayabileceğini ve buna bağlı olarak boş zamanlarını değerlendirmede mahallelerini kullanmadıklarını düşündürmektedir.

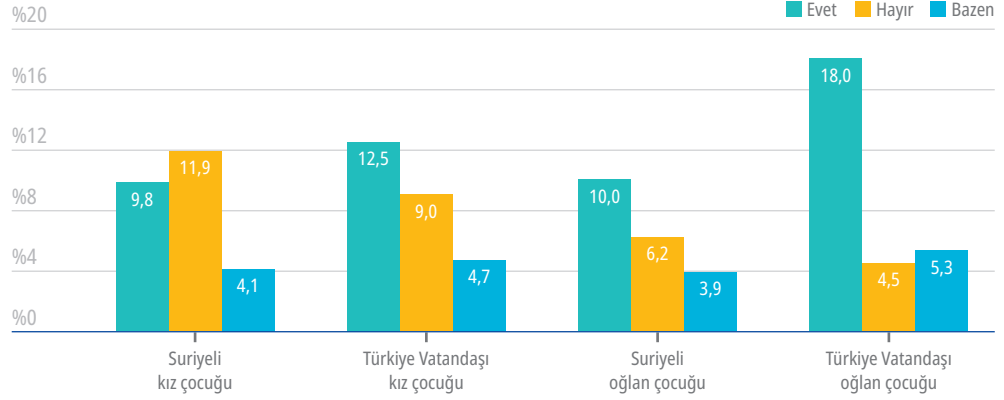
Sultanbeyli'de yaşayan çocukların %50,50'si yaşadıkları mahallede oyun oynayabildiğini, vakit geçirebildiğini veya sevdiği şeyleri yapabildiğini belirtirken çocukların %31,50'si ise bu imkânlara sahip olmadığını ifade etmektedir. %18'lik bir kesim ise bu durumun bazen mümkün olduğunu belirtmiştir. **Çocukların cevapları, çocukların büyük bir kısmının boş zamanlarını değerlendirebileceği alanlara erişiminin olduğunu gösterse de önemli bir oranın (yaklaşık %50) bu konuda kısıtlamalar yaşadığını ortaya koymaktadır.** Özellikle "hayır" ve "bazen" diyen toplam %49,50'lik kesimin oyun ve vakit geçirme alanlarının yetersizliği veya güvenlik gibi faktörlerden etkilendiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu durum,

çocuk dostu mahalleler oluşturma konusunda iyileştirmeye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Grafik-54 çocukların mahallelerinde boş zamanlarını oyun oynayarak, vakit geçirerek veya sevdiği aktiviteleri yaparak değerlendirebilme durumlarını uyruk ve cinsiyet bazında karşılaştırılmıştır. Türk vatandaşı oğlan çocukları mahallede en yüksek oranda (%18,03) vakit geçirebildiğini belirten gruptur. Türk vatandaşı kız çocuklarının %12,50'si, Suriyeli kız çocuklarının ise %9,8'i mahallede boş zamanlarını değerlendirebildiğini söylemiştir. Suriyeli oğlan çocuklarının mahallede vakit geçirebildiğini belirten oranı %10,04 ile en düşük gruptan biridir.

Suriyeli kız çocukları arasında mahallede vakit geçiremeyenlerin oranı %11,89 ile en yüksek seviyededir. Mahallede "bazen" vakit geçirebildiğini belirten çocukların oranı tüm gruplarda birbirine yakın olup %3,89 ile %5,3 arasında değişmektedir.

→ **Grafik 54.**
Sultanbeyli'de Yaşayan
Çocukların Aktivitede
Bulunabilme Durumu

Bulgular ışığında Türk vatandaşı çocukların, Suriyeli çocuklara göre mahallede daha fazla vakit geçirebildiği belirlenmiştir. Bu durum, Suriyeli çocukların mahallede oyun oynama veya sosyalleşme alanlarına erişiminin daha kısıtlı olabileceğini düşündürmektedir. Kız çocukları genel olarak oğlan çocuklara kıyasla mahallede daha az vakit geçirebildiklerini belirtmiştir. Bu durum, mahalledeki fiziksel koşullar, güvenlik algısı ve toplumsal normlardan kaynaklanıyor olabilir. Suriyeli kız çocukları hem Türk vatandaşı kız çocuklarına hem de diğer gruplara kıyasla en düşük oranda boş zaman aktivitelerini gerçekleştirebilen grup olarak öne çıkmaktadır (%9,8). Mahallede hiç vakit geçiremeyenlerin oranı Suriyeli çocuklarda daha yüksektir. Bu da Suriyeli çocukların mahallede sosyal ve fiziksel alanlara erişimde daha fazla engelle karşılaştığını gösteriyor olabilir.

Suriyeli ebeveynlerle yapılan odak grup görüşmesinde, ebeveynlerin ifadeleri, çocukların sosyal etkileşimlerinin çeşitliliğini ve bu etkileşimleri etkileyen faktörleri açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle, ev dışındaki sosyal ortamlara erişimin sınırlı olması, çocukların akranlarıyla yeni ilişkiler kurma potansiyelini kısıtlamaktadır. Ancak, okul ortamı ve modern iletişim araçları (örneğin telefon) sayesinde hem Suriyeli hem de Türk arkadaşlarıyla kurulan bağlar, bu çocukların sosyal gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, ailelerin sosyal entegrasyonu destekleyici pratiklerinin önemini ve çocukların farklı kültürel kökenlerden gelen akranlarıyla etkileşim kurma becerilerini vurgularken, çocukların okul dışında bir araya gelecek alanlara sahip olamayışları akran desteğini kısıtlayan ve sosyal uyumu engelleyen en önemli faktörlerden biri olarak görülebilir.

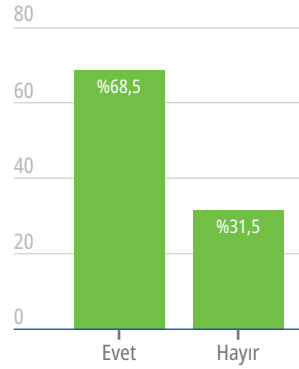

___Çocuğumun okul dışında arkadaşları yok. Ama bir yere gitseler tanışırlar. Parkta oynasalar beraber tanışırlar. Çok dışarı çıkarmadığı için tanışmıyorlar, okulda var Türk arkadaşları, eve geldiğinde bahsediyor, bayağı iletişimi iyi. Bir de telefonda da haberleşiyorlar. Suriyeli ve Türk arkadaşlarıyla (Katılımcı 3, Odak grup, Suriyeli anne).

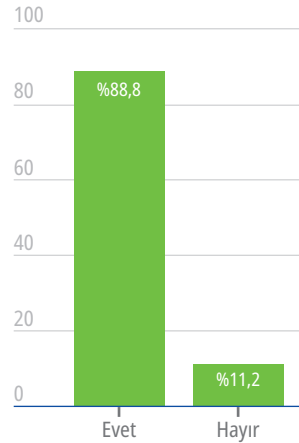
Özellikle kız çocuklarının mahallede daha rahat vakit geçirebilmesi için güvenli alanların oluşturulması ve toplumsal farkındalık çalışmaları ile toplumsal cinsi-

yet algısı konusunda sürdürülebilir yerel projelerin yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. UNICEF (2011) tarafından yayınlanan raporda da belirtildiği üzere "toplumsal cinsiyet kalıpları kız çocuklara ev içi roller ve düşük beklentiler dayatmaktadır ve bu durum kız çocukların eğitimini ve boş zaman kullanımını etkilemektedir". Bu nedenle çalışmalara çocukların ebeveynleri ile başlanması, çalışmaların düşünce ve davranış değişikliğine yol açabilecek süre ve içeriğe uygun yapılandırılması durumunda uzun vadede sonuç verebileceği düşünülmektedir. Suriyeli çocukların mahallede sosyal uyumlarını artırmak için topluluk temelli etkinlikler düzenlenmesi ve çocukların mahallede kendilerini daha rahat hissetmelerinin sağlanması çocukların yüksek yararına olacaktır.

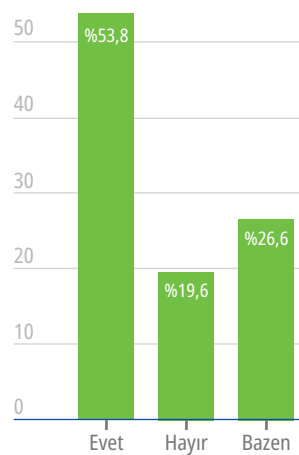
→ **Grafik 55.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Mahallede Güvenli Alan Algıları

→ **Grafik 56.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Akranlarıyla Görüşmesine Dair Ebeveyn Tutumları

→ **Grafik 57.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Sanatsal ve Kültürel Faaliyetlere Katılımı

Çocukların yaşadıkları mahallede güvenli alanların olup olmadığına dair görüşlerine bakıldığında ise çocukların %68,50'i yaşadığı mahalleyi güvenli bulmaktadır. Yani çocukların çoğunluğu yaşadığı mahallede güvenli alanların bulunduğunu düşünmektedir. %31,50 oranında çocuk ise "Hayır" yanıtı vererek, yaşadığı mahallede güvenli alan olmadığını ifade etmiştir. **Güvensiz alanların belirlenerek bu bölgelerde aydınlatma, altyapı ve sosyal güvenlik önlemleri geliştirilmesi, çocukların güvensiz hissettiği mahalleler de kendilerini daha güvenli hissetmeleri için yerel yönetimlerin katılımıyla mahalle bazlı çalışmalar yürütülmesi çocukların iyilik halini destekleyecektir.**

Grafik-56 ailelerinin çocuklarının akranlarıyla görüşmelerine izin verip vermeme durumunu göstermektedir. %88,80 oranında çocuk ailesinin akranlarıyla görüşmesine izin verdiğini söylerken, bu durum, büyük çoğunluğun ailesinin akranlarıyla görüşmesine izin verdiğini işaret etmektedir. %11,20 oranında çocuk ise ailesinin akranlarıyla görüşmesine izin vermediğini ifade etmiştir. Genel olarak ailelerin büyük bir kısmı çocuklarının akranlarıyla görüşmesine izin vermektedir. Ancak %11,20'lik bir kesimin bu imkâna sahip olmaması, 12-18 yaş aralığını kapsayan ergenlik döneminde artan akran ilişkileri ihtiyacının karşılanamamasına ve çocukların sosyal etkileşimlerinin ve akran desteğinin sınırlanmasına yol açabilir.

Çocukların sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım düzeyleri Grafik- 57'de gösterilmektedir. Yanıtlarda %53,80 oranında çocuk "Evet" %26,60 oranında çocuk "Bazen" %19,60 oranında çocuk ise "Hayır" yanıtını vermiştir. Her iki çocuktan biri (%53,80) sanatsal veya sosyal etkinliklere katıldığını belirtse de %19,60'lık bir kesimin bu tür faaliyetlere hiç katılmamasının önemli bir eksiklik olduğu düşünülmektedir. Öte yandan "Bazen" yanıtını veren %26,60'lık grupta yer alan çocukların fırsat veya imkân bulduklarında etkinliklere katıldıkları, ancak bu konuda sürdürülebilirliğin sağlanamadığı görülmektedir. İstanbul Bil-

gi Üniversitesi'nin raporunda vurgulandığı üzere sanatsal faaliyetler "çocukların ve gençlerin iç dünyalarını, çocuk olmaya dair görüşlerini anlamak için önemli bir pencere sunarken, duygu ve düşüncelerin ifade edilmesine ve tartışmaların daha rahat yapılabilmesine imkân da sağlayabilmektedir." (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2025:94).

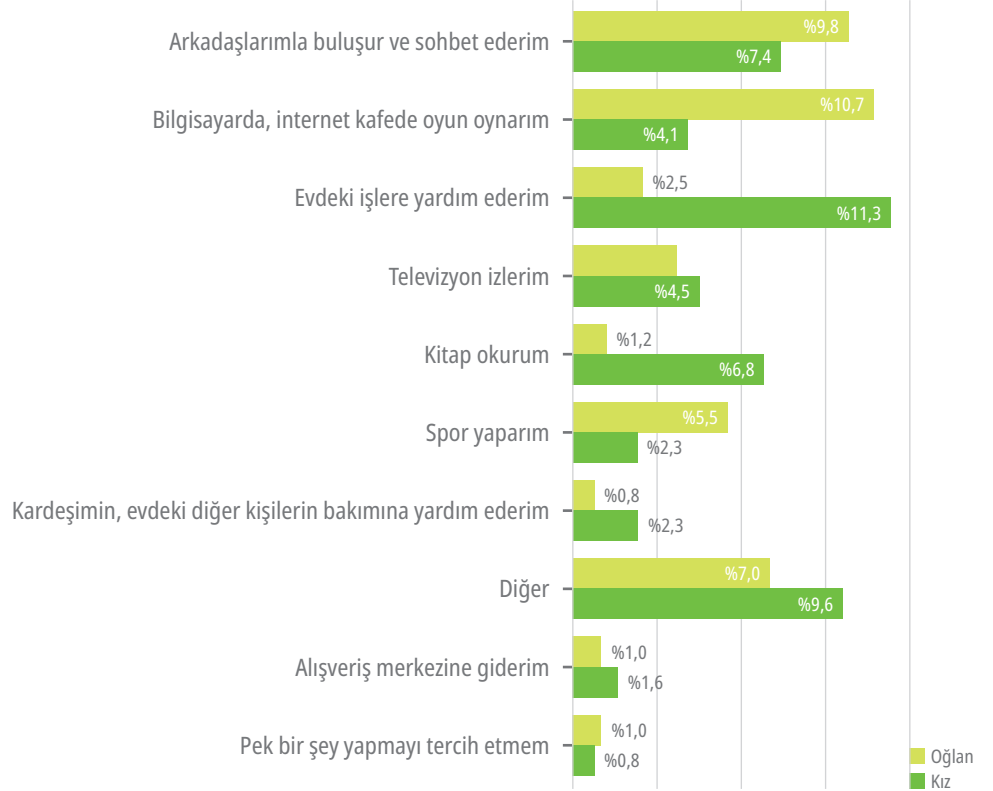
↳ Grafik 58.

Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Boş Vakitlerini Değerlendirme Biçimleri

Çocukların anket sorularında verdiği yanıtlara göre en yaygın boş zaman etkinliği, arkadaşlarla buluşup sohbet etmek olup %17,20 ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada %14,70 ile bilgisayar veya internet kafede oyun oynama yer almaktadır. Evdeki işlere yardım etmek %13,90 ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Daha sonra televizyon izleme (%8,20), kitap okuma (%8,00) ve spor yapma (%7,80) gibi aktiviteler gelmektedir. Açık alanda oyun oynayan çocukların oranı %6,10 olup, bu oran oyun alanlarının yetersizliği ile ya da dış mekanlara duyulan güvensizlikle ilişkilendirilebilir. Ders çalışma (%4,70) ve telefonla oynama (%3,90) oranları daha düşük seviyelerdedir. "Pek bir şey yapmam" diyenlerin oranı ise %1,60'tır, yani çocukların büyük çoğunluğu boş vakitlerini aktif bir şekilde değerlendirmektedir.

Grafik-58'e bakıldığında arkadaşlarla vakit geçirmek, çocukların boş zaman etkinliklerinde en yaygın tercihlerden biridir. Bunun, çocukların sosyal bağlarını güçlendirmeye ve sosyalleşmeye verdikleri önemi gösterdiği düşünülebilir. Bilgisayar ve internet kafede oyun oynama oranının yüksek olması (%14,70), çocukların dijital dünyaya olan ilgisini yansıtmaktadır. Ancak bu durumun, fiziksel aktivitelerin önüne geçebileceği ve davranışsal bağımlılıkları artırabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Evdeki işlere yardım etme oranının yüksek olması (%13,90), çocukların aile içi sorumluluk üstlendiklerini göstermektedir. Kitap okuma ve spor yapma oranlarının birbirine yakın (%8,00 ve %7,80) olması,

bu alanların teşvik edilmesiyle çocukların akademik ve fiziksel gelişimlerine katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Sanatsal aktivitelere katılım oldukça düşük seviyededir (%3,00). Bu durum, Grafik-57'de olduğu gibi çocukların kültürel ve sanatsal etkinliklere erişiminde zorluk olduğunu doğrulamaktadır.

→ Grafik 59.

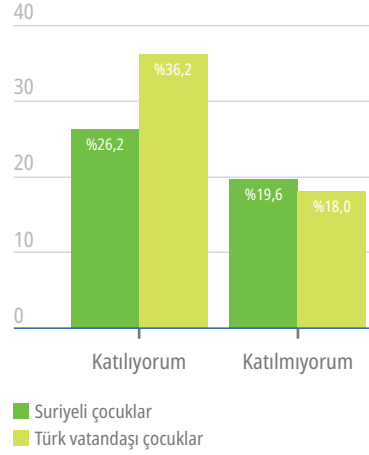
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Boş Vakitlerini Değerlendirme Biçimleri

Boş zamanların değerlendirilmesi verilerine cinsiyete göre bakıldığında televizyon izleme her iki cinsiyet için de en yaygın boş zaman aktivitesi olup, kız çocuklarında (%52,05), oğlan çocuklarına (%47,95) kıyasla bir nebze daha yaygındır. Spor yapma oranı, oğlan çocuklarda %3,46 iken, kız çocuklarda bu oran %2,55 ile daha düşüktür. Bu, kız çocuklarının fiziksel aktivitelerde daha az yer aldığını göstermektedir. Kitap okuma oranı kız çocuklarında (%2,76), oğlan çocuklara (%1,22) kıyasla daha yüksektir. Kardeş veya evdeki diğer kişilerin bakımına yardım etme oranı kızlarda (%2,04) oğlanlardan (%0,82) belirgin şekilde yüksektir. Evdeki işlere yardım etme oranı kızlarda %11,27 iken, oğlanlarda ise %4,89'dur. Bu veriyi toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği ve ev içi bakım rolünün kız çocuklarda görece daha fazla olduğu söylenebilir.

Bilgisayar ve internet kafede oyun oynama oğlan çocuklar (%10,66) için daha yaygın bir aktivite iken, kız çocuklarında oldukça düşüktür (%3,06). Arkadaşlarla buluşup sohbet etme oranı kızlarda (%3,06) oğlanlardan (%9,84) daha düşüktür. Alışveriş merkezine gitme ise oğlanlarda (%1,02) kızlardan (%3,06) daha düşüktür. Grafik-59'da görüleceği üzere kız çocukları, televizyon izleme, kitap okuma ve ev işlerine yardım etme gibi ev içi faaliyetlere daha fazla zaman ayırmaktadır. Oğlan çocukları ise daha çok dijital oyunlara yönelmekte ve arkadaşlarıyla dış mekânda vakit geçirme eğilimindedir.

Türk vatandaşı çocukların kültürel etkinliklere katılım oranı (%36,20) Suriyeli çocuklara göre (%26,18) daha yüksektir. Ancak, kendi kültürleriyle ilgili etkinlik-

→ **Grafik 60.**
Sultanbeyli'de Yaşayan
Çocukların Kendi
Kültürü ile İlgili
Faaliyetlere Katılım
Durumları

lere katılmayan çocukların oranı her iki grupta da dikkat çekicidir. Suriyeli çocuklarda bu oran %19,63 iken, Türk vatandaşı çocuklarda %18'dir. Bu da gösteriyor ki, Suriyeli çocuklar kültürel etkinliklere daha az katılırsalar da, katılmama oranları açısından iki grup arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır.

Sultanbeyli'deki Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklarla yapılan görüşmelerde çocukların boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda alınan cevaplar aktiviteler, sanatsal ve sportif ilgi alanları, takımları, teknolojik ilgi alanları ve kültürel ilgi alanlarına göre kodlanmıştır.

Çocuklar çoğunlukla evde vakit geçirdiklerini veya aileleriyle hafta sonu cami gezileri yaptıklarını belirtirken hane dışında yapılan etkinlikleri mahallelerinde güvende hissetme algıları ile birlikte aktarmaktadırlar. Çocuklar açısından okulda ve mahallede sosyal ve sportif etkinliklerin yetersizliği dikkat çekici iken çocuklar akranlarıyla yeterince yüz yüze vakit geçirememektedir. Nicel çalışmada elde edilen bulgular, 6-12 yaş arasında çocuğu olan ebeveynler ile de tartışılmış ve Suriyeli ebeveynler çocuklarının çoğunlukla hane içerisinde, dijital araçlarla vakit geçirdiklerini ifade etmiştir. Buna ek olarak ebeveynler, kültürel kodlar nedeniyle çocuklarının akranlarıyla da sıklıkla bir araya gelemediklerini eklemiştir.

___ *Telefonda uzaktan oyun oynama var. Bir de Kuran kursları falan da katıldığım var (Katılımcı 4, Odak grup, Suriyeli baba).*

___ *Bir şey söylemek istiyorum. Bizim kültürümüzde arkadaş olmadığı sürece, dışarı çıkmadığı sürece çok akıllı ve iyi bir çocuk demek kültürümüzde. Suriye'de genelde öyle oluyor. Arkadaşları olmadığı sürece, çocukların etrafında olmadığı sürece çok zeki görülür (Katılımcı 1, Odak grup, Suriyeli anne).*

12-18 yaş grubundaki çocuklar ise, odak görüşmelerde ve yarı yapılandırılmış görüşmelerde çocuklara akranlarıyla nasıl sosyalleştikleri sorulduğunda, çocukların büyük kısmı telefon aracılığı ile arkadaşları ile bağlantı kurduklarını, mahallelerinde ve Sultanbeyli'de vakit geçirebilecekleri çok fazla yeşil alan, futbol sahası ve boş alan olmadığını vurgulamaktadır.

___ *Okul dışında da görüşüyoruz onlarla. Bir yere falan gitmiyoruz da ama telefonda oyun oynuyoruz, ondan sonra arada okul çıkışları top oynuyoruz burada. Yani sohbet ediyoruz. Topu okul bahçesinde oynuyoruz. Okul bahçesi dışında top oynayabileceğiniz mekanları hep büyükler alıyor. Mesela bizim mahallemiz biraz kötü bir mahalle.....Mahallesi'nde oturuyorum. O mahallede biraz yani bizim oturduğumuz sokak biraz tehlikeli gibi bir şey. Zaten gelişmemiş bir sokak. Hep bahçeli evler falan. Yani mesela bizim tek oynayacağımız bir yer var, ... Mahallesi diye bir yer var Sultanbeyli'de. Oraya gidiyoruz, benim evimden yarım saat uzaklıkta. Bir tek burası var. Burada oynayabiliyoruz. Başka da bir yerimiz yok yani, top oynayabileceğimiz bir yer (Katılımcı 18, 15 Yaş Türk vatandaşı oğlan çocuğu).*

Sultanbeyli'de yaşayan kız çocukları, mahallelerinde hem kendileri hem de diğer çocuklar için yeterli oyun ve dinlenme alanı bulunmadığını ifade etmektedir.

Ayrıca gençlik merkezlerinin uzak olması nedeniyle boş vakitlerini değerlendirebilecekleri güvenli ve ulaşılabilir alanlara erişemediklerini belirtmektedirler.

___Hiçbir şey yok. Boş. Yani çok bir şey yok yani. Bence hani olması gereken mesela park falan hiç yok. Çocuklar için, bizim için bile olmasa. Gidip hani mesela yakın olan genelde bir orman parkı falan olur ya. Hiç öyle yerler yok yani. Gençlik merkezi gibi ya da böyle kültür merkezi gibi yerler de oldukça uzak bize (Katılımcı 3, 16 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).

Bir başka kız çocuğu ise mahallerinin güvenli olmaması nedeniyle dışarda vakit geçirmediğini aktarmaktayken Suriyeli bir kız çocuğu ise babasının izin vermesi nedeniyle mahallesini tanımadığını vurgulamaktadır.

___Ben burada asla kendimi güvende hissetmiyorum ve güvenilir olacak bir yer değil burası. Açık ve net konuşalım. Çünkü dürüst de konuşalım. Erkek kendini korur, mahalle olarak değil. Sultanbeyli'de kimse demesin güvenilir bir yer diye, gerçekten yalan olur. Değil. Ne gençlere güvenilir ne de büyüklere hocam. Dürüst konuşalım (Katılımcı 17, 18 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).

___Yaşadığım mahalleyi... aşıya inip oyunu oynamıyorum çünkü babam izin vermiyor, ben de inmem. O yüzden vallahi mahallemi tanıyorum. Mahaldekilerle oynamıyorum (Katılımcı 5, 14 yaş Suriyeli kız çocuğu).

Bu durum Sultanbeyli'de yaşayan kız çocuklarının yaşadıkları mahalleyi tanımalarda ve vakit geçirmelerinde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın etkisini gösterirken, ebeveynler çocuklarının kamusal alan olan mahallelerde vakit geçirmelerini kısıtlamaktayken çocukların ifadelerinden anlaşılacağı üzere güvenli yeşil alanlarda oldukça sınırlı düzeydedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet ve güvenlik kaygısı nedeniyle özellikle kız çocukların oyun oynama hakkı engellenebilmektedir.

___Çünkü kısıtlı bir ailede büyüdüm. Aslen ...'yım ben. (Doğu Anadolu Bölgesinden bir il) Kısıtlı bir halde büyüyünce de... ..hani dışarıya çıkma... ..küçükken arkadaşlarla gezip, top oynama gibi bir hayatım olmadı. Doğru konuşuyorum. Çocuk hakkı dışarıya çıkıp çayirlarda, çimenlerde, arkadaşlarla böyle top oynamakken biz evde iş yapıyorduk. Orayı topla, buraya topla. Benim gözümde çocuk hakkı bu. Öyle yani. Ben çok kullanmadım. Öyle olsaydı hani bu kadar olgun gözükmezdim. Doğru konuşalım. 19 yaşındayım. Bu kadar olgun görünüyorum (Katılımcı 18, 18 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Oğlan çocukları açısından durum değerlendirildiğinde, çocuklardan biri boş zamanlarında dini etkinliklere katıldığını belirtirken, kamusal alanlarda çoğunlukla akranlarından ayrı vakit geçirdiğini vurgulamaktadır.

___En çok yaptığım şey Kur'an okumak. Kur'an kursuna gidiyorum, okul dışında. Zikirlere gidiyorum. Geziyorum, dolaşıyorum (Katılımcı 13, 14 yaş Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Anlatılarda görüldüğü gibi çocukların yaş ve gelişimlerine uygun, güvenli alanlarda akranlarıyla birlikte zaman geçirebilecekleri etkinliklerin planlanması ve çocukların bu alanlara yönlendirilmesi önemli görülmektedir.

> 3.15 Çocukların Haklarını Bilme ve Kullanma Durumu

BMÇHS Madde 42

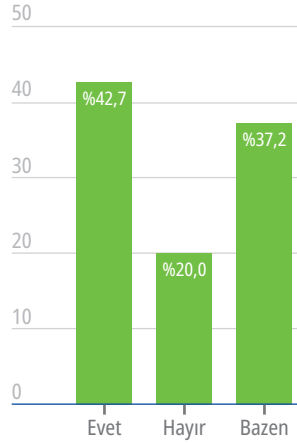
BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 42. maddesi, Sözleşmede yer alan hakların hem çocuklara hem de yetişkinlere geniş biçimde tanıtılması ve öğretilmesini devletlerin yükümlülüğü olarak tanımlar. Bu maddeye göre çocuklar yalnızca hak sahibi bireyler değil, aynı zamanda bu haklara dair bilgi edinme ve onları kullanma konusunda desteklenmesi gereken aktörlerdir. Sultanbeyli'de yapılan çalışma, çocukların haklarına dair bilgi düzeylerini, bu hakları nasıl algıladıklarını ve gündelik yaşamlarında haklarını kullanma deneyimlerini anlamaya yönelik veriler sunmaktadır. Bu bölümde, çocukların hak bilgisi, ifade biçimleri ve destek mekanizmalarına erişimi nitel ve nicel veriler ışığında değerlendirilecektir.

Yapılan anket çalışmasında, çocukların çocuk haklarına ilişkin algılarını ve yorumlarını derinlemesine incelemek amacıyla belirli sorular yöneltilmiştir. Bu sorular, çocukların hak kavramını nasıl tanımladıklarını, hangi haklara sahip olduklarını düşündüklerini, bu düşüncelerinin altında yatan nedenleri ve sahip oldukları hakları kullanabilme düzeylerini ve kullanım biçimlerini anlamaya odaklanmıştır. Elde edilen verilerin kelime bulutları aracılığıyla görselleştirilmesi, çocukların zihinlerinde en sık öne çıkan çocuk hakkı çağrışımlarını somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yöntem, çocukların haklara yüklediği anlamları ve öncelikleri belirlemede niteliksel bir derinlik sunmaktadır (Bkz. Grafik 63).

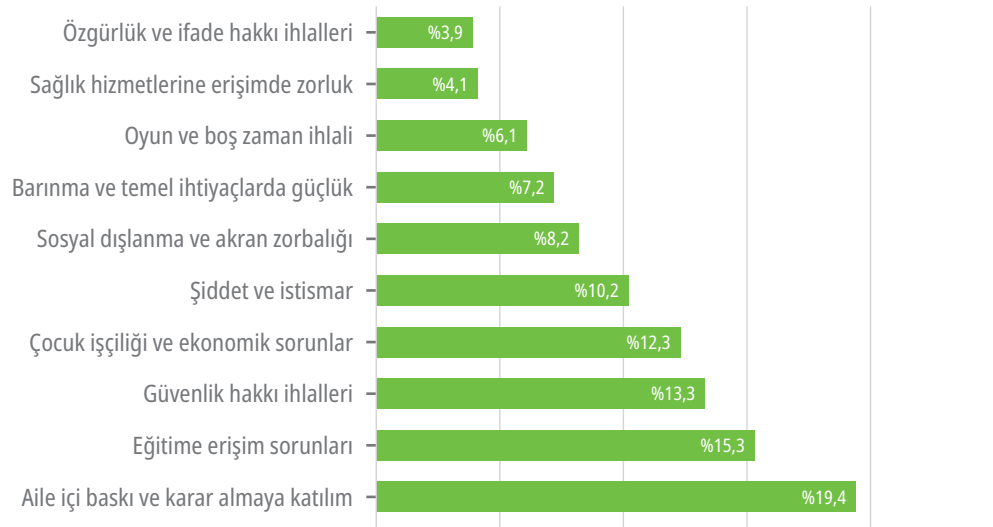
Çocuk haklarını bildiğini belirtenlerin oranı %42,70 olup, çocukların önemli bir kısmı hakları hakkında farkındalık sahibidir. "Biraz" bilenlerin oranı %37,20 ile oldukça yüksektir. Bu durum, çocukların bazı hakları bildiğini ancak eksik veya yüzeysel bilgiye sahip

olabileceğini göstermektedir. **Çocuk hakları hakkında hiçbir bilgisi olmadığını belirtenlerin oranı %20 olup, her beş çocuktan biri çocuk haklarını bilmemektedir.** Çocuk haklarını bilenlerin oranının yüksek olması olumlu bir gösterge olsa da, bilgilerin ne kadar kapsamlı ve doğru olduğu da başka bir araştırmanın konusu olarak incelenmeye değer görünmektedir.

↳ **Grafik 61.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Çocuk Haklarına Dair Bilgi Düzeyi

↳ **Grafik 62.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Çocuk Hakları Konusunda Önceledikleri

Çocuk hakları konusunda en büyük sorun "Aile içi baskı ve karar alma" (%19.43) olarak öne çıkmaktadır. Bu, çocukların aile içinde baskı gördüklerini ve kendi kararlarını almakta zorlandıklarını göstermektedir.

- > Çocuk işçiliği ve ekonomik sıkıntılar (%12.27) önemli bir konu olarak belirtilmiş olup maddi zorluklar çocukların hayatlarını doğrudan etkilemektedir.
- > Eğitim hakkına erişim sorunları (%15.34), çocukların eğitim sisteminde yaşadığı engelleri göstermektedir.
- > Şiddet ve istismar (%10.22), ciddi bir sorun olarak listelenmiş ve çocukların güvenlik kaygısı taşıdığını ortaya koymaktadır.
- > Sosyal dışlanma ve akran zorbalığı (%13.29) da dikkat çeken konular arasındadır.

Çocuklar hem aile içi hem de toplumsal baskı, ekonomik sıkıntılar, eğitim hakkı ve güvenlik gibi temel hak ihlalleri konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu veriler, çocuk haklarına yönelik daha fazla destek ve çözüm üretilmesi gerektiğini göstermektedir.

→ **Grafik 63.** Çocuklara Göre Çocuk Haklarına Dair En Önemli Sorunlar

Çocukların çocuk hakları konusundaki en önemli gördükleri sorunlara dair verdikleri bir cümlelik yanıtlar analiz edildiğinde, belirli temaların öne çıktığı görülmektedir. Güvenlik, eğitim, aile, şiddet, ayrımcılık, barınma ve çocuk işçiliği gibi konular, çocukların en sık dile getirdiği temel meseleler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda her bir tema üst başlıklar altında detaylandırılarak çocukların kendi ifadelerinden örneklerle birlikte sunulmuştur.

Çocukların Hak Algısı:

Güvenlik, Katılım, Ayrımcılık ve Şiddet Temelinde İfadeler

Çocuklarla gerçekleştirilen anket çalışması, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup çalışmaları, haklara dair algılarını çeşitli temel temalar etrafında yoğunlaştırmıştır. Bu temalar; güvenlik, katılım, eğitim, şiddet, ayrımcılık ve ekonomik yoksunluk olarak belirlenmiştir. **Çocukların ifadelerinde en sık tekrar edilen beyanlar arasında "güvende hissetmiyorum", "fikrimiz önemsenmiyor", "şiddet var", "çalışmak zorundayız" ve "ayrımcılığa uğruyoruz" gibi ifadeler öne çıkmıştır.** Bu niteliksel bulgular, çocukların günlük yaşamlarında maruz kaldıkları temel hak ihlallerini ve güvensizlik algılarını açıkça ortaya koymakta, onların bireysel ve toplumsal refah düzeylerinin artırılmasına yönelik acil müdahale gerekliliğini vurgulamaktadır.

___Onun dışında ailesinden, sadece fiziksel değil ama psikolojik şiddet gören birçok genç var etrafımda. Şu anki dünyada bırakın çocuk haklarının korunmasını bence gençlerin hakları, birey hakları bile korunmuyor şu anda. Maalesef ki (Katılımcı 14, 16 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).

Çocukların anlatımları, haklarına ilişkin bilgi düzeyleri sınırlı olsa da deneyimsel olarak birçok hakkın ihlal edildiğini fark ettiklerini ve buna yönelik çözüm önerileri geliştirdiklerini göstermektedir. Özellikle güvenlik, katılım, ayrımcılıktan korunma, şiddetsiz yaşam ve eğitim hakkı gibi alanlarda yoğunlaşan ifadeler, çocukların hem ailede hem de okulda kendilerini yeterince güvende ve değerli hissetmediklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, çocukların yalnızca hak ihlallerine maruz kalan bireyler değil, aynı zamanda gözlem yapabilen, değerlendirme geliştirebilen ve çözüm önerileri sunabilen toplumsal aktörler olduklarını göstermektedir.

___Hep bu büyüklerin düşüncesi öngörülüyor. Çocuklar geri kısmında kalıyor. Yani öyle. Yani çok öngörülüyor çocukların görüşü bence (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Katılım hakkı (BMÇHS Madde 12) çerçevesinde bu ifade, çocukların toplumsal karar alma süreçlerinde seslerinin duyulmadığına ve sistemin erişilebilir olmadığına dair güçlü bir gösterge sunmaktadır. Bir başka katılımcı ise haklarına dair farkındalığın eksikliğini şu şekilde belirtmektedir:

___Ben haklarımı bildiğimi düşünmüyorum ama kendimi savunabilecek düşünceye sahibim (Çocuk 29, 15 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Bu da çocukların haklarını tam bilmeden savunma geliştirmeye çalıştıklarını; yani bilgi eksikliği ile bireysel çabaların yan yana gittiğini göstermektedir. Çocuk 27'nin anlattıkları, şiddet içeren disiplin uygulamalarının, çocukların eğitim ortamlarında yaşadığı güvensizlik hissini artırdığını ortaya koymaktadır:

___Evet, o sırada da 600 kişiydik. Yani normalde okul büyüklüğünde, beraber hocalar disiplini sağlamak için biraz sert. Yani hepimiz o zaman yerimize koşturuyorduk sağda solda, hoca beni kulaklarımdan tutup, bir arkadaşımızı fırlatıp atıyordu. Değişik şeyler var (17 yaş Türk vatandaşı).

___bizim okulumuzda Suriyeli olduğu için sınıftan atıyorlardı hocalar. Tabii bir de biz bir kere şikâyet ettik, müdürler bir şey yapmadılar. Suriyeli olduğum için bazı dersleri de yapamıyordum. Çünkü hocalar bizim sınıfta böyle bir şey diyorlar ki "siz yapamıyorsunuz dışarı çıkın kapıda bekleyin" (Çocuk 10, 17 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

Bu ifade, BMÇHS Madde 19 kapsamında çocukların her türlü fiziksel ve zihinsel şiddetten korunması gerektiğine dair temel ilkeyle açıkça çelişmektedir. Çocuk 24 (17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu) cinsel istismar ve cezasızlıkla ilgili şu sözleri dile getirmiştir:

___Ben şöyle istismara maruz kalan ve şiddet gören küçük çocukların ve genç kızların, -erkeklerin de aynı şekilde- 10 yaşında çocuklar gördüm, öyle çok fazla gördüm. 15 yaşın üstünde olduğu için "rızası vardır" denilerek davanın üstü kapatılıyor. Bunlar için bir şey yapılmalı bence. Sadece Sultanbeyli için değil, sadece İstanbul değil...

___Dayak olmamalı (Çocuk 27, 17 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Bu anlatım, çocukların yalnızca mağdur değil, tanık oldukları istismar olaylarından da etkilendiklerini ve adalet sistemindeki boşlukların çocukların güvenlik duygusunu derinden sarstığını göstermektedir. Çocuk 25 (17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu) erken yaşta evliliklere karşılık ebeveynlik eğitimini önererek çocuğun gelişimi için sistemselsel bir yaklaşım ihtiyacına vurgu yapmaktadır:

___Bu evlenme şeyi falan alınıyor ya hazırlık sürecinde. Bu süreçte ebeveynlik dersi verilmesi gerekiyor bence. Çünkü çocukları olduğunda ona nasıl davranması gerektiğini, kız çocuğuna kız-erkek ayrımı yapılmaması gerektiğini, bunların öğretilmesini gerektiğini düşünüyorum. Çünkü sadece bizden kaynaklı bir şey değil bu. Tüm dünyada da sorunlar var.

Çocuk 25'in devam eden ifadesi özgürlük hakkı bağlamında şu şekilde sürmektedir:

___Özgürlük şöyle aslında hepsini aynı özgürce eğitim alabilmesi. Özgürce dışarıda oyun oynayabilmesi. Çocuk aynı zamanda şey. Küçük yaşta evlendirilen kız çocukları da var maalesef. Çocuk gelin olanlar. Onların da aslında bu haklarının elinden alınması. Yani özgür olmalı bence. Çünkü tüm çocuklar, hatta tüm insanlar başkalarının alanlarını kısıtlamadığı sürece zarar vermediği sürece (Çocuk 25, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu.)

Bu söylem, çocukların yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal örüntülerdeki hak ihlallerini gözlemleyerek özgürlük, eşitlik ve güvenlik arasında güçlü bağ kurduklarını göstermektedir. Türk vatandaşı kız çocuğu olan Çocuk 26'nın aktardıkları ise çocukların eğitim sisteminde yalnızca eksik yönlerine odaklanıldığını ve güçlü yanların geliştirilmediğini ifade etmektedir:

___Çocuğun neye yatkın olduğunu çok keşfedemediklerini düşünüyorum. Neyi eksiği varsa belli bir ders sağlıyor. Matematiği çok kötü bir çocuk. Matematik dersi alıyor. Fende çok iyi bir çocuk. Fen seni geliştirmek için o kısma yönelmesi için bir teşvik olmadığını düşünüyorum. Hep eksikleri dolduralım kısımlar (17 yaş, Türk vatandaşı Kız çocuğu).

Son olarak Çocuk 29 (15 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu) toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıyı şu sözlerle ifade etmiştir:

___ *Ben eşit haklara sahip olduğumu düşünmüyorum. Çünkü erkeklerin de yapması gereken şeyler var. Kadınların yapması gereken şeyler var. Dinimizde de bunlar da belirtilmiş diye düşünüyorum.*

Bu ifade, çocukların toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığı bazen içselleştirdiğini ve bu nedenle hak kavramının yorumlanmasında çelişkili algıların gelişebileceğini göstermektedir. Çocukların haklara dair eğitiminin yalnızca bilgi düzeyinde değil, değerler ve eleştirel düşünceyle desteklenerek verilmesi gerekmektedir.

Güvenlik hakkı konusunda çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik güvenliklerinin tehdit altında olduğuna dair ifadeler kullanmıştır. "Güvende hissetmiyorum", "sokakta oynayamıyorum", "güvenlik yok", "dışarı çıkınca korkuyorum" gibi cümleler, çocukların özellikle kamusal alanlarda kendilerini korumasız hissettiklerini göstermektedir. Sokakta oyun oynama, akranlarıyla vakit geçirme gibi temel aktiviteler bile bazı çocuklar için kaygı verici hale gelmiştir. Ayrıca, bazı çocuklar "parklar güvenli değil", "sokakta, parkta rahatsız ediliyoruz", "zorbalık çok fazla" gibi ifadelerle de dış mekânlardaki güvenlik eksikliğini vurgulamaktadır.

16 yaşındaki Türk vatandaşı kız çocuğu güvenlik hakkı ile ilgili "Dışarıda kendimi güvende hissetmiyorum. Haberlere yansıyanlar etkiliyor. O şekilde yani korkuyorum. En son ki olay şu kale olayından çok korkmuştum ben. O şekilde." (Katılımcı 1) sözleri ile ifade ederken bir başka kız çocuk;

___ *İşte çok fazla kekolar oluyor. İşte bıçaklı, mıçaklı hep kavga oluyor. Baya kelebek melebek. Çeviriyorlar yani bazen. Kendilerine havalı sanıyorlar. Çevirenleri görüyoruz biz (Çocuk 20, 14 yaş, Suriyeli kız çocuğu).*

cümlesi ile güvenlik ve kamusal dış mekanların, açık hava alanlarının kullanılmasına nedenini de özetlemiş olmaktadır.

___ *İnsanlara eğitim verilmesi gerektiğini düşünüyorum ben de. Çünkü neye göre yapacaklarını bilmiyorlar. Eskiden mesela insanlar birbirlerine yardımcı oluyordu. Çocukları nasıl yetiştireceğiz veya bu hastalığı nasıl geçireceğiz bu tarz insanlardı. Birleşik, yani bir iletişim içindelerdi. Şu an iletişim içinde değiller. İnsanlar ayrı yaşıyor. Çocuklar sokaklarda oyun oynamıyor. Mesela sokağa çıkıyorsunuz, oyun oynamak için. Ya da çıktınız. Diyelim ki ortalama bir kişi çok az. Ya da şu anki bu devirde kim çocuğunu rahatça sokağa salabilir? Güvenlik sorunu var. İnsanlar da değişti. Dediğim gibi insanlar (Çocuk 25, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).*

Çocuk 25 adlı katılımcı güvenlik duygusunun hem toplumsal ilişkilerdeki çözümlenmeyle hem de çocukların yaşam alanlarının daralmasıyla nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. **Katılımcının sözleri, yalnızca fiziksel tehditlerden değil, aynı zamanda toplumsal bağların zayıflamasından kaynaklı bir güvensizlik ortamına işaret etmektedir.** Eskiden "birlikte yaşayan, birbirine yardım eden insanlar" olarak tanımlanan komşuluk ilişkileri artık dağılmış; bu da çocukların güvenli biçimde sokağa çıkmalarını zorlaştıran bir unsur haline gelmiştir. Eğitim

haklı çocukların çocuk hakları konusunda tek cümle ile ne düşündüklerini ifade etmelerinde, güvende hissetmekten sonra en fazla dile getirdikleri ikinci temel sorun olarak öne çıkmaktadır. Bazı çocuklar, eğitim sisteminin kendileri için yetersiz olduğunu, öğretmenlerin yeterince destekleyici olmadığını veya maddi sebeplerden dolayı okulu bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Çocukların eğitime erişmesinde yaşanan sıkıntıların yanı sıra eğitimin içeriğinde de adil koşulların bulunmadığını vurgulayan çocuklar, bu gerçeği özellikle özel ve devlet okullarında verilen eğitimlerin farklılığına değinerek yorumlamıştır.

___ *Özel okul ve devlet okulundaki çocukların aynı eğitim hakkına sahip olmaması (Katılımcı 13, 14 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).*

Farklı bir alanda yaşanan bir başka eşitsizliği 14 yaşındaki Suriyeli kız çocuğu "Yabancı öğrencilerin okullarda yaşadığı zorbalık ve ayrımcılık sorunları" olarak tanımlamıştır.

___ *Eğitim hakkı maddi sıkıntılardan dolayı ya da toplum baskısından okula gidememek (Çocuk 10, 17 yaş, Suriyeli kız çocuğu).*

___ *En sık karşılaşılan sorun ise çocukların maddi durumdan dolayı okula gidememesi ve çalışmak zorunda kalması (Çocuk 15, 17 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).*

___ *Ailelerinin çocukların istediklerini alamaması sonucu çocukların mutsuz olması (Çocuk 1, 13 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).*

gibi cümlelerle özellikle maddi sorunlar, yoksulluk, ayrımcılık ve toplumsal cinsiyete dair baskıların çocuklar tarafından öncelenen sorunlar olduğu görülmektedir.

Eğitim temel bir hak olarak tanımlanmaktadır. Eğitime "Bence eğitim bir hak ve çok önemli bir hak. Çünkü bir insan kendi sahip olduğu bilgi, deneyim, bilim ne varsa. Yani bugün bende ne ilim ne bileyim ne bilgi varsa onun doğrultusunda kararlar verebiliyorum (Çocuk 6, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu)" cevabı verilirken nasıl bir eğitim sorusuna "kişi sevdiği eğitimi almalı, mesela ben diyelim ki mekanikçi olmak istiyorum. İşte bana uygun olacak bir meslek. Mekanik mesleki okul. Okulda olur ya da okulda da bunu yapabilir. Böyle yürütebilir. Yani mekanik mühendisliği okumak, olmak zorunda değilim (Çocuk 13, 17 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu)" cevabı verilmektedir.

Öte yandan ebeveynlerle yapılan görüşmelerde de, çocukları destekleyen ifadeler yer almaktadır. Suriyeli ebeveynler çocuk hakları konusunda ilk başlık olarak eğitimi önceliklendirirken çocukların göç nedeniyle eğitimden uzaklaştığını, okulun ve eğitimin anlamını kaybettiğini ve nitelikli bir okul hayatı yaşayamadığına vurgu yapmaktadırlar.

___ *çok zorluklar çekiyorlar. Okulda da çok zorluklar geçiyorlar. Çok zorbalama falan oluyor okulda. Okula gitmemekte sorun oluyor. Çocuk hakkı konuşacak olursak okul konuşmamız lazım. Ama Suriyeli çocuklar için okul ne demek, yok. Kaybolmuş gibi bir şey. Yok, öğretmenim öyle söylüyor, öğretmenim geçiştiriyor gibi. İkinci güne yine aynı sorun çıkıyor. Yani hiçbir sorunda çözüm bulmuyor. Yani bazıları da bıçak çekip çocuğa saldırı falan yapanlar da olabiliyor. O da göndermeye korkuyor yani okula. Artık*

göndermemeyi düşünüyor falan. Bu durumlarda anne olarak da çocuğumu okula göndermemeyi düşünüyorum, halbuki çocuğum öğrenmeyi seviyor (Katılımcı 5, Odak grup, Suriyeli anne).

Aile İçi Sorunlar ve Katılım Hakkı konusunda aile kavramı çocukların yaşamlarında önemli bir yer tutarken, bazı çocuklar ailelerinin baskıcı ve dinlemeyen bir tutum sergilediğini ifade etmiştir. "Aileler çocukları dinlemiyor", "fikrim sorulmuyor", "ailem bana baskı yapıyor" gibi ifadeler, çocukların aile içinde karar süreçlerine katılmadığını ve görüşlerinin dikkate alınmadığını göstermektedir.

Çoğu yaştımdan ailede hiç söz hakkı alamayan yaşlılarım da var. Onlar da ailelerinin yani, onların anne ve babasının da kendi yetiştiği ortamla alakalı. Yani onlar da zamanında hiç söz hakkı alamadığı için onlar da kendi çocuklarını böyle doğru olduğunu düşünüp onlara dayatıyorlar (Çocuk 24, 17 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Bazı çocuklar, ebeveynlerin çocukların haklarını hiçe saydığını, eğitim, ev içindeki sorumluluklar ve özgürlükler konusunda katı kurallar koyduklarını dile getirmiştir. "Ailemin baskısı yüzünden dışarı çıkamıyorum" gibi ifadeler, özellikle kız çocuklarının sosyal hayata katılımında karşılaştıkları kısıtlamalara işaret etmektedir.

Baskıdan çoksa hani biraz daha kibar bir şekilde uyarılması daha iyi. Hani mesela bazen aileler bağıyor veya kızıyor. Aslında bundan çok değil de böyle hani daha kibar davranılması tarzı (Katılımcı 12, 14 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

bir anne mesela kız çocuğuyla yakın arkadaş olması lazım bana göre. Ama şu ankiler öyle değil (Katılımcı 18, 18 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Çocukların aile içi kararlara katılımına dair ifadeleri incelendiğinde, bazı çocukların dolaylı biçimde sürece dahil oldukları görülmektedir. Kararların ebeveynler arasında alındığı, çocuklara ise bu kararların "çıtlatılarak" aktarıldığına ilişkin şu ifade, çocukların karar süreçlerinde bilgiye eriştiklerini ancak etkin bir şekilde katılım sağlayamadıklarını göstermektedir:

Ortak karar veriyor. Mesela annemin düşüncesi varsa babama söylüyor. Babam onaylıyorsa bize de böyle bir şey yapıyorlar, çıtlatıyorlar. O şekilde (Katılımcı 1, 16 yaş, Türk vatandaşı kız çocuğu).

Babalar söz konusu olduğunda ise anne figürünün karar alma süreçlerinde ikincil konumda bırakıldığını aşağıdaki ifadeden çıkarabiliriz. Bu durum, aile içi karar mekanizmalarında hem çocukların hem de kadınların görüşlerine yeterince değer verilmediğini ve kararların daha çok geleneksel toplumda otorite figürü olan baba üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür.

Babasının dedikleri oluyor genelde. Annesine de çok sorulmuyor bu onay. O şekilde (Katılımcı 18, 15 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

Bu tür deneyimler, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesi bağlamında değerlendirildiğinde, çocukların fikirlerinin alınmasının yalnızca biçimsel düzeyde kaldığı, karar süreçlerine anlamlı ve eşit bir şekilde katılımlarının sınırlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çocukların kararların öznesi haline gelmeleri, yalnızca bilgilendirme değil, düşüncelerinin sürece yön verecek biçimde dikkate alınmasıyla mümkün olacaktır.

Şiddet ve zorbalık konusunda çocukların önemli bir kısmı, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. "dayak olmamalı", "şiddet görmek istemiyorum", "zorbalık çok fazla" gibi ifadeler, çocukların bu konuda ciddi deneyimleri olduğunu ortaya koymaktadır. Çocukların şiddet algısı sadece fiziksel şiddetle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sözlü şiddet, ihmal ve psikolojik baskıyı da içermiştir. "Ailem bana bağıyor", "okulda arkadaşlarım dalga geçiyor", "kimse bana inanmıyor" gibi cümleler, çocukların hem aile içinde hem de sosyal çevrelerinde güvende olmadıklarını hissettiklerini göstermektedir.

___ Ben dokuzuncu sınıfa başladığımda hoca geldi, benim kafama tokat attı. (...) Ben hocanın kafasına vurdum diye beni mahkemeye çıkarttılar. Şikayetini geri çekti. Bıraktılar. Serbest bıraktılar (Çocuk 30, 16 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

___ Valla hocam, o zaman işte hocanın vurduğu yerde gül biter diye bir şey yaptılar. Biz de zaten yerimizde duruyorduk. Başka türlü de zaten otoriteden bir şey yapamazlardı. Her yaştan insan vardı. Üniversiteye giden adamlar vardı. Okulda, zaten cemaat okulu idi. Okula gidip geliyorduk (Çocuk 27, 17 yaş, Türk vatandaşı oğlan çocuğu).

___ Çocuklara şiddet uygulanmasın (15 yaş, Oğlan çocuk, Türk vatandaşı).

___ Çocukların rahatsız olabileceği davranışlara, şiddete maruz kalmaları (17 yaş, Oğlan çocuk, Türk vatandaşı).

___ Çocukların aileleri tarafından şiddete maruz kalmaları (13 yaş, Kız çocuk, Türk vatandaşı).

___ Çocuklara bir şeyi yapacaklarında zorunlu olarak bağırma, şiddetle herhangi bir şeyi yaptırmaları (16 yaş, Oğlan çocuk, Türk vatandaşı).

Cümleleri ile çocuk haklarında en önemli konu olarak şiddeti bildiren çocuklar sadece kendi çevrelerinde olup biten şiddetten değil, dünyada meydana gelen şiddet olaylarından da etkilenmektedir.

___ Çocukların aileleri tarafından şiddete uğramaları veya başka insanlar tarafından kaçırılmaları (14 yaş, Kız çocuk, Türk vatandaşı).

___ Çocukların şiddet görmemesi gerektiği, savaşta yaşayan çocuklar Suriye ve Filistin gibi ülkeler çocuk hakları görünmemektedir (17 yaş, Kız çocuk, Türk vatandaşı).

Ayrımcılık ve Sosyal Dışlanma özellikle mülteci çocuklar ve farklı sosyal gruplara ait çocuklar ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. "İrkçilik var", "bizi dışlıyorlar", "Suriyeli olduğum için bana farklı davranıyorlar" gibi ifadeler, mülteci çocuk-

...çocuklar sadece kendi çevrelerinde olup biten şiddetten değil, dünyada meydana gelen şiddet olaylarından da etkilenmektedir.

ların yaşadığı entegrasyon sorunlarını ve sosyal dışlanmayı gözler önüne sermektedir. Çocuklar ayrıca, okullarda ve mahallelerinde etiketlenme ve dışlanma deneyimlerini sıklıkla paylaşmışlardır. “Arkadaşlarım benimle oyun oynamıyor”, “beni anlamıyorlar”, “biz farklı muamele görüyoruz” gibi ifadeler, çocukların sosyal hayatta eşit fırsatlara sahip olmadıklarını düşündüklerini göstermektedir. Irkçılık ve ayrımcılığa dair cümleleri kuranların hemen tümü Suriyeli çocuklar olup, cümle içeriklerinden bunu bizzat yaşadıkları ya da tanık oldukları anlaşılmaktadır.

___Çocukların dış görünüşüyle dalga geçilmemesi, ırkçılığa maruz kalmamaları (16 yaş, Kız çocuk, Suriyeli).

___İrkçiliğin sonlanmasını istiyorum (15 yaş, Kız çocuk, Suriyeli).

___Suriyeli ve Türk çocuk olmak arasında farklar var. Özellikle Suriyeli çocuklar Irkçılığa maruz kalabiliyor. Genel olarak tüm çocuklar ise eğitimde zorlanmaları (15 yaş, kız çocuk, Suriyeli).

Çocukların çocuk işçiliği ve ekonomik sorunlara ilişkin vurguları çocuk haklarında bu alanların ihlaline dikkat çekmektedir. Özellikle okul çağında çalışmak zorunda kalan ya da cinsiyetinden dolayı zorluk yaşayan çocuklar hakkında bilgi ve gözlem sahibi oldukları görülmektedir.

___Küçük çocuklar çalışmak zorunda kalıyor okul çağında çalışıyorlar. Bizim mahallede kız çocukları sorun yaşıyor (14 yaş, Oğlan çocuk, Türk vatandaşı).

___Açık öğretimler kaldırılması çünkü bazıları çalışmak istiyor (16 yaş, Oğlan çocuk, Türk vatandaşı).

___Çocukların çalışmak zorunda kalmamaları (14 yaş, Kız çocuk, Suriyeli).

___Ailelerin çocuklarını küçük yaşta işe göndermeleri, çalışmak zorunda olmaları (16 yaş, Kız çocuk, Suriyeli).

___En sık karşılaşılan sorun ise çocukların maddi durumdan dolayı okula gidememesi ve çalışmak zorunda kalması (17 yaş, oğlan çocuk, Suriyeli).

Sonuç olarak çocukların ifadelerinde güvenlik, eğitim, aile baskısı, şiddet, ayrımcılık, barınma ve çocuk işçiliği gibi konular en çok vurgulanan meseleler olarak öne çıkmıştır. Bu bulgular, çocukların temel haklarına erişimde karşılaştıkları engelleri net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Çocukların büyük bir kısmı, haklarının ihlal edildiğinin farkında olup bu konuda çözüm önerisi getirenler de bulunmaktadır. Güvenli ortamların oluşturulması, eğitime erişimin artırılması, çocuk işçiliğinin önlenmesi ve aile içi iletişimin güçlendirilmesi gibi konular, çocuk hakları açısından öncelikli çalışma alanları olarak belirginleşmektedir.

> 3.16 Ayrımcılık ve Kötü Muamele Yasağı

BMÇHS Madde 2 ve Madde 19

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde çocuklar, doğrudan veya dolaylı olarak ayrımcılığa maruz kaldıklarını ya da çevrelerinde ayrımcılık gören yaşitlarını gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Özellikle Suriyeli çocuklar açısından hem öğretmenlerin hem de akranların tutumlarında eşitsizlik yaşandığı ifade edilmiştir. **Ayrımcılık**

deneyimleri, çocukların günlük yaşamlarına doğrudan etki etmekte; sosyal ilişkilerini, öz saygılarını ve güvenlik hissini zedelemektedir. Bazı çocuklar, kendilerine karşı üstünlük kuran akranlarına karşı sessiz kalma, uyum sağlama ya da aynı yöntemle karşılık verme stratejileri geliştirdiklerini belirtmiştir. Bir Suriyeli kız çocuğunun anlatımı bu ikilemi açıkça ortaya koymaktadır:

___Kaba sözler söylemiyor ama kendisini daha büyük, daha üstün gören arkadaşlarımız var. ....Bazen iyi anlaşıyoruz ama ben onun istediklerini de yapıyorum iyi anlaşalım diye. Bazen de tartışıyoruz. Bazen de karşı geliyorum.....Erkeklerin tarafında oluyor. Bazen de sınıfımızda bazen hep değil, oluyor. Ama tüm kişilere, tüm kişilere değil yani, bazılarına karşı. Bazen susturmaya çalışıyorum. Bazen de kendimi onlardan üstün gösteriyorum (Katılımcı 5, 14 yaş, Suriyeli kız çocuğu).

Ayrımcılığın yalnızca sözlü ya da fiziksel dışlama biçiminde değil, karar alma süreçlerinde eşitsiz temsil ve sesinin duyulmaması şeklinde de yaşandığı aktarılmıştır. Suriyeli bir oğlan çocuğu, sınıf arkadaşlarıyla yaşadığı çatışmalarda öğretmenlerin objektif davranmadığını ve akranlarının sözünü esas aldığını ifade etmektedir:

___Anlatırım. 7. sınıfta ya da 6. sınıfta bir keresinde birisi bana sataşmıştı. Sonra bende ona sataş-tım, aynısını bende ona yaptım, bütün sınıf bana daldı. Bütün sınıf değil, sınıfın dörtte üçü. Sonrasında hiçbir şey olmadı. Ben kimseye bir şey söylemedim. Diğerleri söylediler, yalan da söylediler. Sonra ben ceza yedim. Disiplin cezası almıştım... Mesela birkaç gün önce tuvaletten başka sınıftan birisi geldi, bana sataşmaya başladı, sonra bende ona engelli dedim, sonra anneme küfretti. Sonra ben ona bir şey yapmadım. Sınıfa gittim. Geldi beni vurdu. Sonra ikimiz disipline gittik. Disiplinde bir kâğıda yazıyorlar, çok olursa uzaklaştırma. Kendimi açıklayamıyorum. Diğer çocuklar yalan söylüyorlar. Hocalar da onlara inanıyorlar (Katılımcı 10, 14 yaş, Suriyeli oğlan çocuğu).

Bu anlatılar, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 2. maddesi olan ayrımcılık yasağı ilkesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu maddeye göre taraf devletler, çocuğun veya ailesinin etnik kökeni, dili, hukuki statüsü gibi gerekçelerle herhangi bir hakkının sınırlandırılmayacağını taahhüt eder. Ancak çocukların anlatımları, uygulamada bu ilkenin çoğu zaman gözetilmediğini ve okul içi güç dengelerinin ayrımcılığı pekiştirdiğini ortaya koymaktadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun (TİHEK) yıllık raporları da eğitim alanında özellikle mülteci ve engelli çocuklara dönük ayrımcı uygulamaların şikâyet konusu olduğuna işaret etmektedir. TİHEK 2022 raporunda, çocukların okullarda sosyal dışlanmaya, akran zorbalığına ve okul personelinden gelen ayrımcı tutumlara maruz kaldığı yönünde çok sayıda başvuru olduğu belirtilmektedir (TİHEK, 2022). Benzer şekilde, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) tarafından yayımlanan çocuk hakları temelli raporlarda da çocukların kendilerini ifade edememesi, okulda yaşanan ihlallerin etkili biçimde çözülmemesi ve ayrımcılığa karşı etkili bir denetim sisteminin kurulmaması olması temel sorun alanları olarak yer almaktadır (KDK, 2021).

Çocukların sessizleşmesi, kendini açıklayamama ve sistemde adil bir şekilde temsil edilmeme durumları, yalnızca bireysel düzeyde değil, sistemsel bir hak kaybı anlamına gelmektedir. Bu du-

rum, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin sadece 2. maddesiyle değil, aynı zamanda 12. maddeyle de ilgilidir. Bu madde, çocuğun görüşünün dikkate alınması gerektiğini açık biçimde belirtir. Oysa yukarıda aktarılan anlatılarda, çocuklar seslerinin duyulmadığını ve haklarında başkalarının karar verdiğini ifade etmektedir.

Ayrımcılıkla mücadele yalnızca farkındalık oluşturmakla sınırlı kalmamalı; okul içi tutumları dönüştürecek yapısal düzenlemeler, kapsayıcı rehberlik çalışmaları ve çocukların güvenli biçimde kendilerini ifade edebileceği mekanizmalarla desteklenmelidir. Ayrıca, **çocukların şikâyet ve başvuru sistemlerine erişimi güçlendirilmeli ve bu mekanizmalar çocuk dostu bir şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.**

> 3.17 Hayaller, Gelecek Beklentileri ve Refah

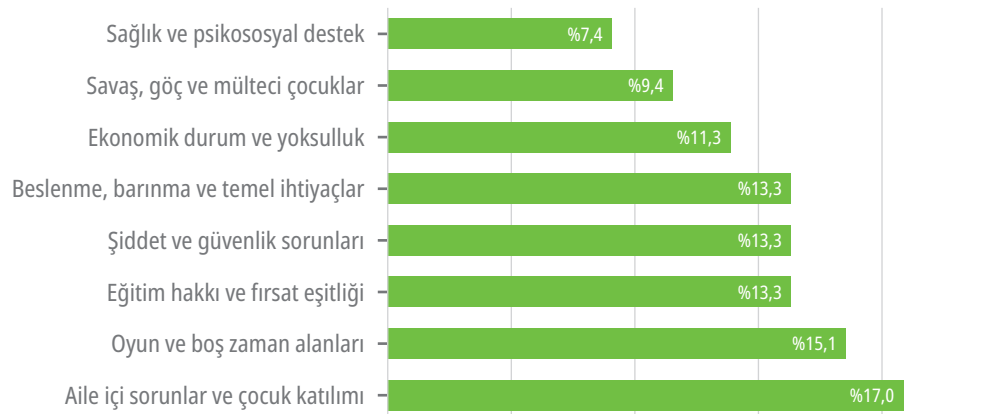
→ **Grafik 64.**
Çocukların Sihirli Bir Değneğe Sahip Olsalar Değiştirmek İstedikleri Konular

Yukarıdaki haritalama (Grafik-64) çocukların sihirli bir değneğe sahip olsalar değiştirmek istedikleri konularda tekrarlanan kelimeleri öne çıkarmaktadır. En sık kullanılan kelimeler arasında "çocuklar", "eğitim", "güvenli", "aile", "baskı", "oyun", "mutlu", "zorbalık", "hakları" gibi ifadeler dikkat çekmektedir. Bu da çocukların en çok aile içi ilişkiler, eğitim hakkı, güvenli alanlar, oyun oynama hakkı, şiddet ve akran zorbalığı gibi konulara odaklandığını göstermektedir.

> 3.17.1 Hayaller

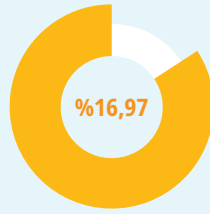
→ **Grafik 65.**
Sultanbeyli'de Yaşayan Çocukların Sihirli Bir Değnekleri Olsa Değiştirmeyi İstedikleri Olgular

Grafik-65, Grafik-64'te yer alan haritalamada öne çıkan, çocukların "Sihirli bir değneğin olsa neyi değiştirirdin?" sorusuna verdikleri yanıtları kategorize ederek göstermektedir. Çocukların hayal ettikleri değişiklikler, onların en çok önemse- dikleri toplumsal ve bireysel sorunlara da ışık tutmaktadır.

Çocukların en çok kullandığı kelimeler üzerinden yapılan sınıflandırmada içe- rik detayları ve örnek cümlelerle desteklenmiştir. Çocukların "sihirli değnekleri olsa" değiştirmek istedikleri konular, onların hem bireysel hem de toplumsal sorunlara dair farkındalık seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Aile içindeki ilişkilerden eğitim sistemine, oyun alanlarından ekonomik eşitsizliğe kadar geniş bir yelpazede değişim talepleri olduğu görülmektedir. Özellikle şiddet, yoksulluk, savaş ve güvenlik konularına dair duyarlılıkları, çocukların yaşam koşullarıyla doğrudan bağlantılı olduğu için öne çıktığı düşünülmek- tedir.

Aile İçi Sorunlar ve Çocuk Katılımı:

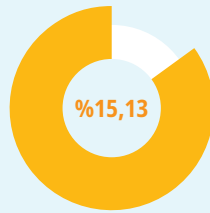
Çocuklar, aile içinde daha fazla söz hakkına sahip olmak, ailelerinin onları daha fazla dinlemesi ve desteklemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Aile içi baskı, çocukların fikirlerinin önemsenmemesi, disiplin eksikliği veya aşırı baskıcı tutumlar en çok değiştirilmek istenen konular arasındadır. Çocuklar, ailelerinin kendilerini dinlememesinden ve baskıcı tutumlarından şikayetçidir.

___Aile içi güvenin sağlanmasını isterdim (16 Yaş, Oğlan çocuğu, Türk vatandaşı).

___Aile içi kavga sorunları ya da para sorunlarını düzeltmek isterdim (13 Yaş, Kız çocuğu, Türk vatandaşı).

Oyun ve Boş Zaman Alanları:

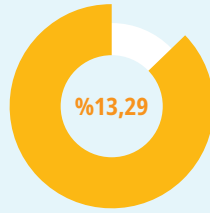

Çocuklar, mahallelerinde güvenli oyun alanlarının olma- masını büyük bir eksiklik olarak görmekte ve bu alanla- rın artırılmasını istemektedir. Eğlenme, sosyalleşme ve özgürce vakit geçirme hakkı, çocukların en çok değiştir- mek istediği konular arasında yer almaktadır. Güvenli oyun alanlarının olmaması, çocukların en sık dile getir- diği eksikliklerden biridir.

___Çocuklara oyun alanları yapardım (14 yaş, Oğlan çocuğu, Suriyeli).

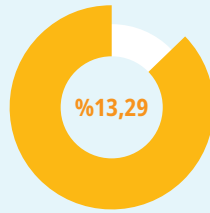
___Oyun alanlarını daha güzel yapardım. İhtiyaç sahiplerine yardım ederdim. Güvenliklerini sağlardım (16 yaş, Kız çocuğu, Türk vatandaşı).

Eğitim Hakkı ve Fırsat Eğitliği:

Çocuklar, herkesin eşit eğitim hakkına sahip olmasını, okula gidemeyen çocukların eğitime erişebilmesini, sınav sistemlerinin değiştirilmesini ve eğitimde daha iyi fırsatların sunulmasını istemektedir. Özellikle ekonomik engeller nedeniyle eğitime erişemeyen çocuklara yönelik hassasiyet dikkat çekmektedir. Çocuklar ayrıca eğitim hakkına erişimde adaletsizlik olduğunu vurgulamaktadır.

___Çocukların düzenli eğitim almalarını isterim. Okuyamayan çocukların eğitim almasını sağladım. (12 yaş, Kız çocuğu, Türk vatandaşı).

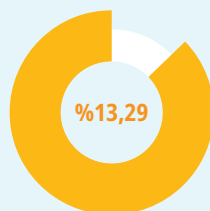
Şiddet ve Güvenlik Sorunları:

Çocuklar, fiziksel ve psikolojik şiddetin son bulmasını, kendilerini daha güvende hissetmek istediklerini belirtmiştir. Akran zorbalığı, aile içi şiddet ve mahallelerinde hissettikleri güvensizlik, değiştirmek istedikleri en önemli konular arasında yer almaktadır. Çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik şiddetten korunmak istemektedir.

___Baskı altında kalan çocukları kurtardım ve çocuk istismarına son verirdim (16 yaş, Oğlan çocuğu, Türk vatandaşı).

___Akran zorbalığını bitirdim (16 yaş, Oğlan çocuğu, Türk vatandaşı).

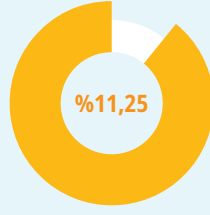
Beslenme, Barınma ve Temel İhtiyaçlar:

Açlık çeken çocuklara yardım etmek, evsiz çocuklara barınma sağlamak ve temel ihtiyaçlara erişimi artırmak, çocukların hayallerinde en sık dile getirdiği konular arasındadır. Çocuklar, tüm yaşitlarının iyi beslenebilmesini ve sağlıklı koşullarda yaşayabilmesini istemektedir. Barınma ve temel ihtiyaçların karşılanmasının çocuklar için kritik olduğu görölmektedir.

___Barınabilecekleri bir yer bulurdum (15 yaş, Oğlan çocuğu, Türk vatandaşı).

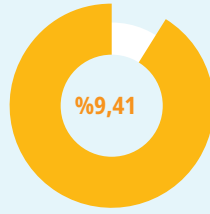
___Bütün çocukların mutlu yaşamalarını isterdim (12 yaş, oğlan çocuğu, Türk vatandaşı)

Ekonomik Durum ve Yoksulluk:

Yoksulluğun sona ermesi, ailelerin ekonomik sıkıntı çekmemesi ve çocukların temel ihtiyaçlarını rahatça karşılayabilmesi çocuklar için önemli bir konu. “Herkes zengin olsun”, “kimse parasız kalmasın” gibi ifadeler, ekonomik eşitsizlik konusunda duyarlılığı göstermektedir. Öte yandan maddi sıkıntıların çocukların hayatlarını olumsuz etkilediği ifadelerinden anlaşılmaktadır.

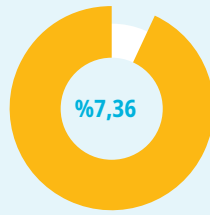
___ Maddi sorunlarını giderebilirim. Fakirliği ortadan kaldırırdım. Ailelerin ekonomik sıkıntı çekmediğinde çocuklarına daha çok vakit ayırabileceklerini düşünüyorum (15 yaş, Oğlan çocuğu, Türk vatandaşı).

Savaş, Göç ve Mülteci Çocuklar:

Özellikle Suriyeli çocuklar, savaşların sona ermesini, evlerine dönebilmeyi ve barış içinde yaşamayı hayal ediyor. “Savaş bitsin”, “Filistin’de çocuklar ölmesin”, “Suriye’ye dönmek isterdim” gibi ifadeler, savaşın çocuklar üzerindeki etkisini gözler önüne seriyor.

___ Filistin’de savaşı durdururum. Rahat yaşamalarını sağlardım (12 yaş, Kız çocuğu, Suriyeli).
___ Savaşları bitirirdim, çocuklara barış içinde bir hayat sunardım (15 yaş, Kız çocuğu, Suriyeli).

Sağlık ve Psikososyal Destek:

Çocuklar, hastalıkların sona ermesini ve sağlık hizmetlerine herkesin ulaşabilmesini istiyor. “Hasta çocukları iyileştirmek isterdim”, “doktor olmak isterdim” gibi ifadeler, sağlık hakkına yönelik farkındalığı göstermektedir.

___ Hasta olan çocuklara yardım ederdim (15 yaş, Oğlan çocuğu, Türk vatandaşı).
___ Güvenli gezebilmesini, güvende hissedebilmesini sağlardım (13 yaş, Oğlan çocuğu, Türk vatandaşı).

Bu veriler, çocukların kendi hayatlarında ve dünyada görmek istedikleri değişimlere dair önemli bir içgörü sunmaktadır. Çocuk hakları alanında yapılacak iyileştirmelere yön vermek için bu verilerden yararlanılabilir.

> 3.17.2 Gelecek Beklentileri

Çocuklarla yapılan görüşmelerde gelecek beklentileri açısından meslek lisesinde ve imam hatip liselerinde öğrenim gören çocuklar ile diğer okullarda eğitimine devam eden çocukların mesleki tercihleri arasında belirgin farklar görülürken özellikle mesleki eğitime devam eden gençlerin üniversiteye gitme arzusunda olmadıkları ve daha kolay bir yoldan istihdam hayatına dahil olmak istedikleri görülmüştür.

___*Hocam lise bittikten sonra kendi bölümümden devam etmeyi düşünüyorum. Rahat 4-5 senedir bir çalışan olarak çalışacağım olduğum yerde. Sonra da kendi iş yerimi açmayı düşünüyorum. Yok hocam, üniversite düşünmüyorum, çünkü burada bizim üniversitede yok özel var. Benim de özele gitmeye mecalim yok. Ankara'da var. Ben de ailemi bırakıp Ankara'ya gidemem. En iyisi lise diplomamı aldığım zaman, ustalığımı, kalfalığımı hepsini aldığım zaman gerek yok (Katılımcı 17, 18 yaşında Türk vatandaşı kız çocuğu).*

Bu anlatı, Türkiye'deki 18 yaş altı çocukların da gelecek beklentilerini ülkedeki ekonomik koşullara göre belirlediklerini ve üniversiteyi entelektüel ve sosyal yaşantılarına katkı sunabilecek bir eğitim dönemi olarak görmekten ziyade ek gider dönemi olarak gördüklerini düşündürmektedir. Benzer şekilde çalışmaya katılan 15 yaşındaki Türk vatandaşı bir oğlan çocuğu da çalışmayı sevdiğini ve okula gitmenin yanı sıra çalışma hayatında olmaktan ve cüzi bir harçlık almaktan mutlu olduğu ifade etmektedir.

___*Ondan sonra çalışıyorum. İşimi seviyorum. Çalışmayı seviyorum. Benim bir abim gibi bir yer var. Orada çalışıyorum, orada yardım ediyorum. Sanayi gibi bir yer, ama sanayi değil. Bir yer, bir yerin bir servisi. Orada iş öğreniyorum. Motosiklet üzerine. Ücret olarak harçlık alıyorum, sadece cumartesi günleri gidiyorum. Bir de tatillerde (Katılımcı 18, 15 Yaş Türk vatandaşı oğlan çocuğu).*

> 3.17.3 Türkiye'ye ve Suriye'ye İlişkin Görüşler

Sultanbeyli, düşük sosyoekonomik yapısı ve yoğun mülteci nüfusu ile öne çıkan bir bölge olup nitel araştırma kapsamında Suriyeli ve Türk vatandaşı çocukların yaşadıkları mahalleye ve ilçeye dair görüşleri alınmış ve bu çerçevede nelere ihtiyaçları olduğu anlaşılmasına çalışılmıştır. Suriyeli çocuklar Türkiye'de yaşama deneyimlerini aktarırken, gündemle bağlantılı olarak ailelerinin Suriye'ye dönüş düşüncelerini aktarmıştır. Bununla birlikte Türk vatandaşı çocukların da Suriyeli çocukların dönüşlerine dair duygu ve düşüncelerini yarı yapılandırılmış görüşmelerde anlamak mümkün olmuştur. Çocukların kendi duygu ve düşüncelerinde Suriyeli öğrencilerle temasları, yakın arkadaşlık ilişkileri ve medyaya yansıyan görüntüler etkili olurken ayrımcılık ve akran zorbalığına ilişkin görüş bildirmeyen öğrenciler de mevcuttur. Sorulan sorulara ilişkin cevaplar Türkiye'de yaşama deneyimi, Suriye'ye dönüş düşüncesi, uyum süreci ve gruplar arası ilişkiler başlıklarında kodlanmıştır.

Türk vatandaşı katılımcılar, okulda Suriyeli öğrencilere yönelik sistematik bir ayrımcılık olmadığını ifade ederken, Suriyeli katılımcılar da kendilerine yönelik

olmasa da Suriye uyruklu arkadaşlarının bireysel ayrımcı davranışlarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedir.

> 3.17.3.1 Türkiye’de Yaşama Deneyimi

Ebeveynlerle yapılan odak grup görüşmesinde, ebeveynler, Suriyeli ailelerin Türkiye’deki yaşama deneyimlerini toplumsal uyum ve bu sürecin getirdiği kültürel değişimler bağlamında aktarmaktadır. Aileler, toplumsal hayata katılımın aileler için farklı bir kültürel deneyim sağladığını ve bir anlamda “aydınlanma” yaşattığını ifade ederken, bu durumun özellikle Suriye’nin kırsal kesiminden gelenler için daha belirgin olduğu vurgulanmaktadır. Katılımcılar özellikle Suriye’deyken kırsalda yaşayan ailelerin kız çocuklarının eğitim alma ve dışarı çıkma özgürlüklerinin kısıtlı olduğunu belirtirken, Türkiye’deki özgür ve rahat yaşam özellikle kız çocukları açısından toplumsal normların değişimini göstermektedir.

___Buradaki ortama ayak uydurduk, ailemiz dışarıya çıktı, bir değişik kültür gördük. Bir tık daha aydınlanmış gibi olduk. Özellikle köyde kalan, merkezde kalan kişiler de değil, köyde yaşayan kişiler için de öyle. Bizde köyde, kızlar ders okumaz, dışarı çıkmaz. Burada bir tık daha o rahatlığı hissettiler. O yüzden Suriye’ye dönmek istemiyorlar, hakikaten (Katılımcı 1, Odak grup, Suriyeli anne).

Ebeveynler açısından algılanan özgürleşme, Suriyeli çocukların geri dönme konusundaki isteksizliklerinin de temel nedenlerinden biri olarak da anlatılara yansımaktadır.

___Türkiye’de özgürlük daha çok var genç kızlar için. Eğitim sistemini öğrenmişler. Suriye’deki başkanlık sistemini öğrenmişler. Zor biliyorlar, şimdi soru soruyorlar (Katılımcı 4, Odak grup, Suriyeli baba).

Görüşme yapılan çocuklar arasında Suriyeli çocuklar İstanbul’u sevdiklerini belirtirken, şehri ancak aileleri ile birlikte gezebildiklerini ifade etmektedirler.

___Seviyorum İstanbul’u. İstanbul büyük bir şehir ve içinde çok güzel yerler var. İçinde çok güzel de manzaralar da var. Bazen babam boş zamanları olduğunda bizi götürüyor (Katılımcı 5, 14 yaş Suriyeli kız çocuğu).

> 3.17.3.2 Suriye’ye Dönüş Düşüncesi

Bu çalışma ile Suriyeli çocukların mevcut haklara erişim durumları, sosyodemografik veriler, eğitime erişim düzeyleri, sağlık, gelişme ve beslenme haklarının tesisi, karşılaştıkları riskler ve korunma ihtiyaçları, güvenlik algıları, katılım ve ifade özgürlüklerini kullanabilme kapasiteleri, oyun haklarına erişimleri, hak bilinci ve kullanımı ile ayrımcılık deneyimleri başlıkları altında incelenmiştir. Çalışmanın odak noktası her ne kadar Suriyeli çocukların ve ebeveynlerin geri dönüş düşünceleri olmasa da araştırma sürecinin özellikle 8 Aralık 2024 ve sonrasında Suriye’de meydana gelen gelişmeleri kapsamı nedeniyle, görüşmeler sırasında çocuklar ve ebeveynler geri dönüş olasılığına ilişkin konuşma

istekliliği göstermişlerdir. Bu durum, konuyla ilgili mevcut hassasiyet ve güncel gelişmelerin geçici koruma altındaki bireyler üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Suriyeli çocukların menşei ülkelerine dönüşleri konusunda Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklar farklı görüşler bildirirken Türk vatandaşı çocuklar Suriye'deki karışıklığın devam ediyor olabileceğini ve çocukların zarar görebileceğini şu ifadelerle aktarmaktadırlar.

___ *Bence gitmesinler diyorum. Çünkü güven olmaz. Yani bir kere yapan kişi bir daha niye yapmasın ki? Öyle (Katılımcı 1, 16 yaş Türk vatandaşı kız çocuğu).*

Suriyeli ebeveynlerle gerçekleştirilen odak grup görüşmeleri, geri dönüşe ilişkin çekinceleri ve bu çekinceleri şekillendiren faktörleri ortaya koymuştur. Ebeveynler, mevcut durumda güvenli bir yaşam alanının bulunmaması ve çocuklarının eğitimlerinin devam etmesi nedeniyle geri dönüş konusunda isteksiz olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak, yaz tatili dönemi için geri dönüş olasılığına daha olumlu yaklaştıkları belirtilmiştir. Ayrıca, ebeveynler, çocuklarının Suriye'yi hiç deneyimlememiş olmalarından ötürü bu ülkeye adaptasyon konusunda çekinceler yaşadıklarını ve orada eğitim olanaklarından mahrum kalma endişesi taşıdıklarını dile getirmişlerdir. Bu bulgular, mülteci ailelerin geri dönüş kararlarını etkileyen karmaşık sosyoekonomik ve psikolojik faktörleri gözler önüne sermektedir.

___ *Çocuklarım Suriye'ye dönmek istemiyorlar. Özgür olduktan sonra Suriye, gidecek miyiz diye sordular. Bizde okulu bitirmeniz lazım, bırakmamanız lazım dedik. O yüzden şimdi okuldan çıkmıyorlar, daha çok çalışıyorlar. Suriye'de eğitimi devam etmek istiyorlar ama diyorlar ki ilk önce burayı bitirelim, ondan sonra orası. Yarıda bırakmak yok yani (Katılımcı 6, Odak grup, Suriyeli anne)*

___ *buraya alıştım, eve dönsem yine daha zorluklara dönmüş olacağım, sıfırdan başlama gibi bir şey olacak. Çocuklarımız için de bu böyle. 6 yıldan fazladır Türkiye'deyiz ve Türkiye Suriye'den çok farklı (Katılımcı 4, Odak grup, Suriyeli baba).*

Ebeveynlerin ifadeleri, geleceğe yönelik belirsizliği ve eğitimle ilgili endişeleri de yansıtmaktadır. Mevcut durumda Türkiye'de kalış süresine ilişkin "en fazla bir yıl" gibi geçici bir beklenti dile getirilmekle birlikte, bu sürenin sonunda Suriye'ye dönüşün çocuklar için ne anlama geleceği konusunda netlik olmadığı vurgulanmaktadır. Özellikle, kız çocuklarının eğitim hayatının, özellikle üniversiteye devam edip edemeyeceğinin belirsizliği, ciddi bir endişe kaynağıdır. Türkiye'deki kayıtların Suriye'ye nakli gibi bazı iddialar bulunsa da, bu bilgilerin güvenilirliği ve uygulanabilirliği konusunda şüpheler dile getirilmekte, bu durumun Suriyeli mültecilerin ilk göç dönemlerinde yaşadıkları gibi bir belirsizlik ortamı yarattığı belirtilmektedir. Bu ifadeler, mültecilerin karşılaştığı hukuki ve bürokratik engellerin yanı sıra, gelecek planlaması yapmaktaki zorlukları ve çocukların eğitim haklarına erişimindeki potansiyel kısıtlamaları açıkça ortaya koymaktadır.

___ *Evet, bir imkân varmış, en fazla bir yılda burada kalabiliriz. Ondan sonra Suriye'ye ineriz, tabii ki çocuklarla beraber. Şimdi belirsiz bir seneye belki belli olur. Şu an kız çocuğum zaten okulda, devam*

edebilecek mi üniversiteye gidebilecek mi belirsiz. Burada kayıt yaptırarak, üniversitede kayıt yaptırarak nakil yapabiliyordun diyen de var, Suriye için, ama belirsiz yani. Aynı geldiğimiz zamanki gibi. Bir yıla kadar falan belli olur (Katılımcı 2, Odak grup, Suriyeli anne).

Bir başka katılımcı ise, Suriyeli ailelerin Türkiye’de kalma arzusunu ve bu kararı etkileyen etmenleri ortaya koymaktadır. Katılımcı, Suriye’ye dönmek isteyenlerin orada sahip oldukları maddi imkanların (ev, araba vb.) geri dönüş konusunda belirleyici olduğunu; aksi takdirde vatanlarında bile sığınmacı konumuna düşeceklerini öne sürmektedir. Kimlik ve yasal statüye ilişkin belirsizlikler, mevcut durumun «çok karışık» olduğunu ve bu konudaki bilgilerin sadece “sözler olarak konuşulduğunu” göstermektedir. Bu durum, nihai kararın sahadaki gerçek şartlar tarafından belirleneceğini düşündürmektedir. Özellikle çocukların geri dönme konusundaki isteksizliği, ailelerin geleceğe yönelik planlarını şekillendiren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

___ Burada kalmayı istiyoruz, çocuklar da istiyor dedi.... Hanım diyor ki, bir Suriyeli inmek istiyorsa demek ki orada bir şeyleri vardır. Evi vardır, kirası vardır, arabası falan vardır. İmkanları vardır yani orada. Ama yoksa, vatanında da sığınmacı olacaktır. Diyorlar ki hani kimlik falan durdurma falan olmayacak. Bilmiyoruz, çok karışık. Burada sadece sözler olarak konuşuluyor. Ama...şartlar belirleyecek. Çocuklarımızı tabi ki gitmek istemiyorlar (Katılımcı 5, Odak grup, Suriyeli anne).

Buna karşın, bir başka katılımcı, çocuklarının Suriye’ye geri dönme arzusunu ve bu arzuyu tetikleyen temel faktörleri aidiyet üzerinden açıklamaktadır. Çocukların Suriye’yi kişisel olarak deneyimlememiş olmalarına rağmen, akrabalık bağları ve bu bağlardan kaynaklanan güçlü bir geri dönme motivasyonu bulunmaktadır. Ebeveyn, Türkiye’deki mevcut yaşam koşullarında çocukların sosyal izolasyon yaşadığını ve dışarı çıkma imkanlarının kısıtlı olduğunu belirtmektedir. Bu durum, çocukların en fazla parka gidebildiği ve akraba çevrelerinin bulunmadığı bir ortamda sosyal etkileşimden mahrum kaldıklarını göstermektedir. Suriye’ye dönüş durumunda ise, akrabalarla sürekli iletişim halinde olma, birlikte sosyalleşme ve aynı dili konuşan bir sosyal çevreye sahip olma beklentisi, çocukların geri dönme isteğinin arkasındaki temel neden olarak vurgulanmaktadır. Bu analiz, sosyal sermaye eksikliğinin mülteci çocukların psikolojik iyi oluşu ve gelecek beklentileri üzerindeki önemli etkisini ortaya koymaktadır.

___ Benim çocuklarım inmek istiyor, çok da hevesliler. Suriye’yi bilmiyorlar ama akrabaları olduğundan bayağı inmek istiyorlar. En büyük neden de şu, burada rahatça dışarı çıkamıyor. En fazla parka gider. Akrabaları falan yok. Suriye’ye gitse akrabalarla sürekli iletişim halinde olur. Gezerler falan beraber.... Akrabalarının, arkadaşlarının, aynı dili konuşanlarının eksikliğini hissediyor (Katılımcı 3, Odak grup, Suriyeli anne).

> 3.17.4 Ebeveyn Görüşmeleri Temelli Bulgular

- > Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde yapısal sorunlar, mülteci ebeveynler tarafından açıkça ifade edilmiştir. Suriyeli aileler, özellikle kamu hizmetlerine erişimde dil, statü ve bilgilendirme eksikliği nedeniyle çok yönlü engellerle karşı karşıyadır.
- > Suriyeli ebeveynlerin eğitim düzeyleri genel olarak düşük olmakla birlikte, çocuklarının eğitime katılım düzeyleri çeşitlilik göstermektedir. Bazı çocuklar örgün eğitime devam ederken, bazıları devamsızlık, açık öğretim ya da erken yaşta işgücüne katılım nedeniyle eğitim dışı kalmaktadır.
- > Suriyeli ebeveynlerin çalışma yaşamına katılımı, cinsiyet, sağlık durumu ve bakım yükümlülüklerine bağlı olarak büyük ölçüde sınırlanmaktadır. Özellikle kadınlar, ev içi bakım sorumlulukları nedeniyle gelir getirici faaliyetlerden uzak kalmakta, ekonomik bağımsızlık geliştirememektedir.
- > Türk vatandaşı kadın katılımcıların eğitim seviyeleri oldukça değişkendir; okuryazarlık dışında kalanlar da dâhil olmak üzere ön lisans düzeyine kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarının eğitimiyle ilgili rehberlik ihtiyaçlarının eşitsiz dağıldığını göstermektedir.
- > Kadınların büyük bir kısmı ev kadını olduğunu ifade etmekte; çalışan veya çalışmak isteyen kadınlar ise sosyal destek eksikliklerinden dolayı işgücüne tam olarak katılamamaktadır. Özellikle sosyal girişimler (*örneğin Marifet Mutfağı*) kadınların kamusal alana çıkışında destekleyici bir işlev üstlenmektedir.
- > Katılımcı annelerin çocuklarının eğitimi ve bakımına yönelik sorumlulukları, aile içinde eşitsiz biçimde dağılmakta; bu durum kadınların zaman ve kaynak yönetimini olumsuz etkilemektedir.
- > Türk ve Suriyeli kadın katılımcılar, ebeveynlik rollerinde hem fiziksel hem de duygusal olarak yoğun bir yük taşıdıklarını belirtmektedir. Ev içi rollerin cinsiyete dayalı biçimde eşitsiz paylaşılması, kadınların ruhsal iyilik halini olumsuz etkilemektedir.
- > Ebeveynlerin psikolojik destek, sosyal dayanışma alanları ve aile rehberliği hizmetlerine duyduğu ihtiyaç yüksektir. Rehberlik ve danışmanlık hizmetlerine sınırlı erişim hem çocukların gelişimi hem de ebeveynlerin öz bakım süreçleri açısından risk oluşturmaktadır.

4

ARAMA ÇALIŞTAYI BULGULARI

> 4.1 Katılımcı Kurumlar

Arama çalıştayına ilişkin kapsamlı bilgiye raporun yöntem bölümünde yer verilmiştir. Bu bölümde yalnızca çalıştaya katılan kurumların çok paydaşlı yapısı hatırlatılacak ve tematik çıktılar doğrultusunda tartışılan başlıklar derinleştirilecektir. Eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve sosyal-kültürel katılım ve çocuk hakları başlıklarında yapılan grup çalışmaları, yerel düzeyde çocuk haklarının görünür-lüğünü ve kurumlar arası iş birliği ihtiyaçlarını ortaya koymuştur.

> 4.2 Tematik Alanlar

Çalıştayda katılımcılar beş ayrı tematik grup altında (eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, sosyal-kültürel katılım ve çocuk hakları) küçük gruplara ayrılarak mevcut durumu, tespit edilen sorunları ve çözüm önerilerini tartışmıştır. Aşağıda, her tematik masada öne çıkan başlıca sorun alanları ve önerilere ilişkin bulgular özetlenmektedir.

> 4.2.1 Eğitim Masası Tematik Analizi

Arama çalıştayında eğitim masasında güvenlik ya da ulaşım başlıklarının gündeme gelmediği, daha çok öğretmen-öğrenci davranışları, eğitsel içerik ve eğitimin sosyal boyutu üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. **Katılımcılar, eğitimin yalnızca akademik başarıya indirgenmemesi gerektiğini, çocuğun sosyal çevresi, ailesi ve öğretmeni ile olan ilişkilerinin de eğitim hakkının bir parçası olduğunu sıkça vurgulamıştır. Aşağıda, masada tartışılan sorun alanları tematik olarak sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.**

> *Ayrımcılık, Eşitsizlik ve Sosyal Dışlanma*

Eğitim masasında sıklıkla dile getirilen temaların başında ayrımcılık gelmektedir. Katılımcılar, Suriyeli çocukların okullarda öğretmenler ve diğer öğrenciler tarafından dışlandığını, hatta öğretmenlerin ayrımcı davranışlar sergilediğini ifade etmiştir. Bu durumun yalnızca bireysel tutumlarla sınırlı kalmadığı, sistemsel eşitsizlikler ve kültürel önyargılarla pekiştiği belirtilmiştir.

___Öğretmenin de 'ayrımcılık hakkında konuşacak olursak', ayrımcılığı kontrol etmesi lazım. Mesela öğretmen 'Suriyeli' diye çağırıyor, işte müdüre şikâyet ediyor, ama hiçbir şey olmuyor.

___Bir öğretmenin ceza olarak bir çocuğu mülteci çocuğun yanına oturtması gibi örnekler yaşıyor.

Türk çocuklarının Suriyeli akranlarına yönelik olumsuz tutumlarının, ailelerinde gözlemledikleri davranışlardan kaynaklandığına dikkat çekilmiştir.

___Türk çocuğunun ailesinin izlenimi o çocuğun Suriyeli çocuklara davranışlarını belirliyor.

Bu sosyal dışlanma karşısında, Suriyeli çocukların sessizleştiği ve hak arama davranışını geliştiremediği belirtilmiştir. Çocukların susturulma, suçlanma ve sınır dışı edilme korkusuyla savunmasız hale geldikleri aktarılmıştır.

___Suriyeliler için suçlu da olsa suçsuz da olsa bir şikâyet edilmesi yeterli. Şikâyet edilirse 3-5 gün içerisinde avukat bulamazlarsa GGM'e gönderiliyor. Bu yüzden Suriyeliler çok susuyor. Haklı da olsa susuyor. Bu yüzden taciz ve tahrik çok fazla oluyor. Özellikle tahrik çok.

___Ayrımcılık çok fazla. Örneğin, 'Suriyeli sen arkada otur.' deniyor.

> Eğitsel İçerik ve Davranışsal Sorunlar

Katılımcılar, eğitim içeriklerinin yetersizliğine ve çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamadığına dikkat çekmiştir. Özellikle öğretmenlerin sınıf yönetiminde zorlandığı, yaptırım mekanizmalarının zayıfladığı ve öğrenciler arasında davranışsal bozulmaların arttığı aktarılmıştır.

___Mesela Türk çocukları içinde, çocuk o kadar küfür ediyor ki artık durduramıyor hiçbir şekilde öğretmen onu durduramıyor sonra dayak yok, çocuklara yaptırım yok. Bu bununla alakalı değil ama öğretmene de uygulanan zorbalık var. Öğretmene şiddet ortaokuluna indi neredeyse, liselerde çok fazla öğretmen dövme, öğretmene hakaret, saygı anlamları değişti.

Çocukların davranışsal bağımlılıklarının (özellikle ekran bağımlılığı) ilkökul düzeyinde dahi öğrenmeyi ciddi şekilde sekteye uğrattığı belirtilmiştir. Ekranla erken tanışan çocukların okuma-yazma becerilerinde gecikme yaşandığı vurgulanmıştır.

___Ekran bağımlılığını da ekleyebiliriz hem Türk hem Suriyeli çocuk sorunu. Aileler çocukları yatıştırmak için eline telefon veriyor.

___Ekran bağımlılığından ilk okulda okuma yazma öğrenemiyorlar.

Katılımcılar, sosyal medya ve dijital içeriklerin çocukların düşünce yapısını ve davranış kalıplarını etkilediğini, okullarda toplumsal cinsiyet, mahremiyet ve kimlik algılarının bu yolla şekillendiğini ifade etmiştir.

Acayip modalar var şimdi bir Türk çocuğumuz kaşını kazıttı. Bazı mankenlerde varmış. Okullara sosyal medyadan LGBT giriyor. Mesela bir kız arkadaşımız kız arkadaşına dostça sarıldı diye kız idareye oraya buraya şikâyet etti. Çocukların aklı farklı çalışmaya başladı. Telefonlarda gördükleri şeyler yüzünden.

> Ailelerin Rolü ve Bilgi Eksikliği

Eğitim masasında ailelerin çocukların eğitimiyle ilgili bilgi eksikliği içinde olduğu, yönlendirme kapasitelerinin zayıf olduğu vurgulanmıştır. Bazı durumlarda ailelerin baskıcı ya da ilgisiz tutumlarının çocukların okul başarısını ve sosyal uyumunu olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Anne-baba eğitimi, bilgilendirme faaliyetleri ve aile içi şiddetle mücadelede STK'larla iş birliği yapılması önerilmiştir. Bu öneriler, eğitimin yalnızca çocuğa değil, çevresine yönelik destek mekanizmaları ile birlikte yapılandırılması gerektiğini göstermektedir.

> Eğitimde Fırsat Eşitsizliği ve Sistem Sorunları

Katılımcılar, eğitim sisteminde geri kalmış, devamsızlık yapan ya da başarısız olan çocuklar için destekleyici mekanizmaların yeterince çalışmadığını belirtmiştir. Kalabalık sınıflar, öğretmen ilgisinin dağılması, eğitsel materyal eksikliği, sınıf tekrarı ve dil/iletişim sorunları, özellikle mülteci çocuklar açısından daha derin bir eşitsizlik yaratmaktadır. **Açık öğretime yönlendirilen çocukların çoğunlukla yapısal nedenlerle bu sisteme geçtiği, bunun bir hak ya da tercih değil zorunluluk olduğu ifade edilmiştir.**

> Eğitim Masasında Getirilen Öneriler

Katılımcıların sorunlara ilişkin çözüm önerileri, yalnızca akademik başarıya değil, aynı zamanda çocukların sosyal, duygusal ve hak temelli gelişimlerine de odaklanmaktadır. Bu öneriler arasında çocukların öğrenme kanallarına bağlanma becerilerinin güçlendirilmesi, öğretmen kapasitesinin artırılması, öğrenci başarısını izleme sistemlerinin kurulması, ayrımcılık ile mücadele, haklar ve destek mekanizmalarına ilişkin farkındalık çalışmaları ve rol model bireylerin görünür kılınması yer almaktadır.

- > Çocukların öğrenme kanallarına bağlanma becerilerinin güçlendirilmesi
- > Sosyal yönlendirme desteği ve doğrulamanın artırılması
- > Velileri eğitmek / bilgilendirmek
- > Aile içi şiddet, baskı vb. konuların çözümü için STK'lar ve yerel yönetimlerle iş birliği
- > Anne-baba eğitim programları
- > Öğrenci başarısını izleme sistemlerinin oluşturulması
- > Ayrımcılık konusunun sınıf ortamından azaltılması

- > Toplumda rol model bireylerin görünür kılınması
- > Haklar ve destek mekanizmaları konusunda farkındalık
- > Öğretmenlerin kapasitesinin artırılması
- > Anne-baba çalışmaları

Bu öneriler, çocuğun yüksek yararı ilkesine uygun olarak eğitim ortamlarının bireysel ve toplumsal düzeyde güçlendirilmesine dönük bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

> 4.2.1 Sağlık Masası Tematik Analiz

> Sağlık Hizmetlerine Erişimde Yapısal Engeller

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 24. maddesi, çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standardına ulaşma hakkını tanıır ve taraf devletleri sağlık hizmetlerini ayırım gözetmeksizin erişilebilir kılmakla yükümlü kılar. Ancak çalıştay bulguları, özellikle Sultanbeyli'de yaşayan mülteci ve kimliksiz çocukların bu haktan yararlanırken zaman zaman zorlandığını göstermektedir. **Dil bariyeri ve hukuki statü belirsizliği, çocukların sadece fiziksel değil, ruhsal sağlıklarına da erişimlerini engellemektedir.** Ayrıca hem yerel hem de mülteci toplulukların sağlık hizmetlerine erişimde sistemsel yoğunluk sebebiyle gecikmeli yararlandığı görülmektedir. Kurum temsilcileri, sağlık hizmetlerinde yaşanan dil engelinin yalnızca iletişim zorluğu yaratmakla kalmadığını, aynı zamanda mahremiyet, güven ve etkinlik gibi temel hizmet ilkelerini de zedelediğini belirtmiştir.

___Yabancı statüdeki çocuklarla dil bariyeri yaşıyoruz. Özellikle de tercüman, cinsiyeti kendi cinsiyetinden farklıysa utanabiliyorlar. Psikoterapide de aynı sorun tedavi sürecini aksatabiliyor. Bazen terapi için ebeveynle görüşmek gerekebiliyor ve tercümanlık görevini bazen çocuk üstleniyor. Bu çok yanlış, ama başka çaremiz yok.

Kimliksiz çocuklar ise, acil durumlarda sınırlı müdahale alabilseler de uzmanlık hizmetlerine erişememekte ve hizmetler ücretli hale gelmektedir. Bu durum, çocukların eşit sağlık hakkından mahrum kalmasına yol açmaktadır.

___Kimliklenemeyen çocuklar kurumlara gittiğinde sorun yaşıyor. Acil durumdan yararlınsa da uzmanlık gereken alanlarda sağlığa erişimi engelleniyor.

___Kimliksiz çocuklardan acil durum ataması yapılsa bile kimlik atanmıyor ve tedavi ücretli oluyor. Çoğu aile de bunu karşılamıyor.

Bu durum, hem BMÇHS'nin ayrımcılık yasağını düzenleyen 2. maddesine hem de sağlık hakkını tanımlayan 24. maddesine açık aykırılık teşkil etmektedir.

> Psikososyal Destek ve Ruh Sağlığı Hizmetleri

Çocukların ruh sağlığı alanındaki ihtiyaçları erken tespit edilmediğinde, müdahaleler yalnızca ileri evrelerde gerçekleşmektedir. Bu gecikme, tedavi sürecini

güçleştirmenin yanı sıra, çocukların psikolojik yükünü de artırmaktadır. Ailelerin psikiyatrik tedaviye yönelik önyargıları ve bilgi eksiklikleri, sağlık sistemine başvuru oranlarını düşürmektedir.

___Psikolojik destek ihtiyacı olanlarda semptomlar çok ilerleyene kadar bize başvurmuyor ve artık psikiyatrik müdahaleye ihtiyaç gerekiyor. Erken müdahale imkânımız kısıtlı.

___Ailelerin de psikoterapiye ve psikiyatrik tedaviye bakış açısı olumsuz olduğu için başvuru azalabiliyor. Mesela OKB [Obsesif Kompulsif Bozukluk] çok fazla çocuklarda ama teşhis edilememiş sırf çekinceler yüzünden.

Bu ifadeler, önleyici sağlık hizmetlerine ilişkin yükümlülükleri içeren BMÇHS 24. maddeyle ilişkilidir. Ayrıca, bu ihtiyaçların zamanında karşılanamaması çocukların eğitim hakkı, sosyal katılım hakkı ve kişisel gelişimlerini doğrudan etkilemektedir.

> Kurumlararası Koordinasyon Eksikliği

Çalıştayda sıkça vurgulanan bir diğer sorun, kurumlar arasında etkin bilgi akışının sağlanamaması ve hizmetlerin dağınık şekilde yürütülmesidir. Sağlık tedbirleri gibi kritik kararların diğer kurumlarla paylaşılmaması, çocuk koruma sisteminin etkili işlemlerini engellemektedir.

___Kurumlararası koordinasyonda da problemler var mesela OKB için alınmış sağlık tedbiri hakkında pek bilgimiz yok. Hiç rastlamadık.

___Kurumlara bildirdik hizmetlerimizi yönlendirme yapılabilmesi için. Ama hiç talep gelmedi.

Bu tablo, çocukların yüksek yararına dayalı bütüncül hizmet anlayışının eksikliğini ortaya koymakta ve BMÇHS'nin 3. maddesinde belirtilen çocuğun yararının önceliği ilkesine aykırı bir durumu işaret etmektedir.

> Beslenme ve Gıda Güvencesi Sorunları

Çocukların yeterli beslenememesi, yalnızca sağlıklarını değil öğrenme kapasitelerini ve sosyal gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir. Çalıştayda, okul kantin fiyatlarının yüksekliği, evden yemek getiren çocukların damgalanma korkusu gibi etkenler, gıda güvencesi sorununu sosyal dışlanma boyutuna taşımaktadır.

___En temel yaşam haklarından bu ve eksiklik durumunda her şey etkileniyor.

___Toplumun fakir etiketlemesi yüzünden çocuklar okulda evden yemek götüremeyebiliyorlar.

Bu durum, BMÇHS 27. maddede tanımlanan "yeterli yaşam standardı" hakkı ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca sosyal yardımların sadece maddi değil, onur koruyucu ve kapsayıcı biçimde sunulması gerektiği yeniden hatırlatılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

> **Kimliksiz Çocukların Durumu ve Mevzuatın Uygulanabilirliği**

Kimliksiz çocuklar sağlık ve eğitim gibi temel haklara erişimde ciddi güçlüklerle karşı karşıyadır. Bu durum yalnızca bireysel çabalarla aşılmaya çalışılmakta, kurumsal çözümler ise yetersiz kalmaktadır. Kimliklendirme çalışmaları sonuçsuz kalmakta, tedavi masrafları bağış ve fonlar aracılığıyla karşılanmaya çalışılmaktadır.

___Geçen sene kimliksiz çocukların sağlık sorunu üzerinden kimliklendirme çalışmamız vardı. Ancak sonuç oranı ne yazık ki çok düşüktü. Kurumlardan dönüş olmuyordu, bireysel ilişkilerle çalışmaları yürüttük ancak maalesef devam edemedik.

___Ya da mesela başka bir sorun kanser vakalarında ilaçlar SGK kapsamında değil. Çözümümüz fon ve bağış arayışları oluyor.

Bu durum, çocukların sağlık hakkının bir lütf değil, yasal ve sistematik bir yükümlülük olarak tanımlanması gerektiğini gösterir. Sosyal koruma sistemlerinin fonlarla değil, kurumsal ve sürdürülebilir politikalarla işler hale getirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.

> **İyi Uygulama Örnekleri**

Tüm bu sorunlara karşın sahada bazı erken müdahale ve destek örnekleri mevcuttur. Özellikle otizm taraması gibi erken tanılama çalışmaları ile 15 yaş üstü çocukların mesleki yönelimini destekleyen uygulamalar olumlu örnekler arasında yer almıştır.

___Aile hekimlikleri çocuklara 5 soruluk test uyguluyor. Otizm taraması ve artikülasyon problemi gibi konular ölçülüyor.

___15+ kalfalık eğitimi olan çocukların harç ücretini Kızılay ödüyor ve mesleklendirmeye destek oluyor.

Bu uygulamalar, sağlık hizmetlerinde eşitlik ve erken müdahale ilkelerinin sahada güçlendirilmesi yönünde umut verici adımlardır. Ancak bu tür uygulamaların yaygınlaştırılması, yalnızca proje temelli değil, kurumsal düzeyde benimsenmesi gerekmektedir. Ayrıca kalfalık eğitimi gibi okul dışı meslek edindirme eğitimlerinin çocuğun biyopsikososyal gelişimi açısından ilgili makamlarca denetlenmesi ve çocuğun yüksek yararının her daim gözetilmesi önemlidir.

> **4.2.3 Çocuk Hakları Masası Tematik Analizi**

Arama çalıştayında çocuk hakları masasında yapılan görüşmeler, çocukların temel haklara erişiminin önündeki bireysel, kurumsal ve toplumsal engelleri bütüncül biçimde ortaya koymuştur. **Katılımcılar, çocukların haklarını yeterince bilmediği, haklara dair farkındalığın sistemli biçimde kazandırılmadığı ve çocukların destek mekanizmalarına erişiminde ciddi yapısal eksiklikler olduğu konusunda hemfikirdir.**

> Çocukların Haklara Dair Bilgi Düzeyi ve Farkındalık Sorunu

Masadaki değerlendirmelerde çocukların büyük çoğunluğunun haklarını yeterince bilmediği, bilse bile bu hakları kullanmakta güçlük yaşadığı belirtilmiştir. Çocukların rehber öğretmenler aracılığıyla sınırlı bilgiye erişebildiği ancak bu eğitimlerin çoğunlukla yüzeysel ve kısa süreli olduğu vurgulanmıştır.

___ *Bence yeterli düzeyde bilmiyorlar. Sağlıklı beslenmeden konuşup gıdaya temel düzeyde erişiyorlarsa, örneğin ne kadar erişimleri var? Şiddet gibi durumlara maruz kaldıklarında kimden destek alacaklarını biliyorlar mı? Okullarda rehber öğretmen aracılığıyla yapılıyor ama dramatize edilerek, somut olaylar üzerinden ve daha uzun süreli olmalı.*

Haklarını öğrenmek isteyen çocukların özgüven eksikliği, aile baskısı veya destek mekanizması olmaması nedeniyle bunu başaramadıkları ifade edilmiştir. Özellikle baskı altındaki çocukların, güveni önce ailesinden görememesi sebebiyle dış kurumlara da güven duymadığı aktarılmıştır.

___ *Baskı altındaki çocuk bize bile güvenmiyor. Güveni önce ailesinden alamıyor.*

> Aile Dinamikleri ve Hakların Öğrenilmesinin Önündeki Kültürel Engeller

Katılımcılar, çocukların hakların hakkında bilgiye ulaşmasını engelleyen en önemli faktörlerden birinin ailelerin tutumu olduğunu vurgulamıştır. Geleneksel değer yargıları ve otoriter ebeveyn anlayışının, çocukların hak arayışını bastırdığı belirtilmiştir.

___ *Ailelerin bazıları çocukların haklarını bilmesini istemiyor. 'Evde babanın sözü geçer, çocuk çocukluğu yapar' anlayışı yaygın. 'Coğrafya kaderdir' düşüncesiyle Sultanbeyli'deki bazı çocuklar haklarını ancak kendi mahallesinde savunabiliyor. Entegre olamıyor, gettolaşma yaşıyor.*

Bazı ailelerin çocuklarını doğrudan korumak yerine, istismar gibi ağır vakaları gizlemeyi tercih ettiği, bu durumun çocukların kendi haklarını bile savunamayacak bir çaresizlik içine sürüklendiği ifade edilmiştir.

___ *Abisi tarafından istismara uğrayan bir kızın annesi, 'görmezden gelelim ki eşyile boşanmasın' diyor.*

> Kurumsal Mekanizmalar, Güven Sorunu ve Sistemdeki Boşluklar

Çocuk haklarının korunması amacıyla oluşturulan kurumsal yapıların, bazı durumlarda etkili çalışmadığı ve çocuklara güven vermediği yönünde görüşler dile getirilmiştir. Özellikle yurttan kalan çocukların güvende hissetmediği, kurumdan kaçan çocukların tekrar aynı ortama gönderildiği ve bu süreçlerde sorumluluk zincirinin kopuk olduğu belirtilmiştir.

___Yurtlardan kaçan çocuklar var, 15 defa kaçan çocuk var. Ama sorumlulara soruşturma yok.

___Ben bugün polisim yarın olmayabilirim. Düzenleyememek kanıma dokunuyor. Yurttan kaçan çocuğun sorumlusuna soruşturma yok.

Bazı çocukların destek mekanizmalarına ulaşamadığı için, yaşadıkları çaresizliği depresyon, intihar ve içe kapanma gibi sonuçlarla ifade ettiği aktarılmıştır. **Özellikle mülteci çocukların, dil ve statü nedeniyle devlet kurumlarına başvurmaktan çekindikleri ve ihmal ya da istismara maruz kalma risklerinin yüksek olduğu vurgulanmıştır.**

___Göçmen çocuklar deport edilme korkusuyla polise gitmeyebiliyor.

___Suriyeli çocuklar savaş gördükleri için silah, bıçak kullanımı yaygın. Taciz videoları izleniyor. Kalabalık evlerde yaşadığı için istismar riski yüksek.

> Kamusal Alanlara ve Hizmetlere Erişim Sorunu

Katılımcılar, çocuklar için kamusal alanların güvenli ve kapsayıcı olmadığını, mevcut alanların çocukların fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarına yanıt vermediğini belirtmiştir. 12-18 yaş arası gençlerin parkları kullanmadığı, daha dinamik, sosyalleşmeye uygun, gençlere hitap eden mekanların eksikliği vurgulanmıştır.

___Açık alanlar güvenli değil. 12-18 yaş grubu zaten parka gitmiyor. Millet Bahçesi gibi yerler istiyorlar. Sultanbeyli'de düzgün oturulacak bir kafe yok. Üsküdar'daki gastronomi sokağı gibi bir yer isteniyor.

> Politika ve Hizmet Önerileri

Masada önerilen çözüm yolları hem farkındalığın artırılması hem de çocuklara yönelik destek sistemlerinin güçlendirilmesine yöneliktir. Bu önerilerde cezaların caydırıcı hale getirilmesi, açık alanlarda farkındalık çalışmalarının yapılması, eğitim ve sosyal etkinliklerin yaygınlaştırılması, riskli bölgelerde maddi desteklerin artırılması ve çocukların kurumlardaki güvenliğinin sağlanması ön plana çıkmaktadır.

Çocukların hakları konusunda bilgi sahibi olmamaları, sadece bireysel farkındalık sorunu değil, aile yapısı, kamu hizmetlerinin erişilebilirliği ve toplumsal değer sistemleriyle doğrudan bağlantılı bir yapısal sorundur. Bu nedenle yalnızca çocuklara değil, ailelere, kurumlara ve yerel yöneticilere yönelik bütünlüklü müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) gibi kurumların daha aktif rol alması ve Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) çalışmalarının toplumda ve özellikle çocuklar arasında bilinir hale getirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

> 4.2.4 Sosyal Hizmet Masası Tematik Analizi

Sosyal hizmet masasında yapılan tartışmalar, çocukların sosyal destek mekanizmalarına erişiminde hem yapısal hem de uygulamaya dönük önemli sorunların bulunduğunu ortaya koymuştur. Özellikle çocuklara yönelik hizmetlerin aile temelli yürütülmesi, çocukların bireysel hak ve ihtiyaçlarının zaman zaman arka planda kalmasına neden olmaktadır. Çalıştayda, hizmetlerin tanıtımı, çocukların bilgilendirilmesi, çocuk işçiliği, risk gruplarının görünürlüğü ve kurumlar arası iş birliği gibi başlıklar ön plana çıkmıştır.

> Hizmetlere Erişimde Bilgi ve Farkındalık Eşitsizliği

Kurum temsilcileri, çocuklara sunulan sosyal hizmetlerin çoğunlukla aileler üzerinden yapılandırıldığını ve çocukların hizmet içeriğini anlamakta zorlandığını belirtmiştir. Sosyal yardımlar, yalnızca ekonomik kriz zamanlarında sunulan geçici destekler olarak algılanmakta; çocuklar bu destekleri "yoksulluk göstergesi" olarak yorumlayabilmektedir.

Biz fakir miyiz, neden bizim evimize geldiler?

Bu tür deneyimler, sosyal hizmetlerin yalnızca erişilebilir değil, aynı zamanda onarıcı ve güçlendirici bir anlayışla sunulması gerektiğini göstermektedir. **Hizmetlerin duyurulmasında öğretmenlerin ve kamu görevlilerinin aracı pozisyonda olması olumlu bir çaba olsa da doğrudan çocuklara yönelik bilgilendirici içeriklerin ve güven verici iletişim kanallarının eksikliği dikkat çekmektedir.**

Bir kurum temsilcisi uzun süredir sahada olduklarını ve çok sayıda çocuğa ulaştıklarını belirtmiş, ancak ailelerin yardımların hangi kurum aracılığıyla yapıldığını dahi bilmediğini ifade etmiştir. Sosyal yardım, özellikle çocuklar açısından, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 26. ve 27. maddelerinde belirtildiği gibi, her çocuğun sosyal güvenlik ve yeterli yaşam standardına ulaşma hakkının bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Hak temelli sosyal yardım yaklaşımı, bireylerin yardım alan değil, hak sahibi (rights-holder) olarak tanımlanmasını; devleti ise yükümlü aktör (duty-bearer) olarak konumlandırır. Bu yaklaşım, sosyal desteğin keyfi ya da hayırseverlik temelli değil, şeffaf, izlenebilir, hesap verebilir ve yasal çerçeveye dayalı olması gerektiğini bize hatırlatması anlamında kıymetlidir. Bu noktada sosyal yardımın kim tarafından yapıldığından çok ne şekilde yapıldığının değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

> Risk Altındaki Grupların Belirlenmesinde Zorluklar

Katılımcılar, Suriyeli çocuklar, engelli çocuklar, kız çocukları, okul öncesi eğitime erişemeyen küçük yaş grupları ve kayıt dışı yaşayan çocukların sosyal hizmet sisteminde görünürlüğünün düşük olduğunu belirtmiştir. Bu çocukların hem tespiti hem de izlenmesi noktasında sistemin dağınık ve kısıtlı kaldığı ifade edilmiştir.

___Kayıtsız çocukların tespiti zorlaşıyor.

Madde kullanımı, istismar riski ve akran zorbalığı gibi durumlar ise çoğu zaman ancak dolaylı yollarla fark edilebilmektedir. Rutin saha taramaları, ev ziyaretleri ve sosyal medya izleme gibi araçlarla riskin erken tespiti mümkün olsa da bu uygulamaların sistematik ve kapsayıcı olmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle kız çocuklarında ensest gibi ağır vakaların bildirilmemesi, sosyal normların ve sessizlik kültürünün koruyucu sistemler karşısında engelleyici rol oynadığını göstermektedir.

> Çocukların Başvuru Hakkı ve Kurumsal Uygulamalar

Sosyal hizmete erişimde çocukların bireysel başvuru yapabilme yeterliliği sınırlıdır. Genellikle danışmanlık tedbiri gibi hukuki süreçlerle sisteme dahil olan çocukların ihtiyaçları ön plana çıkarken, kendi isteğiyle başvuran çocuk sayısı ise düşüktür. Kurumlar, çocukların doğrudan başvurularını nadiren alabildiklerini ve genellikle ebeveyn odaklı sistemle ilerlediklerini ifade etmiştir.

___Danışmanlık süreci mahkeme kararıyla da başlayabilir. Çocuk gelmezse, polis zoruyla getirilebilir.

Bu yaklaşım, çocuğun gönüllü katılımını teşvik etmekten uzak; daha çok zorunlu müdahaleye dayalı bir anlayışa işaret etmektedir. Çocuğun yüksek yararı ilkesine uygun hizmet tasarımı için, çocukların rızasını ve katılımını esas alan yeni mekanizmaların geliştirilmesi gereklidir.

> Çocuk İşçiliği ve Aile İçi Sorumluluk Aktarımı

Çalıştayda dile getirilen örnekler, çocuk işçiliği kavramının yalnızca ekonomik faaliyetle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda erken yaşta "evin sorumluluğunu üstlenme" ve "aile yükünü paylaşma" biçiminde dolaylı olarak da yaşandığını ortaya koymuştur.

___Ağabeyinin çalışmaya gittiği için kendisinin de çalışmak zorunda hissettiği okul öncesi çağıdaki çocuklar var. 6 yaşındaki bir çocuk, annesinin kirayı ödeyememesiyle ilgili endişe etmemeli.

Bu tür örnekler, çocuk işçiliğinin yalnızca yasa ihlali değil, aynı zamanda çocukluk hakkının ihlali anlamına geldiğini göstermektedir. Aile içi sorumluluk aktarımı ve ekonomik baskılarla şekillenen bu durumlar, erken yaşta büyüme, eğitimden kopuş ve duygusal yüklenme gibi çoklu etkiler doğurmaktadır. Çözüm, yalnızca denetim mekanizmalarının artırılması değil, sosyal destek sistemlerinin çocukların özgün ihtiyaçlarına göre çeşitlendirilmesiyle mümkündür.

> Hizmet Sunumunda Kurumlar Arası Koordinasyon ve Kamusal Sorumluluk

Masada öne çıkan bir diğer tema, kurumlar arası iş birliği eksikliğidir. Sosyal hizmet, sosyal yardım, din hizmetleri ve güvenlik çalışanlarının benzer çocuklara

farklı müdahalelerde bulunduğu; bu süreçlerin eşgüdüm içinde yürütülmediği görülmektedir. Katılımcılar, özellikle mobil ekiplerin, iletişim ofislerinin ve rehberlik mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kamusal sorumluluk, yalnızca tespit etmek ya da yönlendirmekle sınırlı değil; çocukların yaşamını dönüştürecek müdahaleleri uygulama ve izleme yükümlülüğünü de içerir. Bu nedenle, sosyal hizmetler alanındaki tüm uygulamalar, “sorumluluğu başkasına devretmeden”, kamunun yükümlülüğünü üstlenen bir bakış açısıyla yeniden yapılandırılmalıdır. Çocuklara dokunan her temas noktasında, destekleyici, koruyucu ve onarıcı bir yaklaşım benimsenmelidir.

> 4.2.5 Sosyal ve Kültürel Etkinliklere Katılım Tematik Analizi

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocukların boş zamanlarını değerlendirme, oyun oynama, kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkını (Madde 31), kültürel kimliğini ifade etme hakkını (Madde 30) ve bilgiye erişim hakkını (Madde 17) güvence altına alır. Ayrıca Madde 29, eğitimin çocuğun kişiliğini, yeteneklerini ve kültürel kimliğini geliştirmeyi hedeflemesi gerektiğini belirtir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti, Madde 17, 29 ve 30’a yönelik çekincelerini halen sürdürmektedir. BM Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye’ye yönelik en son Sonuç Gözlemlerinde bu çekincelerin kaldırılması çağrısını bir kez daha yinelemiştir. Arama çalıştayında sosyal ve kültürel haklara ilişkin yapılan tartışmalar, bu hakların özellikle dezavantajlı mahallelerde, düşük gelirli ve mülteci çocuklar için sınırlı kaldığını ve eşit fırsatlar sunulmadığını ortaya koymuştur. Bu durum hem çekincelerin etkilerini hem de uygulamadaki yapısal eksiklikleri gözler önüne sermektedir.

> Okul Öncesi ve Dil Temelli Dışlanma

Çalıştayda özellikle okul öncesi eğitimdeki eşitsizlikler ve dil engelleri, çocukların sosyal hayata katılımının önündeki yapısal sorunlar olarak vurgulanmıştır. Katılımcılar, okul öncesi eğitimin hem fiziksel kapasite hem de maliyet nedeniyle yetersiz olduğunu, ayrıca mülteci çocukların Türkçe bilmemesinin eğitim hakkına katılımlarını engellediğini belirtmiştir.

___Mülteci çocukların okul öncesi eğitime erişimi zor. Bir sınıfta 30 öğrencinin olması eğitim kalitesini düşürüyor. Veliler çocuklarını kaydettirebilmek için koşarak gidiyor, yetişen kayıt oluyor, yetişemeyen çocuğu açıkta kalıyor.

___Sınıfta Arapça konuşulmuyor. Türkçe veriyoruz. Aslında çocukların birinci sınıfta Türkçeyi anlayabilmeleri için okul öncesinde bu dil eğitimini almaları gerekiyor. Eğer öğrenemezlerse, 2., 3., 4. sınıflarda öğretmen ilgilenemiyor.

Bu durum, BMÇHS Madde 28’de tanımlanan eğitim hakkının eşit ve kapsayıcı biçimde sunulması ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. **Dil bariyeri, yalnızca pedagojik değil aynı zamanda sosyal katılım açısından da dışlayıcı bir unsur haline gelmektedir.**

> Kültürel Katılımda Erişim Sorunları ve Devamlılık Engelleri

Belediye ve müftülük gibi yerel kurumlar tarafından organize edilen kültürel etkinliklerin sayısı ve çeşitliliği artsa da, çocukların bu etkinliklere düzenli ve eşit şekilde katılım gösteremedikleri dile getirilmiştir. Ulaşım, aidat, sosyal farkındalık eksikliği ve dil bariyeri bu alandaki temel engeller olarak öne çıkmaktadır.

___ Etkinliklerin açılışlarında katılım çok yüksek ama devamlılık düşük.

___ Kurslarda Türk kadınları var ama Suriyeliler yok. Dil bariyeri katılımı engelliyor.

Bu bulgular, çocukların sanatsal ve kültürel etkinliklere katılımını garanti altına alan BMÇHS'nin 31. maddesiyle doğrudan ilgilidir. Etkinliklerin varlığı yeterli olmamakta, çocukların bu faaliyetlere sürdürülebilir ve onurlu biçimde katılımının sağlanması gerekmektedir.

> Güvenli Mekân Talebi ve Sosyal Uyumun Mekânsal Boyutu

Çocukların kamusal alanları kullanamadıkları, mevcut parkların güvenli olmadığı, gençlerin boş zamanlarını geçirebilecekleri sosyal mekânların sınırlı olduğu belirtilmiştir.

___ Ziyüülhak Caddesi'ne Türkler gitmiyor, Türkler Suriyelilerin mağazalarından alışveriş yapmıyor.

Bu durum, çocukların sosyal kimliklerini oluşturabilecekleri, toplumsal aidiyet geliştirebilecekleri alanlara erişimlerini engellemektedir.

___ Roman nüfusu Mecidiye Mahallesi'nde. Göçmen yoğunluğu Adil Mahallesi'nde. İlk yerleşilen mahalleler Turgut Reis, Hamidiye ve Mehmet Akif. Hâlâ yoğunluk oralarda.

Bu ifadeler, kültürel ayrışmanın mekânsal düzlemde de yeniden üretildiğini ve ortak yaşam alanlarının daraldığını göstermektedir. BMÇHS Madde 15 uyarınca çocukların barışçıl biçimde toplanma ve dernek kurma hakkı vardır. Oysa fiziksel mekânların bu hakları destekleyecek şekilde planlanmadığı ve sosyal bütünleşmeyi kolaylaştırmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan ilçeye dair güvensizlik algısının söylencelerle yaygınlaştığı ve gerçekte uyuşmadığına dair yorumlarda bulunmaktadır.

___ Hemşerilik ilişkileri hâlâ yaygın. İnsanlar birbirini tanıyor. İlçe küçük, imara kapalı kalması krizleri önüyor. Gelişim kontrollü. Emniyet noktaları fazla. Esenyurt'ta daire fiyatları düşük çünkü güvenlik sorunu var. Sultanbeyli'de fiyatlar yüksek çünkü güvenli.

Bu durumda ilçede yer alan güvensizlik algısının nedeninin tespitine ve düzeltilmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

> Sosyal Uyumda Temsiliyet ve Ortak Üretim Eksikliği

Bazı kurumlar tarafından sosyal uyuma katkı sunmak üzere çeşitli çabalar yürütülse de, bu çabaların yeterince profesyonelce tasarlanmadığı ya da mülteci çocukların aktif katılımını sağlayamadığı ifade edilmiştir. Yerel çocuklar ve mülteci çocukların birlikte yer alacağı kültürel üretim alanlarının sınırlı olması, birlikte yaşam pratiklerinin gelişmesini engellemektedir.

Sosyal uyum kapsamında çocukların kendi dillerinde koro olabilir. Tiyatro kulüpleri karma yapılabilir. Ortak paydaşla profesyonel etkinlikler çıkarılabilir. Daha önce üç dilde yapıldı ama yeterince profesyonel değildi.

Bu tür iyi örnekler, BMÇHS'nin kültürel kimliğin korunması ve toplumsal yaşama aktif katılım ilkeleriyle (Madde 29 ve 30) doğrudan ilişkilidir. Ancak mevcut uygulamalar, katılımın daha çok "seyirlik" ya da "gönüllülük esaslı" ve kırılğan grupların erişemediği bir yapıda ilerlediğini göstermektedir.

> Sosyal Sermaye, Mahalle Desteği ve Mahremiyet

Çalıştayda dikkat çeken bir diğer nokta, mahalle ölçeğinde güvenin hâlâ korunuyor olması ve bu yerel ilişkilerin hem koruyucu hem dışlayıcı potansiyel taşımasıdır. Hemşehrilik ilişkileri, geleneksel sosyal sermayeyi korurken; dış gruplar için görünmez bir sınır işlevi gibi çalıştığı vurgulanmıştır.

___ Sultanbeyli güvenli bir yer. İmara açık tutulmadığı için planlı gelişim var.

___ Hemşehrilik ilişkileri hâlâ yaygın. İnsanlar birbirini tanıyor.

Ancak yerel otoriteler tarafından her ne kadar Sultanbeyli'nin güvenli olduğu ve komşuluk ilişkilerinin var olduğu vurgulansa da ilçede ikamet edenler açısından güvenlik ve dayanışmaya dair yaşanan algı bu yönde değildir. Bu bağlamda, sosyal hizmet ve kültürel etkinliklerin yalnızca fiziksel erişimi değil, topluluk içinde kabul görme ve dahil olma deneyimini de göz önünde bulundurması gerektiği anlaşılmaktadır. Sosyal ve kültürel haklara erişimin yalnızca bir etkinliğe ulaşmakla değil, o etkinlikte temsil edilmekle ve aidiyet hissetmekle tamamlanabileceği düşünülmektedir.

> 4.3 Kurumsal Görüşler ve Ortak Vurgular

- > Eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve kültürel haklara erişim, çocuklar arasında eşitsiz biçimde gerçekleşmektedir. Özellikle mülteci, kimliksiz, yoksul çocuklar sistemden daha az yararlanabilmekte; bu da yapısal ayrımcılığı pekiştirebilmektedir.
- > Dil bariyeri, mülteci çocukların hem eğitim hem sağlık hizmetlerine erişimini doğrudan sınırlamaktadır. Tercüman eksikliği, mahremiyet ihlalleri, öğrenme güçlükleri ve sosyal dışlanma gibi çok boyutlu sonuçlar doğurmaktadır.
- > Çocuklara yönelik destek mekanizmaları çoğunlukla aile temelli yürütülmemekte, çocukların bireysel ihtiyaçları ve sesleri geri planda kalmaktadır. Bu durum, çocuğun doğrudan hak sahibi olduğunu tanımayan bir sistemin varlığına işaret etmektedir.

- > Kurumsal destek ve hizmetler yeterince tanıtılmamakta, çocuklar ve aileler hak temelli bilgilendirmeye erişememektedir. Sosyal yardımlar hâlâ “yardım” ya da “hayır” olarak algılanmakta, hak temelli yaklaşım yeterince içselleştirilememektedir.
- > Kurumlar arası iletişim ve koordinasyon zayıf kalmakta, çocuklara yönelik müdahalelerde eşgüdüm sağlanamamaktadır. Bu durum, çocuk koruma sisteminde kopukluklara ve bazı riskli durumların gözden kaçmasına yol açmaktadır.
- > Ayrımcılık, özellikle eğitim ortamında yaygındır ve öğretmenler dâhil bazı yetişkinlerin söylem ve tutumlarında kendini göstermektedir. Suriyeli çocuklar başta olmak üzere bazı gruplar sistematik dışlanmaya maruz kalmakta, hak arama davranışı geliştiremeyen çocuklar sessizleşmektedir.
- > Psikososyal destek ihtiyacı yaygındır ancak başvurular geç ve yetersiz gerçekleşmektedir. Ailelerin damgalanma kaygısı, yanlış inanışlar ve bilgi eksikliği, başvuru mekanizmalarını bilmemek psikolojik destek süreçlerini engellemektedir.
- > Ekran bağımlılığı, dijital içeriklerin etkisi ve toplumsal cinsiyet konuları, çocukların değer dünyasını ve sosyal uyumunu olumsuz etkilemektedir. Eğitim sisteminin bu konulara dair kapsamlı ve çağdaş yaklaşımlara ihtiyacı olduğu belirtilmiştir.
- > Bir grup ailenin bilgi ve yönlendirme kapasitesi düşüktür; bazı aile tutumları çocukların haklarını öğrenmesini ve savunmasını engellemektedir. Anne-baba eğitimi, farkındalık çalışmaları ve STK iş birlikleri bu alandaki temel ihtiyaçlar olarak öne çıkmıştır.
- > Kamusal alanların çocuklara uygunluğu, güvenliği ve kapsayıcılığı sınırlı olarak algılanmaktadır. Özellikle 12-18 yaş grubunun sosyalleşebileceği güvenli, erişilebilir ve teşvik edici mekânların eksikliği hissedilmektedir. Bu algının değiştirilmesi yönünde çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmüştür.
- > Sosyal hizmetler, çocuk işçiliği ve aile içi yük paylaşımı gibi dolaylı ihlaller konusunda çocukları koruyucu rolünü yeterince yerine getirememektedir. Kız çocuklarının, küçük yaşta çalışmaya zorlananların ve ev içi sorumluluk taşıyanların görünürlüğü düşük kalmaktadır.
- > Hak temelli sosyal yardım anlayışı kurumsal olarak zayıf kalmakta; destekler daha çok kısa vadeli ve proje temelli sunulmaktadır. Bu durum hem sürdürülebilirlik hem de çocukların aidiyet ve onur duygusu açısından sorunlar yaratmaktadır.
- > Çocukların başvuru hakkı ve kurumlara doğrudan erişimi sınırlıdır. Hizmetlerin çoğu hâlen ebeveyn odaklı yürütülmekte, çocukların gönüllü katılımı ve aktif rızası sistemde yeterince yer bulamamaktadır.
- > Sosyal ve kültürel etkinliklere katılımda mülteci çocuklar için erişilebilirlik ve devamlılık sorunu yaşanmaktadır. Ortak üretim alanları, çok dilli ve kültürel temsiliyeti gözeten uygulamalar sınırlı kalmaktadır.
- > Mahalle ölçeğinde sosyal ilişkiler korunuyor görünse de bu ilişkiler dışlayıcı mekanizmalar üretebilmektedir. Hemşehrilik ilişkileri bir yandan destekleyici sosyal sermaye işlevi görürken, diğer yandan dış grup çocukları için bir sınır çizgisine dönüşebilmektedir.

> 4.4 Arama Çalıştayı ve Araştırma Bulgularının Kesişimi

“Sultanbeyli’de Çocuk Olmak” araştırması kapsamında yapılan nicel ve nitel veri analizleri ile 9 Nisan 2025 tarihinde gerçekleştirilen arama çalıştayı bulguları karşılaştırıldığında, çocukların temel haklara erişiminde karşılaşılan yapısal ve uygulamaya dönük sorunlar ile çözüm önerileri arasında güçlü kesişim noktaları olduğu görülmektedir. Bu bölümde, araştırma bulguları ile çalıştay verileri tematik olarak bütünleştirilmiş ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin ilgili maddeleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

> Eşitsiz Hizmet Erişimi ve Yapısal Ayrımcılık

Araştırma ve çalıştay bulguları, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve kültürel haklara erişimde çocuklar arasında bazı eşitsizlikler olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle Suriyeli, kimliksiz, yoksul çocuklar sistematik dışlanma riski altındadır. Bu durum, BMÇHS’nin ayrımcılık yasağını düzenleyen Madde 2 ile açıkça çelişmektedir. Hem kamu temsilcileri hem de çocuklar, ayrımcılığın yalnızca bireysel değil, kurumsal ve toplumsal düzeyde yeniden üretildiğine işaret etmektedir.

> Dil Bariyeri ve Mahremiyet İhlalleri

Çalıştayda sıklıkla dile getirilen dil engeli, araştırma bulgularıyla da örtüşmektedir. Suriyeli çocuklar eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde tercüman eksikliği nedeniyle çocuk dostu ortamda destek alamamakta, bu durum BMÇHS Madde 12, 13 ve 24’te tanımlanan ifade, bilgi alma ve sağlık hakkını zedelemektedir. Mahremiyet ihlalleri, özellikle terapi süreçlerinde cinsiyet uyumsuzluğu olan çevirmen kullanımı gibi örneklerle gündeme gelmiştir.

> Çocukların Sesinin Geri Planda Kalması

Gerek çocuk görüşmeleri gerekse çalıştay tartışmaları, destek mekanizmalarının hâlen büyük ölçüde aile temelli yürütüldüğünü, çocukların bireysel ihtiyaçlarının ve seslerinin yeterince duyulmadığını göstermiştir. Bu durum, BMÇHS Madde 12 – Katılım Hakkı ile çelişmektedir. Özellikle çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüş bildirme hakkının sonuna dek korunması ve desteklenmesi gerektiği düşünülerek çocukların doğrudan başvuru hakkının korunabilmesi önemlidir. Bu konuda çocukların gönüllü katılımı ve kurumsal süreçlere etkisi oldukça sınırlıdır.

> Sosyal Yardımda Hak Temelli Yaklaşımın Zayıflığı

Arama çalıştayında çeşitli kurum temsilcileri tarafından da vurgulanan sosyal yardım algısı, araştırmada çocukların “fakir miyiz?” sorusuyla somutlaşmaktadır. Yardımların hayra dönüşmesinin engellenmesi ve sosyal güvenlik hakkının bir yükümlülük olarak temel alınması gereklidir. Bu bağlamda BMÇHS Madde 26 ve 27 uyarınca sosyal yardımın hak temelli sunulması gerekliliği vurgulanmaktadır.

> Kurumlar Arası Koordinasyon Eksikliği

Gerek araştırma verileri gerekse çalıştay tartışmaları, çocuklara yönelik hizmetlerin zaman zaman dağınık, eşgüdüksüz ve zorlayıcı biçimde yürütüldüğünü göstermektedir. Bu durum, riskli çocukların gözden kaçmasına ve hizmetlere geç erişmesine ya da hiç erişememesine neden olabilmektedir. Bu eksiklik, BMÇHS Madde 3 – Çocuğun Yüksek Yararı ilkesinin etkili biçimde uy-

gulanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Alan çalışanlarını da koruyacak ve tükenmişliği engelleyecek şekilde, yürütülen çalışmalarda BMÇHS'nin çerçeve alınması, çocuğun yüksek yararının korunması ve çocuktan yana bir politika benimsenerek kolaylaştırıcı yaklaşımların benimsenmesi önemlidir.

> **Psikososyal Destek İhtiyacının Karşılanamaması**

Çocukların psikolojik iyilik hallerine yönelik destek sistemlerinin sınırlı ve geç erişilebilir olması, araştırma bulgularında da ebeveynlerin önyargıları, bilgi eksikliği ve damgalanma korkusu ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Bu eksiklik, BMÇHS Madde 24 ve çocuk koruma sistemine dair yükümlülüklerin yerine getirilmesinde var olan açıkların kapatılması gerektiğini hatırlatmaktadır.

> **Dijital Tehlikeler ve Sosyal Uyumda Zorluklar**

Ekran bağımlılığı, dijital içeriklerin toplumsal cinsiyet algılarına etkisi ve sosyal uyumu bozucu etkileri hem çocukların hem de kamu görevlilerinin dikkatini çekmiştir. Eğitim sisteminde bu risklerin farkındalığa dönüşmemesi, çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir. BMÇHS Madde 29 – Eğitimin Amaçları maddesiyle bu çelişki tartışmaya açıktır.

> **Kamusal Alanların Güvensizliği**

Araştırma ve çalıştayda çocuklar için güvenli, erişilebilir ve kapsayıcı kamusal alanların eksikliği güçlü biçimde ifade edilmiştir. Özellikle 12–18 yaş arası çocukların sosyalleşebileceği mekanların yetersizliği ve var olanlara erişim güçlüğü, yalnızca boş zaman hakkını değil, katılım, aidiyet ve temsil duygularını da olumsuz etkilemektedir (BMÇHS Madde 15 ve 31).

> **Kırılgan Grupların Görünmezliği ve Müdahale Eksikliği**

Çocuk işçiliği, aile içi yük paylaşımı, kız çocuklarının hareket alanının kısıtlanması gibi dolaylı hak ihlalleri hem araştırma hem çalıştay verilerinde dile getirilmiştir. Bu grupların sistematik biçimde izlenememesi ve tanınmaması, sosyal hizmetlerin çocuğun yüksek yararına uygun biçimde yeniden tasarlanması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

> **Katılımcı Hizmet Tasarımı ve Çocuk Hakları Okuryazarlığı**

Çalıştay ve araştırma sürecinde çocukların hak bilgisi düzeylerinin düşük olduğu, rehberlik hizmetlerinin yetersiz kaldığı ve destek mekanizmalarının tanıtımında boşluklar olduğu görülmüştür. Bu bulgu, BMÇHS Madde 42 – Hakların Tanıtılması yükümlülüğünün yerel düzeyde yeterince yerine getirilmediğini düşündürmektedir.

"Sultanbeyli'de Çocuk Olmak" araştırması, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temelini oluşturan çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda, Sultanbeyli ilçesinde ikamet eden 12-18 yaş arası Türk vatandaşı ve Suriyeli çocukların haklara erişimini bütüncül bir perspektifle incelemiştir. UNICEF'in "Çocuklar İçin Hesap Verebilirlik, Haklar İçin Savunuculuk (ACAR) Projesi" kapsamında Mülteciler Derneği tarafından yürütülen bu çalışma, çocukların karşılaştığı engelleri görünür kılarak yerel düzeyde hak temelli politika önerileri geliştirilmesini ve bu politika önerilerinin bir politika belgesine dönüştürülerek çocukların haklara erişimine katkı sağlanmasını hedeflemiştir.

Nitel ve nitel veri toplama yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışmada, çocukların yaşam standartları, sağlık, eğitim, sosyal hizmetlere erişim, güvenlik, katılım, ayrımcılık deneyimleri ve kültürel haklar gibi çok boyutlu yaşam alanlarına ilişkin sistematik bulgular sunmuştur. Elde edilen veriler, çocukların karşılaştığı sorunların bireysel olmaktan ziyade yapısal ve sistemsel nitelikte olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. **Suriyeli çocuklar için dil bariyeri, kimliksizlik, ayrımcılık, yoksulluk ve hizmetlere erişim engelleri ön plana çıkarken; Türk vatandaşı çocuklar ise eğitim sistemindeki niteliksel sorunlar, aile baskısı ve sosyal dışlanma gibi meselelerle karşı karşıya kalmaktadır. Her iki grupta da çocuk işçiliği, okul terkleri, psikososyal destek eksikliği ve istismar riski gibi ortak kırılganlık alanları tespit edilmiştir.**

Sosyo-demografik analizler, Türk ve Suriyeli çocukların farklı kültürel kökenlere sahip olsalar da benzer sosyo-ekonomik koşullar altında büyüdüklerini göstermiştir. Nitel görüşmelere katılan çocukların büyük çoğunluğunun kalabalık hanelerde yaşadığı ve kardeş sayısının ortalama üç ile altı arasında değiştiği bulgusu, çocukların ev içi yükümlülüklerinin artmasına ve bireysel ihtiyaçlarının ihmal edilmesine yol açabilmektedir. Suriyeli çocukların parçalanmış aile yapıları öne çıksa da Türk vatandaşı çocukların da önemli bir bölümünün sınırlı kaynaklarla benzer sosyo-ekonomik zorluklar yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, çocukların günlük yaşam deneyimlerinde sınıfsal temelde ortaklaştıklarını ve belirli kırılganlıkları paylaştıklarını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, ebeveynlerin çocuk hakları, etkili iletişim ve çatışma çözme yöntemleri konusunda bilgilendirilmesinin, hem çocukların korunma ve gelişme hakkını destekleyeceğini hem de aile içi ilişkilerin sağlıklı bir zeminde kurulmasını sağlayacağını vurgulamaktadır. Bu tespitler, BMÇHS'nin 5. maddesi (ebeveynlerin çocuğun haklarını kullanmasında rehberlik sorumluluğu) ve 18.

maddesi (ebeveynin ortak sorumluluğu ve devletin destek yükümlülüğü) ile doğrudan bir ilişki içindedir. Ayrıca, cinsiyet temelli ayrımcılığa ilişkin ifadeler, çocukların toplumsal cinsiyet rollerini erken yaşta içselleştirdiğini göstermekte olup, bu durum özellikle kız çocuklarının yaşam alanlarının daralmasına ve eğitim veya sosyal katılım fırsatlarının kısıtlanmasına neden olabilmektedir. Bu toplumsal norm baskısı, çocukların bireysel gelişimini ve potansiyelini sınırlayan yapısal bir engel teşkil etmektedir.

Bu araştırma, çocuklara yönelik hizmet sunumunda sadece erişilebilirliğin değil; aynı zamanda onurun korunması, eşit ve kapsayıcı katılım ile karar alma süreçlerine dahil edilme prensiplerinin de kritik önem taşıdığına işaret etmektedir. Katılımcı veri toplama süreçleri, çocukların kendi deneyimlerini merkeze alarak çocukluk algısını derinleştirmeyi mümkün kılmış ve çocukların görüşmelerden duyduğu memnuniyet, bu yaklaşımın değerini ortaya koymuştur. Yerel kurum temsilcileriyle yapılan arama çalışmayı ise, bulguların tartışılmasına ve çok paydaşlı çözüm önerilerinin geliştirilmesine olanak tanımıştır.

Sultanbeyli özelinde ortaya konan bu analiz, yerel yönetimlerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa hareket ederek çocuklar için güvenli, kapsayıcı ve adil yaşam alanları oluşturulmasında rehber niteliği taşımaktadır. **Araştırma, çocuklara yönelik hizmetlerin sadece nicel erişimle sınırlı kalmayıp; nitelik, onur, katılım ve güven ilkeleri temelinde sunulması gerektiğini vurgularken; ayrımcılıkla mücadele, sosyal uyumun desteklenmesi ve kültürlerarası duyarlılık ile şekillenmiş sosyal politikaların gerekliliğine dikkat çekmektedir.** Bu çalışmanın en önemli çıktılarından biri, çocukların haklara erişiminde ortak sorunların yanı sıra, vatandaşlık durumuna, cinsiyetine ve yaşına özgü farklı kırılğanlıkların da bulunduğunu ortaya koymasındır. Bu yönüyle, çocuk odaklı ve hak temelli bir sosyal politika yaklaşımı geliştirmek için farklı grupların özgün ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiği açıkça görülmüştür. Bu rapor, yalnızca tespit edilen sorunları değil, aynı zamanda bunların nasıl aşılabileceğine dair sahadan gelen somut önerileri de içermesi bakımından politika geliştiricilere, uygulayıcılara ve savunuculuk yapan tüm kurumlara yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Çocukların eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminde gözlemlenen eşitsizlikler, özellikle mülteci, kimliksiz, yoksul ve engelli çocuklar için sistemden daha az faydalanma durumuyla sonuçlanmakta ve yapısal ayrımcılığı pekiştirmektedir. Bu sorun alanlarına yönelik bütüncül çözümler geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Dil Bariyerinin Aşılması ve Çok Dilliliğin Desteklenmesi: Suriyeli çocukların eğitim sürecinde karşılaştıkları dil temelli güçlüklerin aşılabilmesi için anadil temelli destek programları yaygınlaştırılmalıdır. Bu kapsamda, Arapça okuma-yazma kulüpleri, iki dilli (Arapça-Türkçe) çocuk kitapları, oyun atölyeleri gibi uygulamalar teşvik edilmeli; çocukların hem Arapça hem Türkçe dil gelişimi sistematik olarak izlenmelidir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 29. ve 30. maddeleri, çocukların anadilini koruma ve geliştirme hakkını güvence altına almaktadır. Bu çerçevede, anadilini yeterince bilmeyen çocuklara yönelik Arapça kursları ve psikososyal destek programları sunulmalı; dil yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan dışlanma duygusu azaltılmalıdır.

Öğrencilerle birlikte öğretmenler ve akranlar da çok dilli ortama dair farkındalık kazanmalı, bu amaçla okul temelli farkındalık programları ve okul sosyal hizmet uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır. Aynı şekilde, yetişkinlerin toplumsal hayata katılımını kolaylaştırmak için erişilebilir Türkçe dil kursları artırılmalı, mahalle temelli dil atölyeleri desteklenmelidir. Ayrıca, Türk vatandaşı çocuklara da çok dilliliğin avantajlarını sağlayacak şekilde ikinci yabancı dil eğitimi olanakları genişletilmeli; mevcut kursların kalitesi ve erişimi iyileştirilmelidir.

Bu çerçevede, Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023–2028) kapsamında çocukların psikososyal gelişimlerinin desteklenmesi, hak farkındalığının artırılması ve koruyucu-önleyici hizmetlere erişimin yaygınlaştırılması stratejik hedefler arasında yer almaktadır (ASHB, 2023). Ancak, söz konusu belgede çok dillilik, anadilde eğitime erişim ve dil bariyerinin aşılması gibi konulara yönelik özgül ve sistematik stratejilerin eksikliği dikkat çekicidir. Stratejideki "çocukların haklarının tanıtımına yönelik faaliyetlerin yürütülmesi" hedefi (Stratejik Hedef 1.2) kapsamında, çok dilli ortamda yaşayan çocukların özel ihtiyaçlarına uygun politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu stratejilerin yalnızca çocuklara değil, aynı zamanda öğretmenlere, ebeveynlere ve okul personeline yönelik eğitim ve farkındalık çalışmalarıyla desteklenmesi, kapsayıcı bir okul iklimi oluşturulmasında belirleyici olacaktır.

Çocuk Hakları Farkındalığı ve Hak Arama Kültürünün Güçlendirilmesi: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2024–2028 Stratejik Planı'nda çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici hizmetlerin yaygınlaştırılması, psikososyal destek uygulamalarının geliştirilmesi ve çocuk haklarına ilişkin farkındalık çalışmalarının yürütülmesi hedeflenmektedir (ASHB, 2023: s. 110-112). Bununla birlikte, söz konusu stratejik belgede çocukların hak ihlallerine maruz kaldıklarında bu ihlali tanıma, telafi mekanizmalarına başvurma ve başvuru sürecinde destek alma konularında özgün bir "hak arama kültürü" stratejisine yer verilmediği görülmektedir. Oysaki BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 12 No.'lu Genel Yorumunda, çocukların görüş bildirme hakkının yanı sıra bu görüşlerin karar alma süreçlerine etkili biçimde dahil edilmesinin ve gerektiğinde hak ihlallerine karşı bireysel başvuru yollarına erişimin sağlanmasının altı çizilmektedir (CRC/C/GC/12, 2009).

Bu kapsamda, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) ile Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) gibi mekanizmaların çocuk dostu hale getirilmesi, başvuru süreçlerinin sadeleştirilmesi ve tanıtımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. KDK bünyesinde çocuk dostu erişimin var olduğu ancak çocuklar tarafından bilinirliğinin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bütün erişimlerin çok dilli yapılandırılmasını erişilebilirliği kolaylaştıracağı da öngörülmektedir. Ayrıca, çocuklara ve ebeveynlere yönelik "hak temelli farkındalık ve başvuru rehberleri" hazırlanması okullarda, sosyal hizmet kuruluşlarında ve mahalle düzeyinde bu rehberler aracılığıyla bilgilendirici çalışmalar yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu öneriler, hem çocukların katılım hakkının somutlaştırılmasına hem de BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12, 17 ve 42. maddeleri ile uyumlu bir hak kültürünün yaygınlaştırılmasına katkı sunacaktır.

Yasal Belgelendirme ve Haklara Erişim: Yasal belgelendirme sorunu yaşayan çocukların toplumsal yaşama tam katılımlarını sağlamak amacıyla hukuki ve sosyal açıdan kapsamlı destek mekanizmalarının geliştirilmesi elzemdir. Kayıt sorunu yerel ve ulusal ölçekte çözüme kavuşturulmalı, yaşına ve gelişimine uygun olmayan eğitim ve sosyal destek hizmetleriyle karşılaşan çocuklar için psikososyal danışmanlık hizmetleri ve kolaylaştırıcı rehberlik araçları oluşturulmalıdır. Çocuğun varlığı yasal olarak kayıt altına alınana kadar temel hak ve hizmetlerden (eğitim ve sağlık) kesintisiz yararlanması güvence altına alınmalı, kimliği olmayan çocukların menşei ülkeden getirdiği dokümanlar aracılığıyla bu hizmetlerden faydalanabilmesi sağlanmalıdır. Çocuğun dokümansız olması halinde ise çocuğun üstün yararı ilkesi göz önünde bulundurularak alternatif çözümler üretilmelidir. Kimlik sahibi olmanın temel haklara erişimde kritik bir unsur olduğu bilinciyle çocuklara ve ebeveynlere yönelik kapsamlı farkındalık çalışmaları yürütülmelidir. Kimlik çatışması yaşayan çocukların psikososyal dayanıklılıklarını arttırmak ve kültürel kimliklerini desteklemek adına anadil eğitimi ve kültürel etkinlikler gibi programlar geliştirilmeli, kimliksiz çocukların tespiti ve sisteme entegrasyonu süreçlerinin hızlandırılması için sivil toplum kuruluşları ile yerel yönetimler arasında etkin iş birlikleri teşvik edilmelidir.

Psikososyal Destek Programlarının Geliştirilmesi: Göç süreçleri ve parçalanmış aile yapıları nedeniyle zorluklar yaşayan çocuklara yönelik özel psiko-sosyal destek programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle aile birleşimi yoluyla yaşanan bağ kayıpları ve duygusal zorluklar, bütüncül ve bireyselleştirilmiş destek mekanizmalarıyla ele alınmalıdır. Bu doğrultuda, okul sosyal hizmeti uygulamaları yaygınlaştırılmalı ve güçlendirilmelidir. Okul sosyal hizmet uzmanları; travma sonrası destek, aidiyet geliştirme, kriz durumlarına müdahale, sosyal

dışlanma ile mücadele ve ailelerle koordinasyon gibi alanlarda çocuklara doğrudan destek sağlamalıdır.

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW), okul sosyal hizmetini çocukların akademik başarıya erişiminde eşitlikçi bir rol oynayan temel uygulama alanlarından biri olarak tanımlar. IFSW'ye göre, sosyal hizmet uzmanları eğitim kurumlarında hak temelli, kültürel olarak duyarlı ve katılımcı modeller geliştirerek çocukların iyi oluşlarını artırmakla yükümlüdür (IFSW, 2022). Bu çerçevede, okul sosyal hizmetinin güçlendirilmesi, yalnızca bireysel destek değil, sistem düzeyinde yapısal eşitsizliklerle mücadele anlamına da gelmektedir. Bu öneriler, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 39. maddesi uyarınca çocukların "fiziksel ve psikolojik iyileşme" ve "topluma yeniden entegrasyon" hakları ile doğrudan ilişkilidir. Aynı zamanda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2024-2028 Stratejik Planı'nda yer alan çocukların psikososyal gelişimini desteklemeye yönelik hedeflerle de örtüşmektedir (ASHB, 2023).

Ebeveynlerin İstihdama Katılımı ve Çocuk Refahı: Hane içerisinde devam eden toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz iş bölümü ve bunun çocukların refahına olumsuz etkileri dikkate alınarak, özellikle kadın ebeveynlerin istihdama katılımını destekleyici politikalar geliştirilmelidir. Mahalle temelli kadın istihdam programları, özellikle mülteci kadınların kültürel ve sosyal ihtiyaçlarına uygun koşullar içermeli, dil bariyeri, çocuk bakımı ve ulaşım gibi engelleri minimize etmelidir. Mikro kredi, girişimcilik eğitimleri ve kooperatifleşme modelleri ile kadınların yerel ekonomiye entegrasyonu hızlandırılmalı, kayıt dışı çalışan kadınlar için sosyal güvenceye erişimi kolaylaştıran uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Esnek çalışma modelleri ve kısmi süreli iş sözleşmeleri gibi alternatiflerin sosyal güvence kapsamında değerlendirilmesi, kadınların istihdama katılımını güvenceli bir şekilde artıracaktır. Türkçe dil kursları mesleki eğitimlerle entegre edilmeli ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına öncelik verilmelidir. Uygun fiyatlı, erişilebilir ve kaliteli kreş/gündüz bakım evlerinin sayısı artırılmalı; esnek çalışma saatlerine uyumlu çocuk bakım alternatifleri geliştirilmeli ve işverenlere çocuk bakım desteği sağlayan teşvikler sunulmalıdır.

Çocuk Dostu Alanların/Merkezlerin Oluşturulması: Mevcut bulgular ve uluslararası çocuk hakları prensipleri doğrultusunda, çocukların refahını ve gelişimini destekleyici kapsamlı müdahalelere ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, mahalle temelli sosyal hizmet modellerinin geliştirilmesi ve mahallelerin özgün demografik profilleri dikkate alınarak erişilebilir çocuk merkezlerinin kurulması büyük önem taşımaktadır. Son olarak, **çocukların karar alma süreçlerine etkin katılımlarını teşvik etmek amacıyla mahalle forumları ve çocuk meclislerinin kurulması ve çocukların kendi yaşam alanları hakkında söz sahibi olmaları yönünde teşvik edilmesi, çocukların toplumsal hayata aktif entegrasyonu için vazgeçilmezdir.**

Ebeveyn Destekleme Programlarının Oluşturulması: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 5 ve Madde 18 hükümleri uyarınca, ebeveyn eğitim programlarının yaygınlaştırılması esastır. Bu programlar, çocuk hakları, olumlu ebeveyn-çocuk iletişimi ve toplumsal cinsiyet eşitliği temalı atölyeleri içermeli, böylece ailelerin çocuk yetiştirme kapasiteleri hak temelli bir yaklaşımla güçlendirilmelidir.

Maddi Kısıtlamaların Azaltılması ve Sosyal Katılımın Desteklenmesi: Çocukların ortak maddi kısıtlılıklarının sosyal yaşama katılımları, eğitim fırsatları ve psikolojik iyi oluşları üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek için kapsayıcı ve

hak temelli bir yaklaşım benimsenmelidir. **Ebeveynlere yönelik destek, sadece maddi yardım ile sınırlı kalmamalı; eğitime erişim, sosyal hizmetler hakkında bilgilendirme ve çocuk dostu programlar aracılığıyla çok yönlü bir destek sunulmalıdır.** Yerel yönetimler, özellikle dezavantajlı mahallelerde ücretsiz kültürel, sanatsal ve spor etkinliklerini erişilebilir kılmalı, çocukların eşit katılım hakkını güvence altına almalıdır. **Sosyal hizmetlere ilişkin bilgiler, doğrudan çocuklara yönelik, yaşlarına uygun iletişim materyalleriyle sunulmalı, okullarda rehber öğretmenler ve sosyal hizmet uzmanları tarafından hak temelli bilgilendirme oturumları düzenlenmelidir.** Sosyal hizmet müdahaleleri sırasında çocukların rızası alınmalı, ev ziyareti ve yardım süreçleri hakkında güven verici, damgalayıcı olmayan bir iletişim dili kullanılmalıdır. Belediyeler, Sosyal Hizmet Merkezleri ve STK'lar arasında ortak çocuk dostu tanıtım ve yönlendirme çalışmaları yürütülerek, çocuklara yönelik başvuru rehberleri, danışma noktaları ve gizlilik ilkesine uygun danışma kanalları geliştirilmelidir. Mahalle temelli sosyal hizmet modelleri geliştirilmeli, mahalle profilleri dikkate alınarak erişilebilir çocuk merkezleri kurulmalıdır. Ebeveyn eğitim programları yaygınlaştırılmalı; çocuk hakları, olumlu iletişim ve toplumsal cinsiyet eşitliği temelli atölyelerle ailelerin desteklenmesi sağlanmalıdır. Kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyet farkındalık programları hem okullarda hem de topluluk düzeyinde planlanmalı, güvenli hareket alanları güçlendirilmelidir. Göçle gelen ve parçalanmış aile yapılarında yaşayan çocuklara özel psiko-sosyal destek programları geliştirilmelidir. Çocuk katılımını teşvik eden mahalle forumları ve çocuk meclisleri kurulmalı, çocuklar yaşam alanları hakkında söz sahibi olacak şekilde teşvik edilmelidir.

Eğitim Sisteminde Fırsat Eşitliği ve Kalitenin Artırılması: Kız çocuklarının okul seçim süreçlerinde daha fazla söz sahibi olması için aile içi bilgilendirme ve rehberlik programları geliştirilmeli, açık öğretime geçişin yaygınlaştığı alanlar izlenerek bu geçişlerin gönüllü ve bilinçli olup olmadığı değerlendirilmelidir. Mülteci çocukların okul yönlendirmelerinde uyruk, dil ve din temelli ayrımcılıkların önüne geçilmeli, sanat, tasarım ve yaratıcı alanlarda kariyer hedefleyen çocuklara rehberlik ve destek sağlanmalıdır. Ebeveynlerin ekonomik kaygılarını hafifletmek amacıyla çocuklara eğitim bursları, ulaşım destekleri ve okul sonrası programlar ile ücretsiz etkinlikler artırılmalıdır. Okul terkinin önlemeye yönelik erken uyarı sistemleri geliştirilmeli, bu sistemler devamsızlık, sınıf tekrarı ve öğretmen geribildirimleri gibi çoklu veriler üzerinden çalışmalıdır (OECD, 2020). Okuldan ayrılma nedenleri arasında yer alan ayrımcılık ve akran zorbalığı gibi sosyal faktörler göz önünde bulundurularak kapsayıcı eğitim ortamları oluşturulmalı, çocukların aidiyet duygusu artırılmalıdır. Okula hiç gitmemiş ya da kısa süreli gitmiş çocuklara yönelik olarak temel eğitim tamamlama ve hızlandırılmış eğitim programları (HEP) geliştirilmeli, ailelere ve öğretmenlere yönelik farkındalık programları uygulanmalıdır. Özellikle kız çocukları için güvenli okul ulaşımı sağlanmalı, maddi imkânsızlık nedeniyle eğitimden ayrılan çocuklara yönelik ulaşım ve kırtasiye destekleri sağlanmalı ve sosyal yardım miktarları artırılmalıdır. 16 yaş ve üzerindeki çocuklar için mesleki yönlendirme, yaşam becerileri eğitimi ve açık öğretim sistemlerinde yeniden düzenlemelere gidilerek açık öğretim desteklenmiş, anlamlı bir seçenek olarak yapılandırılmalıdır. Özellikle kız çocuklarının güçlendirilmesi amacıyla hem okullarda hem de topluluk düzeyinde toplumsal cinsiyet farkındalık programlarının planlanması ve kız çocuklarının güvenli hareket alanlarının artırılması kritik bir adımdır.

Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Psikososyal Destek: Mülteci çocukların sağlık hakkına erişiminde dil bariyeri önemli bir engel teşkil ettiğinden, sağlık ku-

rumlarında nitelikli ve sürekliliği olan tercüman desteği sağlanmalı, tercüman temininde çocuğun cinsiyeti ve psikososyal durumu göz önünde bulundurulmalıdır. Mülteci ailelerin hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla çok dilli bilgilendirme materyalleri ve yönlendirici broşürler geliştirilmelidir. **Çocukların ruh sağlığına ilişkin ihtiyaçlarının erken dönemde fark edilmesi için okullarda erken tanı ve destek amaçlı ruh sağlığı taramaları yapılmalı, ailelerin ruh sağlığı hizmetlerine yönelik önyargılarını azaltmak amacıyla bilgilendirici seminerler ve rehberlik çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.** Okul rehberlik servisleri ve sosyal hizmet uzmanlarının ailelerle kurduğu ilişkiler güçlendirilmeli, danışmanlık sistemleri desteklenmelidir. Dezavantajlı hanelerde yaşayan çocuklar için okullarda sağlıklı ve yeterli beslenmeye erişimi destekleyecek ücretsiz öğle yemeği uygulamaları yaygınlaştırılmalı, okul kantinlerinde sağlıklı gıda seçenekleri sunulmalıdır. Sağlık eğitimi derslerinin içeriğinde çocukların ilgisini çekecek, uygulamalı ve interaktif yöntemler kullanılmalı, sağlık okuryazarlığı artırılmalıdır. Hizmetlerin etkinliğini artırmak için sağlık, eğitim ve sosyal hizmet kurumları arasında çocuk yönlendirme ve izleme sistemi kurulmalı, yerel düzeyde çocuk koordinasyon kurulları oluşturulmalıdır. Tüm çocukların, yasal statülerine bakılmaksızın temel sağlık hizmetlerine eşit ve koşulsuz biçimde erişebilmesi için esnek prosedürler ve istisnai düzenlemeler geliştirilmelidir. Ailelerin bilinçlendirilmesi ve psikolojik destek süreçlerine aktif katılımının artırılması amacıyla sosyal hizmet uzmanları eşliğinde yapılandırılmış aile destek programları oluşturulmalıdır.

Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi ve Güvenli Çalışma Ortamları: Çocuk işçiliğini önlemek ve çocukların eğitim haklarını güvence altına almak amacıyla, aile işletmelerinde uzun süreli, düzensiz ve harçlık karşılığında çocuk çalıştırılmasının önüne geçmek için yerel düzeyde rehberlik ve izleme mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu bağlamda, **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile sosyal hizmet birimleri işbirliği içinde çocukların çalışma koşullarını periyodik olarak değerlendirmelidir.** Mesleki eğitim kapsamında yer alan çocuklar ile tehlikeli işlerde çalışan çocuklar arasındaki sınır açık biçimde tanımlanmalı; okul temelli staj ve beceri eğitimleri sıkı şekilde denetlenerek çocukların öğrenme süreçlerine zarar gelmesi engellenmelidir.

Çocukların sıkça dile getirdiği “aile baskısı” ve “zorunluluk hissi” gibi nedenlerle çalışmaya yönelme durumları, ebeveyn danışmanlığı ve bilinçlendirme programlarıyla ele alınmalıdır. Bu tür programların özellikle mülteci ve düşük gelirli hanelere öncelik verilerek yürütülmesi, çocuk işçiliği ile mücadelede etkinliği artıracaktır. Kayıt dışı çalışan çocukların tespit edilmesi için okul devamsızlık kayıtları, sağlık hizmeti verileri ve yerel yönetimlerin saha gözlemleri arasında veri paylaşımına dayalı erken uyarı sistemleri kurulması önerilmektedir. “Gelişim amacıyla çalışmak istiyorum” diyen çocuklar için ise çocuk hakları temelli, güvenli ve denetlenen gençlik çalışma programları tasarlanmalı; bu programların eğitimi tamamlayıcı ve destekleyici biçimde yapılandırılması sağlanmalıdır.

Bu bağlamda, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programının (2013-2017) süresinin dolmuş olmasına karşın hâlen güncellenmemiş olması önemli bir politika boşluğuna işaret etmektedir (ÇSGB, 2017). Türkiye'nin ivedilikle yeni bir Ulusal Eylem Planı hazırlayarak, değişen koşullara ve özellikle yeni kırılğan gruplara (örneğin göçmen çocuklara) uygun müdahale stratejileri geliştirmesi gerekmektedir. Bu eksikliğe rağmen, Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028) kapsamında tanımlanan “çocukların psiko-sosyal gelişimlerinin desteklenmesi, risklerden korunması ve çocuk haklarının tanıtımı” (Stratejik

Hedef 1.2) hedefi, çocuk işçiliği ile mücadelede bütüncül bir çerçeve sunabilir (ASHB,2023). Ancak bu stratejik hedefin, çocuk işçiliği konusunda risk değerlendirme, izleme ve önleme alanlarını doğrudan kapsayacak şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Fiziksel Güvenlik ve Sosyal Entegrasyon: Çocukların fiziksel ve psikolojik güvenliğini sağlamak ile sosyal gelişimlerini desteklemek amacıyla, mahalle aydınlatmaları iyileştirilmeli ve karanlık sokaklara müdahale edilmelidir. **Parklar ve okul çevreleri düzenli olarak güvenlik açısından denetlenmeli, çocuk dostu güvenli oyun ile sosyalleşme alanları artırılmalıdır.** Ancak bu fiziksel düzenlemelerin yanı sıra, çocukların kamusal alanlara yönelik algılarının da dikkate alınması gerekmektedir. Araştırma kapsamında özellikle Sultanbeyli ilçesinde çocuklar tarafından dile getirilen güvensizlik duygusunun, somut tehlikelerden çok sosyal medya etkisi ve ebeveyn temelli kaygılarla şekillendiği kamu yetkililerince dillendirilmiştir. Bu durum, özellikle kız çocuklarının sosyal alanlardan yararlanmasını sınırlamakta ve çocukların toplumsal yaşama katılımını dolaylı olarak engellemektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 15. ve 31. maddeleri ile güvence altına alınan sosyal yaşama katılım ve boş zaman hakkı, çocukların yalnızca fiziksel değil, algısal olarak da kamusal alanda kendini güvende hissetmesini gerektirir. Bu nedenle, yalnızca güvenlik önlemlerini artırmakla kalmayıp, çocukların kamusal alanlara dair olumlu sosyal imgelerini destekleyecek ve güven duygusunu pekiştirecek toplumsal farkındalık çalışmaları da yürütülmelidir.

Ebeveynlere medya okuryazarlığı ve çocukla güvenli iletişim konusunda rehberlik sunulmalı, okullarda çocuklara yönelik güvenli davranış biçimlerini içeren eğitim programları uygulanmalıdır. Mahalle düzeyinde sosyal dayanışma ve çocuk güvenliğine duyarlı gönüllü ağlar kurulmalıdır. Çocukların aile içinde ve okulda görüşlerinin alınmasını teşvik eden katılım mekanizmaları yaygınlaştırılmalı, küçük kararlarla başlayarak çocukların sesini duyurma becerisi güçlendirilmelidir. Suriyeli çocukların, özellikle oğlan çocukların destek isteme oranlarının düşüklüğü dikkate alınarak, okullarda kültürler arası güven ilişkisini besleyen sosyal destek sistemleri kurulmalıdır. Çocukların "destek alamam" ve "güvenemem" gibi nedenlerle yardım aramaktan kaçınması, okul rehberlik hizmetlerinin güçlendirilmesi ve okul sosyal hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerekliliğine işaret etmektedir. Akran destek sistemleri, güvenilir öğretmen bağlantıları ve mahalle düzeyinde çocuk dostu danışma noktaları oluşturularak çocukların güvenli şekilde yardım istemeleri kolaylaştırılmalıdır. Ebeveynler ve öğretmenler, çocukların duygusal ihtiyaçlarını fark etmeleri ve destekleyici diyalog kurmaları için bilgilendirilmeli; çocukların sosyal ve duygusal güvenliklerini güçlendirecek rehberlik çalışmaları artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989). www.unicef.org/turkiye/media/2086/file/Cocuk%20Haklarına%20Dair%20Sözleşme.pdf
- BM Çocuk Hakları Komitesi. (2001). **Genel Yorum No. 1: Eğitimin amaçları (Madde 29, paragraf 1)**. CRC/GC/2001/1. digitallibrary.un.org/record/452449?ln=en
- BM Çocuk Hakları Komitesi. (2009). **Genel Yorum No. 12: Çocuğun görüşlerinin dikkate alınması hakkı (Madde 12)**. CRC/C/GC/12. www.refworld.org/docid/4ae562c52.htm
- IBM Çocuk Hakları Komitesi. (2013). **Genel Yorum No. 14: Çocuğun üstün yararı (Madde 3, paragraf 1)**. CRC/C/GC/14. www.refworld.org/docid/51a84b5e4.html
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (J. B. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Harvard University Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- CEDAW. (2008). *General recommendation No. 26 on women migrant workers*. United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women. <https://digitallibrary.un.org/record/645097>
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. Harper & Row.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2023). *30 soruda çocuk ve genç işçilere özel çalışma koşulları*. www.csgb.gov.tr/Media/afhfl4bd/30-soruda-%C3%A7ocuk-ve-gen%C3%A7-i%C5%9F%C3%A7i-lere-%C3%B6zel-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fma-ko%C5%9Fullar%C4%B1.pdf
- DİSK, (2017). *Türkiye’de Çocuk İşçi Olmak*. www.raporlar.org/turkiyede-cocuk-isci-olmak-disk (17.3.2025).
- Doğan, A., & Kağnıcı, D. Y. (Ed.). (2020). *Göçmen çocuk ve ergenler: Kültürleşme, uyum ve eğitim*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- ERG - Eğitim Reformu Girişimi. (2024). *Eğitime erişim durumuna göre Türkiye’de kız çocukları*. İstanbul: ERG Yayınları. <https://www.egitimreformugirisimi.org>
- Erdoğan, E. ve Uyan Semerci, P., (2021). *Toplumsal araştırma yöntemleri için bir rehber: Gereklilikler, sınırlılıklar ve incelikler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye Temsilciliği. (2021). *Türkiye’de gençlerin katılımı: Türkiye gençlik araştırması*. turkey.fes.de/tr/konular/genclik
- Graham, A., Powell, M., Taylor, N., Anderson, D. & Fitzgerald, R. (2013). *Ethical Research Involving Children*. Florence: UNICEF Office of Research - Innocenti. childethics.com/wp-content/uploads/2016/09/ERIC_Turkish.pdf (23.12.2024).
- Genç, H. D. & Elitsoy, Z. A. (2024). *Migrants’ Access to Healthcare Services: Evidence from Fieldwork in Turkey*. New Perspectives on Turkey, Cambridge University Press.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2024). Basın açıklaması. www.goc.gov.tr/icisleri-bakani-ali-yerlikaya-gonullu-geri-donus-islemlerinde-randevu-sistemi-devreye-alindi-sinir-kapilarinda-724-calisma-esasina-gecildi (30.12.2024).
- Human Rights Watch. (2015). *Geleceğimi hayal etmeye çalıştığımda hiçbir şey göremiyorum: Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişimde karşılaştıkları engeller*. Human Rights Watch. Erişim adresi: www.hrw.org/tr/report/2015/11/09/282910.
- ILO (2021). *Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward*. International Labour Organization.
- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. (1966). *ICESCR*. United Nations General Assembly. www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights
- International Federation of Social Workers [IFSW]. (2022). *The Role of School Social Workers*.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2025). *Krizler çağında çocuk olmak: Türkiye’de pandemi sonrasında çocukların iyi olma halini yeniden düşünme – Araştırma sonuç raporu*. Çocuğun İyi Olma Hali. cocuguniyolmahali.bilgi.org.tr/wp-content/uploads/2025/03/Krizler-Caginda-Cocuk-Olmak-Arastirma-Sonuc-Raporu.pdf
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. (2024). *Gençlerin güvencesiz çalıştırılmasına ve geleceksizleştirilmesine karşı*. İŞİG Meclisi. www.isigmeclisi.org/21201-genclerin-guvencesiz-calistirilmasina-ve-geleceksizlestirilmesine-kars

- İş Kanunu. Kanun No: 4857, 10 Haziran 2003, Resmi Gazete.
- İstanbul Valiliği. (2023). İstanbul'un sosyo-ekonomik analizi. İstanbul Valiliği. www.istanbul.gov.tr/kurumlar/istanbul.gov.tr/PDF/acik_kapi_ek.pdf (21.12.2024).
- Kalendar-Aybakan, S. (2024). *Suriyeli Çocukların Eğitim Hakkına Erişim Sorunlarının Ebeveynlerin Bakış Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kamu Denetçiliği Kurumu. (2021). Çocuk Dostu Türkiye: Çocuk Haklarına Dair Başvurular ve Öneriler Raporu. www.ombudsman.gov.tr
- Kleiber, D. A. (1999). *Leisure Experience and Human Development: A Dialectical Interpretation*. Basic Books.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives*. Oxford University Press.
- Mülteciler Derneği. (2021). *Suriyelilerin kente göçü*. Mülteciler Derneği. multeciler.org.tr/suriyelilerin-kente-gocu (23.12.2024).
- Mülteciler Derneği. (2024). *Sektörel ihtiyaç analizi*. Mülteciler Derneği. drive.google.com/file/d/1rMvbwu7zt7GDhX_A3G02cUIgsNgBE4F2/view (23.04.2025).
- OECD. (2020). *Education at a Glance 2020: OECD Indicators*. OECD Publishing. doi.org/10.1787/69096873-en
- Resmî Gazete. (2013). Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. Mevzuat Bilgi Sistemi. www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18581&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5
- Sağlık Bakanlığı. (2013). hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-ve-hareketli-hayat-db/Dokumanlar/Rehberler/okul-oncesi-ve-okul-cagi-cocuklara-yonelik-beslenme-onerileri-ve-menu-programlar-kitabi.pdf
- Sallan-Gül, S., Türkmen, E., & Kahya Nizam, Ö. (2019). Türkiye'de emeğin en savunmasız hali: Şanlıurfa'da Suriyeli mülteci çocuk işçi olmak. *Çalışma ve Toplum*, 2019(2), 917-940. doi.org/10.54752/ct.2019.02039
- Spahl, W., & Österle, A. (2019). *Stratified Membership: Health Care Access for Urban Refugees in Turkey*. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 1-19.
- Sultanbeyli Belediyesi. (2017). 6. yılında Türkiye'deki Suriyeliler: Sultanbeyli örneği. Sultanbeyli Belediyesi Yayınları. Erişim adresi: www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/6.-yilinda-turkiyedeki-suriyeliler_-sultanbeyli-ornegi.pdf
- Şahin-Taşğın, N. (2021). Göç ve Sivil Toplum, içinde *Sivil Toplum Örgütleri ve Sosyal Hizmet Sorun Alanları ve Vaka Örnekleri*, Nobel: İstanbul. Editör: Buz Sema, Afyonoğlu Funda Meliha, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 340, ISBN: 978 625 439 709 7, Türkçe (Bilimsel Kitap) (Yayın No: 7232065)
- Şahin-Taşğın, N. (2017). The Legal Condition of Refugees and Support Systems in Turkey, içinde *Current Debates in Sociology and Anthropology* Volume 10, IJOPEC Publication, Editör: Aslan Şükrü ve Cinemre Cihan, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 22, İngilizce (Bilimsel Kitap) (Yayın No: 4387324).
- Tan, G., M. (2020). Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması:2017-2020 Güncellemesi, CEİD Raporları. file:///C:/Users/neset/Downloads/ceidWeb1.4.9.1.10.pdf (19.3.2025).
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı & Serhat Kalkınma Ajansı. (2020). *TR2 bölgesi gençlik araştırması*. Serhat Kalkınma Ajansı Yayınları. www.serka.gov.tr
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). *Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2023-2028)*. cocukhizmetleri.aile.gov.tr
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023). *2024-2028 Stratejik Planı*. www.aile.gov.tr
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2017.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2022). *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 2022 Yılı Faaliyet Raporu*. www.tihk.gov.tr
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). İstatistiklerle Çocuk, 2023 (Yayın No: 53679). TÜİK. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?dil=1&p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53679
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). İstatistiklerle Çocuk 2023. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53679#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusunun%20%26%2C0',7'sini%20k%C4%B1z%20%C3%A7ocuklar%20olu%C5%9Fturdu (21.12.2024).

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). Çocuk Sağlığı ve Yoksunluğu 2024 [Veri Bülteni No: 57934]. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Sagligi-ve-Yoksunlugu-2024-57934
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025). *Nüfus ve Demografi: 2024 Yılı Verileri*. data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109
- United Nations Committee on the Rights of the Child (UNCRC). (2013). *General Comment No. 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (CRC/C/GC/14)*. Geneva: United Nations.
- UNICEF. (2004). *Building child friendly cities: A framework for action*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. Retrieved from www.unicef-irc.org/publications/416-building-child-friendly-cities-a-framework-for-action.html
- UNICEF. (2007). *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries* (Innocenti Report Card 7). UNICEF Innocenti Research Centre.
- UNICEF. (2011) Türkiye'de Çocukların Durumu Raporu (2011),. UNICEF Türkiye.
- UNICEF. (2013). *The State of the World's Children 2013: Children with disabilities*. UNICEF. www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2013
- UNICEF. (2017). *Child poverty in the Middle East and North Africa: A multidimensional approach*. United Nations Children's Fund (UNICEF) and Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI). www.unicef.org/mena/reports/child-poverty-middle-east-and-north-africa
- UNICEF (2023). *Preventing Child Labour: The Key Role of Social Protection*. www.unicef.org/reports/preventing-child-labour-2023
- UNICEF. (2023). Suriyeli okul dışı kalmış çocuklar ile ilgili analiz raporu: Türkiye ülke raporu. UNICEF Türkiye. Erişim adresi: www.unicef.org/turkiye
- UNICEF Türkiye. (2024). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. UNICEF. www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dairs%C3%B6zle%C5%9Fme
- www.unicef.org/turkiye/media/4131/file/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%20Belgesi.pdf (23.12.2024).
- UNICEF. (2025). *Innocenti Report Card 19: Child well-being in an unpredictable world*. UNICEF Office of Research – Innocenti. www.unicef-irc.org/publications/1360-innocenti-report-card-19-child-well-being-in-an-unpredictable-world.html
- WHO. (2023a). *Outbreak and Crisis Response Appeal: Türkiye*. www.who.int/emergencies/funding/outbreak-and-crisis-response-appeal-2023/2023-appeals/appeal-turkey
- WHO Europe. (2023b). *Ensuring Equitable Access to Health Care for Refugees and Migrants in Turkey*. www.who.int/europe/news-room/photo-stories/item/ensuring-equitable-access-to-health-care-for-refugees-and-migrants-in-turkey
- Yaşar Üniversitesi (2022). *Türkiye'de Genç Mültecilere Yönelik Sağlık Hizmetlerine Erişim Araştırması*. <https://euc.yasar.edu.tr>
- Yazıcı, E., (2019). Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet. Ankara: Nika Yayınları.
- Yüksek, D., Şahin Taşğın, N., & Tekin, U. (2022). *Suriyeli ve Türk vatandaşı genç kadınlar ve oğlanların gündelik yaşamları: Küçükçekmece ve Sultanbeyli'de nitel bir araştırma*. TÜSES & Heinrich Böll Stiftung Derneği.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Arslan, H. (2021). Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama Çalışması Raporu, CEİD Yayınları. (17.03.2025)

> Ek-1 Çocuklar için Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sevgili .....,

Benim adım..... Biz Suzan Oktay Erol, Neşe Şahin Taşğın ve Gökçe Ceylan tarafından oluşan bir araştırma ekibiyiz ve Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin destekleri ile "Çocuklar için Hesap Verebilirlik Hak Savunuculuğu (ACAR) Projesi" kapsamında bu araştırmayı yürütüyoruz. Araştırmada kapsamında, 12-18 yaş arası çocuklarla anket çalışması, derinlemesine görüşmeler ve odak grup çalışmaları yapacağız. Bu çalışmalarla, Sultanbeyli'de yaşayan çocukların karşılaştıkları zorlukların temel nedenlerini belirlemeyi ve çocukların haklarına eriştiği ve kendilerini daha iyi hissedecekleri çocuk dostu bir ortamın geliştirilmesi için politika öneri geliştirmeyi amaçlıyoruz. Bu araştırmaya katılmayı kabul edersen ..... çalışmasında bize yardımcı olmanı isteyeceğiz.

Araştırma sürecinde sana ulaşmadan önce araştırmanın etik açıdan uygunluğu hususunda Maltepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan Etik Kurul Onayı alınmıştır. Araştırmaya katılman tamamen **gönüllülük** esasına dayalıdır. Bu araştırmaya katılıp katılmamak için karar vermeden önce anne ve baban ile konuşup onlara danışmalısın. Onlara da bu araştırmadan bahsedip onaylarını/izinlerini alacağız. Anne ve baban "tamam" deseler bile sen kabul etmeyebilirsin. Bu araştırmaya katılmak senin isteğine bağlı ve istemezsen katılmazsın. Bu nedenle hiç kimse sana kızmaz ya da küsmez. Önce katılmayı kabul etsen bile sonradan vazgeçebilirsiniz, bu tamamen sana bağlı. Kabul etmediğin durumda da bizim ve ailenin sana karşı davranışlarında bir değişiklik olmayacaktır.

Aklına şimdi gelen veya daha sonra gelecek olan soruları istediğin zaman bana sorabilirsin. Telefon numaram ve mail adresim bu kâğıtta yazıyor. Bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorsan aşağıya lütfen adını ve soyadını yaz. Sana ve ailene bu formun bir kopyası verilecektir.

Çalışmamıza katılarak bize ve bilim dünyasına verdiğin katkı için çok teşekkür ederiz.

Katılımcının Beyanı

Suzan Oktay Erol, Neşe Şahin Taşğın ve Gökçe Ceylan tarafından oluşan ve "Çocuklar için Hesap Verebilirlik Hak Savunuculuğu (ACAR) Projesi" kapsamında yürütülen bu araştırma için tarafıma bilgi verildi. Araştırmanın amacı, uygulanma biçimi ve elde edilen veriler ile ilgili gizliliğin korunacağına ilişkin açıklama yapıldı. Araştırma ile ilgili sorularım olması halinde kendilerine aşağıdaki mail adreslerinden ulaşabileceğim bildirildi. Araştırmanın başında ya da ortasında araştırmadan çekilme hakkımı kullanabileceğim ve bu hakkımı kullanmam halinde tarafıma hiçbir sorumluluk yüklenmeyeceğine ilişkin bilgilendirildim. Bu araştırmaya kendi gönüllü onayım ile katılmak istediğimi beyan ediyorum.

Çalışmaya katılmayı ses kaydı alınması kabul ediyorsanız aşağıdaki kutucuğu "X" ile işaretleyiniz ve devam ediniz.

Kabul ediyorum.

Katılımcı Çocuğun:**Adı Soyadı:****Tarih:****Çocuğun Bakımvereninin/Ebeveyninin:****Adı Soyadı:****Tarih:****İmza:****(Varsa) Görüşmeye Katılan Tercümanın:****Adı Soyadı:****Tarih:****İmza:**

Araştırma Ekibi:**Araştırmacılar:** Suzan Oktay Erol, Neşe Şahin Taşđın, Gökçe Ceylan**Adres:** Maltepe Üniversitesi İTBF Sosyal Hizmet Bölümü**Tel:** +90 (216) 626 10 50 - 2222**E-mail:** suoktay@hotmail.com, nesetasgin@maltepe.edu.tr, gokceceylan@maltepe.edu.tr**Görüşmeyi Yapan Araştırmacının:****Adı Soyadı:****Tarih:****İmza:**

> Ek-2 Yetişkinler için Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli Katılımcı,

“Çocuklar için Hesap Verebilirlik Hak Savunuculuğu (ACAR) Projesi” kapsamında bu araştırma Mülteciler ve Sığınmacılarla Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin destekleri ile Suzan Oktay Erol, Neşe Şahin Taşğın ve Gökçe Ceylan'dan oluşan araştırma ekibi tarafından yürütülmektedir. Araştırmada 6-12 yaş arasında çocuğu olan yerel topluluk üyesi ve mülteci ebeveynler ile odak grup görüşmeleri yapılacaktır. Bu araştırmayla, Sultanbeyli'de yaşayan çocukların karşılaştıkları zorlukların temel nedenlerinin belirlenmesi ve çocukların haklarına eriştiği ve kendilerini daha iyi hissedecekleri çocuk dostu bir ortamın geliştirilmesi için politika önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma sürecinde size ulaşmadan önce araştırmanın etik açıdan uygunluğu hususunda Maltepe Üniversitesi Girişimsel Olmayan Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan Etik Kurul Onayı alınmıştır. Araştırmaya katılımınız tamamen **gönüllülük** esasına dayalıdır. Herhangi bir rahatsızlık hissettiğiniz durumda araştırmaya katılmamayı tercih edebilir ya da araştırmanın herhangi bir evresinde araştırmadan çekilme hakkınızı kullanabilirsiniz. Çalışmadan çekildiğiniz takdirde sizlere hiçbir sorumluluk yüklenmeyecek ve kararınıza saygı duyulacaktır. Araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz takdirde sizinle yapılacak görüşmeler açık izniniz varsa ses kaydına alınacak ve bu kayıtlar daha sonra içerik analizi yapılmak üzere yazılı metinlere dönüştürülecektir. Ses kaydı için izniniz olmaması durumunda, kayıt alınmayacak ve cevaplarınız yazılı olarak not alınacaktır. Görüşmelerden elde edilen ses dosyaları ve metinler şifrelenecek, hiçbir kurum veya kişi ile paylaşılmayacak ve anonimleştirilerek sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Çalışmada kimliğinizi ortaya çıkaracak sorular bulunmamaktadır. Araştırma süresince sizlerden elde edilecek bilgiler ve kimlik bilgileriniz gizli kalacak ve yalnızca araştırmanın amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Ortalama 150 dakika sürecek olan görüşmeler sırasında sizden beklenen; tüm soruları eksiksiz, kimsenin baskısı ve telkini olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır.

Araştırma öncesinde, sırasında veya sonrasında herhangi bir sorunuz olması halinde araştırma ekibinden birine istediğiniz soruyu sorabilir, araştırma sona erdiğinde kendisinden araştırma sonuçlarına ilişkin bilgi talep edebilirsiniz. Araştırmamıza katılarak değerli vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Katılımcının Beyanı

Suzan Oktay Erol, Neşe Şahin Taşğın ve Gökçe Ceylan'dan oluşan araştırma ekibi tarafından “Çocuklar için Hesap Verebilirlik Hak Savunuculuğu (ACAR) Projesi” kapsamında yürütülen bu araştırma için tarafıma bilgi verildi. Araştırmanın amacı, uygulanma biçimi ve elde edilen veriler ile ilgili gizliliğin korunacağına ilişkin açıklama yapıldı. Araştırma ile ilgili sorularım olması halinde araştırmacılara ulaşacağım mail adresleri tarafıma bildirildi. Araştırmanın başında ya da ortasında araştırmadan çekilme hakkımı kullanabileceğim ve bu hakkımı kullanmam halinde tarafıma hiçbir sorumluluk yüklenmeyeceğine ilişkin bilgilendirildim. Bu araştırmaya kendi gönüllü onayım ile katılmak istediğimi beyan ediyorum.

Çalışmaya katılmayı ve ses kaydı alınmasını kabul ediyorsanız aşağıdaki kutucuğu "X" ile işaretleyiniz ve devam ediniz.

Kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı Soyadı:

Tarih:

İmza:

(Varsa) Görüşmeye Katılan Tercümanın:

Adı Soyadı:

Tarih:

İmza:

Araştırma Ekibi:

Araştırmacılar: Suzan Oktay Erol, Neşe Şahin Taşğın, Gökçe Ceylan

Adres: Maltepe Üniversitesi İTBF Sosyal Hizmet Bölümü

Tel: +90 (216) 626 10 50 - 2222

E-mail: suoktay@hotmail.com, nesetasgin@maltepe.edu.tr, gokceceylan@maltepe.edu.tr

Görüşmeyi Yapan Araştırmacının:

Adı Soyadı:

Tarih:

İmza:

> Ek-3 12-18 Yaş Grubu Mülteci Çocuklar için Çocuk Hakları Erişim Anketi

Giriş

Merhaba! Bu anket, Sultanbeyli'de yaşayan 12-18 yaş arası çocukların ve gençlerin haklarına, ihtiyaçlarına ve beklentilerine ne kadar ulaşabildiğini anlamak için hazırlanmıştır. Cevaplar tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırma amacıyla kullanılacaktır. Lütfen soruları içtenlikle ve doğru bir şekilde cevaplayın. Teşekkür ederiz!

Anketin Yapıldığı Tarih :

Anketörün Adı :

Bölüm 1: Kendini Tanıt

- 1 Kaç yaşındasın? .....
- 2 Cinsiyetin: Kız Erkek Belirtmek istemiyorum
- 3 Hangi ilde doğdun? .....
- 4 Sultanbeyli'de ne kadar zamandır yaşıyorsun? .....
- 5 Hangi mahallede yaşıyorsun? .....
- 6 Anadilin nedir? (*Birden fazla işaretlenebilir*)
 Kürtçe Arapça Türkçe Diğer (*varsa*) .....
- 7 Anadilini konuşabiliyor musun? Evet Hayır Biraz
- 8 Anadilinde yazabiliyor musun? Evet Hayır Biraz
- 9 Türkçe konuşabiliyor musun? Evet Hayır Biraz
- 10 Hangi dilleri biliyorsun? (*Birden fazla işaretlenebilir*)
 Kürtçe Arapça Farsça Türkçe Diğer (*varsa*) .....
- 11 Resmi bir kimlik kartın var mı? Evet Hayır
- 12 Kimlik kartın olmadığı için bir sorun yaşadın mı? Evet Hayır
- 13 Bugüne kadar kimliğin olmadığı için okula veya doktora gidemediğin oldu mu?
 Evet Hayır
- 14 Ailenle mi yaşıyorsun? Evet Hayır
- 15 (*Hayırsa*) Kimle yaşıyorsun? .....
- 16 Evde seninle birlikte kaç kişi yaşıyor?
 2-3 kişi 4-5 kişi 6-7 kişi 7-8 kişi 8-9 kişi 10 +
- 17 Yaşadığın evde senin dışında yaşayan kaç kardeşin var?
 0 1 2 3 4 5 6 ve daha fazla kardeş
- 18 Annenle aynı evde mi yaşıyorsun? Evet Hayır

- 19 Babanla aynı evde mi yaşıyorsun? Evet Hayır
- 20 Annen çalışıyor mu? Evet Hayır Bilmiyorum
- 21 Baban çalışıyor mu? Evet Hayır Bilmiyorum
- 22 Ailenin maddi durumunu düşündüğünde aşağıdaki seçeneklerden senin için en uygun olanını işaretler misin?
- Ailemin maddi durumu benim ve kardeşlerimin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir.
- Sık sık yemek ve kira gibi temel ihtiyaçlarımız için bile yeterli paramız olmaz.
- Maaştan maaşa ancak idare edebilecek kadar paramız var.
- Lüks, pahalı ve zorunlu olmayan şeyleri satın almadığımız sürece geçinebiliyoruz.
- Bilmiyorum.

Bölüm 2: Eğitim Hakkı

- 23 Okula gidiyor musun?
- Evet *(Evetse 24. Sorudan devam ediniz)*
- Hayır *(Hayırsa 23.1. sorudan devam edebilirsiniz)*
- 23.1 Bugüne kadar hiç okula gittin mi?
- Evet
- Hayır *(Hayırsa Sağlık bölümündeki sorulardan devam edebilirsiniz, Evetse 23.2. sorudan devam ediniz)*
- 23.2 Kaçınıcı sınıfta okulu bıraktın?
- 1 2 3 4 5 6
- 7 8 9 10 11 12
- 23.3 Okulu bırakma nedenini düşündüğünde, aşağıdaki seçeneklerden hangisinin senin için en doğru seçenek olduğunu düşünürsün? (Bu sorudan sonra sağlık bölümüne 37. Soruya geçebilirsiniz) (Birden fazla işaretlenebilir)
- Kimlik sorunu nedeniyle okulu bıraktım.
- Okulumun yeri değişti ve yeni okulum uzak olduğu için okulu bıraktım.
- Çalışmaya başladığım için okulu bıraktım.
- İl/ilçe/mahalle değiştirdiğimiz için okulu bıraktım.
- Okula gitmek istemediğim için okulu bıraktım.
- Ailem okula gitmemi istemediği için okulu bıraktım.
- Ekonomik zorluklar nedeniyle okulu bıraktım.
- Akranlarımla sorun yaşadığım için okulu bıraktım.
- Ayrımcılığa maruz kaldığım için okulu bıraktım.
- Türkçe bilmediğim/Türkçeyi anlamakta zorluk çektiğim için okulu bıraktım.

- Sağlık durumum nedeniyle okulu bıraktım.
 Diğer: _____
- 24 Okula düzenli gidiyor musun? Evet Hayır
- 25 Kaçınıcı sınıfa gidiyorsun?
 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
- 26 Dil yüzünden okulda zorlandığın oluyor mu? Evet Hayır Bazen
- 27 Okula gitmeyi seviyor musun? Evet Hayır Bazen
- 28 Okula nasıl gidiyorsun?
 Yaya
 Minibüs
 Otobüs
 Servis
 Kendi aracımızla
 Diğer .....
- 29 Okul günlerinde kahvaltı edebiliyor musun?
 Hayır, kahvaltı edemiyorum.
 Arada sırada kahvaltı edebiliyorum.
 Çoğunlukla kahvaltı ediyorum.
 Her zaman kahvaltı ediyorum.
- 30 Kahvaltı ihtiyacını nasıl karşılıyorsun?
 Evde yiyorum.
 Okula giderken yoldaki bir yerden (pastane, simitçi vs.) alıyorum.
 Okul kantininden alıyorum.
 Evden getirerek okulda kahvaltı yapıyorum.
 Diğer .....
- 31 Okulda öğle yemeği yiyebiliyor musun?
 Hayır, yemiyorum.
 Arada sırada öğle yemeği yiyorum.
 Çoğunlukla öğle yemeği yiyorum.
 Her zaman öğle yemeği yiyorum.
- 32 Öğle yemeği ihtiyacını nasıl karşılıyorsun?
 Evde yiyorum.
 Okula giderken yoldaki bir yerden (pastane, simitçi vs.) alıyorum.
 Okul kantininden alıyorum.
 Evden getiriyorum.
 Diğer .....

33 Aşağıdaki ifadeleri okuyup senin için doğru olan seçeneği işaretler misin?

	Tamamen Doğru	Kısmen Doğru	Pek Doğru Değil	Hiç Doğru Değil
Okula gitmek yerine evde olmayı tercih ederim.				
Okula gitmek yerine çalışmayı tercih ederim.				
Okula gitmek yerine mahallede arkadaşlarımla oynamayı/vakit geçirmeyi tercih ederim.				
Okulda olduğum zamanlar kendimi mutlu hissedirim.				
Okulda olduğum zamanlar kendimi güvenli hissedirim.				
Okuduğum için iyi bir geleceğim olacak.				
Diğerleri ile karşılaştırdığımda kendimi başarılı bir öğrenci olarak görüyorum.				
Okulda bir sorun yaşadığımda kimden destek isteyeceğimi bilirim.				
Okulda sorun yaşarsam arkadaşlarım ile paylaşabilirim.				
Okulda sorun yaşadığımda rehberlik servisine/ rehber öğretmenime gidebilirim.				
Okulda edindiğim yakın arkadaşlarım var.				
Arkadaşlarım arasında sevilen birisiyim.				
Okulda bana istemediğim şekilde (rahatsız edici) davranan çalışanlar var.				
Okulda sorun yaşadığım arkadaşlarım var.				
Ailem eğitimime devam etmemi istiyor.				
Ailem beni okulda ziyaret eder.				
Ailem öğretmenlerimle görüşmeye gelir.				
Okulda edindiğim arkadaşlarımla, okul sonrasında da vakit geçiririm.				

Okula gitmeni zorlaştıran bir şey varsa bunu bir cümle ile açıklar mısın?

.....

- 35 Herhangi bir nedenden dolayı okulu bırakmayı düşünüyor musun?
[ ] Evet [ ] Hayır [ ] Bazen
- 36 (Cevabın evetse) Neden okulu bırakmayı düşündüğünü bir cümle ile anlatır mısın? .....

Bölüm 3: Sağlık Hakkı

- 37 Sağlıklı beslenme ve hijyen konusunda yeterli bilgiye sahip misin?
[ ] Evet [ ] Hayır [ ] Biraz
- 38 Kendini sağlıklı hissediyor musun?
[ ] Evet [ ] Hayır [ ] Bazen
- 39 Sence sağlıklı besleniyor musun?
[ ] Evet [ ] Hayır [ ] Bazen
- 40 Hasta olduğunda doktora kolayca gidebiliyor musun?
[ ] Evet [ ] Hayır
- 41 Sağlık kuruluşlarında sana saygılı davranıyorlar mı?
[ ] Evet [ ] Hayır
- 42 Dil yüzünden sağlık kuruluşundaki çalışanlarla anlaşmakta zorlandığın oluyor mu?
[ ] Evet [ ] Hayır
- 43 İlaçlarını kolayca alabiliyor musun?
[ ] Evet [ ] Hayır
- 44 Aşağıdaki ifadeleri okuyup senin için doğru olan seçeneği işaretler misin?

	Tamamen Doğru	Kısmen Doğru	Pek Doğru Değil	Hiç Doğru Değil
Haftada bir-iki kez banyo yapıyorum				
Her sabah kahvaltı yapıyorum				
Haftada iki-üç kez et, tavuk veya balık yiyorum				
Her gün taze meyve yiyorum				
Günde en az bir kere süt, yoğurt, ayran vb. süt ürünü tüketiyorum				
Dişlerimi günde iki kez fırçalıyorum.				
Haftada en az iki kere spor/antrenman yapıyorum				

Bölüm 4: Çalışma Deneyimi

- 45 Bugüne kadar herhangi bir işte çalışma deneyimin oldu mu?
 Evet
 Hayır (Hayırsa 51. Soruya geçebilirsiniz)
- 46 (Evetse) Ne kadar süre çalıştın?
 1 aydan az   1-3 ay   3-6 ay   6-9 ay
 9-12 ay   1 yıldan fazla
- 47 Şu an hala çalışıyor musun?
 Evet   Hayır   Bazen
- 48 Son çalıştığın yeri düşünerek, çalışma deneyimin olan yeri işaretler misin?
 Pazar / Pazarcı
 Giyim, konfeksiyon / İşçi, çırak
 Giyim / Tezgahtar
 Gıda / Garson, komi
 Gıda / İmalathanede işçi, çırak
 Esnaf yanında temizlik, toplama, çırak
 Sanayide (oto tamir, elektririk, inşaat vb.) imalat, çırak
 Kuaförde çırak
 Araba yıkamada çırak
 Ev eksenli işler (balon bağlama, futbol topu dikme vb.)
 Diğer .....
- 49 Son çalıştığın yeri düşünerek, bir günde kaç saatini işyerinde geçiriyordun?
 2 saatten az   2-4 saat   4-6 saat   6-8 saat
 8-10 saat   10-12 saat   12 saatten fazla
- 50 Aşağıdaki seçeneklere düşündüğünde, çalışmaya başlama nedenleri arasında sana en doğru gelen seçeneği işaretler misin? (Birden fazla işaretlenebilir)
 Aileme destek olmak için / ihtiyaç olduğu için / para kazanmak için
 Okula gitmediğim / derslerim kötü olduğu için / okulu sevmediğim için
 Meslek öğrenmek için
 Boş durmamak için
 Çalışmak istediğim / çalışmayı sevdiğim için
 Özgüven kazanmak / kendi ayaklarım üzerinde durmak için
 Yaz tatilini değerlendirmek için
 Ailem istediği için
 Kardeşlerimin okul masraflarını karşılamak için
 Bilmiyorum
 Diğer .....

Bölüm 5: Güvenlik Hakkı

- 51 Evde kendini güvende hissediyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 52 Dışarıda kendini güvende hissediyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 53 Yaşadığın ilçeye ilişkin sana en yakın gelen duyguyu işaretler misin?
 Burada yaşadığım için çok mutluyum.
 Burası memleketimin/Suriye'nin yerini tutmuyor.
 Buraya uyum sağladım.
 Buraya uyum sağlayamadım.
 Burada yaşamaktan hoşnut değilim.
 Kendimi buraya ait hissediyorum.
 Kendimi buraya ait hissetmiyorum.
 İyi ki buraya gelmişim.
- 54 Sana kötü davranan biri olduğunda yardım isteyebileceğin biri var mı?
 Evet Hayır
- 55 (Cevabın evetse) Kimden yardım isteyebilirsin?
 Anne Baba Kardeş Arkadaş Öğretmen
 Müdür Polis Muhtar Diğer .....

Bölüm 6: Katılım Hakkı

- 56 Ailende fikirlerin dinleniyor mu?
 Evet Hayır Bazen
- 57 Ailende seninle ilgili bir şey yapılırken fikrin soruluyor mu?
 Evet Hayır Bazen
- 58 Okulda/mahallende düşüncelerini rahatça söyleyebiliyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 59 Okulda/mahallende bir sorun olduğunda öğretmenine, müdüre, muhtara veya başka bir çalışana söyleyebiliyor musun?
 Evet Hayır
- 60 (Hayırsa) Neden söyleyemediğini bir cümle ile ifade eder misin?
 .....
- 61 Yaşadığın mahalleyi seviyor musun?
 Evet Hayır
- 62 Yaşadığın mahallede, boş zamanlarında oyun oynayabiliyor/vakit geçirebiliyor veya sevdiğin şeyleri yapabiliyor musun?
 Evet Hayır Bazen

- 63 Yaşadığın mahallede oyun oynayabileceğin/vakit geçirebileceğin, akranlarınla olabileceğin güvenli alanlar var mı?
[ ] Evet [ ] Hayır
- 64 Ailen arkadaşların ile görüşmene, beraber vakit geçirmene izin veriyor mu?
[ ] Evet [ ] Hayır
- 65 Okulda veya mahallende etkinliklere veya sanatsal faaliyetlere katılabiliyor musun?
[ ] Evet [ ] Hayır [ ] Bazen
- 66 Boş vakitlerinde aşağıdakilerden en çok hangisini yaparsın?
[ ] Alışveriş merkezine giderim.
[ ] Açık alanda oyun oynarım.
[ ] Bilgisayarda, internet kafede oyun oynarım.
[ ] Evdeki işlere yardım ederim.
[ ] Kardeşimin, evdeki diğer kişilerin bakımına yardım ederim.
[ ] Arkadaşlarımla buluşur ve sohbet ederim.
[ ] Televizyon izlerim.
[ ] Spor yaparım.
[ ] Kitap okurum.
[ ] Pek bir şey yapmayı tercih etmem.
[ ] Diğer .....
- 67 Kendi kültürünle ilgili etkinliklere katılabiliyor musun?
[ ] Evet [ ] Hayır
- 68 Çocuk haklarına ilişkin bilgin var mı?
[ ] Evet [ ] Hayır [ ] Biraz
- 69 Sence çocukların haklarıyla ilgili en önemli sorun nedir? Bir cümle ile ifade edebilir misin?
.....
- 70 Büyük bir gücün olsa, bütün çocukların hayatında neyi değiştirmek isterdin? Bir cümle ile ifade edebilir misin?
.....

Teşekkürler!

Soruları cevapladığın için teşekkür ederiz. Verdiğin cevaplar çocuk haklarına erişilmesine yardımcı olacak!

> Ek-4 12-18 Yaş Grubu Türk vatandaşı Çocuklar için Çocuk Hakları Erişim Anketi

Giriş

Merhaba! Bu anket, Sultanbeyli'de yaşayan 12-18 yaş arası çocukların ve gençlerin haklarına ihtiyaçlarına ve beklentilerine ne kadar ulaşabildiğini anlamak için hazırlanmıştır. Cevaplar tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırma amacıyla kullanılacaktır. Lütfen soruları içtenlikle ve doğru bir şekilde cevaplayın. Teşekkür ederiz!

Anketin Yapıldığı Tarih :

Anketörün Adı :

Bölüm 1: Kendini Tanıt

- 1 Kaç yaşındasın? .....
- 2 Cinsiyetin: Kız Erkek Belirtmek istemiyorum
- 3 Hangi ilde doğdun? .....
- 4 Sultanbeyli'de ne kadar zamandır yaşıyorsun? .....
- 5 Hangi mahallede yaşıyorsun? .....
- 6 Anadilin nedir? (*Birden fazla işaretlenebilir*)
 Kürtçe Arapça Türkçe Diğer (*varsa*) .....
- 7 Anadilini konuşabiliyor musun? Evet Hayır Biraz
- 8 Ailenle mi yaşıyorsun? Evet Hayır
- 9 (*Hayırsa*) Kimle yaşıyorsun? .....
- 10 Evde seninle birlikte kaç kişi yaşıyor?
 2-3 kişi 4-5 kişi 6-7 kişi 7-8 kişi 8-9 kişi 10 +
- 11 Yaşadığın evde senin dışında yaşayan kaç kardeşin var?
 0 1 2 3 4 5 6 ve daha fazla kardeş
- 12 Annenle aynı evde mi yaşıyorsun? Evet Hayır
- 13 Babanla aynı evde mi yaşıyorsun? Evet Hayır
- 14 Annen çalışıyor mu? Evet Hayır Bilmiyorum
- 15 Baban çalışıyor mu? Evet Hayır Bilmiyorum
- 16 Ailenin maddi durumunu düşündüğünde aşağıdaki seçeneklerden senin için en uygun olanını işaretler misin?
 Ailemin maddi durumu benim ve kardeşlerimin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeydedir.
 Sık sık yemek ve kira gibi temel ihtiyaçlarımız için bile yeterli paramız olmaz.
 Maaştan maaşa ancak idare edebilecek kadar paramız var.

Lüks, pahalı ve zorunlu olmayan şeyleri satın almadığımız sürece geçinebiliyoruz.

Bilmiyorum.

Bölüm 2: Eğitim Hakkı

17 Okula gidiyor musun?

Evet (*Evetse 18. Sorudan devam ediniz*)

Hayır (*Hayırsa 17.1. sorudan devam edebilirsiniz*)

17.1 Bugüne kadar hiç okula gittin mi?

Evet

Hayır (*Hayırsa Sağlık bölümündeki sorulardan devam edebilirsiniz, Evetse 23.2. sorudan devam ediniz*)

17.2 Kaçınıcı sınıfta okulu bıraktın?

1 2 3 4 5 6

7 8 9 10 11 12

17.3 Okulu bırakma nedenini düşündüğünde, aşağıdaki seçeneklerden hangisinin senin için en doğru seçenek olduğunu düşünürsün? (Bu sorudan sonra sağlık bölümüne 37. Soruya geçebilirsiniz) (Birden fazla işaretlenebilir)

Kimlik sorunu nedeniyle okulu bıraktım.

Okulumun yeri değişti ve yeni okulum uzak olduğu için okulu bıraktım.

Çalışmaya başladığım için okulu bıraktım.

İl/ilçe/mahalle değiştirdiğimiz için okulu bıraktım.

Okula gitmek istemediğim için okulu bıraktım.

Ailem okula gitmemi istemediği için okulu bıraktım.

Ekonomik zorluklar nedeniyle okulu bıraktım.

Akranlarımla sorun yaşadığım için okulu bıraktım.

Ayrımcılığa maruz kaldığım için okulu bıraktım.

Türkçe bilmediğim/Türkçeyi anlamakta zorluk çektiğim için okulu bıraktım.

Sağlık durumum nedeniyle okulu bıraktım.

Diğer: _____

18 Okula düzenli gidiyor musun? Evet Hayır

19 Kaçınıcı sınıfa gidiyorsun?

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

20 Okula gitmeyi seviyor musun? Evet Hayır Bazen

21 Okula nasıl gidiyorsun?

Yaya

Minibüs

Otobüs

- Servis
 Kendi aracımızla
 Diğer .....
- 22 Okul günlerinde kahvaltı edebiliyor musun?
 Hayır, kahvaltı edemiyorum.
 Arada sırada kahvaltı edebiliyorum.
 Çoğunlukla kahvaltı ediyorum.
 Her zaman kahvaltı ediyorum.
- 23 Kahvaltı ihtiyacını nasıl karşılıyorsun?
 Evde yiyorum.
 Okula giderken yoldaki bir yerden (pastane, simitçi vs.) alıyorum.
 Okul kantininden alıyorum.
 Evden getirerek okulda kahvaltı yapıyorum.
 Diğer .....
- 24 Okulda öğle yemeği yiyebiliyor musun?
 Hayır, yemiyorum.
 Arada sırada öğle yemeği yiyorum.
 Çoğunlukla öğle yemeği yiyorum.
 Her zaman öğle yemeği yiyorum.
- 25 Öğle yemeği ihtiyacını nasıl karşılıyorsun?
 Evde yiyorum.
 Okula giderken yoldaki bir yerden (pastane, simitçi vs.) alıyorum.
 Okul kantininden alıyorum.
 Evden getiriyorum.
 Diğer .....

26 Aşağıdaki ifadeleri okuyup senin için doğru olan seçeneği işaretler misin?

	Tamamen Doğru	Kısmen Doğru	Pek Doğru Değil	Hiç Doğru Değil
Okula gitmek yerine evde olmayı tercih ederim.				
Okula gitmek yerine çalışmayı tercih ederim.				
Okula gitmek yerine mahallede arkadaşlarımla oynamayı/vakit geçirmeyi tercih ederim.				
Okulda olduğum zamanlar kendimi mutlu hissedirim.				
Okulda olduğum zamanlar kendimi güvenli hissedirim.				
Okuduğum için iyi bir geleceğim olacak.				
Diğerleri ile karşılaştırdığımda kendimi başarılı bir öğrenci olarak görüyorum.				
Okulda bir sorun yaşadığımda kimden destek isteyeceğimi bilirim.				
Okulda sorun yaşarsam arkadaşlarım ile paylaşabilirim.				
Okulda sorun yaşadığımda rehberlik servisine/ rehber öğretmenime gidebilirim.				
Okulda edindiğim yakın arkadaşlarım var.				
Arkadaşlarım arasında sevilen birisiyim.				
Okulda bana istemediğim şekilde (rahatsız edici) davranan çalışanlar var.				
Okulda sorun yaşadığım arkadaşlarım var.				
Ailem eğitimime devam etmemi istiyor.				
Ailem beni okulda ziyaret eder.				
Ailem öğretmenlerimle görüşmeye gelir.				
Okulda edindiğim arkadaşlarımla, okul sonrasında da vakit geçiririm.				

27 Okula gitmeni zorlaştıran bir şey varsa bunu bir cümle ile açıklar mısın?

.....

- 28 Herhangi bir nedenden dolayı okulu bırakmayı düşünüyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 29 (Cevabın evetse) Neden okulu bırakmayı düşündüğünü bir cümle ile anlatır mısın? .....

Bölüm 3: Sağlık Hakkı

- 30 Sağlıklı beslenme ve hijyen konusunda yeterli bilgiye sahip misin?
 Evet Hayır Biraz
- 31 Kendini sağlıklı hissediyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 32 Sence sağlıklı besleniyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 33 Hasta olduğunda doktora kolayca gidebiliyor musun?
 Evet Hayır
- 34 Sağlık kuruluşlarında sana saygılı davranıyorlar mı?
 Evet Hayır
- 25 İlaçlarını kolayca alabiliyor musun?
 Evet Hayır
- 36 Aşağıdaki ifadeleri okuyup senin için doğru olan seçeneği işaretler misin?

	Tamamen Doğru	Kısmen Doğru	Pek Doğru Değil	Hiç Doğru Değil
Haftada bir-iki kez banyo yapıyorum				
Her sabah kahvaltı yapıyorum				
Haftada iki-üç kez et, tavuk veya balık yiyorum				
Her gün taze meyve yiyorum				
Günde en az bir kere süt, yoğurt, ayran vb. süt ürünü tüketiyorum				
Dişlerimi günde iki kez fırçalıyorum.				
Haftada en az iki kere spor/antrenman yapıyorum				

Bölüm 4: Çalışma Deneyimi

- 37 Bugüne kadar herhangi bir işte çalışma deneyimin oldu mu?
 Evet
 Hayır (Hayırsa 44. Soruya geçebilirsiniz)

- 38 (Evetse) Ne kadar süre çalıştın?
 1 aydan az   1-3 ay   3-6 ay 6-9 ay
 9-12 ay 1 yıldan fazla
- 39 Şu an hala çalışıyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 40 Son çalıştığın yeri düşünerek, çalışma deneyimin olan yeri işaretler misin?
 Pazar / Pazarcı
 Giyim, konfeksiyon / İşçi, çırak
 Giyim / Tezgahtar
 Gıda / Garson, komi
 Gıda / İmalathanede işçi, çırak
 Esnaf yanında temizlik, toplama, çırak
 Sanayide (oto tamir, elektrik, inşaat vb.) imalat, çırak
 Kuaförde çırak
 Araba yıkamada çırak
 Ev eksenli işler (balon bağlama, futbol topu dikme vb.)
 Diğer .....
- 41 Son çalıştığın yeri düşünerek, bir günde kaç saatini işyerinde geçiriyordun?
 2 saatten az   2-4 saat   4-6 saat   6-8 saat
 8-10 saat   10-12 saat   12 saatten fazla
- 42 Aşağıdaki seçeneklere düşündüğünde, çalışmaya başlama nedenleri arasında sana en doğru gelen seçeneği işaretler misin? (Birden fazla işaretlenebilir)
 Aileme destek olmak için / ihtiyaç olduğu için / para kazanmak için
 Okula gitmediğim / derslerim kötü olduğu için / okulu sevmediğim için
 Meslek öğrenmek için
 Boş durmamak için
 Çalışmak istediğim / çalışmayı sevdiğim için
 Özgüven kazanmak / kendi ayaklarım üzerinde durmak için
 Yaz tatilini değerlendirmek için
 Ailem istediği için
 Kardeşlerimin okul masraflarını karşılamak için
 Bilmiyorum
 Diğer .....

Bölüm 5: Güvenlik Hakkı

- 43 Evde kendini güvende hissediyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 44 Dışarıda kendini güvende hissediyor musun?
 Evet Hayır Bazen

- 45 Yaşadığın ilçeye ilişkin sana en yakın gelen duyguyu işaretler misin?
 Burada yaşadığım için çok mutluyum.
 Burası memleketimin/Suriye'nin yerini tutmuyor.
 Buraya uyum sağladım.
 Buraya uyum sağlayamadım.
 Burada yaşamaktan hoşnut değilim.
 Kendimi buraya ait hissediyorum.
 Kendimi buraya ait hissetmiyorum.
 İyi ki buraya gelmişim.
- 46 Sana kötü davranan biri olduğunda yardım isteyebileceğin biri var mı?
 Evet Hayır
- 47 (Cevabın evetse) Kimden yardım isteyebilirsin?
 Anne Baba Kardeş Arkadaş Öğretmen
 Müdür Polis Muhtar Diğer .....

Bölüm 6: Katılım Hakkı

- 48 Ailende fikirlerin dinleniyor mu?
 Evet Hayır Bazen
- 49 Ailende seninle ilgili bir şey yapılırken fikrin soruluyor mu?
 Evet Hayır Bazen
- 50 Okulda/mahallende düşüncelerini rahatça söyleyebiliyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 51 Okulda/mahallende bir sorun olduğunda öğretmene, müdüre, muhtara veya başka bir çalışana söyleyebiliyor musun?
 Evet Hayır
- 52 (Hayırsa) Neden söyleyemediğini bir cümle ile ifade eder misin?
 .....
- 53 Yaşadığın mahalleyi seviyor musun?
 Evet Hayır
- 54 Yaşadığın mahallede, boş zamanlarında oyun oynayabiliyor/vakit geçirebiliyor veya sevdiğin şeyleri yapabiliyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 55 Yaşadığın mahallede oyun oynayabileceğin/vakit geçirebileceğin, akranlarınla olabileceğin güvenli alanlar var mı?
 Evet Hayır
- 56 Ailen arkadaşların ile görüşmene, beraber vakit geçirmene izin veriyor mu?
 Evet Hayır

- 57 Okulda veya mahallende etkinliklere veya sanatsal faaliyetlere katılabiliyor musun?
 Evet Hayır Bazen
- 58 Boş vakitlerinde aşağıdakilerden en çok hangisini yaparsın?
 Alışveriş merkezine giderim.
 Açık alanda oyun oynarım.
 Bilgisayarda, internet kafede oyun oynarım.
 Evdeki işlere yardım ederim.
 Kardeşimin, evdeki diğer kişilerin bakımına yardım ederim.
 Arkadaşlarımla buluşur ve sohbet ederim.
 Televizyon izlerim.
 Spor yaparım.
 Kitap okurum.
 Pek bir şey yapmayı tercih etmem.
 Diğer .....
- 59 Kendi kültürünle ilgili etkinliklere katılabiliyor musun?
 Evet Hayır
- 60 Çocuk haklarına ilişkin bilgin var mı?
 Evet Hayır Biraz
- 61 Sence çocukların haklarıyla ilgili en önemli sorun nedir? Bir cümle ile ifade edebilir misin?
 .....
- 62 Büyük bir gücün olsa, bütün çocukların hayatında neyi değiştirmek isterdin? Bir cümle ile ifade edebilir misin?
 .....

Teşekkürler!

Soruları cevapladığın için teşekkür ederiz. Verdiğin cevaplar çocuk haklarına erişilmesine yardımcı olacak!

> Ek-5 12-18 Yaş Grubu Çocuklar için Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşmeci Adı Soyadı :

Görüşülen Adı Soyadı :

Görüşme Tarihi :

Görüşme Yeri :

Görüşme Süresi :

Görüşme Kayıt No :

Yönerge

Ben senin yaşının çocukların gündelik hayatlarına ilişkin görüşlerini, deneyimlerini merak ediyorum. O nedenle görüşmeler yapıyorum. Şimdi de seninle konuşmak istedim. Seni biraz tanımak istiyorum, okulun ile ilgili bazı sorularım olacak. Cevap vermek istemediğin bir soru olursa cevaplamak zorunda değilsin. Bırakmak istediğin zaman bırakabiliriz. Ses kaydını cevaplarını doğru kaydedebilmek için almam gerekiyor ama bu ses kaydını kimse dinlemeyecek. Ben senin adını ve özel bilgilerini kimseyle paylaşmayacağım. Hiçbir sorunu doğru ya da yanlış cevabı yok. Ben sadece senin düşüncelerini ve deneyimlerini merak ediyorum. Sormak istediğin bir şey var mı?

Giriş

Bana biraz kendinden bahseder misin? (Nerede doğdun, kaç yaşındasın, kaç kardeşsiniz, neler yapmaktan hoşlanırsın, en sevdiğin ders ne, hangi takımı tutuyorsun?)

Göç deneyimine ilişkin bilgiler

Sen/Ailen Türkiye'ye/İstanbul'a ne zaman geldin ne kadar süredir Türkiye'de/İstanbul'da yaşıyorsun?

Aile kompozisyonuna ilişkin bilgiler

Ailende kimler var? Anne ve baban çalışıyor mu? Nerede çalışıyorlar? Kardeşlerin arasında çalışan var mı? Nerede çalışıyorlar? Kardeşlerin arasında okula giden var mı? Kardeşlerin arasında sizinle yaşamayan kardeşin var mı?

Çocuk haklarına ilişkin sorular

Çocuk hakları sence nedir? Bir çocuk olarak haklarının olduğunu düşünüyor musun? Bu haklardan hangilerine sahipsin?

Eğitim yaşantısına ilişkin bilgiler

Okula gidiyor musun? Kaçınıcı sınıftasın? Türkiye'ye geldiğinden beri hiç okul değiştirdin mi? Okula nasıl gidip geliyorsun? Okulda nerede, kim(ler)le, ne yaparken kendini iyi, mutlu hissediyorsun? Okulla aran nasıl? Okulla ilgili sorunlar var mı? Okulda en çok ne yaparken kendini mutlu hissediyorsun?

Öğretmenleriyle ilişkileri ile ilgili bilgiler

Kendine yakın hissettiğin/ beraberken güvende hissettiğin/sevdiğin bir öğretmen var mı? Neden bu öğretmen(ler)? Örnek verebilir misin/aklına gelen ya da tanık olduğun bir olayı anlatabilir misin? Peki, anlamadığın/sevmediğin öğretmenler var mı? Neden bu öğretmen(ler)? Örnek verebilir misin/aklına gelen/tanık olduğun bir olayı anlatır mısın?

Akranları ile ilişkileri ile ilgili bilgiler

Sınıfta kaç kişisiniz? Sınıfındaki diğer öğrenciler içinde kendine yakın hissettiğin/sevdiğin/okul dışında gördüğün bir arkadaşın var mı? Neden o arkadaş? Okul dışında görüşür müsünüz? Neler yaparsınız? Nelere gidersiniz? Peki sınıfta hoşlanmadığın, sana ya da başkalarına kaba/kötü davranan/dalga geçen/kırıcı sözler söyleyen birileri var mı? Bazı yaşlıların kendilerine karşı ya da arkadaşlarına karşı okulda ayrımcılık yapıldığını söylediler. Sizin okulda da oluyor mu? Senin ya da arkadaşlarının başına böyle şeyler geliyor mu? (Evet der ise: Bu gibi durumlarda o olayın çözümlenebilmesi için ne yapılmasını isterdin?)

Akademik başarı ile ilgili bilgiler

Derslerle aran nasıl? Sevdiğin dersler hangileri? Sevmediğin dersler hangileri? Neden? Okuldan verilen ödevleri nasıl buluyorsun? Derslerde başarılı olmak senin için önemli mi? Hangi konularda başarılı olmak istiyorsun? Dersleri Türkçe olduğu için takip etmekte zorlanıyor musun? Sahip olduğun Türkçe dil bilgisi kendini sınavlarda rahat ifade edebilmek için yeterli mi? Nasıl/ nerede öğrendin Türkçeyi? Bu konuda destek almak ister misin? Ne tür bir dil desteği sana iyi gelirdi?

Okulun imkanları/koşulları hakkında

Okulun size yönelik ne tür imkanları var? Okulda olsa iyi olurdu dediğin ya da daha fazla olmasını istediğin neler var? Okulda teneffüs zamanı nerede oyun oynuyorsunuz? Okulun bahçesi var mı? Yeterli mi? Okulda yiyeceğin yemeği evden mi getiriyorsun? Okulun kantini veya kafeteryası var mı? Okulun temizliği/ısınmasından memnun musun? Herhangi bir kaza yada hastalık olduğunda okulun içinde gidebileceğin bir yer var mı? Okulda revir var mı? Okulun rehber öğretmeni var mı? Okulda ders dışı yaptığın aktiviteler (etüde kalmak, sosyal kulüplere katılmak gibi) var mı? Onlardan biraz bahseder misin? Neler yapıyorsun? Neler yapmaktan zevk alıyorsun?

Çalışma yaşantısına ilişkin bilgiler

Ailene destek olmak amacıyla veya kendi harçlığını çıkarmak için herhangi bir ücret alarak yada almayarak okul dışında bir yerlerde çalışıyor musun? (Çalışmıyorsa) Daha önce herhangi bir yerde çalıştın mı? Çalışma deneyimlerini düşünerek, çalışma ortamından bize biraz bahseder misin?

Yaşadığı eve, mahalleye ilişkin bilgiler

Okul dışında/okuldan sonra/okula gitmediğin zamanlar neler yapıyorsun? Onlardan biraz bahseder misin? Neler yapıyorsun? Neler yapmaktan zevk alıyorsun? Düzenli gittiği yerler var mı? Kurslar? Spor? Nerede yaşıyorsunuz? Eviniz nasıl bir ev, anlatabilir misin? (apartman dairesi/müstakil), Evde kitapların, def-

terlerin, kalemlerin, oyuncakların vs. var mı? Evde ders çalışabileceğin ortam var mı? Yaşadığın mahalleyi seviyor musun? Mahallede neler yapmaktan hoşlanıyorsun? Okulun/İşyerin mahallene yakın mı, nasıl gidip geliyorsun? Mahalledeki arkadaşlarınla aran nasıldır? Arkadaşlarınla görüşebiliyor musun? Neler yaparsınız? Mahallenizde/yaşadığınız ilçede akrabalarınız var mı? Yaşadığın şehri seviyor musun? Neden?

Sağlığına ilişkin bilgiler

Sağlığın nasıl? Fiziksel olarak kendini nasıl hissediyorsun? Sağlığına ilgili herhangi bir şikayetin/endişen var mı? Sık sık hastalanır mısın? Seni ve günlük yaşamını etkileyen bir hastalığın var mı? Varsa ne tür tedaviler alıyorsun? Bu süreç seni nasıl etkiliyor?

Değiştirmek istedikleri hakkında bilgiler

Elinde sihirli bir değnek olsaydı seni daha mutlu etmek için neyi veya neleri değiştirdin? Neden?

Kapanış

Kendinle ilgili en sevdiğin özelliğin nedir? Gelecekte ne olmak istiyorsun?

Çok güzel bir görüşmeydi. Teşekkür ederim.

Senin eklemek istediğin bir şey var mı?

> Ek-6 Yaş Grubu Çocuğu olan Ebeveynlerle Odak Grup Görüşmesi Yönergesi

Merhabalar, hepiniz hoş geldiniz. Bugün “Çocuklar için Hesap Verebilirlik Hak Savunuculuğu (ACAR) Projesi” kapsamında burada toplanmış bulunmaktayız. Bu proje ile, Sultanbeyli’de yaşayan çocukların karşılaştıkları zorlukların temel nedenlerini belirlemeyi, çocukların haklarına eriştiği ve kendilerini daha iyi hissedebilecekleri çocuk dostu bir ortamın geliştirilmesi için ne tür politikalara ihtiyaç duyulduğunu öğrenmek istiyoruz. Bu çalışma kapsamında Sultanbeyli’de yaşayan Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklar ve onların ebeveynleri ile görüşmeler gerçekleştiriyoruz. Bugün burada sizlerle bir odak grup görüşmesi gerçekleştireceğiz. Yapacağımız bu görüşmede, sizlere yönelteceğimiz sorulara verdiğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırma amacıyla kullanılacaktır. Şimdiden katılımlarınız için çok teşekkür ederiz. Hazırsanız görüşmemize başlayabiliriz.

- 1 Kendinizi tanıtır mısınız? (yaş, eğitim, meslek, ne kadar süredir Sultanbeyli’de yaşıyorsunuz, kaç çocuğunuz var vb.)
- 2 Çocuk hakları denilince aklınıza neler geliyor? Kendi çocuğunuzun/çocuklarınızın haklarına ulaşmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? / Bir ebeveyn olarak çocuğunuzun sahip olduğu hakları kullanabildiğini düşünüyor musunuz? Neden/Nasıl?
- 3 Çocuklarınızın eğitimi hakkında bir takım sorular yöneltmek istiyoruz. Evde okula giden ve gitmeyen kaç çocuğunuz var?
  - a Okula giden çocuğunuz düzenli olarak okula devam ediyor mu?
  - b Çocuğunuzun eğitim hayatında karşılaştığı en büyük zorluklar nelerdir?
  - c Okulda çocuğunuzun ihtiyaçlarının karşılandığını düşünüyor musunuz? Öğretmenleriyle, arkadaşlarıyla arası nasıl? Okula gitmekten mutlu mu?
  - ç Eğitim sürecinde okul ve öğretmenlerle iletişim kurmakta zorluk yaşıyor musunuz?
  - d Çocuğunuzun eğitimine destek sağlayabilecek kaynaklara erişim konusunda yeterli bilgilendirmeye sahip misiniz?
  - e Okula gitmeyen çocuğunuz/çocuklarınız ne kadar süredir okuldan uzaklar? Çocuğunuzun eğitime devam edebilmesi için ne tür kaynaklara ihtiyaç duyuyorsunuz? Ekonomik durumunuz çocuğunuzun eğitim ihtiyaçlarını karşılamada yeterli mi? Çocuğunuzun eğitime devam etmesi için herhangi bir destek programından yararlanıyor musunuz?
- 4 Çocuğunuzun sağlıklı yaşama, barınma ve beslenme hakkını en iyi biçimde kullanabilmesi için neler yapıyorsunuz? Açıklar mısınız?
  - a Kamu kurum ve kuruluşlarından yeterli destekler alabiliyor musunuz? Bu destekleri anlatır mısınız?
- 5 Buraya kadar çocuklarınızın biraz daha eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumlarını çeşitli sorularla öğrenmeye çalıştık. Şimdi biraz daha çocukların diğer ihtiyaçlarına yönelik sorular sormak istiyoruz.
  - a Evinizde çocuğunuzun ilgilendiren konularda görüşlerine başvurup karar süreçlerine dahil ediyor musunuz? Neden/Nasıl?
  - b Çocuğunuzun fiziksel ve duygusal güvenliğinden endişe duyduğunuz

- durumlar oluyor mu? Mahallede veya çevrede çocuğunuzun güvenliğini tehdit eden unsurlar olduğunu düşünüyor musunuz?
- c Çocuğunuzu ihmal, istismar ve zarar verici alışkanlıklardan korunması için bilgilendiriyor musunuz? Neden? / Nasıl?
- ç Çocuğunuzun yaşlılarıyla sosyal ilişkileri nasıl? Çocuğunuzun mahallede veya okulda dışlandığını ya da ayrımcılığa maruz kaldığını düşünüyor musunuz?
- d Çocuğunuzun gelişimini desteklemek için sunulan herhangi bir program veya etkinlikten haberdar mısınız?
- 6 Son olarak ebeveynlerin gözünden çocukları için nasıl bir gelecek tahayyül ettiklerini ve bunlar için önerilerini duymak istiyoruz. Çocuğunuzun daha iyi bir eğitim, sağlık ve sosyal hayata sahip olması için kamudan, yerel yönetimlerden veya sivil toplum kuruluşlarından beklentileriniz nelerdir?

> Ek-7 12-18 Yaş Grubu Çocuklar ile Odak Grup Görüşmesi Yönergesi

Merhaba Arkadaşlar, hepiniz hoş geldiniz. Bugün "Çocuklar için Hesap Verebilirlik Hak Savunuculuğu (ACAR) Projesi" kapsamında burada toplanmış bulunmaktayız. Bu proje ile, Sultanbeyli'de yaşayan çocukların karşılaştıkları zorlukların temel nedenlerini belirlemeyi, çocukların haklarına eriştiği ve kendilerini daha iyi hissedecekleri çocuk dostu bir ortamın geliştirilmesi için ne tür politikalara ihtiyaç duyulduğunu öğrenmek istiyoruz. Bu çalışma kapsamında Sultanbeyli'de yaşayan Türk vatandaşı ve Suriyeli çocuklar ile çeşitli çalışmalar yapıyoruz, bugün burada ise sizlerle bir grup görüşmesi gerçekleştireceğiz. Yapacağımız bu görüşmede, sizlere yönelteceğimiz sorulara verdiğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırma amacıyla kullanılacaktır. Şimdiden katılımlarınız için çok teşekkür ederiz. Hazırsanız görüşmemize başlayabiliriz.

- 1 Kendinizi tanıtır mısınız? Biraz bize kendinden, ailenden ve arkadaşlarından bahseder misin (kaç yaşındasın, kaç kardeşin var, kaç yıldır Sultanbeyli'de yaşıyorsun)
- 2 Bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz? Boş zamanlarınızda neler yapmaktan hoşlanırsınız? En çok nerelerde vakit geçiriyorsunuz? Evde ve mahallende en sevdiğin ve en sevmediğin şeyler neler?
- 3 Çocuk hakları denilince aklınıza neler geliyor?
  - a Sence, çocuk haklarını bir cümleyle ifade edecek olsan, bu cümle ne olurdu?
  - b Peki siz bu haklardan hangisine/hangilerine sahipsiniz? Neden böyle düşünüyorsunuz?
  - c Bir çocuk olarak sahip olduğunuz hakları kullanabildiğinizi düşünüyor musun? Haklarınızı nasıl kullanıyorsunuz?
- 4 Seni/sizi ilgilendiren tüm konularda konuşup, fikirlerini/fikirlerinizi rahat bir şekilde söyleyebiliyor musun/musunuz? Nasıl?
- 5 Çocuk hakları denilince çoğumuzun aklına eğitim geliyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Çocukların okula gitmesi ve eğitim alması sizce bir hak mıdır, neden? Sizce, çocuklar nasıl bir eğitim almalıdır?
- 6 Çocuk haklarından bahsettiğimizde, bir diğer konu da çocukların sağlıklı gelişimleri ve sağlık hizmetlerine erişimleri. Beslenme hakkı denildiğinde ne anlıyorsun?
- 7 Sence/sizce çocuklar küçük yaşlarda bir işte çalışabilir mi? Neden, açıklayabilir misin?
  - a Sence çocuklar kaç yaşından itibaren çalışmaya başlayabilir? Neden?
  - b Sence çocuklar hangi tür işlerde çalışabilirler? Hangi tür işlerde çalışamazlar? Neden?
- 8 Peki, biraz daha boş zamanlarınızda nasıl vakit geçiriyorsunuz onları konuşalım. Oyun oynamanın ve dinlenmenin bir çocuk hakkı olduğunu düşünüyor musunuz? Çocuklar sizce bu haklarını kullanabiliyorlar mı?
- 9 Ev ve okul dışında ne çok nerelerde vakit geçirirsiniz? Yaşadığınız mahalleyi seviyor musunuz?

- a Mahallendeki parkları, oyun alanlarını veya kütüphaneleri kullanıyor musun?
  - b Mahallendeki parkları, oyun alanlarını veya kütüphaneleri güvenli buluyor musun? Sence çocuklar ne gibi durumlara karşı korunmalıdır?
  - c Yeni arkadaşlar edinmekte zorlanıyor musun?
  - ç Farklı kültürlerden arkadaşların var mı? Onlarla nasıl vakit geçiriyorsunuz?
- 10 Toplumda herkesin eşit haklara sahip olduğunu düşünüyor musun? Herkesin eşit haklara ulaşması için sence nelere ihtiyaç var?
- a Bu konuda büyükler neler yapabilir?
  - b Bu konuda çocuklar neler yapabilir?

Turgut Reis Mahallesi, Fatih Bulvarı, No: 306 Sultanbeyli/İstanbul/Türkiye
0 216 784 51 05 | info@multeciler.org.tr | www.multeciler.org.tr

   multecilerorgtr